

Grontregelen der bow-const ofte de uytinementheyt vande vyf orders der architectura

<https://hdl.handle.net/1874/9208>

In. 3240

FINITIO

AEDIE.

L'IDEA DELLA
ARCHITETTURA
 VNIVERSALE.
 DIVINCENZO SCAMOZZI
 ARCHITETTO VENETO.

RESTAVR

PRAECOG.

Grontegulen der
BOW-CONST.

ofte
 DE VYTNEMENTHEYT VANDE
VYF ORDERS
 DER
ARCHITECTVRA
 van
 VINCENT SCAMOZZI
*Vt het Italiaens ouergeseten met
 curieus copere plaecten vercaert.*

EXPERIENT

THEORICA

AMSTELRODAMI.
 apud
 CORNELIVM DANKE RVM.
 Anno . 1648 .

KUNSTHISTORISCHES INSTITUT
 DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

RIJKS
 MUS. (BBB)

Aende Edele,

Groot-achtbare, Hoogh-gheleerde, Wel-wijse,
en Voorfichtighe Heeren,

Mijne Heeren,

D^r. Andries Bicker.

Dierick de Vlamingh van Outshooren, Heere tot
Outshooren.

Jacob Backer, ende

Garbrant Claefz Pancras.

} Burger-meesteren.

Dierick Theulingh.

M. Wouter Valckenier.

Ernst Roeterz.

D^r. Allert Bas.

D^r. Cornelis Witsen.

D^r. Frans Banninck Kol.

D^r. Iohannis Heemskerck.

Iohan vander Pol, ende

Cornelis de Graeff.

} Schepenen.

Ian Cornelisz Geelvinck, ende

D^r. Gerard Schaepe.

} Out Burger-meesteren ende

} Thefaurieren.

DER STADT

A M S T E L R E D A M.

Edele,

Groot-achtbare, Hoogh-gheleerde, Wel-wijse,
en Voorfichtighe Heeren.

*Et is wel reden, dat ick, volghende het ghevoelen der wij-
se, als oock des vernuftigen Scamozzi, Autheur deses Boecks
(de welcke zijne wercken aende doorluchtigste Princen
van gantsch Duytslandt ende Italien toe-ghe-eyghent ende op-
ghedraghen heeft, ende die de selve oock in grooter waerden
ghehouden hebben, soo wel om de scherpe verdeylingen als
vaste gront-regulen inde Orderen der Bouw-kunst, daer
in voor-ghestelt (by haer hooghe gheacht) om de nuttigeden
ende*

)

ende grootsheden diese toe brengen aende Huysen, Hoven der Princen, jae gheheele Steden die daer door verciert, verrijckt, ende aensienlijk ghemaectt konnen worden) d'over-settinghe van 't selve toe-eyghene wve Ed. Groot-achtbare, wvise Regeerders van een Stadt die in voor-treffelijckheydt van destighe gebouwen niet alleen wyt-munt boven alle die van ons lieve Vaderlandt, maer met het oude Roma, schoone Florence, 't ruyck Venetien, ende grootse Genua mach in verghelijkinghe treden, wviens macht ende moghentheydt in 't Oosten en Westen zich wvijt ende verre wvystreckt, ende die van alle Naticn besocht en daer alle vreemdelinghen soo mildelijck ontfanghen worden, dat hare eygen natuurlijcke Kinderen by nae inde groote meenichte verduvalen, een Stadt segghe ick, die door de gonsfighe neyginghe van V Ed. tot der selver verbeteringhe, vergrootinghe ende vercierringhe altydt gheneghen, als oock door de wvise bestieringhe, soo veeler verscheyden ghemoederen, in wveynighe Iaren soo wvonderlijck is verbetert ende vergroot, dat sulcx bykans onghelooslyck schijnt by de nakomelingen. Ontfanght dan Wel-wijse ende voorsichtighe Heeren, dese Plicht-schuldighe gifte van eene der minste van wve ingeborene Onderdanen, vertrouwvende V Ed. deselve met een gonsfige ooghe sult aensien, ende de wvrymoedigheydt in 't goede nemen van hem die is ende altydt sal blyven

Uwe Ed: Groot-Achtbaer heedens

Trouw-hertighe dienaer

CORNELIS DANCKERSZ.

L E S E R.

Unstighe lief-hebbers der Bouw-kunst, hier hebt ghy hare vaste gront-regulen van den vernuften VINCENT SCAMOZZI, Bouw-meester der stad van Venetien, (met grooten arbeydt, moeyte en door-snuffelingh der outheden, ende overblijffels der roem-waerdighe ghebouwen, over eenighe Iaren inde Italiaensche Tale aen den dagh ghebracht) in onse Nederlandtsche Tale over gheset. Hier sullen sommighe nauw-siende woorden-sifters my wel licht berispen dat ick in dese vertalinghe soo veele uytheemsche, Grieksche ende Latijnsche woorden hebbe laten ghebruycken: 't is waer, ick hadde sulcks geern anders ghesien, is dese onschuldighe niet genoegh, soo antwoorde voor eerst, dat de Bouw-kunst haer vaste gront-regulen eerst vande Toscanen, Grieken ende Latijnen, ofte Romeynen verkregen heeft, en die derhalven yder gedeelte, van dien hunne eygen name gegeven hebben in hare eygen Tale, die wy ons niet hebben onderstaen derven daer af te berooven, als in haer begin ende geboorte verkregen, ende diese onder de Bouw-lieden in alle Landen so lange eeuwen behouden hebben, dat het zijn soude als ofmen Griecx sprake, de selve aen hun in onse Tale noemende als by gelijckenis een Colomme, Zuyle, ende soo voorts. Ten anderen, dat wy (naer onse meyninge het beste kiesende) liever ons hebben willen behelpen met een persoon, ervaren inde Grieksche, Latijnsche, Fransche en Italiaensche Tale, ongeciert Nederlants sprekende, als een platten Hollandtschen Taelman ter nauwer noot alleen het Italiaensch verstaende. Indien sich yemant aenbietet om ons eenige verbeteringe aen te wijsen, hy sal ons een aenghenaemen vrient zijn, om de selve in d'oversettinge van eenighe der resteerende Boecken van onsen SCAMOZZI te ghebruycken. Dat wy dit seste Boeck uytghepickt hebben van de andere, is om dat daer alles in begrepen wort wat tot de vaste regulen der gantsche Bouw-kunst behoort, latende de verstandige-en lief-hebbers van dese wetenschap een vry open velt om op dese gront-regulen, alsulcke opstellen en konstighe

wercken te maken alst haer sal goet-duncken, de selve biddende
mijne kosten en arbeydt danckbaerlijck aen te nemen , als
tot yders nut ende vermaeck in 't licht ghegheven , sulcks be-
merckende sal my den lust doen vermeederen , om noch vele
ende verscheyde andere aen den dagh te brenghen , blijvende
onderwijlen

V E. vriendt

CORNELIS DANCKERSZ.

AMSTERDAM,

Ghedrukt by NICOLAES van RAVESTEYN, Anno 1640.

De Schoonheyte ofte Gront-regulen

Der algemeene

A R C H I T E C T U R E

Van

V I N C E N T S C A M O Z Z I

Architect van Venetien.

Het sefte Boeck.

Dat in alle natuurlijke saken een orden wesen moet: Midtsgaders hoe vele ende hoedanighe d'ordens zyn inde Architecture. Cap. 1.

Ewyle men van de beschrijvinghe der generale dinghen, des te lichter komt tot kennisse vande speciale ende den aenkleven van dien, (gelijck wy uyt *Aristoteles* leeren) *Principia sunt tanquam locus januae in domo quem nullus ignorat*, Daeromme gehandelt hebbende inde voorgaende boecken van alle de soorten van publijque ende private gebouwen, soo wel geestelijcke als wereltlijcke, soo fullen wy in dit tweede deel beginnen te spreken vande ordens der Architecture, ende oock by ghevolghe vande gjeraden van allerhande edificien. Maer het schijnt seer wel te voeghen, datmen eerst gae onderfoecken, of de ghebouwen behooren geciert te worden, ende wat orden sy, midtsgaders hoe vele ende hoedanighe de selve zyn, met andere dierghelijcke saecken omme daer door tot meerder kennisse der selver te geraecken; ende daer nae

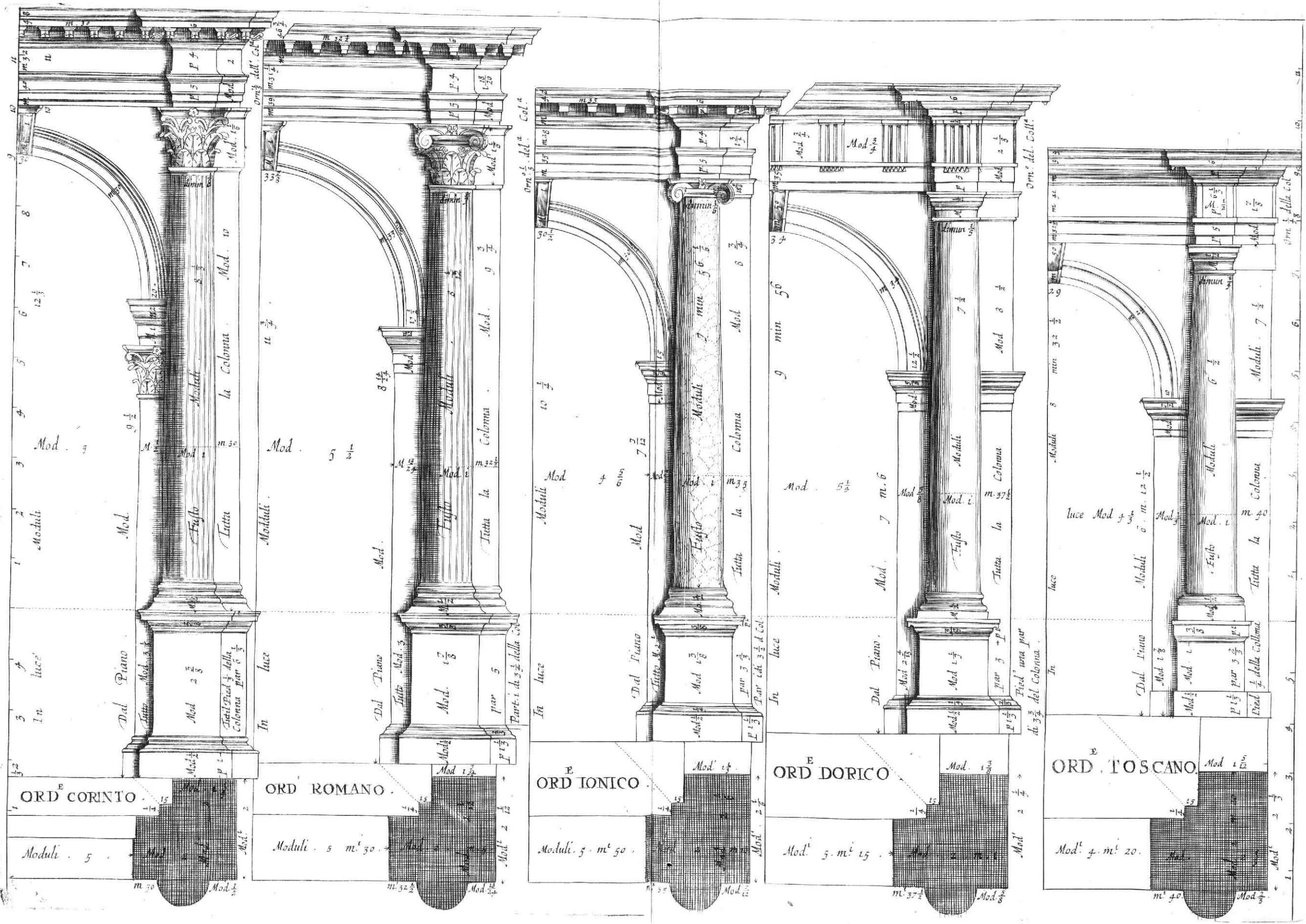
^{2 Meth.}

fullen wy spreken van hare gheslachten ende soorten: Ende eyndelijcken van hare deelen ende leden, met sodanigen klaerheyte als het mogelijck wesen sal; Lettende op 't ghene *Aristoteles* seyt, *Sermo omnis tractari debet quasi per figuram non per exacta discussionem*. Ende noch. *Omnis sermo si brevior fuerit quam oporteat obscurat intellectum, si longior difficilis erit retentioni, & discipulo oblivionem inducet*.

^{2 Ethic. cap. 2.}

Ende komende tot het eerste, alsoo daer in allen dingen een orden wesen moet, anders souder een verwringhe veroorsaecht ende alles gebracht worden tot het ge-imagineerde *Chaos* van *Anaxagoras* ofte 't gene de Poeten verfiert hebben, soo segghen wy, dat met reden, d'Architecture, als een werckster van een uytnemende wetenschap, een orden hebben moet: ende dat sulcks waer is, blijkt: (soo men daer toe Hemelsche dinghen magh ghebruycken:) ghenoeghsaem daer uyt, dat hoewel de groote Majesteit Godes alle dinghen met een uytnemende volmaecktheyde, over-groote nuttigheyde, bequaemheyde voor de werelt, ende eyndelijcken met de hoogste schoonheyde ende aerdigheyde gheschepen heeft, soo heeft hyse evenwel verghefelschap met een wonderlijcke fraeyghheyde ende orden, omme (gelijck de speculateurs ghelooven:) datse des te bequamer dienen souden het menschelijcke gheslachte ende met des te meerder aenghenaemheyde souden verschijnen. Sulcks dat deselve foodanighe als sy sijn sonder yet anders dese werelt sonderlinghe vergieren ende maken eene uytsprekelijcke correspondentie, ghelijck wy aende Hemelen hier boven ende aende dinghen die onder ons sijn klaerlijcken kunnen bemercken; Ende sijn daeromme de Hemelsche dinghen soo veel te edelder gheacht, om dat sy in haren loop beter geordineert zyn, ende d'andere over-treffen, ende oock om datse haer vertoonen met meerder sterren vergiert, ende door der selver luyfter veel schoonder schijnen. Ende wat de aerdsche dinghen aenlanght, deselve zyn alsoo gheschickt dat de sonderlinghste ende edelste, soo wel in 't uytterlijcke als in 't innerlycke, door een natuurlycke dispositie veel beter geschickt ende veel schoonder zyn als d'andere, ende daeromme elckanderen niet geheel ghelyck, almen sien kan aende volmaeckste dieren, ende sonderlinghe aenden Mensch ende van handt tot handt aende andere, selfs tot de planten ende steenen toe, ende daeromme seydt *Plautus* wel: *Nam ego hominem homini similiorem nunquam vidi alterum*, ende 't ghene volght. Daeromme kanmen noch door hooger, noch door krachtiger reden, als van Godt; nochte oock door grooter noch edelder wercken als die vande nature voortgebracht zyn, bevestighen datter een orden zy, ende oock datter gjeraden in alle dinghen zyn, ende sulcks sietmen mede klaer ghenoegh inde wetenschappen ende edele konsten, soo wel suyvere ende simple als inde min suyvere ende ghe-

<sup>Ex Me-
neclmi.</sup>

ORD CORINTO

Moduli . 5
m. 30
Mod. $\frac{1}{2}$

ORD ROMANO

Moduli . 5 m. 30
Mod. $\frac{1}{2}$
Mod. $\frac{1}{2}$

ORD IONICO

Moduli . 5 m. 50
Mod. $\frac{1}{2}$
Mod. $\frac{1}{2}$

ORD DORICO

Mod. 5 m. 15
Mod. 2 m. 15
Mod. $\frac{1}{2}$

ORD TOSCANO

Mod. 4 m. 20
Mod. $\frac{1}{2}$
Mod. $\frac{1}{2}$

Mod. 9

Mod. $5 \frac{1}{2}$

Mod. 4

Mod. $5 \frac{1}{2}$

luce Mod. $4 \frac{1}{2}$ m. 12 $\frac{1}{2}$

In luce

In luce

In luce

In luce

In luce

Dal Piano

Dal Piano

Dal Piano

Dal Piano

Dal Piano

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

Mod.

subalterneerde ende oock inde Artificule dingen, de welke in hare objecten haer voortganh ende ghevolghe hebben, dat eyndelijcken niet anders is als d'orden daer wy van sprecken. Ende boven dien sullen wy seer dickwils het ghebruyc van de Ordens ende Ornamenten vinden by het meestendeel vande civielste ende best levende volkeren ende natien. Het welke dewyle het seer klaer is soo is het onnoodigh sulcks met exempelen te bewysen ende sich buyten propoost moede te maecten, maer wy sullen tot de reste komen, ende daeromme beginnen vande voornaemste ende edelste dinghen ende soo voort vervolgen van handt tot handt.

Ende moet dienvolgende inde heylige Tempelen buyten ofte binnen geen deel wesen, het welke niet volkomelijcken sy verciert ende opgepronckt, soo het selve sulcks van doen heeft, want in dese sonderlinghe alles uytmunt, ende hier van komt datse gepresen of ghelaeckt worden. Voorts sullen vande publijcke Edificien principalijcken verciert worden die ghene, die tot wooninghen van Princen, van Raden ofte andere diergelijcke doorluchtighe faken gemaect worden, vermits d'eene soo wel als d'andere strecken tot cieraet vande plaetse, ende de gantsche Stadt grootelijcks vereerlijcken.

Die ghebouwen moeten minder verciert zyn, dewelcke dienen tot Landt ofte Zee-fortressen, als mede d'Amunitie-huysen, de Munten, ende endelijcken de ghevanghenissen, dewijle de selve aen het ghesichte wel behooren te verthoonen yet deftighs ende datse sterck zyn, maer niet datse proper ende cieraelijck zyn: (ghelyck elders gheseydt is) op dat ghene des te sekerder moghen zyn voor de moeylijckheden van 't weder, ende dese voor het geweldt der Menschen, nae de voorschreve, worden de gebouwen vande Doorluchtighe Edele ende machtighe Luyden verciert, maer met dit onderscheyt dat die inde Stadt ende andere diergelycke aensienlycke plaetsen gemaect worden, meerder verciert zyn, als die inde voorsteden ende ontrent andere bemuurde plaetsen ende inde dorpen gemaect worden; vermits oock in alle andere dingen de huys-houdinghe in dese plaetsen met veel meerder spaerfaemheydt geschiet.

D'oude Architecten zyn metter waerheydt in ontallijcke dinghen te prijfen, maer sonderlinghen dat sy dese Ordens ende soo vele manieren van Ornamenten, daer wy van handelen sullen, ghevonden ende in 't gebruyc ghebracht hebben: Ende dewijle wy beter sullen verstaen worden gaende ordentelijck, (ghelijck *Strabo* mede inde Geographie ghetuyght) ende niet by gevalle, soo sullen wy alle hare lichamen beschrijven, ende daer nae hare deelen ende leden.

Lib. 2.
Fol. 36.

Dit woordt Orden in 't generael ghenomen beteekent veele dinghen, maer inde Architecture betekent het een t'famen-voeginghe van verscheyden geproportioneerde corresponderende ende aenden anderen gehechte dinghen, als daer zyn Pede staelen, Columnen ende d'Ornamenten daer op: want alle t'famen gestelt zynde, maken een volkomen Orden ende lichaem, met zyn deelen en leden.

Door het lichaem ofte corpus wordt verstaen, het gene dat deelen heeft, ghelyck als by exempel den Pedestael, ofte de gheheele Columne, ofte 't gheheele Ornament, ende een yeder van dien zyn deelen vande Orden, door de deelen worden verstaen, als by exempel, de Basamenten ende Cimacien vande Pedestalen ofte Basen, ofte Capitelen vande Columnen: ofte oock wel d'Architraven, de Friesen ende de Cornicen vande Ornamenten. Ende door de leden moeten verstaen de portien vande voorschreven deelen, ende diergelijcke, men moet anmercken dat alle de portien, leeden, deelen ende lichamen, als oock de ordens selfs kunnen grooter ende kleynder, ende mede min ofte meer verciert zyn.

De Ordens, daer wy teghenwoordigh van handelen, in dese plaetse, ende alle hare Ornamenten ende deelen, zyn een seekere soorte van uytneementheydt, dewelcke grootelijcks vermeerdert de heerlijkheydt ende fraeyigheydt vande ghebouwen, soo wel gheestelijcke als wereltlycke, sulcks datse veel aensienlycker ende schoonder worden, ende alle 't selve is ghevonden omme de wercken tot hooger trap van volmaecktheydt te brenghen. Dien volgende sietmen klaerlijcken dat de oude de nature ghevolght hebben. De welke nimmermeer eenige overvloedighe saecke voort-brenghet, ende blijft oock in geen gebreck daer de noot sulcks vereyscht, ende verkieft altydt het beste, ende maect alle faken met sekere particuliere onderscheyden van gedaenten ende Figuren, zynde d'eene van d'andere in 't generael verscheyden, maer evenwel alle accorderende in 't subiect dat sy moeten dienen.

Ende kunnen oversulcks d'Ordens niet alleenlijcken met het gheheele ghebonw, maer oock met eenighe principale deelen ghevoeght ende t'famen ghehecht worden, nae dat sulcks den Architect bequaemst duncken, ende nae dat de soorte ende de qualiteyt van 't werck vereyschen sal, wordende dese rouwe ende simple materie door de kunst, tot een veel heerlijcker ende aensienlycker forme gebracht, ende tot een veel edelder ende beter eynde, soo komt sy by ghevolghe veel waerdiger te zyn als sy te voren was.

Nu het onderscheydt van d'eene Orden met d'ander bestaet inde eygenschap vande Modulen, ende inde rechte verdecynghe vande deelen, ende inde schoone formen ende Figuren van hare leeden, door de welke de vastigheydt vande properheydt onderscheyden wort die inde eene meer te sien is als in d'andere. Hier inne kunnen wy oock een speciael exempel vande Nature nemen, de welke den man gheboren tot den arbeyt, ghegheven heeft stercke ende robuste deelen ende leden, ende niet alsoo aende Vrouwe, de welke hoewel sy in alle hare deelen schijnt geformeert te zyn, hebben-

de eenighe

de eenighe correspondentie met den man: Nochtans is sy veel swacker ende flapper omme den arbeydt te kunnen verdragen; alsoo moeten wy sulcks oock na-volghen in 't vergieren vande ghebouwen soo wel geestelijcke als wereltijcke, ende maecten dat de vaste ende deftighe gebouwen geene propre ende delicate Ornamenten hebben, nochte met eenighe kleynigheden ende gesneden wercken vergiert zyn, gelijk sommighe onbedachtelijken doen. Ende omme te weten dat de Ordens een volkomen over-een-kominghe hebben met het gheheele ghebouw, ende in ghelijcks dat de Ornamenten met de selve ende met hare deelen ende leeden geproportioneert zyn: soo sullen wy daer op letten, dat hare wercken ghemaect worden met een seckere correspondentie ende aerdigheyt, sulcks datse schoon ende aenghenaem zyn in 't ghesichte van alle de ghene diese sien: ende ons behaeght wonderlijcken wel dat d'Ornamenten vande ghebouwen foodanige zyn, als Plutarchus inde Vrouwen vereyft, namelijk datse eerlijck, sedigh, deftigh, aengenaem ende gratieus zyn, ende oock foodanighe als de saecken vande nature voort-ghebracht, tot gieraedt ende op-pronckinge vande werelt.

Sulcks datmen klaerlijcken siet, wannermen foodanighe Ornamenten wegh neemt, ofte verandert in 't geheel ofte deel, door vele die inde plaetse ghestelt worden, ende datmen geene andere vindt die daer beter passen ende bequamer zyn als de eerste, soo moetmen maecten datse accorderen met het ghebouw, ende datse met den staet ende het vermoghen vanden patroon ende oock mette qualiteyt vande materie van 't Landt ende plaetse daerse ghemaect worden, over een komen. Wat het ghetal vande Ordens aengaet, omme niet buyten propooft te gaen, soo hebben wy nae het ghebruyck vande ouden, vijf manieren van Ornamenten, diemen ordens noemt, ende zyn de Toscaensche, Dorische, Ionische, Romainsche ende Corintische, (die andere achterlatende de Romainsche, noemen Corintische ende Composita:) Dewelcke hare proportien, noodige vormen ende maten hebben, niet weynig verschillende d'eene van d'andere, gelijk men siet inde Pede-stalen die verdeelt worden in basament, quadro ofte Trunco ende Cunacio, als mede de Colommen in Bassi, Fusto ende Capitello; ende eyndelijcken de Ornamenten boven de Columnen, die Gesubdivideert worden in *Architraven*, *Friesen* ende *Cornicen*. Met welcke Ordens d'oude Grieken ende Romeynen, alle hare manieren van ghebouwen vergierden ende op-pronckten, soo wel geestelijcke als wereltijcke, applicerende dan dese ende dan die maniere, na dat de selve eygentlijck ende best te pas quamen, volghende oock hier inne wijffelijcken de nature, alsoo onder de menschelijke lichamen sommighe van ghedaente ende leden sterck ende robuust zyn, andere aerdigh ende teder, ende onder deselve d'eene meer als d'andere, ende daeromme moghen de selve met d'Ordens, daer wy teghenwoordigh van spreken, met reden seer wel worden vergheleken.

Ende eerst de Toscaensche, wesende soo wel in 't gheheel als mede in alle hare deelen ende leden, heel grof ende robuust, sulcks datse haer bequaem thoont omme alle sware lasten te draghen, die is dien-volghende gheheel Reusachtigh. In ghelijcks oock de Dorische, wesende van lichaem, deelen ende leden sterck ende lustigh, ende met Triglisfen, Metopen ende dierghelijcke, heeft yet ghelijckende met *Hercules*, ende daeromme hebben d'oude met reden dese Orden den selven haren Godt, die de sterckste van allen anderen geacht wiert, toe-ge-eygent. Voorts d' Ionische Orden om datse is van deftighe corporature deelen ende leden met Voluten, Modiglions ende dierghelijcke dinghen, daeromme isse gheheel vrouw-achtigh ende heeft groote matronale sijmpathie. Ende in ghelijcks foumen de Romeynsche Orden (die andere tot desen tijdt toe ghemenghde ofte ghecomposeerde ghenoeft hebben:) door hare aerdigheyt, van Capitelen, met Voluten ende Eycken-bladen, midtsgaders seer vergierde Cornicen, met recht *Heros* moghen noemen. Ende eyndelijcken de Corintische Orden, zynde wacker ende seer gratieus, met Capitelen ende oock Cornicen van verwinnende Olijf-bladen, bethoonende yet maeghdelijcks, magh daeromme met groote reden by ons ghestelt worden boven alle de andere verhaelde Ordens. De Ordens worden niet on-eyghentlijcken vergheleken met de nature der boomen, want ghelijck de selve d'eene de andere in aen-ghe-name aerdigheyt van rancken ofte stammen ende van tacken ende bladen te boven gaen, so moeten oock d'Ordens in alle hare van trap tot trap d'eene d'andere meer overtreffen ende in heerlijckheydt passeren.

Wy sullen niet nalaten te segghen, dat sommighe ghelooft ende gheseydt hebben dat de Boersche banden oock een Orden op sijn selven zy, ende deselve daer voor in hare wercken beschreven hebben, maer sy en ghedencken niet dat sy soo sprekende een Orden maken, die inder daedt niet anders hebben sal als den naem alleen, ghelijck by de Poeten de spoocken doen, alsoose noch Colommen noch Pede-stalen hebben sal, nochte oock een eyghen forme van Ornamenten, welcke dinghen alle de andere, die hier vooren ghenoeft zyn, hebben. Voorts nae onse meeninghe staen de Boersche banden onder geen eyghen Orden, maer zyn een sekere maniere van een rouw, slecht ende simpel werck, omme met ghelijckheydt de steenen op verscheyden wijfen aenden anderen te ketenen, dewelcke kunnen met de Ordens gaen ende onder deselve ghestelt worden, midts datmen altijdt lette op de eyghenschap van hare deelen ende leden, ende dat dese Boersche soo ghestelt zyn dat inde grove ofte delicate Ordens, oock in ghelijcks de grof heydt of delicaetheyt ghesien worden, ghelijckmen doet in 't bereyden vande hoeck-steenen, de selve makende na dat het werck vereyft, gelijk wy elders sullen verthoonen.

Vanden Modulo ende sijne deelen: De Etimologie ende beschrijvinghe
vanden Columnen ende Pilastran, ende van hare Bases ende Capitelen, tot mit vande Edificien. Cap. 2.

10 Me-
taph. 3.
5 Metaph.
12.
Met. Gel.
lib. 1. cap.
1. 2.

Ae het segghen der wijsen, soo isser in alle soorten een begin ofte principael, het welcke de maat moet wesen van alle het gene dat inde selve soorte wert gevonden, ende hier door heeft *Pitbagoras* vanden wegh ende loop, die *Hercules* inde loopbaen gelooopen hadde, ghevonden de grootheydt van sijnen voedt, ende daer nae de statuere van zijn natuurlijcke lichaem. Ende dewijle het selden ghebeurt, dat inde ghebouwen ghene Columnen ghestelt worden, dewelcke sonder dat de principale lichamen ende groote Ornamenten vande Ordens zijn, soo dunckt het ons behoortlijck dat vande voet der selver (het welcke *Vitruvini*, uytdruckt, seggende, *Vna pars humanatur* & ea erit *Modulus*, *cujus Moduli* *cujus erit crassitudo Columnarum*), als van een ware oorspronck ende begin de module ghenomen worde, ende by ghevolghe mede de proportien ende maten, niet alleenlijcken van hare Bases ende Capitelen, maer oock de hooghten ende deelen vande Pedestalen, ende insghelijcks die, dewelcke tot de Ornamenten, die op de selve zijn, behooren.

Lib. 1.
cap. 2.

Ende sulcks wil *Vitruvius* verstaen met dese woorden. *Quantitas autem est modulorum ex ipsius operis sumptione, singulisque membrorum partibus uniuersis operis conueniens effectus*, ende eiders, daer hy bykans het selve bevesticht; Ende in summa alle d'andere dinge die tot dese Ordens, ghelijck wy hier nae sullen segghen, eenighsins behooren. Behalven *Vitruvius*, soo handelt *Paulus* den Rechtf-gheleerden daer mede van, ende *Vlpiannus* inde water-leydinghen, *Plinius* inde Arterien, ende spreekende vande Vinders der Musijcke, *Lidios Modulos Amphion*, *Dorios Thamisrastrax*, *Phrygios Marsias Phryx inuenit*. *Suetonius* roertse mede aen, sprekende van *Neroni*, ende *Horatius*.

Lib. 1. cap. 2
Lib. 5. cap. 9
In l. ff. de
damno.
Lib. 11. cap.
37.
Lib. 7. cap.
56.
Serm. lib.
1. sit. 3.

*Cur non, Ponderibus Modulisque suis ratio utitur ac res
Ut quaque est ita supplicii delicta coeret.*

Omme nu tot den Modulus te komen, Dit is een Latijns woordt ende wort vande Griecken *Metros* ofte *Embate* ghenoeemt, Het welcke een mate te segghen is, ende word van *Vitruvio* ende andere gebruyckt, ende is daeromme dese wetenschap van Architecture eyghen gheworden, De selve en is altijdt gheen vaste ende bepaelde mate, ghelijck den Palm, de Voedt, de Elle ende dierghelijcke zijn, als vele hebben willen segghen, maer een rationele portie, ofte een regul die over een komt met de ghereguleerde faecke, nu grooter ende dan kleynder, nae het oordeel ende goedt-vinden vanden Architect; Ende daeromme seydt *Aristoteles*, *Mensura dividitur secundum mensurans & accipitur à Mathematico in Abstracto à naturali in concreto*, dat is ghemenghde.

3 Phif.
text. com.
70. 71.

In dese verkiefinghe moetmen euenwel opficht hebben op de qualiteyt vande compartimenten, diemen inde ontwerpen ende modellen maecken wil, dewijle door desen Modulo niet alleenlijcken de dicken ende lenghten vande Colommen gereguleert worden, maer oock de Cornissen op de selve ende de Pedestalen die daer onder zijn, nae den aerdt vande ordre, ende daer door worden oock de Intercolommen verdeelt ende alle de andere, soo wel uyterlijcke als innerlijcke deelen vande ghebouwen, ende eyndelijcken worden daer door bepaelt alle de Koninghlijcke ende vaste wercken, hoe groot die oock souden moghen wesen, ende seker dese regul vande Griecken ghevonden ende van alle de oude daer nae altijdt inde Architecture waerghenomen heeft, een wonderlijcke uytkomst ghehadt ende een groote lichtigheydt ghegeven in 't comparteren, gelijk wy een weynigh hier nae sullen bethooren.

Den Modulo kan op vele manieren gedeelt worden, maer het beste is datmen hem dele in 60 gelijcke deelen, zynde een rationeel getal voortgebracht van 6 ende 10 beyde perfect, ende is daeromme heel perfect, ende begrijpt in sich thien geheele diuisionen, als 2. 3. 4. 5 ende 6. vande kleyne ghetalen, de welcke soo veel zijn als $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{6}$ ende $\frac{1}{10}$, ende daer nae 10. 12. 15. 20 ende 30. vande grooten ghetallen, dewelcke beteekenen $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$ ende $\frac{1}{5}$, ende worden altemael verstaen te zijn portien vanden Modulo, behalven de welcke men oock andere kan maecken als daer zijn $\frac{1}{7}$, $\frac{1}{8}$ ende $\frac{1}{9}$ ende dierghelijcke. Dese manieren van spreekken van portien is oock van *Vitruvio* ghebruyckt gheweest, daer hy handelt vande Compartimenten der leden vande Ornamenten, maer sy hebben hare breuckende van allen niet al te wel verstaen ende verhandelt zijn.

Lib. 3. Cap.
3.
Lib. 4. cap.
3.

Wy noemen dese diuisionen, omme deselve met andere niet te confunderen, minuten, volghende daer inne de *Geographus* ende *Astrologos*, dewelcke de graden vanden Hemel, vande Aerde, ende vande *Horologiën* alsoo verdeelen, ende soo kunnen wy oock alle andere mate deelen, het sy een Palm, een Voedt ofte een Elle wesende van 12 Oncen, ende elcke oncie wordt gesubdivideert in 5 minuten, die het ghetal van 60 maecken; ende niet in 4 gelijk vele doen, om datse 48 maken, maer daer van hebben wy ghenoggh gesproken.

Lib. 1.
cap. 24.

Om dat inder waerheydt de Colommen ende insghelijcks Statuen ofte Beelden onder alle andere dinghen

dinghen tot een over-groot çieraet strecken, soo sien wy dat d'oude Romeynen ende veel eer de Grieken ende andere natien, d'eene ende d'andere, de selve soo overvloedigh in hare ghebouwen gebruyckt hebben, dat gelijk wy daer na hebben kunnen sien ende bemercken, daer van bykans een oneyndelijck getal geweest is. Ende ten desen propoofte verhaelt *Plinius* in sijne natuurlijke Historie als voor een wonder, dat t' sijnen tijde binnen Roomen soo vele Statuen waren, dat het daer door schein offer noch een ander machtigh volck gheweest hadde: ende *Dion* seydt, dat de Stadt ten tijde vanden Keyser *Claudius*, soo veele Statuen ende Schilderijen hadde, datse daer niet staen konden, ende buyten moesten gebracht worden.

Lib. 36.
cap. 3.
Lib. 50.
Fac. 499.

Ende indien het soo was, hoe veel te grooter most de verwonderinghe zijn, soo het ghetal der Colommen, ghelijck wy hebben konnen bemercken, veel meerder was ende van veel grooter kosten, vermits den arbeydt de materie, ende de swarigheydt omme de selve te vervoeren, ende veel meer noch omme soo sware stucken op te rechten, ende te stellen ter plaetse daerse wesen moesten. Ende daer uyt kan men ghenoeghsaem afmeten datter gheen Marckt, Kercke, Stadthuys, Badt-stove, Schou-plaetse ofte Amphitheatrum, gheen Perck, ofte oock gheen Galerije, boghe, triumphael, ofte ander groot werck, oyt gheweest sy inde voorspoet vande Romeynsche grootheyd, die niet te ghelijck zy verciert gheweest van een groot ghetal van feer hooghe Colommen van Marber ende andere kostelijcke steenen aldaer gebracht vande uytterste deelen der werelt, zijnde wel ghewrocht, ende dat met sonderlinghe konst ende uytnemenden arbeydt, sulcks dat de menschelijcke verstanden die de selve sien, sich daer over verwonderen ende verbaest staen, dewijle alle de ghebouwen van binnen ende van buyten met Colommen verciert waren.

Ende omme de sake wat naeder in te sien, soo laet ons eens sulcken overlegh maecken, indien den *Pantheo* (ghelijck *Plinius* ende *Dio Cassius* segghen) van *Marco Agrippa* ghemaect, ghedacht heeft ende op huyden noch heeft meer als 150, soo Colommen als Pilasters, die wonder groot van Marber ende feer çierlijck zijn, ende evenwel noyt gereeckent is gheweest onder de principaelste, noch oock niet onder de rijckste ende meest met Colommen vercierte Tempelen die daer waren, wat souden wy dan segghen vanden Tempel van *Iupiter Capitolinus* ende soo vele andere. Daeromme maghen wel beslyuten, dat het ghetal der Colommen, met reden een groote verwonderinge ende verbaestheyd aenbrachten, den ghenen die de selve bemerckten inde principaelste ghebouwen, waer over wy veel liever, soo het moghelijck waer, Roomen souden zien inden hooghten stand van hare meeste grootheyd ende haren ouden luyfter, als alle de feven wonderen hier ende daer door de werelt verspreyt; want alsdan souden wijse onghetwijfelt versamelt sien in eene Stadt, ende soude een wonderlijck dingh zijn soo wel het begrijpende, als het daer inne begrepen was. Maer wy sullen dit laten varen ende komen in 't particulier tot de Colommen, die de Grieken *Stilos* noemen, ende by de Latijnen worden *Columnae* ende hare stijlen *Scapi* gheuoemt. Ende vermits de steel vande plant (nae het segghen van *Aristoteles*) is het ghene dat eerst voort komt ende uyt de aerde spruyt, ende den voet daer den mensche op rust, van gelijcken, soo kunnen de Colommen nae de gedaente van d'een ende d'andere ghemaect zijn, de welke (ghelijck *Festus* seydt) alsoo ghenaemt worden, om datse het boventste van 't Huys, ofte oock van alle andere ghebouwen, het welke in 't Latijn *Culmen* ghenaemt wort, onder-stutteden; nemende alsoo het boventste deel voor het gheheel. Ende *Plinius* hout het daer voor dat de Colommen eerst gestelt zijn geweest in de kercken, omme de doorgaende wercken te regeeren ende wel te onderstutten, (ghelijck *Vitruvius* mede te kennen geeft) ende niet om tot çieraet te strecken, gelijckse daer nae gedaen hebben: ende dat d'eerste Marmere Colommen geweest zijn die vanden Tempel van *Iupiter Olympius* tot Athenen, dewelcke eyndelijck overgebracht zijnde door *Sylla*, gestrekt hebben tot çieraet vanden Tempel van *Iupiter Capitolinus* tot Romem. Ende voor so vele wy hebbē kunnen vinden, so zijn de Colommē eerst onder alle natien gevonden geweest, vande Egyptianen, hoewel bloot ende sonder eenige forme van Basen ofte Capitelen, zijnde door hare vastigheydt feer bequaem om lasten te dragen, gelijk inden Labyrinth waren, ofte omme daer op eenige gedenckwaardige op-schriften van eeuwighe memorie te stellen, somtijdts omme te kennen te gheven de ghevanckenisse vande verwonnen ende onderghebrachte volckeren, somtijdts omme te beteekenen de verwoestinghe vande Steden, ende tot schande ende smaect vande verwonnene.

Lib. 36.
cap. 5. et. 13
Lib. 53.
314.

Plant. lib. 1
cap. 3.
Fest. fac. 38.

Lib. 36.
cap. 6.
Lib. 4. cap.
2.

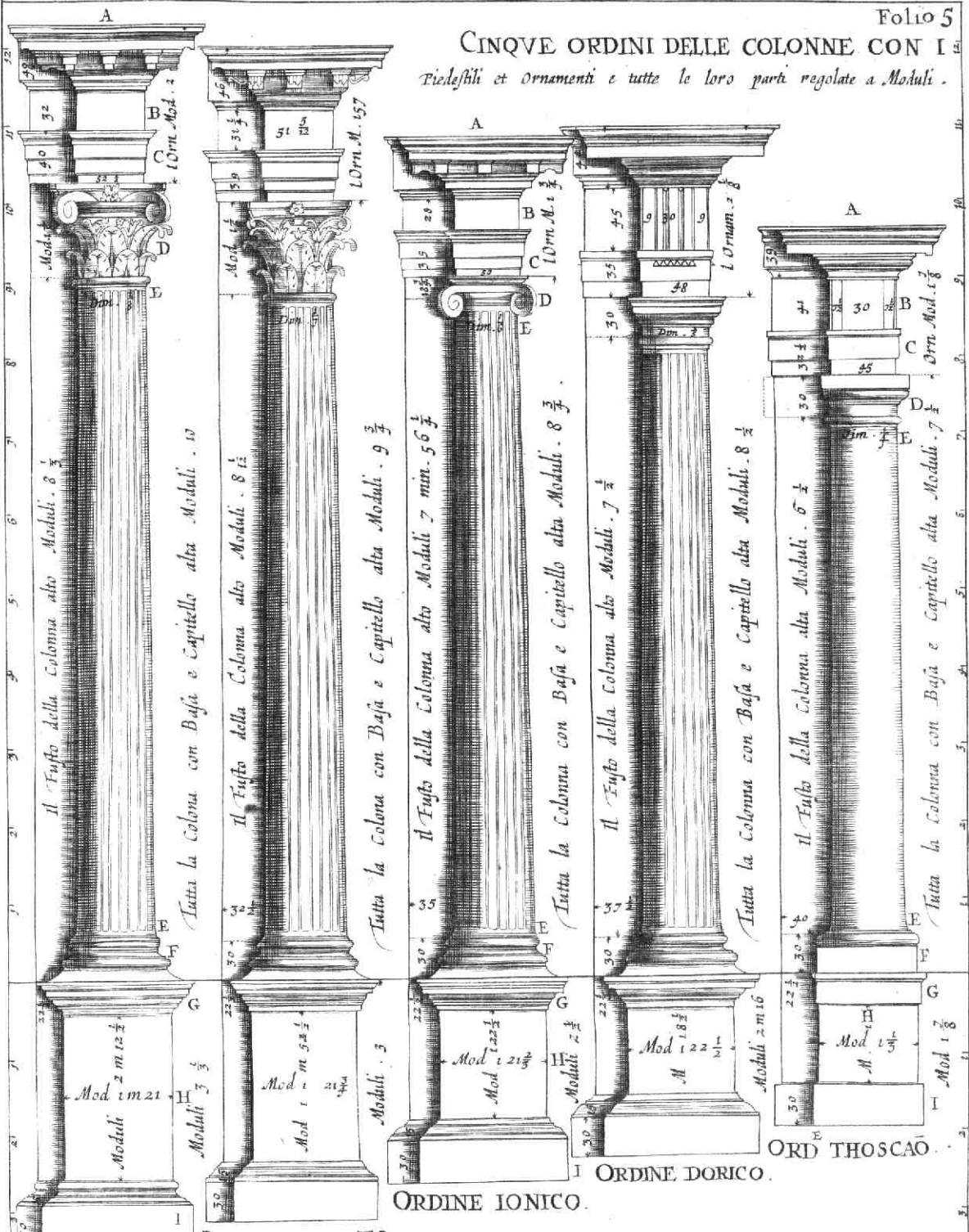
De Pilasters hebben oock een seeckere ghelijckenisse met de Colommen, behalven datse vier zyden hebben, gelijk de boomen die vierkant zijn. Van *Vitruvius* worden sy *Pilae* gheuoemt, (het welke betekent een deel dat recht op sijn voeten staet) ende oock *Parastatur*, om datse haer tegen stellen omme d'opgeleyde lasten te onder-stutten; in manieren datmen door dese hare name tot kennisse geraecken kan, niet alleene van hare forme ofte ghedaente, maer oock vande werckinge diese doen.

De Basen, die vande Grieken ende Latijnen by *Festus* ende *Plinius* heel bequamelijcker *Spira* gheuoemt worden, weseende half soo hoogh als de Voedt vande Colomme (ghelijck *Vitruvius* in verscheyden plaetsen betuyght) zijn alsoo gheweest om datse eenighsins de kronckels ende de quasten vande boomen navolgen. Ende van *Servio* worden de opgevolde touwen *Spira* ghenaemt, ende oock de Half-banden die de vrouwen om den hals ofte oock wel tot çieraet van hare hoofden dragen, ghelijckmen inde antijcke Medalien sien kan. In onse tale worden sy Basen genaemt, om datse juyft onder het laeghste deel vande Colommen legghen, Ende sulcx sy alnu ghenoegh voor soo vele de Universele kennisse aengaet.

Lib. 5. cap.
1.
Lib. 36.
cap. 22.
Lib. 3. cap. 3

CINQUE ORDINI DELLE COLONNE CON I

Piedestalli et Ornamenti e tutte le loro parti regolate a Moduli.

ORD ROMANO.

ORDINE CORINTO.

ORDINE IONICO.

ORDINE DORICO.

ORD THOSCAO.

- A Cornice.
- B Fregio dell'Ornam^o.
- C Architrave.
- D Capitello.
- E Fusto della Colonna.
- F Basa.
- G Cimacia.
- H Tronco del Piedestallo.
- I Bassamento.

Ende om oock eenigh verstandt te gheven vande particuliere dinghen, soo vele hare leden aengaet, soo moghen wy ghelooven dat eenighe der selver ghemaect zijn nae de maniere van die sachte ende tedere pluym-kussens, die van *Vitruvio*, *Thori* ghenoeemt werden: dewelcke ghestelt zijnde onder de stijnen vanden Colommen, ende van haren last seer geperst zijnde, komen uyt te puylen als in een ronde forme, ghelijck oock de Listilli schijnen te wesen banden ofte dunne riemen rondomme de voorfsz pluym-kussens, dewelcke somtijts d'ene op d'ander gestelt worden, ende tusschen de voorfsz Listilli hebben sy die *Guccie* ghemaect die se *Scotie* noemen, als teeckens waer dat eerst de groote ende nauwe bindinghen gemaeckt zijn.

Lib. 3. cap. 3.

Lib. 4. ve. 700.

Lib. 10. cap. 7.

Lib. 4. cap. 13.

Lib. 4. cap. 7.

Voorts die kleynen *Tondini*, de welcke of alleene of met andere gekoppelt zijnde gemaeckt ende vande Grieccken ende Latijnen (gelijck *Vitruvius* seydt) *Astragaletti* genaemt worden, zijn als sijne ende verweende bedde-deeckens, gelijck *Cicero* ende *Iulius Pollux* segghen, ende ghestelt zijnde onder de voorfsz *Piumacetten* kunnen oock vergheleken worden by eenighe toutgens die rondoname de voorfsz *Bafen* gaen, ghelijck de oude uyt-ghedruckt hebbende, snydende daer inne eenighe ghedraeyde vlechten. Ende de *Cemie*, diemen maect aende voeten der Colommen, somtijds alleen ende somtijds met een *Tondino*, die zijn, seydt *Vitruvius*, als de vrouwen ofte boorden aen 't onderste van der Vrouwen ende andere langhe kleederen ende hy noemt se *Aphophigi*.

Lib. 3. cap. 3
Lib. 4. cap. 3
3. 7.

Ende eyndelijcken, de vierkante ende tamelijcke dicke Tafels, op de welcke alle de voorfsz deelen zijnde van een ronde forme rusten, zijn ghelijck als Careel-steenen, ende worden van *Vitruvio* met een Grieccks woordt *Plinthus* ghenaemt; Dien-volghende soo wy op dese manier alles ginghen ondersoeken, soo souden wy bevinden dat niet alleenlijcken de leden vande *Basi*, maer oock alle andere deelen der lichamen vande Ordens, niet by ghevalle ghemaect zijn, maer dat daer inne de nature met een sonderlinghe gratie ende aerdigheydt ghevolght is, ofte datse metter daedt ghenomen zijn uyt foodanighe door kunst ghemaecte wercken, als haer aende eerste Vinders verthoont hebben.

Wat de Capiteelen aengaet, vande Grieccken ghenaemt *Cephalion* ende vande Latijnen *Capitellum*, die komen seer over een, met de *Basi*, dewijle hare bovenste deelen, ende infonderheyte van de Toscaensche ende Dorische, zijnde de helft vande voedt der Colommen, ende d'Ionische, ende Corinthische, zijnde het derde, volghens *Vitruvius* ende *Plinius*, een *Mudulo* maecken, d'ene ende d'andere hebben ghelijckenisse met eenighe Tafels, die de Latijnen *Abaci* noemen, (ende soo heeten wijse oock) de welcke plat ende over al vierkantigh zijn. Voorts de *Vovoli* die de Grieccken *Eucarpi* ende de Latijnen *Echini* ofte *Cimacy* noemen, zijn oock de pluym-kussens, ronde boorden ende banden gelijck, ende dese ende dierghelijcke dinghen zijn inde eerste eeuwen gestelt geweest op de stammen vande boomen, ende oock wel op de hoofden vande slaven, ende zijn alsoo van d'een ende d'andere daer nae overghebracht, ende ghepast op de deelen ende leden vande Colommen, dese omme te beter den last t'onderstutten, ende d'andere omme te dienen tot meerder aerdigheydt vande Capiteelen; het welcke ghenoech is voor dese tijdt vande generale dinghen, waer van elders veel breeder sal ghesproken worden.

Vande Beschrijvinghe der Ornamenten op de Colommen, ende vande Frontespicien, Dakken, Pedestalen, ende Pedamenten der ghebouwen. Cap. 3.

Dewijle wy sullen spreken vande Ornamenten boven op de Colommen, soo sal het goetd zijn, dat wy daer van eerst in 't generael handelen, ende daer nae tot het particulier komen: ende men moet weten, dat aen die deelen vande ghebouwen, het sy publijcke of privee, die van haer selven schoon zijn, ghene ofte weynighe Ornamenten passen, want soomen anders dede soo soudemen in plaetsse vande selve schoonder te doen schijnen, die leelijck ende onghesien maken. Ende omme daer van een exempel te hebben, soo ist ghenoech te seggen dat de nature inde wonderlijcke forme van een Mensch (als oock in alle andere dieren) ghelaten heeft, sommighe deelen soo delicaet ende dienvolghende soo sierlijck niet als d'andere, hebbende opficht op de werkinghe dese doen moeten. Even soo moet oock een Architect acht nemen op de Ornamenten ende de selve stellen op de bequaemste plaetsen vanden ghebouwe, sulcks dat het principale opfichte van 't selve, gelijck mede in 't Menschelijcke lichaem, meerder vergiert sy als de deelen vande zijden, ende het achterste noch minder: welcke leeringhe by den ouden, ghelijck wy in hare wercken sien, wel waerghenomen is.

Lib. 5. cap. 9.

Ende omme hier van te beginnen soo hebben sy altijd daer op-ghelet, (ghelijck *Vitruvius* seydt) dat in 't generael, de manieren van d'Ordens inde Kerckelijcke ghebouwen van Robuster proportie gheweest zijn, als die van andere wercken: ende hier van hebben wy exempels in het meeste deel vande oude Tempelen tot Romen ende elders, ende vande andere inde *Theatren*, *Amphitheatren*, *Triumphbogh* ende andere dierghelijcke ghebouwen, alsoo sy ghemcent hebben (ghelijck *Vitruvius* seydt) dat den Tempels een deffigheyt betaemde, ende d'andere eene sekere lichtigheydt: maer evenwel moeten dese ende ghene betamelijcken geciert zijn volghens hare soorte. Maer daer van hebben wy elders

elders onse meeninghe ghenoech verklaert. Ende om dese Ornamenten te appliceren, soo moet den Architect d'eene foorte van d'andere onderscheyden, sulcks datse in geen deel vermengt ende onder den anderen gesmolten worden, maer sy moeten gheapliceert worden gelijk dat de foorte, ende oock de gelegtheydt van 't ghebouw ende oock de behoorlijckheydt van 't werck vereyscht. Want het is klaer, dat in alle gebouwen deselve Ordens niet en passen, ende dien volgende oock niet deselve Ornamenten, gelijk sommige onbedachtelijken doen: dewijle tot de publijcke gebouwen, onder de welcke de Kerckelijcke feer verscheyden zijn vande wereltlijcke, andere vereyscht worden als tot de privee.

Daer en boven soo moeten de Ornamenten niet al te mild ende overvloedigh zijn, ende oock niet al te spaerlijck ende met eenighe gierigheydt: want dan sullen sy ghepriesen worden, wanneerse met oordeel ende matelijcken ghestelt worden, ende insonderheydt indiense schoon van ghedaente ende seer juyft van proportie zijn: soo wel in hare deelen als in hare particuliere leden, alsoo de Ornamenten, diemen inde deelen vande gebouwen stelt even eens zijn, gelijk de gesteenten, waer mede haer de Princen ende Princeffen, de groote Heeren ende Vrouwen verçieren, vermits de selve niet gepresen worden dan om datse op de soetste ende schoonste natuurlijke deelen gestelt worden, ende daerom sietmen oock dat daer mede de wangen, borsten ende andere diergelijcke leden verçiert worden.

Ende omme tot andere exempels te komen, in sulcker manieren als de nature de boomen ende planten, met bloemen ende bladen verçiert, ende dat met sulcken sonderlingen onderscheyt dat die genen, die den Hysel, het Ys ende het ghewelt der Winden moeten uytstaen, veel stercker, ende Robutter zijn als d'andere, soo segghen wy dat den Architect d'Ornamenten die van een vaste ende stercke manier, ende niet soo teder zijn, moet appliceren in die gebouwen, de welcke, het ongelijck van 't weder, ende andere accidenten, die souden moghen voorkomen, moeten wederstaen; Ende moetmen hier op acht nemen van trap tot trap, datse of meer dechtigheydts oft tederheydts hebben, nae dat sulcks behoorlijck schijnen sal, nemende oock hier in een exempel van 't ghene dat de beste ende vermaerste Architecten gedaen hebben.

Behalven dat moetmen oock regard nemen op de qualiteyt vande materie daerse van ghemaect sullen worden, dewelcke men verdeelen moet, nae dat sulcks best over een komen sal met de deelen van 't ghebouw, want daermen steenen heeft die van naturen rouw ende niet soo suyver en zijn als andere, daer moeten de formen vande Ornamenten grof zijn, ende de leden slecht, maer als de steenen sijn ende suyver zijn, ghelijck die van *Hytria* ende d'edele Marber-steenen, so moetense aerdigh ghemaect worden, ende teder van leden, ende somtijdts oock met ghehouwen werck: want soo doende salmen waer nemen, gelijk wy elders gheseydt hebben, op de ghestaltenisse ende het onderscheydt vande materie, ende op de correspondentie ende aerdigheydt vande forme, ende eyndelijcken d'orden ende welvoeghentheydt van 't ghene daer toese ghemaect worden.

Lib. 1. cap. 1.

De çieraden boven op de Colommen, als daer zijn, Architraven, Friesen ende Cornissen, dewijle sy in een seer kennelijcke plaetse staen, daerse seer wel besien ende bemerckt kunnen worden, daerom is het datse van wegghen hare uyt-steekenheydt desen specialen naem van Ornamenten ghekreghen hebben, voorts soo wordt oock het Ornament ende de Werelt selve vande Grieken *Cofmos* ghenaemt, dat is verçiert, schoon ende volmaect. Ende dien-volghende moeten oock de selve om alle dese redenen verrijckt ende çierlijck zijn in alle hare foorten, ende nae de selve, boven alle andere deelen, de Capiteelen die daer op legghen, Ende onder dit woordt van Ornament, soudemense (niet soo heel on-eyghentlijcken) *Coronastili* kunnen noemen; als een Ornament boven op de Colommen, ende daer onder worden begrepen drie deelen, die d'eene van d'andere seer verscheyden zijn, van plaetse, van ghedaente ende oock van leden, als daer zijn d' Architraven, de Friesen ende de Coronisse, conform het gene dat wy vande Colommen gheseydt hebben, onder de welcke te samen begrepen worden de Basen, de Fusten ende Capiteelen, ende onder dit woordt Pedestalen worden begrepen de Basamenten, hare troncken ofte vierkanten ende de Cimacien.

Voorts soo moet selden, ofte nimmermeer inde reale wercken ende die van eenighe importantie zijn een van dese drie, het zy dan oock welcke het zy, sonder de andere wesen, op dat het lichaem aen allen deelen volkomen ende volmaect sy, een sake die de Oude altijd betracht hebben inde wercken van importantie, als mede de goede huyden-daeghsche Architecten, ende die oock naghekomen moet worden by die ghene die op-merckers zijn vande wel gheregelde dinghen onses tijdts: anders soude het een groote mis-flagh ende faute wesen, ende de wercken souden daer door verminckt ende ghehouden worden, ghemaect te zijn van Menschen van kleyn verstant ende kennisse, ghelijckmen daghelijcks siet.

De Architraven, die de Grieken ende Latijnen *Epistily* noemen (ghelijck wy uyt *Vitruvio* hebben) volghen in hare deelen die balcken nae, dewelcke inde eerste eeuwen simpelijken over dwers gheleydt wierden, omme de andere die eerst recht op ghestelt waren in plaetse van Colommen, tot gebruyck van hare slechte huyfen, by een te honden, ende daeromme moeten de voorz Architraven, in hare breedten, die nae beneden zijn, de dichte van 't hooghste van hare Colommen niet excederen, Voort hare deelen ende leden van banden, ende andere dinghen, hebben 't effect van die baleken, die sy d'eene op d'andere leyden ende t'samen-voegghen (de welcke *Vitruvius* *Euergancee* noemt) met hare leden of Cimacien, ende Tondini, ende andere diergelijcke. Architrave is een

Lib. 3. cap. 3.

Lib. 3. cap. 1.

t'famen ghevoeght woort van *Archos* ende *Trabs*, een Griecx woort, het welcke beteykent de principale balck op de Colommen, ende hier van iffet dat het wel voeght datse robuft is ende oock een weynigh afgaende, foo wel om de swaerte vanden laft te draghen, als oock omme niet te benemen het geficht vande dinghen die daer op ftaen, diemen nae boven toe sien moet.

Op de Architraven fteltmen de Friefen, de welcke representeren een fonderlingh Ornament dat alfoo genoemt wort van 't borduuren, dat die van *Phrygia* eerft ghevonden hebben, ghelijck *Plinius* oock feydt, Ende de Grieccken ende Latijnen noemenfe, nevens het ghetuygheniffe van *Vitruvio*, *Zophori*: Dese moeten altijd ftaen water pas met de hooghfte dickte van hare Colommen ende oock met de eerfte fascien vande Architrave. De Friese wort van *Pausanius* Zona ghenaemt, als of het een riem waer, ende wort tuffchen de Architrave ende Corniffe gheltelt, als in een kennelijcke plaetfe. Want ghelijck *Aristoteles* feydt, *Medium est nobilius extremis*, ende bequaem om de balcken te leggen ende de felve t'famente voeghen, ende hier van zijn de Trighfi ende Motope inde Dorifche orden ghekomen, met Peck ofte Was bedeckt, gelijk *Vitruvius* ende oock *Pausanius* feyt, vande gepeckte Schilden inde Galderye vanden Tempel vande Hemelfche *Venus* by die van Athenen, op datfe te langer fouden duuren.

De Friefen zijn fomtijds fuyver ende simpel ghebleven: maer meesten tijdt zijnse verciert gheveeft, fulcks dat inde antijcke wercken niet alleene tot Roomen maer oock elders, weynighe Friefen in Marber ghevonden worden die niet op 't hooghfte verciert en zijn met omme-trecken van I. oofwercken ende andere verfcheyden dinghen, diefe inder waerheydt, feer fchoon maken. De Friese van 't *Frontifpicium* des Tempels van *Jupiter Olympius* by de Elei, is, ghelijck *Pausanius* feydt, verciert gheweest, met een ende twintigh vergulde Schilden ghestelt van *Lucio Mumio*, Overfte vanden tocht teghen de Grieccken, doe *Corinthus* ghedestruert wiert.

Eyndelijck foo wort boven aende Friese de Coroniffe ghestelt, die de Grieccken *Coronices* noemen, ende de Latijnen noemenfe oock nae het fegghen van *Vitruvio Corona*, die, ghelijck het Boordack, d'andere deelen van 't edificie omringht, kroont ende verciert. De Corniffen volghende sporen nae, die de daken van hout maken, dewijlfe met hare deelen foo van *Echini* ofte *Vuozoli*, als *Cimacy* ende rechte keele in haer bovenfte deel altijd om hoogh klimmen met een fonderlinghe aerdigheydt ende gratie. Tuffchen de Corniffen worden al te met de Modillions ghestelt onder den *Goccio Latojo*, die *Vitruvius Mutili* noemt, om het kleynce uytftceckel datfe nae buyten hebben, ende fomtijds komen daer oock *Dentilli* in, die de dacksperren ende plancken gelijk zijn, de welcke met verftant kruyswijs over den anderen ftaen moeten, ende dese op gene.

Want ghelijck *Vitruvius* verhaelt, het is een leffe gheweest van de Griecfsche Architecten, dat de Modillions ende Dentelli niet en moesten ghesneden worden in eene felvighe Corniffe, het welcke men feer wel fiet waerghenomen te zijn inde Corintifche Coroniffen, binnen ende buyten den *Pant heo* tot Roman ende eenighe andere, de welcke in ghelijcks voor een regel fal waer-genomen worden inde Coroniffens van onse Ordens, om dat vele gravinge in eene fekere Coroniffe inder waerheydt groote confufie maken, gelijkmen fiet aenden *Arcus* vande Wiffelaers ende sommige andere.

Daeromme, gelijk *Vitruvius* feydt ende men wel dencken kan, foo hebben d'oude eerfte Vaders (bedwonghen door de noot, om haer vanden reghen ende andere moeylijkheden des weders te bevryen,) de daken van hare huysc nedergaende gemaect, ende hanghende nae achteren, ende moghelijcken wat hoogher van 't ghedeelte nae het Zuyden; op dat het felve eerft de Son ende soete lucht ontfanghen soude: ende oock moghenfe dese konft wel ghebruyckt hebben, op dat het water van dese kleyne huysen nae achteren vallen soude. Maer aende groote gebouwen, ende daer een groote vergaderinghe van volck in kan, hebbenfe daer nae de daecken hoogh ghemaect, ende de Vorften op 't fop, fulcks datfe aende rechter ende flincker zijde af-hinghen met de Vorft in 't midden, ende eyndelijck foo hebben sy gooten ghemaect aen alle de vier deelen, van alle dese dinghen hebben sy een exempel kunnen nemen vande natuur (de welcke wy achten de rechte Meesterfe te zijn van allen dinghen,) want sy maeckt de foppen vande berghen aenden anderen ftaende ende langh, midtfgaders hanghende ter rechter ende ter flincker zijde, foo om dat den reghen te beter soude afschieten, als om vele andere respecten, de welcke wy niet verhalen, om datfe tot onsen propoofte niet en doen.

De Ouden maecken dese hanghende wercken, min ofte meer, regard nemende op het Lant ende op 't gene haer van nooden was. Ghelijck oock anders geobferveert wordt inde ghetemperde Landen, als ons Italien is, ende anders in die ghene de welcke 't gheweldt der winden onderworpen zijn, ghelijck een goet deel van Vranckrijck ende Duytflandt, dat de sneeuw onderworpen is, omme niet te spreken vande noordelijcker Landen ende die nae den Polus legghen. De nature verthoont ons, gelijk al willens verfcheyden dinghen: gelijk wy gefien hebben inde berghen vande Switfers, bykans teghen over Fain ofte Forne, een gheproportioneert ende groot frontifpicie ftaende inde Valeyc, hanghende ter rechter ende ter flincker zijde, fulcks dat het is, gelijk een fasiaet van een feer groot edificie: ende tot meerder vergieringhen zijnder eenighe uytloopinghen van vallende wateren, die grof ende fchuym-achtigh zijn, het eene ende 't andere is inder waerheydt feer fchoon om sien.

Tot meerder Ornament ende fchoonheydt vande daken ende vande faciaten der gebouwen, zijn vande Oude inghevoert de frontefpicien, dewelcke niet alleene principalijcken voeghen aende faciaten

ten der Tempelen, ende insonderheydt soose rontom ofte voor panden of Galeryen hebben, gelijk de Rotonda tot Roomen, ende bykans alle de oude Tempels hadden, het welcke men sien kan aen hare overblijffels, ende oock aende Medalien, ende dese waarheydt is genoegh bethoont van *Livius*, *Dion*, *Plinius*, *Plutarchus*, ende soo veel andere schrijvers vande Roomsche dingen, insgelijcks oock van *Pausanias* ende *Strabo* ende niet weynigh andere die vande Griecsche saken gheschreven hebben; ende d'een ende d'andere door de beschrijvinghe ende Historien vande Ornamenten die daer verhaelt staen.

Daeromme zijne vande Moderne Architecten met seer goede reden overgebracht tot de foppen vande Galeryen ende Logien, ende oock tot de faciaten vande andere publijcke ende privee wereltsche gebouwen, want sekerlijcken wanneer de frontispicien met verstandt gemaect zijn, soo gheven sy een groote Majesteit ende verciere het werck met een sonderlinghe gratie, behalven datse verthoonen het principael aspect van 't ghebouw, ende verciert konnen worden met Historien, wapenen, innemingen van plaetsen ende andere dinghen: Ende soo vele zy gheseyt, tot inleydinge van dien.

Nu sullen wy spreekken vande Pedestalen, die van *Vitruvius* ende *Iulius Pollux*, met een Griecs woordt ghenaeamt worden *Stylobata*, dese worden somtijds ende niet altijd (ende daerom handelen wy daer van in dese plaetse) ghestelt, onder de Colommen omme de selve met een aenghenamheydt te verhoogen, hoewelfe altemets inde plaetsen van *Vitruvio* geallegeert, gestelt worden op de onderstutfels, ende op het voorste vande Toneelen, ende op de *Occi Corinthi*, tot onderfcheydt vande *Stereobathi*, dat is, vande deurgaens gecontinueerde Basamenten: daeromme machmen met reden segghen dat de Pedestalen ghemaect zijn, in ghevolghe van dat heuvelken, het welcke de Oude des eersten tijds, leyden aende voedt vande stammen der boomen, waer mede sy haer (ghelijck wy weynigh te voren gheseydt hebben:) beholpen omme de daken van hare hutten over eyndt te houden: op datse (ghelijck het ghelooflijck is) daer door des te langer bevrijdt souden zijn vande vochtigheydt des waters, ende dien-volgende vande verrottinghe ende om andere ghemacken. Ende tot bevestinghe van dien sien wy op de Dorpen ende gheluchten, dat de simpele Huylluyden, ghelijck als op de selve maniere vele sulcke heuvelkens maken, beset met cenighe schoone ende dicht ghetackte boomen, omme daer op te sitten, ende in tijdt van ledigheydt haer vermaeck daer op te scheppen. In sulcke maniere gaet het moghelijck oock met de Basamenten, vande voeten der Pedestalen, die de Grieken *Plinthides*, ende de Latijnen *Quadra Espira* noemen, ghelijck *Vitruvius* aen raect, ende met de Cimacien in hare foppen, die *Vitruvius Corona Cisis* noemt, ende dese, ende ghene hebben haer forme ghenomen van seker byvoeghsel ofte sporte die se maecken buyten het heuvelken, ofte ander dierghelijck dingh by het vlack van hare huysen: Waer door daer nae uyt dierghelijcke exempelen, het vernuft ende verstandt der Menschen ghelegentheydt ghenomen heeft, de welcke daghelijcks van handt tot handt ghewaffen is, sulcks datse eyndelijcken gekomen zijn tot die Oude ende seer gheprefene formen die wy sien in hare Basamenten, met den Thooren ende *Gollaccien*; ende de *Cavetti* ende *Altralagetti* ende *Gradets* tusschen dese ende ghene, ende inde Cimacien ofte bovenste deelen vande Troncken, Tavolen, Cimacien, Planen, ghebeckte *Vozoli* ende Goletten, met hare Gradetten in 't midden.

Die dinghen die de Grieken ende Latijnen *Stylobata* noemen, worden in onse tale Pedestalen genaemt, vande t'samen-voeginghe deser twee woorden *Piede* ende *Stilo*, waer van *Stilo* in 't Griecs een Colomme beteyckent; ende in onse tale ist soo veel te segghen als de voedt van een Colomme, ofte onder de selve, ende *Cesar* ghebruyckt dit woort *Stilo* in sijne Commentarien, beteeckende daer mede eenighe palen die aen d'over-zijde vande gracht inde aerde vast stonden. Men soude oock kunnen segghen, dat het selve woort quam van twee Latijnsche woorden *Pede* ende *Stilo*, dat is een voedt op sijn loot ofte een rechter voet, want dese Pedestalen moeten aen alle zijden juyft recht onder hare Colommen staen: Ende over sulcx is het een seer groot abuys van vele Architecten ende gheleerde Mannen, behalven de Fabriek-meesters, dat syse Pedestalen noemen, daeromme is het seer noodigh soo in alle wetenschap als konsten, te weten, de eyghenschap ende den oorspronck der woorden.

De Pedamenten ofte Recinten, die *Vitruvius Stereobate* noemt, de welcke d'Oude dickwils ghebruyckten ende noch tot op huysen in het meesten deel van hare Tempelen gevonden worden, ghelijck wijse oock observeren omme de nobele gebouwen te meer te verheffen van 't vlacke der aerden, ende de selve soo veel te meer aen siens ende gratie te geven, volghden na de natuurlijke verhevenheydt vande plaetse daer sy timmerden, ofte de forme van dat heuvelken, waer mede de Oude vanden eersten tijt haren wooningen van binnen op-vulden: want de selve onderstut zijnde van stammen van boomen, ende op verscheyden manieren gevlochten, ende met andere houten onderstut, ende met Leem bekleedt zijnde, ende met Teenen ende Riedt ghedeckt, soo wierden sy door sulcken verheffinghe bevrijdt vande vochtigheydt der aerde ende van het bespatten des regens, ende wierden daer deur de plaetsen des te ghesonder, ende oock het gantsche werck des te aensienlijcker. Andere hebben het moghelijcken ghedaen omme de vervallen aerden te onderhouden, ende sich te meerder te versekeren tegens den regen, de welcke omme het werck wat schoonder te maken, daer by gedaen hebben buyten aende voedt van 't huys eenighe heuvelkens ofte houten, op haer loodt ofte oock wel als ondersteunfels; ende hebben hier mede dese ende andere dierghelijcke dinghen daer nae stof ge-

gheven aende nakomelingen, ende infonderheyt aende op-merckende, omme te onderfoecken; ende zijn alfoo dese toe-ghenomen zijnde, van dese swacke beginfelen, allencxkens ghebracht tot die feer loffelijcke volmaecktheden, waer toe wy sien datse vande Ouden tot onse tijden toe-ghekomen zijn.

Wat saken de Intercolunnien na-volgen, ende de Booghen ende principale Poorten vande ghebouwen, mit saders de Nicen ende andere dierghelijcke dinghen. Cap. 4.

Et sal niet onbetamelijck zijn, dewijle wy teghenwoordigh vande Intercolunnien fullen handelen, met eenen aen te roeren vande Compartimenten der Colommen, dewijle het een materie is soo feer t'samen ghevoeght ende aenden anderen ghehecht, datse schijnt een selvighe af-handelinghe te vereyffchen. Voorts gelijkmen in 't draghen ende t'onderstutten van sware lasten ende wercken, verkieft stammen van rechte ende stercke boomen, ende niet van swacke ende kromme, so moeten oock insgelijcx de Colommen inde gebouwen ghemaect worden in hare foorten van eene rechte forme, ende van stercke ende lang-duurige materie, want in effeete soo draghen sy 't gheheele lichaem, de hoecken ende andere deele van 't ghebouw, gheheel op die maniere ghelijck de beenen de lichamen vande dieren draghen hoe groot sy oock zijn.

Van dese natuurlijcke exempelen sullen wy oock observeeren, dat in 't voorste vande ghebouwen de Colommen in haer aspect altydt ghelijck van getal zijn, ende van foodanigen dichte die met hare foorte over een komt; ghelijck wy sien inde beenen der Menschen, Paerden, Olyphanten ende van andere dieren, die veel meer beenen hebben, dewijle sy met dese evenheydt behoonen het beste getal, ende oock de waerdigheydt vande plaetse, ende daer nevens ghelegghentheydt geven, ende eenen toeganck omme in 't midden van 't gebouw te komen.

Ende ghelijck een swaer werck veel lichter kan ghedraghen worden vande een plaets tot d'ander, wanneer sy, ghelijckelijcken verdeelt zijn, sulcks dat twee ende twee, vier ende vier, ses ende ses, aen d'een ende d'ander zijde gaen; soo moeten oock daeromme de Colommen in 't voorste ende achterste inde wandel-plaetsen ende galeryen vande edificien (ghelijck oock *Vitruvius* seydt,) wesen, even van ghetal, namelijcken vier, ses, acht, thien, ende daeromme en prijsen wy gheen van die gebouwen, de welcke zijn van vijf, seven, neghen ende meer zijden ende hoecken; Want sy en maecten niet dat den ingangh voor met den uytganck achter over een komt, nochte oock niet dat d'een zijde met d'andere accordere, veel min dat sulcks in 't kruys gheschiede.

Lib. 3. cap. 2.

Lib. 3. cap. 2.
Lib. 4. cap. 4.

Het ghetal van min ofte meer Colommen hanght aen 't werck, ende daeromme maect *Vitruvius* het voorste vande Kercken al te met van twee ende vier, ende somtijds van ses ofte acht, ende oock van thien Colommen, inde welcke nochtans altydt in 't midden een grooter spacie ofte Intercolunnie komt als d'andere zijn, ende sulcks zien wy waer ghenomen te zijn by de oude Griecten, ende by den Romeynen, in hare wel-ghereghelde edificien, ghelijck wy uyt *Pausania* verstaen kunnen in verscheyden plaetsen vande beschrijvinghe van Griecten-landt.

Behalven 't gene voorschreven is, soo hebben de Intercolunnien een ghelijckenisse ghenomen (de welcke niet weynigh ghewaffen is door het verstandt van ervarenen Menschen) vande spatien die daer tusschen de boomen zijn, gelijk als daer zijn de Denne-boomen, de Fijn-boomen ende andere dierghelijcke, met hare stammen heel recht ende hoogh ende sonder quaften, die op sekere maniere de Colommen na-volgen, in 't sien vande welcke met verscheyden distantien ende wijdden tusschen de selve, wy dickwils groot vermaeck gheschept hebben in 't passeren der bosschen van onse *Alpes* rontom Italien, ende in die van Duytlandt ende Bohemen, ende infonderheydt in Franckenlandt, ende rontsom Neurenbergh, ende voorts in Vrankrijck, omme niet verder te gaen, gelijk wy oock observeeren de voorsz Intercolunnien te maecten met differente wijdden ende proportien, gelijk wy elders sullen aenwijfen.

Anno
1599
1600 cap.
13.

Lib. 2. cap. 1.

De Oude onse eerste Vaders hebben met een weynigh kosts (ghelijck *Vitruvius* seydt) leggende ende bindende aen d'een ende d'ander van dese stammen, andere slechte dwerfhouten, boven bedeckt, eenighe wyde ende groote plaetsen ghemaect, omme sich inde schaduwe te houden ende het beste dat sy konden te wachten voor de moeyelijckheydt van 't weder, in haer eerste boersheydt, van handt tot handt, voeghende de konst met reden verselt tot hare wercken, ende hebben over sulcx daer geen boomen en waren, recht ende over eyndt staende houten geset, met andere dwerfche daer op, ende maecten alfoo de Solders, legghende het een op het ander, ende oock de daecken van hare slechte wooninghen. Het welcke wy oock in onsen tijdt sien gheschieden, niet alleene by de arme volcken vande *Alpes*, ende andere Bos-achtighe plaetsen, maer oock by het meestendeel vande Duytsche Steden die door den overvloedt van 't hout, alle hare ghebouwen van balcken beginnen, soo wel van binnen als van buyten, ende daer nae metselen syse tusschen beyden, ende van dese slechte beginfelen heeft het verdeelen vande Colommen, van eeuwe tot eeuwe inde wandel-plaetsen ende dierghelijcke, haren oorspronck ghenomen soo wel op 't vlacke, als d'eenen orden op d'andere.

Lib. 3. cap. 2
Lib. 36.
Cap. 2 2.

Dewijle dan het stellen vande Colommen een sake van grooten ghewichte is, sulcks dat de Colommen

men

men ghelijck *Vitruvius* feydt ende oock *Plinius* getuyght, wanneerse wijdt ende vanden anderen gefstelt zijn, subtijlder lijcken, ende wanneerse dicht op een staen groover: Daeromme moet het selve met groote opmerckinge ende oordeel gheschieden; op dat sy het ghesichte een aengenaem aspect verthoonen, ende voor het ghebruyck ghemackelijckheydt mede brenghen, ende met eenen 't gheheele werck vast maecten. Want als de Colommen al te dicht zijn, ende d'eene al te nae by d'ander staen, soo beletten de Bafen, infonderheydt soo sy onder haer Pedestalen ende de by-voeghels van hare Bafamenten hebben, het denrgaen, ende zijn ghelijck als dicht-gheplante boomen, ende maecten 't ghesichte al te vol ende opgheblasen, ende worden daer deur de plaetsen van binnen melancolijck ende doncker.

Ende ter contrarie wanneer de Colommen wijder zijn als het behoort, soo kunnen sy den opgheleyden last niet wel draghen, ende komen daer deur de Architraven, ende de reste van hare Ornamenten van steen lichtelijcken te breecken, ende daer en boven maecten sy de Intercolomnien veel wijder, ende over sulcks van quade proportie ende on-aenghenaem aen ons gesichte; oock verthoonen sich de Colommen alsdan swack, ende als onmachtighe onder den last; ende al 't ghesichte wort dwerggh-achtigh ende onghesien, ende eyndelijcken soo blijven de plaetsen van binnen vande selve Colommen meer de stralen vande Son, den Reghen, d'onghestuymigheydt der Winden ende oock Tempeesten onderworpen: alle welcke dinghen ende andere die daer waerschijnlijcken souden kunnen toeflaen, ende by ghevolge elck een van dien souden ghenoech zijn, omme alderhande gebouw onghesien te maken; ende daeromme moeten se voorfichtelijcken gaen in 't verdeelen vande Colommen, waer van wy on-eyndelijcke voorbeelden nemen kunnen vande wercken der Ouden, soo wel tot Romen als in veele deelen van Europa.

De Bogen ende principale Poorten zijn (gelijck men wel dencken kan,) soo niet by gheval ingebracht; maer door na volginghe vande openingen ende inganghen der Speloncken ende Hoken inde Berghen, die vande nature ghemaect zijn met soo grooten ghelijckheydt als wy in dierghelijcke plaetsen dickwils ghesien hebben, sulcks datse schijnen konstelijck ghemaect te zijn, nae een rechte linie, ende somtijts booghs ofte oock bevvels wijse, ende als de boeren hutten met vele ofte weynige verheffinghe, ende somtijts oock ghepolijft, als of sy gegraveert ende met een konstenaers handt ghemaect waren, hoewelse alsoo simpelijck vande nature voortgebracht zijn.

Ende sonder twijfel zijn hier van daen gekomen die openinghen, de welcke inde eerste tijden ghemaect zijn gheweest, inde eerste oude hutten vande Herders ende Arcaden, omme die te ghebruycken tot den deurganck van Menschen ende andere Dieren, als mede van andere dinghen die sy van nooden hadden, welcke dinghen daer nae door het verstandt vanden Architecten, hare gheproportioneerde formen ghekreghen hebben, ende alle hare deelen gheregelt ende gheciert met de Ornamenten ghestelt aende Architraven, ende hare sluytinghen, ende oock tusschen de Colomnat en ende hare Corniciamenten daer boven, ende van hant tot hant, ghelijckmen gesien heeft, zijne soo verre gekomen, dat d'eene ende d'andere hebben kunnen dienen tot de Konincklijcke ende heerlijcke gebouwen, soo wel geestelijcke als wereltijcke, vande welcke Griekenlandt niet minder verciert is gheweest, als Romen daer van verrijckt is, ende andere deelen, vande welcke wy ghenoech ghesproken hebben.

Ende eyndelijcken de Vensters ende Nicen diemen ghemeenlijck inde gebouwen gebruyckt, moghen haren oorspronck ghehadt hebben, (ende infonderheydt de eerste) van die tocht-gaten ende openinghen, daer in men dickwils fiet met een groote aenghenaemheydt inde hoken vande Bergen, de locht ende het licht inkomen; ghelijckmen fiet aen den voedt vande grotte van *Pausalippus* by Lib. 1. cap. 19 & 20. Napels, de welcke inde eerste eeuw e soo in 't rouw ghemaect zijn, ende inde slechte wooningen uytghehoolt inde zijden vande Berghen, ofte van hout ghemaect, ghelijck doe de noot ende hare gheleghentheydt mede bracht, ende daer van en hoeftmen niet te twifelen, de wijle noch tot op huyden 't voorz. gebruyck by de Alpische volcken overigh is, ende Herders hutten: Daeromme so volgen wy dickwils (bedeckende met een boersche maniere ende dierghelijcke andere de konst:) dese dinghen inde steene-gebouwen met een groote versparinge van kosten. Maer omme tot de Zane ofte Nicen te komen, dese hebben eenighe ghelijckenisse met sommighe beginfelen van uyt-hoolingen inde bergen, ende noch veel meer met eenighe kleyn e holligheden, de welcke men fiet in 't klimmen ende hanghen van hare superficies van buyten, welcke ghedaenten meest uytghehoolt zijnde in 't ronde, zijn daer nae ghenaemt Nicen, vermidts eenighe ghelijckenisse die se hebben met de Nicen ofte Zee-schelpen, die met sulcken verwonderinghe van yeder een voortgebracht zijn vande nature, soo verscheyden van wesen ende diverse couleuren, soo silvere als goude, ende dat op duysenderley manieren, ende oock soo edel verciert, datse verre te boven gaen alle meesterlijcke handen van uytnemende meesters.

Waer uyt men klaerlijcken fiet, ghelijck wy in dese weynighe redenen verthoont hebben, dat de nature inde gantsche Architecture exempelen levert die met onse wercken heel over een komen: met welcke beginfelen het Menschelijcke verstandt allencxkens door opmerckinge ende neerstigheydt, meer ende meer gevordert heeft, ende alles gebracht tot een grooter bequaemheydt, schoonheydt ende perfectie: Ende strecken de geseyde dinghen tot hier toe voor een generale inleydinghe tot de Ordens, ende omme te weten hoe vele ende hoedanighe die zijn, ende oock omme hare deelen te

verftaen ende andere dinghen, de welcke niet minder tot de felve behooren als tot haer eyghen Ornamenten.

Voorts fullen wy inde volghende Capiteelen voort-brenghen de exempelen vande Architecten, die sonder yet anders, daer van gefchreven hebben, ende de deffeyns foo verfcheyden gefteft d'eene van d'andere, dat het een feer onbetamelijcke faecke is, ende fchadelijck aen dese profeffie: op de welcke tot meerder verftandt vande felve, wy ftellen fullen eenige korte ende klare confideration, uyt de welcke men lichtelijcken fal kunnen bemercken vele ende gewichtige tegen-ftellingen die fy in 't geheel ofte in hare deelen hebben. Daeromme fal het zijn als een verklaringhe op de fwaerfte ende feer verborgene faken van *Vitruvius* ende andere Autheuren.

Ende daer nae fullen wy voortbrenghen de feldtfaemfte ende uytgenomenfte exempelen die wy met groote studie ende arbeydt inde ghedenckwaerdighfte dinghen, die van d'Oude ghemaect zijn, gevonden hebben, ende eyndelijcken fullen wy in een deffeyn voorftellen de forme vande Ordens felvs, ende in fghelijcks alle hare deelen met hare Compartimenten ende Modulen, feer fchoon ende wel gheregelt, met alle welcke dinghen men hem onbekommert fal moghen behelpen, foo inde publijcke als privee wercken, sonder datmen hoeft te dencken datmen eenighen mislagh fal begaen; Ende daeromme fchrijvende foo groote ende foo gewichtige faken, kunnen wy met recht niet over eenige prolixiteyt ofte langheydt befchuldighet worden; ghemerckt 't gene *Plato* feydt, *Non enim dederet bis dicere, quod bene dicitur.*

6. de legibus.

Van fommighe, die nae Vitruvius, verfcheydelijcken vande Ordens ghehandelt hebben, die vijf moeten wesen ende niet meer. Cap. 5.

Als men wil verhandelen de wetenschappen ende fchoone konften, die niet foo licht en zijn datfe van ons verftandt begrepen, ende in 't werck ghefteit kunnen worden, foo moetmen, volghens feeckere gheprefene ende waerachtighe fluytreden, komen tot de beginselen die feer klaer ende openbaer zijn voor het Menschelijcke verftandt; Ende alfoo wy voorghenomen hebben in dit Capittel te onderfoecken gheheel particulierlijcken, foo wel de Ordens, als hare Ornamenten ende andere faecken die daer van dependeren; foo dunckt het ons feer wel te voeghen, dat wy neerstelijck fpreken vande opinien der ghener, die van tijdt tot tijdt op dese ure toe befchreven, ende in 't werck ghefteit hebben, de felve Ordens ende oock hare Ornamenten: om te bethoonen met feer krachtighe redenen ende vaste fundamenten, wat onse meeninghe zy van foodanighen subject. Ende hoewel, ghelijck wy ghefeydt hebben, ons voornemen is t' onderfoecken de waarheydt vande voorgheftelde materie, foo en is evenwel de meeninghe niet, omme te difputeren ende d'opinie van yeder een teghen te fpreken, want men soude daer toe d'ooghen van *Lincaeus* van doen hebben, die nae t'fegghen van *Pausanias* een fone van *Alphareus* was; maer verby gaende het meerendeel vande felve, ende verhandelende de gewichtighfte faken, fullen wy op d'andere acht nemen. Wy en fullen oock niet vande felve ware ende goede redenen afwijcken, die wy tot ons fundament hebben, om eenighe autoriteyt, ofte onghereghelde ghewoonte, die ons anders soude willen wijs maecken, want in 't weder-leggen vande opinien en moet d'authoriteyt van yemant niet d'overhandt hebben, dewijle de twijfelachtigheden niet met inconuenienten maer met redenen ende met goede exempelen moeten wegh ghenomen worden, alfoo dese de finnen ende gene 't verftant te vreden ftellen.

Lib. 4. fac. 261.

Georg. 4.

Ende hoewel ghenoech blijktt, dat vele de manieren van d'Ordens der Architecture verhandelt hebben, ghelijck boven oock aengheroert is, foo heeft evenwel het meefstendeel der felver de faken verthoont fonder eenigh vast fundament, ende de deffeynen ghemaect met weynighe ofte lichte onderwijfinghen, *quasi extremus digitis attingere, & serpenta manu*, ofte ghelijck *Virgilius* feydt, *In tenui labor, at tenuis non gloria*. Behalven dat vele vande felve die noyt in 't werck gefteft hebben, ende hebben over fulcx veel eer ghedaen, ghelijck de Schilders doen, ende andere flechte Menfchen die van kleyn verftant zijn, de welcke willende komen aen 't herte vande fware ende ghewichtighe faken, gelijk oock de materie vereyft, foo behelpen fy haer, daer toe niet konnende gheraecten, met de dinghen van een ander, de felve wel of qualijck te paffe brenghende, als of het haer eyghen dinghen waren.

Ende op dat het niet en fchijne dat wy met passie fpreecken ofte fonder reden, foo moetmen weten foo vele *Vitruvius* aengaet dat hy (ghelijck wy uyt zijn eyghen fchriften kunnen oordeelen) niet en heeft gefien gehadt de wercken vande oude Griecken, die in feer grooten fleur waren, ende oock, wanneer hy fchreef ten tijde des gheluckighen Keyfers *Augusti*, dat doe ter tijdt d'Architecture als een nieuwe plante eerst te Roomen begon macht ende sterckte te krijghen, fulcks datfe van die tijdt af daghelijcks meer ende meer ghewaffen is in perfectie, alfoo voortgaende tot den hooghften trap toe vande grootheydt des Roomfchen Rijcx; ende daeromme en heeft hy niet kunnen sien nochte fmaecken foo vele wonderheden, die nae hem ghevolgt zijn, een deel vande welcke in spijt vanden tijdt, op huyden noch overigh zijn, tot verwonderinge vande aenfcouwers.

Ende

Ende dat sulcks waer is kanmen bemercken aende Ordens, ende aen d'andere deelen die hy beschrijft in sijne wercken, ende daer van hy de deffeyns stelt; de welcke met de oude vergheleecen zijnde in proportie ende schoonheydt te kort komen, ende daeromme is het meestendeel der selver niet geprefen, ende oock niet ghevolght gheweest vande verstandighe Architecten; Ende moeten evenwel alle die professie doen vande Architecture, niet meenen datse niet op het hooghste ghehouden zijn aen desen Autheur, ghelijck wy oock zijn voor ons particulier, dewijle hy de eenige geweest is, die onder soo vele Oude Architecten ons naeghelaten heeft een groot deel der fundamenten vande selve feer edele konste, ende dewijle de uytnemende Mannen ende die met een vaste kennisse geschreven hebben, eenigher maten waerdigh zijn, datmen hun hare autoriteyts-halven in vele dinghen geloove, sonder soo heel subtyl over haer te disputeren, ghelijck wy wel kunnen doen over die van kleynen name.

Ende dewijle alle d'Ordens ende Ornamenten kunnen wijdt-loopigh aen-ghemerckt worden, als in 't generael, ende oock kort als in 't speciael; soo sullen wy daer van eerst in 't generael, ende daer nae in 't speciael handelen. Ende voor eerst soo wierden onder d'Oude eenighe natien ghevonden (ghelijck oock t'onfen tijden foodanighe volcken te vinden zijn) die verstonden dat de ghebouwen in alle hare deelen behoorden rouw ende slecht te zijn met enckele muuren, sonder eenighe Orden Lib. 5. ca. 8. ende oock sonder eenighe foorte van Ornamenten, bykans ghelijck als *Plinius* ende *Strabo* verhalen vande hollen der *Trogloditen* in Ethiopien, ende vande speloncken der redeloofe ende wilde dieren. Lib. 16. fac. 265. Alsoo sy haer laten voortsaen dat foodanighe dinghen in 't minste niet nootfaeckelijck zijn, dewijle de nature selfs, ghelijck sy mede souden kunnen segghen, haer met het slechte ende weynighe te vreden houdt, ende oock dat wy Menschen ende geen Goden zijn, ende dat sich de werelt met foodanighe Ornamenten al te dertel ende te weydts maeckt, ende de Mannen daer door Vervrouwen, ende haer hooghste goet stellen op dese wereltsche dinghen, ende eyndelijcken dat op dese wijze de Eyghenaers die de ghebouwen maecken, haer selven op grooter kosten brengghen, met vernielinge van stoffen ende verlies van tijdt, ende andere dierghelijcke dinghen, die daer uyt, nae haer segghen, by ghevolghe voortkomen.

Ende om in dese onderfoeckinghe met eenighe methode te gaen, soo sullen wy den ghenen antwoorden, die d'Ordens ende hare Ornamenten gheheelijcken teghen-spreken, (als een sake die het alles begrijpt) ende sullen voor eerst segghen, soo vele de publijcke ende privee ghebouwen aengaet, hoe slecht die oock zijn, welcke kunnen daer zijn, alhoewel alle hare vormen by haer selven schoon ende aensienlijck zijn, die niet met eenen in eenigh deel en souden behooren min ofte meer ghesiert te zijn?

Maer wat kanmen meer tot onsen voordeel segghen, als dat de Goddelijcke Majesteit selfs, behalven datse de gheheele werelt verciert heeft, ghelijckmen siet in de Heylighe Schrift, ende hewelpe aen Moses niet belast en heeft soo groote ende soo heerlijcke ende ghewichtighe Ornamenten te maecken, doe het verlooren volck inde woestijne ende elders was, soo weten wy evenwel hoe groot ende hoedanighe soorten van edele heerlijckheydt *Salomon*, als door de mont Godes, ghestelt heeft inden Tempel van Ierusalem, ende in zijn eyghen paleys. Genes. lii.

Voorts soo wy een exempel nemen vande nature, De redelijcke creaturen (omme niet te komen tot de Hemelsche) ende selfs oock de redeloofe dieren, hebben vele ende verscheyden deelen die haer grootelijcks verciere, sonder dewelcke hare schoonheydt ende aenghenaemheydt niet weynigh soude verminderen, ende soo wy de saecke wat naerder in sien, selfs tot de boomen, planten ende steenen, ende oock alle de deelen der aerden toe, soo sullen wy bevinden dat alle deselve, teghens d'opinie van die gene de welke dese waerheyt tegen spreken, geseyt kunnen worden, op 't hooghste verciert te zijn. In manieren dat wy vastelijcken moghen besluyten, dat wy danckende den goeden God, geveer aller dinghen, ende de nature naebootsende, niet en kunnen wesen overtolligh in ciereiden, ende dat wy oock niet en sullen al te groote kosten doen, ofte al te seer vervrouwen, ofte anders in ghebreke zijn, gelijck sy segghen; maer in het teghendeel soo zijn sy te meerder te berispen datse de natuurlijke orden gheheel wegh nemende gaen buyten alle reden, ende moghen dien-volghende met recht belacht, ende vande gantsche werelt gelaftert worden voor monsters, onder de Menschen van vasten begrijpe ende oordeel.

Wyders zijn daer andere gheweest soo onverstandigh, datse ghewilt hebben datmen nieuwe Ordens soude formeren, ofte dat men by die ghene die wy alreede hebben andere soude voegghen, ende hebben daer door onbedachtelijcken de groote Ordens met de tedere vermenght, ghelijck oock die ghene gheen kleynen mislagh begaen, de welke de Pedestalen ende Basen vande Colommen ende d'Ornamenten daer op altydt op eene maniere maken, segghende de selve van een ander Orden te zijn, alleene om dat de Capiteelen verscheyden zijn. Waer van d'een ende d'andere haer laten voortsaen dat het soo goet ende soo loffelijken niet en is te volghen, 't ghene d'Oude Grieken ende Romeynen, met soo heerlijcke op-merckinghen gedaen hebben; als het wel is op nieuwe dingen ende die op andere manieren ghemaect zijn acht te nemen. Ghelijck als ofmen de proportien ende modulen der Ordens van tijdt tot tijdt moeste veranderen, ende datmen daghelijcks moeste vernieuwen, ghelijck de spraken van volcken ende steden doen, ofte als offe waren ghelijck de kleederen der volckeren van verscheyden natien, de satsoenen vande welke noyt langh ghedurt hebben, maer

dese ende geene veranderen nae den wille ende welghevallen vande Menschen; het welcke inde Ordens soude wesen teghens alle reden, ende moet daeromme noyt toe-ghestaen worden.

Daeromme kanmen met soo veel klare exempelen, teghens den sulcken seggen, dat de nature selfs vanden beginne der werelt tot op onse tijden toe, altijd ghehouden heeft een selve Orden, die in ghestelt is inde scheppinghe ende voort-teelinghe der dinghen, ende alsoo ghecontinueert heeft; Ende soo vele de volcken aengaet (gelijck oock *Vitruvius* betuyght, ende wy wijdt-loopigh fullen bewijfen,) inde eerste eeuwe nae den Univerfalen Sontvloedt was Italien met eene Orden alleen te vreden, het welcke de Toscaensche was. Daer nae hebben haer de Griecten, ghelijck de selve verhaelt, een tijdt langh ghehouden by de Dorische Orden, ende by lanckheydt van tijdt is daer d' Ionische ende Corintische by ghekomen, verschelende alleen in 't Capiteel: Ende eyndelijcken zijn de Romeynen, die met hare dapperheydt ende macht de gheheele werelt t' onder-ghebracht hebben, ghekomen tot het getal van vijf Ordens, diese noyt te buyten gegaen zijn.

Ende hoewel soo vele vreemde ende Barbarische natien ghekomen zijn van d'uytterste deelen der aerden, ende van d'een ende d'ander Pool, om den Roomschen naem ende grootheydt te vernietighen, ende nieuwe heerschappijen, Wetten ende Ordens in alle dinghen in te voeren, soo zijnse evenwel eyndelijck verdreven, ende hebben niet naeghelaten als belacchelijke ende montreufe exempelen. Waer uyt wy vastelijcken besluyten, dat d' Ordens geensins en moeten werden verandert; maer men magh wel benaerstighen omme de selve beter te maecten, ende tot meerder perfectie te brengen alsse teghenwoordigh zijn. Sulcx dat hoewel de Ordens vijf in ghetale zijn, soo konnense evenwel by gheleghentheden van tijden ende plaetsen voor vele verstrecken, ende d'ene van d'andre seer verscheyden zijn, nae datse min ofte meer verrijckt zijn in hare deelen ende leden, ende verciert met gesneden wercken ende andere diergelijcke dinghen, die de selve seer veranderen; naevolghende 't ghene d'Oude ghedaen hebben in hare beroemde wercken, ende ghelijck wy inde volgende Capittelen van stuck tot stuck fullen aenwijfen.

Ende op dese maniere kunnen sy oock dienen tot de publijcke ende privee ghebouwen, soo wel Kerckelijke als Wereltelijke, alwaert sehoon dat die drie, vier of vijf ordens hoogh waren d'ene boven d'ander, het welcke selden of nimmermeer kan gebeuren; behalven dat, so worden dese Ordens seer bequamelijck ghemaect op de vijf manieren van Intercolomnien van *Vitruvio* aengeroot, ende van ons veel beter geregelt ende vermeerdert, ghelijckmen sien kan in 't volghende Capittel, welke alle fullen kunnen dienen tot alle de vijf Ordens van 't meeste tot het minste, in verscheyden graden van wijdte.

Vande enckele Colommen, ende van verscheyde Ordens, d'ene boven d'andere, ende van hare verkleyningen op verscheyden manieren, midtsaders van qualijck gheproportioneerde Basen ende Capittelen. Cap. 6.

Lib. 4. cap. 7
Lib. 4. cap. 3.
Lib. 5. cap. 9
Lib. 3. cap. 3
Lib. 4. cap. 1

Ende soo vele de Colommen aengaet; *Vitruvius* maecte die vande Toscaensche Ordre, met Basen ende Capiteel van seven modulen; de Dorische met het Capiteel ende Fuste sonder Base, van seven modulen, hoewel hyse elders maect van seven ende een half. Voorts de Ionische met Basen ende Capiteel van acht Modulen, ende een half, ende van neghen ende een half, tot thien Modulen toe: ende eyndelijcken de Corintische, soo hoogh als de Ionische, ende oock ghelijck van Fusten ende Basis, maer moeten een hooger Capiteel hebben.

Albert. lib.
9. cap. 7.
Ser. cap. 4.

Hier inne hebben de huyden-daeghsche op een ander wijze gegaen; want sommighe van haer hebben de Toscaensche, Dorische, Ionische, Corintische ende (ghelijck sy segghen) de Composite Colommen van 6, 7, 8, 9 ende 10, Modulen beschreven; ende andere daer nae als *Vignola* ende *Palladius* van seer verscheyden maten, namelijck van 7, 8, 9, 9 ende een half ende 10 Modulen, maer dese ende ghene sonder eenighe op-merckinge te nemen op de hooghten vande Capiteelen; de welke seer verscheyden zijn d'ene van d'andere, ghelijck men siet de Dorische vande Ionische te verschelen, ende dese vande Roomsche ende Corintische, sulcx dat beyde d'eerste Ordens altijd dwergh-achtigh ende laegh vallen souden.

Lib. 4. cap. 7

Ende indien wy alles in 't generael wel ondersoecken, soo fullen wy bevinden datse ghelooft ende bevesticht hebben d'opinionen van *Vitruvius*, waer van seer weynighe af-ghewecken zijn, sulcx datmen segghen mach dat het meestendeel de proportien vande oude wercken niet ghesmaect hebben, ende dat sy moghelijcken inder daet de selve niet gesien nochte aenghemerckt hebben, insonderheydt die gene de welke boven d'andere uyt-steken; vande welke, als uyt levende ende klare Fonteynen, alle de forme vande volmaecte Ornamenten haren oorspronck hebben.

Lib. 3. cap. 23.

Maer om weder te keeren tot de Colommen, soo en voeghen tot de Toscaensche ordre die niet de welke ses Modulen hoogh zijn, ghelijck de Moderne segghen willen, ofte van seven die *Vitruvius* beschrijft, ende gelijck oock *Plinius* seydt, de welke verhaelt vande Toscaensche datse van seven Modulen zijn, ende voeght daer by de Dorische van ses, ende daer nae d' Ionische ende Corintische te zijn van neghen Modulen: Hoewel de Ionische vanden Tempel van *Diana* van Ephesen van acht Modulen

Modulen geweest zijn, Ende beyde hebben sy de Romeynsche orden over-gheslaghen, die nochtans t'haren tijden in 't ghebruyck was. Sulcks dat d'een ende d'ander dwergh-achtigh ende bekrompen uyt-komen, wanneerse vergheleken worden met d'ander Ordens, insonderheydt wanneerse aen-gemerckt worden sonder Basus ende Capitelen, want de Fusten van die Colommen en wassen soo niet alsse behoorden by d'andere vande Ordens die van handt tot handt volghen; Ende oock soo stellen de Moderne somtijds grove Fusten van Colommen in die Ordens de welcke teer ende swack zijn, ghelijck inde Corintische ende andere dierghelijcke.

Serlio ende
Vignola en-
de Palladio.

Ende soo veel te grooter is de dwalinghe van *Vitruvius*, om dat hy in een selvighe Orden (ghelijck wy vande Ionische geseyd hebben) de Colommen maect van verscheyden hooghten, welcke mis-slaghen de moderne oock ghevolght hebben; ende behalven dat soo en maect sy ende andere oock aen sommighe Colommen ghene Basus gelijck aende Dorische, ende blijven daer door de Colommen te kort, welck alle dinghen zijn die tegens de reden strijden ende de wercken die de seer geprefene Oude gemaeckt hebben.

Lib. 3. cap.
2.

Ende vele hebben de Faciaten vande Stadthuysen ofte andere dinghen met de Colommen ende Pilastren heel hoogh gemaeckt, ofte by haer selven alleen, ofte met de Pedestijlen daer onder, sulcx datse twee Ordens maecten, van 't welcke gheen goede werckingen voort komen, ende het eene is dat de Pilasters staen als Reusen, ende het ander werck tusschen beyden staet als Dwerghen ende Pijlmeen sonder eenighe proportie met den anderen te hebben. Maer om de Colommen te vervolgen, *Vitruvius* wijst aen dat die vande tweede Orden moeten een vierde-part lagher zijn als die vande eerste, beschrijvende de Marckt, het Stadthuys, de Salen, ende Kamers met twee Ordens van Colommen d'ene op d'andere, ende in het Tonneel vande schou-plaetse, dat oock die vande derde Orden een vierde-part lager moeten zijn als die vande tweede, een saecke die ghevolght is gheweest van vele Architecten in hare Schriften, ende oock inde wercken selve, sonder eenighe consideratie te hebben dat die een seer quade proportie maecten tot kleyn-achinghe van foodanighen Autheur, de welke, ghelijck wy bethoont hebben, vele groote Griecken ende andere lof-weerdighe schrijvers berispt over saken van minder ghewichte.

Lib. 4. cap.
7.
Palladio
Lib. 1. cap.
15.

Lib. 5. cap.
1 & 7.

Lib. 6. cap.
5.

Lib. 5. cap. 7
Serl. Lib. 3.
f. 111.

Palladio
Lib. 2. cap.
2. 7. 10.

Lib. 20. 3.
cap. 17. 19.

Brand. in
Belvedere.

Uyt alle welke dinghen drie effecten spruyten, d'ene argher als d'andere, ende soo veel te meer hy aen d'een ende d'andere Pedestijlen stelt: Het eerste is dat de Colommen ende oock d'Ornamenten van boven veel te kleyn zijn, dewijlse hoogher ghestelt worden als de eerste; het tweede dat de bovenste Intercolomnien wijder ende grooter zijn als die van beneden, vermits hare Colommen soodun zijn, ende eyndelijck zijns te laegh om appartamenten, ende woon-plaetsen te maecten in publijcque ende privee ghebouwen: welke dinghen buyten alle reden zijn, ende seer oncierlijck voor het oog, ende onbequaem tot de wooninghe.

Lib. 4. cap. 7

Vitruvius elders sprekende vande Galerye achter het Tonneel, ordineert de Colommen van binnen van Ionische ofte Corintische Orden, ende het vijfde deel grooter als de Dorische, de welke nae buyten toe stonden, moghelijcken om datse onder geen Pedestijlen hebben, ofte om het binneste soo veel meer om hoogh te brenghen; sonder te letten op de onghelijckheydt die daer veroorsaect wort wanneerse van hooghte ende Ordens verscheyden zijn. Ende soo veel d'Orden aengact die vande hyden-daeghsche on-eyghentlijck Composita ghenaemt, ende boven d'andere ghestelt wort, die sullen wy elders met vele reden bewijfen, dat Romeynsche behoort ghenaemt te worden, ende alsoofe van ghedaente ende dicke van Voluten groote ghemeenschap heeft met de Ionische Orden, machse met recht tusschen de Ionische ende Corintische ghestelt worden.

Lib. 3. cap.
2.

Om vande verminderinghen te spreken, *Vitruvius* wil (daer hy vande Tempels spreekt) dat de Colommen op de hoecken een vijfthste deel dicker zijn als d'andere, ende van binnen niet vermindert, op datse niet (om soo te segghen) vande locht die daer rontom is, opgehieven worden; het welke niet wel en komt om de Architraven t'onderstutten. Ende elders seydt hy, dat de Colommen van binnen de Galeryen niet en moeten vermindert zijn teghens de muuren vande selve, om sekere respecten, ende saecken die weynigh importeren, ende daeromme observeren wy inde hoecken ende andere dierghelijcke plaetsen, Pilasters te stellen, ende nimmermeer Colommen, ghelijckmen sien kan in alle onse Colomnat, nae het exempel van binnen ende van buyten vande Rotonda ende andere edele gebouwen.

Lib. 3. cap. 3.

Elders ordineert hy in ghelijcks, dat de Colommen onder de Galerijen vande Tempels moeten het neghende ofte thiende-deel dunder zijn als die van buyten, ende met meerder groeven; zijnde het eene ende het andere, om de waerheydt te segghen, een groot abuys, ende noyt by de Oude ghepractiseert. De Stijlen vande Colommen (ghelijck meermaels gheseydt is) verkleynten nae boven toe, ghelijck oock de boomen doen, die boven dunder zijn als onder: dese verkleyninghe is verscheydelyck ghemaect gheweest, soo in quantiteyt als in maniere van verkleyninghe. *Vitruvius* reguleertse nae dat de Stijlen kort of langh zijn, ende seydt inde Ionische Orden, soofse 15 voeten langh zijn datse een sefte-part dunder worden als beneden: ende van 16 tot 20 een sefte-part ende een half: ende van 20 tot 30 een sevende-part, also oock van 30 tot 40 een sevende ende een half; van 40 tot 50 een achtste, ende eyndelijcke soofse hoogher zijn, soo verkleynten sy nae advenant van dese; het welke oock van andere Architecten ghevolght is; behalven dat sommighe van haer de Stijlen van een vaste orden alsoo seer verkleynt hebben als die van een tedere; behalven de Stijlen

Lib. 4. cap. 4

Lib. 3. cap. 2

vande Toscaenſche Orden, die *Vitruvius* ende bykans alle de volghende Architecten een vierde kleynder maken.

Lib. 4. cap. 3.
Lib. 3. cap. 2. & 3.
Lib. 5. cap. 1. Voorts ſoo vele den reghel van 't verkleynen aengaet, *Vitruvius* raecht die ſeer kort aen in 't eyn-
de vande Dorifche ende Jonifche Orden; hoewel wy wel vermoeden dat hy wil datſe betamelijcken
ende foetelijcken ghemaect zy. Sommighe Moderne Architecten hebben hare Stijlen als op een
rechte linie ghemaect van boven tot beneden, het welcke noyt de meeninge vanden Autheur ghe-
weeft is, Andere ende die het meeftendeel laten het derde vanden ſtjl der Colomme van beneden
recht op ſijn Loot, ende van daer verminderen ſy ſoo wel de groote als tedere Colommen, ende an-
dere maectenſe eyndelijck op ſommighe plaetſen gheſwollen ende opgeblafen.

Maer deſe ende gene maken hare verdunningen, ofte door ſekere praetijck, ofte door andere we-
ghen heel langh ende laborieus: fulcks dat naer ons advijs, gheene vande verhaelde dinghen te prij-
ſen zijn; vermits men, in 't min ofte meer verdunnen der Stijlen vande Colommen, veel eer moet
letten op d'Orden, ofte vaſt of teder ſy, als op de langhte. Oock ſoo hebben foodanighe telle quel-
le verkleyninghen, groote ende ghewichtighe defecten, waer door de voorſz Stijlen weynigh gratie
hebben ende het gheſichte onaenghenaem zijn.

Latancer.
Pallader.

Ende daeromme gheheelijcken achter-latende alle deſe manieren, die niet vaſt gaen ende ten eer-
ſten kunnen verſchelen, ghelijck daer zijn vande linie, regule ofte liſte van bovenen, datmen die nae
binnen toe buyghe, ofte datmen eenighe bepalinghen als met de handt tekene, ghelijck vele obſer-
veren; het welcke alle dinghen zijn diemen voor de onverſtandige ende ſlechte Meesters laten moet.
Serlio. Wy en prijſen oock die manieren niet, de welke in grooten arbeyt van ghetallen ofte in een groote
qualiteyt van linien beſtaen, maer elders ſullen wy van Orden tot Orden verthoonen, hoe veele de
voorſz Colommen moeten werden verdunt, ende oock hoe fulcke verkleyninge met reden ende met
eenen vaſten ende theoreticalen reghel ghemaect wordt: op datſe wel uytvalle ende aenghenaem zijn
voor 't gheſichte.

Cap. 2.

Lib. 4. cap.
7.

Nae dat wy in 't generael ende oock in 't particulier vande Colommen gheſproken hebben, ſoo
dunckt het ons ſeer betamelijcken, oock een weynigh aen te raecken de proportien der Baſen, die
de Griecken (ſoo wy gheſeydt hebben) Spiren noemen, ende de Latijnen Baſes, beſchreven van *Vi-*
truvio ende ghevolgt van niet weynighe moderne Architecten, ende daer op eenighe aenmerckin-
ghen te maecten; op dat de lief-hebbers wel onderrecht worden van 't ghene ſy moeten waernemen.
Vitruvius ſchrijft dat de Baſe Toſcane moet hoogh zijn de helfte vande dichte der Colomme, in wel-
ke hooghte hy oock de Cimbria begrijpt: waer door den voedt vande Colomme ſonder de ſelve we-
ſen ſoude, ende maect inſghelijcks den Plinthus rondt, welke beyde dinghen wy niet en prijſen, om
dat daer gheen reden met allen in en is, ende datmen oock geen out exempel vindt, het welke fulcx
bethoont, behalven dat de materie ende de konſt vanden Meester niet en ſouden over een komen, in-
dien de Baſis vanden ſtjl der Colommen af-gheſcheyden waer.

Daeromme moetmen ſich ſeer verwonderen over de Moderne Architecten, die fulcken abuys ge-
volgt hebben; dewijle men fiet dat in de Colomme Trajana ende Adriana, behalven de Baſen de
Stijlen hare Cimbien hebben, ende oock dat in alle Ordens de Cimbien deelen zijn vande Colom-
men ende niet vande Baſen, ende dat de Plinthen ofte Tafels vierkant ghemaect worden, ende niet
rondt, want ſoo werdenſe beter op d'aerde of Pedestalen geſtelt; hoewelſe al te met wel ſouden kun-
nen toe-ghelaten worden, als daer eenighe nauwigheyt ende beletſen tuffchen de Colommen zijn;
den Sporto van deſe Baſe is een ſefte vanden voedt der Colomme, het welke van deſen Autheur niet
en is bepaelt gheweelt.

Lib. 4. cap.
13.

Lib. 5. cap.
9.

Palladini
Lib. 1. cap.
15.

Inſghelijcks beſchrijft hy de Stijlen vande Dorifche Colommen op veele plaetſen ſonder Baſen,
ende andere ſonder Cimbien, ende ſommighe vande Moderne Architecten (die ſeecker anderſins
eenighen lof waardigh zijn) en hebbenſe niet gheſtelt, allegerende eenighe exempelen van het Thea-
trum van *Marcellus*, ende van dat Tempeltjen met ſes Colommen voor aen in *Carceri Tulliano*, ende
andere plaetſen te Roomen: het welke ſy mogelijcken gedaen hebben omme de occaſien van on-
reynigheden wegh te nemen, als mede inden Arco Lateritio van *Verona*: Nochtans ſoo wortſe gevon-
den in vele principale oude ghebouwen, als in d'eerſte orden vanden Coliſeo, ende inden Tempel op
den hoeck van *Sant Adriano in tre fori*, ende inden Tempel van *Antonino* ende *Laufina*, ende vele ver-
maerde Baſes, die van deſe Orden onder d'aerde ghevonden zijn; welke ſaken behoorden ghenoech
te zijn om foodanighen miſbruyck wegh te nemen.

Maer om in onſe ſaecke overvloedigh te zijn in reden, ſoo moet dit alleene ghenoech zijn teghens
hare exempelen ende d'authoriteyt van *Vitruvius*, dat wy sien dat alle de Colommen vande andere
ordens hare eyghen Baſes hebben, de welke zijn (ghelijck wy gheſeydt hebben) als een begin vande
waſſende plante, ende den voedt vanden Menſche of eenigh ander dier: Ende ey lieve wat ſaecke
ſoude ons doch raden omme deſe Colommen vande Dorifche orden alleen ſonder Baſes te maecten,
ende de ſelve daer van gheheelijcken te berooven? want ſy gheenſins en kunnen beſtaen, dewijle de
Colommen op de Pedestalen ruſten, ghelijck ſy ſelfs aen hare boghden bethoonen, fulcks datſe ey-
ndelijcken overwonnen zijnde, bekennen datmenſe nootſ-halven ſtellen moet.

Lib. 3. cap.
3.

Lib. 12.
dell' art.

De Baſis, die *Vitruvius* beſchrijft, verſtaen wy te wesen de ſimpele ende ſlechte die d'Ionifche in 't
ghebiedt ende 't Hertoghdome van Athenen ghebruyckt hebben, (de welke ghelijck *Quintilianus*
getuyght,

ghetuyght, de beste spraek hadden onder de Griecten) omme die t' onderscheyden van d'andere meer ghecierde, die daer nae inde selve orden voort quamen; alsoo *Vitruvius* in die plaetse alleenlijcken vande Jonische orden spreeket, ghelijck hy elders betuyght: Ende soo vele de hooghte ende de reste aengaet, soude het kunnen bestaen, ten waer de Scotia ende hare lijsten te hoogh quamèn ende dat met een seer groote uytpronck, wefende een vierde van een Modulo ofte vande dichte van een Colomme apart; ende daeromme isse seer defectueux, Ende *Plinius* spreekende vande Attische Colommen, dat is vande Pilasters met vier zijden, seydt datse ghevonden zijn gheweest vande selve volcken.

Lib. 5. cap. 9

Lib. 3. 6. cap. 23.

Voorts d'Ionische Basis, die hy beschrijft een halve Modulus hoogh, ende over al hebbende de dichte vande Colomme, ende drie Octaven voor de twee uytpronghen, is een seer bequame saccke; maer in de reste isse geheel on-geproportioneert, voor eerst om datse geen benedenste Thoris heeft, ende voorts soo zijn de twee Scotie ende insghelijcks d' Astragaletten, ende oock hare Lijsten veel te kleyn, Evenwel hebbense de Modernen niet weynich in hare wercken waergenomen; Ende dese waerheit wort bevesticht met vele oude Bases, de welke meesten-deel twee Thoros hebben, ende twee Scotien, ghelijck mede alsoo de Bases dubbelt ghemaect moeten worden.

Lib. 3. cap. 3

Vignola. San Iovine. Palladio.

Soo vele de Capitelen aengaet, *Vitruvius* beschrijft de Toscaensche hoogh een halven Modulo ende breedt over al een Modulo; ende om dat hy (ghelijck gheseydt is) dese Colommen boven een vierde kleynder maect als sy onder zijn; soo sal den uytpronck van 't Capiteel effen wesen een achtfte van een Modulo apart; het welke soude kunnen bestaen; maer om dat den Vovolo veel te hoogh komt, ende den half bandt al te laegh ende nederigh, daer deur wort het Capiteel defectueux. Op dese plaetse en handelen wy niet van zijn Dorische ende Jonische Capiteel, om dat wy daer elders met sijnen grooten lof van spreken sullen.

Lib. 4. cap. 7

De Voluten van 't Ionische Capiteel, die de Griecten Elici noemen, sijn volghens d'opinie van *Vitruvius* ghemaect nae het ghekolde hayr, daer mede haer in ouden tijden de Ioffrouwen aen d'een ende d'ander zijde des voorhoofs vercierden: ghelijckmen sien kan uyt de medalien ende uyt de oude Griecische ende Romeynsche Beelden, ende ghelijck oock noch huyden daeghs de Franche ende een goet deel vande Italiaensche Ioffrouwen de selve ghebruycken; evenwel en ghevalt ons die opinie niet wel; om datse gheheel verre is vande ware ghelijckenisse ende ghedaente van die Voluten, de wijle noch het Ionische Capiteel, noch eenigh ander Capiteel, hoedanigh het oock zy, heeft ofte hebben kan eenigh deel, het sy suyver of ghesneden, het welke met eenighe reden met het Menschelijcke aenghesichte ofte diergelijcke sake, soude kunnen werden vergeleeken.

Cap. 17. 20.

Lib. 4. cap. 1

Maer veel eer met eenighe bedde-kussens (ghelijck wy elders gheseydt hebben) ofte bedde-deeckens, die wy veel eyghentlijcker kusskens souden noemen; ende *Vitruvius* selfs noemt dese Capiteelen kussens, namelijk om datse ghemaect zijn op de maniere van pluym-kussens: ende om datse niet wel en scheenen te staen al hanghende, soo zijns om te meerder aenghenaemheydt te hebben na binnen toe ghetrocken ende inghebonden met banden in 't midden ende aende hoofden, gelijkmen sien kan in het meeste deel vande oude Capiteelen, van dese ende oock vande Roomsche orden. *Vitruvius* inde ge-allegeerde plaetsen ende *Plinius* segghen dat het Jonische Capiteel hoogh is een derde deel vande dichte vanden voedt der Colomme, ende soo bevinden wy oock het meeste deel vande oude Capiteelen te wesen, ende over sulcks begaen die een grooten misflagh, die het bovenste vande Colomme onder de Voluten stellen, dewijle sy twee Tondinen ende twee Cimbien stellen, daer de bovenste meer als ghenogh is.

Cap. 2. Lib. 3. cap. 3 Lib. 4. cap. 1

Lib. 4. cap. 2. Lib. 3. 6. cap. 23.

Ende omme weder te keeren tot *Vitruvius* hy beschrijft het Corintische Capiteel heel kort, ende in manieren, dat de plant vanden Abacus moet komen aen 't uytterste vande Horens twee dickten vande Colomme, ende seydt dat het soo over al wel komt. Vande voedt wil hy datse soo dick sy als het bovenste vande Colomme, het welke verstaen moet worden met de bladen, ende hebben voorts *Vitruvius*, *Leo Baptista*, ende bykans alle die vanden voorleden tijdt de hooghte van 't selve Capiteel ghemaect ghelijck de dichte des voedts vande Colomme, ende den Abacus het sevendende deel soo dick alsse hoogh is. De reste verdeelt hy in drie ghelijcke deelen; namelijk het eene aende eerste bladen, het andere aende tweede, ende het derde voor de steeltjens, waer uyt de bladen ende Voluten wassen, die haer voor uyt spreiden, ende haer inwickelen onder de hoecken vanden Abacus, ende de kleyne Elicen ofte Volutinen, ende de bloemen moeten ghemaect worden in 't midden van 't lof, Ende eyndelijcken moeten de bloemen het vierde part vanden Abacus dick zijn; ende dit is al het gene *Vitruvius* seydt van het Corintische Capiteel.

Lib. 4. cap. 1

Lib. 7. cap. 8

Daeromme vergeleken zijnde met de Oude Capiteelen, die meestendeel een sefte part hoogher zijn, soo is het heel laegh ende dwergh-achtigh, ende den Abacus heel breedt, ende de bloemen kleyn; behalven dat hy gheen reden geeft van 't verspreiden der bladen ende andere dinghen, sulcks datmen sich grootelijcks moet verwonderen over de Meesters van dese konste, dewelcke, niet tegenstaende dese gebreken hare Capiteelen op die maniere ghemaect hebben, ende met eycken bladen, het welke d'Oude niet ghedaen hebben, ende evenwel prijfen sy seer die vande Rotonda ende andere drie Colommen in *Campo Vacino*, ende inden Arcus van *Tito*, ende die van *Nerva* op de haven van Ancona, ende die vanden *Arco di Pola*, ende andere, ghelijck wy t'zijnder plaetse sullen verthoonen, beschrijvende 't voorz Capiteel.

Alberti Serlio ende Cataneo.

Cap. 29

Vande principale Ornamenten boven op de Colommen ende hare verscheydene deelen, ende vande daecken ende frontespitien (ofte ghevels) op verscheyden manieren ghebruyckt. Cap. 7.

Figuel en-
de Santori-
tio.

Ende omme te gaen tot faecken van meerder importantie vele hebben sonder eenighe reden te gheven, ghepresen ende beschreven d'Ornamenten boven op de Colommen, die heel groot zijn ende van een onghematighe hoogte, affigneren de daer toe generalijcken een vierde-part vande hoogte der Colommen, omme niet te spreeken van die ghene, diefe van een derde, jae oock vande helfte ghemaect hebben, sulcks dat het schijnen Walsche hoeden te zijn. Sonder dat de eerste de Dorische Orden, in hoogte van Metopen ende Triglifen, onderscheyden van d'andere Ordens die veel teerder zijn, sulcks dat inde vaste Ordens; ghelijck de Dorische, de Cornissen veel swacker vallen, als inde lichte Ordens, ende hebben daeromme door dese volheyd in hare wercken, vele inconvenienten veroorsaect, ghelijck wy sullen bethoonen.

De principale is, dat de wercken al te dick ende massijf vallen, ende dat de Colommen haer verthoonen seer ghedruckt ende beswaert vanden last; Sulcks datse sonder gratie ende aerdigheyt zijn, insonderheydt soo de Cornissen extraordinarise uytspromghen hebben, om datse alfdan ongebonden schijnen, ende los ghelijck offe van boven neer vallen souden; ende wanneerse tusschen d'een ende d'ander Orden zijn, soo benemense aen die gene die nae boven sien 't ghesichte van 't ghene daer op is, ende aen die ghene die van boven nae beneden sien, beletten sy om wel te sien 't ghene onder is, ende boven dien soo verdonckeren sy de locht ende het licht, die andersins binnen in 't huys komen souden; sulcks datse het ghebouw onghemackelijck ende doncker maecten met vermeerderinghe van kosten.

Boven dien brenghen sy groote inconvenienten mede omme de Triglifen ende de Metopen inde Dorische Orden te vergelijcken, ende inde andere Ordens de compartimenten vande Modillions; sulcks datse dickwils niet en vallen in 't midden vande Colommen, ofte Pilasters, ende dat de spatien tusschen de selve tot de Roosen niet vierkant zijn, ende insonderheydt in 't keeren vande Cantonaten, welke dinghen voorghevallen zijn in een goet deel vande Corniciamenten vande oude ghebouwen tot Roomen ende elders. Ende daeromme hebben de Moderne, die sulcke modulatiën ende compartimenten op hare cantonaten ghevolgt hebben, de Pilasters moeten maken met vleugelkens ende dierghelijcke lappen; ghelijckmen siet inde Dorische ende Ionische Orden vande publijcque librarie van Sint Marco hier tot Venetien; waeromme wy oock het selve hebben moeten doen, omme de nieuwe Procuratus met Cantonaten van onsen Orden te voorsien, die nae de plaetse ende nae de Laguna toefien.

Ende alle dese dinghen zijn veroorsaect, om dat het Ornament vande Dorische Orden, het welke by *Sanfovino* ghemaect is een derde vande hoogte der Colommen, veel te groot ende te rijck was, zijnde de Methopen ende Triglifen ongeproportioneert; sulcks dat hy willende in 't Cantonal maecten een halve Methope met een ghebogen beckettie (een sake die daer by quam ende weynigh importeerde) soo heeft hy een vleugelken moeten maecten aen dese ende ghene zijde der Pilasters van dese Orden, ende oock boven op die vande Ionische Orden, omme het compartiment vande Modillions midden inde Colommen ende Pilasters te brenghen; ende daeromme heeft hy daer na de hoogte van 't gheheele boventste Ornament, meer als de helfte vande Colommen ghemaect; het welke alle dinghen zijn die noch vande Oude in hare uytnemende wercken ghedaen zijn, noch vande verstandighe huydenaeghsche Architecten, sulcks dat vande eerste dwalinghe, dat de Ornamenten al te groot zijn, vele andere ghewichtige veroorsaect worden, die niet en dienen ghevolgt van verstandighe perfoonen die liefhebers zijn om yet goets ende schoons te maecten. Ende op dat dese quade werckinghen niet en souden veroorsaect worden inde faciate vande fabriecke ghemaect tot de wooninghe vande Doorluchtighe Heeren Procuratores, nevens de breedte vande voorfz Librarie (dat is laeghs de groote plaetse van Sint Marco) soo hebben wy sulcken groote hoogte van Ornament gereformeert, inde tweede ende derde Orden van onse inventie ghelijckmen sien kan inde desseyns ende publijcque modellen ende de bepalinghen vande raeds-plaetse der Pregaden, ende van 't ghene in 't werck selfs van onse ordre ende tegenstant soude mogen blijcken.

Lib. 3. cap. 3

Ende om weder te keeren tot ons propooft, soo hebben sommighe vande Ouden ende onder de selve *Vitruvius*, als van een contrarie opinie gheweest dan de boven-gheschrevene, makende de selve Ornamenten kleyn ende laegh, ende met seer bekrompen Friesen, ghelijck men siet inden Arcus van Trajanus op de haven van Ancona, inde welke het Ornament alleenlijcken is een sefte vande hoogte der Colommen, zijnde een swack ende ellendigh dingh, dat evenwel van sommighe ghepresen is. Ende daer door hebben d'een ende d'andere de compartimenten vande Modillions ofte de spatien tusschen de selve, foodanigh ghemaect datse inde Colomnatien ende oock de Faciaten vande boghen niet wel en komen om de frontispitien te maken, veel min de vleugelkens vande cantonaten, behalven dat de voorfz Modillions niet recht in 't midden vallen van hare Colommen, het welke alle dinghen zijn seer on-aerdigh om van den verstandigen gesien te worden.

Wanneer

Wanneer de Ornamenten boven op de Colommen swacker ende lagher zijn als wel behoort, soo schijnen de wercken arm ende ellendigh te zijn, ende sonder aenghenaemheydt, behalven datse voor het ghebouw eenigh ghevaer mede brengen, ende dat de Architraven op de Colommen lichtelijken breken, ende de Corniciamenten kleyn ende verminckt vallen; waer door het oogh nae boven fiende sich stoort aen alle dese onordentlijckheden. Maer behalven 't voorgaende, soo hebben vele van haer ghemaect sommighede leden onder de Modilions van hare Cornissen vande tederste Ordens, ende de compartimenten vande Modilions somtijds al te engh, ende somtijds al te wijdt, ende dat infonderheyt inde Corintische Orden; Ende insgelijcks hebben sy oock de Friesen kleyn ghemaect, ende somtijts hanghende nae boven toe, ende diergelijcke mislaghen, sulcks dat meestendeel hare dinghen swack zijn, ende gestelt buyten hare plaetsen, ende dien-volghende haren naem niet waerdigh.

Palladio
Lib. 1. cap.
16.

Ende op datmen kome tot een volkomen kennisse van dese materie, soo moetmen acht nemen, nae 't ghene wy aenghemerckt hebben, dat d'Oude d'Ornamenten seer verscheyden ghestelt hebben; alsoomense op sommighede plaetsen middel-matigh siet, ende somtijds wat ghedrongen, ende al te mets oock wel heel groot ende rijk: ende hier door is dat de sinnen vande Moderne Architecten soo verscheyden zijn. Ende hier uyt zijn sonder twijffel ghesproten, soo vele ende soo verscheyden manieren inde Ordens, ende de onghelijckheydt van maten in hare Ornamenten. Ende dit gheschiet moghelijcken oock vermits sekere correspondentie ende sympathie die de ziele met het lichaem selfs heeft; de welcke d'innerlijcke machten met de uysterlijcke vereenicht. Hier door komt het dat de manieren vande Ordens, als mede d'andere actien meestendeel met de qualiteyten van 't ghemoet, ende lichaem vande inventeurs selfs over een komen, de welcke voorts gaende van 't eene landt in 't ander oock aldaer verspreyt worden. Maer de principale reden is, om dat dese naevolghers de schoone omme niet te segghen de beste ende volmaecte dinghen, niet en hebben onderscheyden vande minder schoone ende meerder onvolmaecte. Ende oock om datse daer op geen acht gheslaghen hebben, dat foodanighe Ornamenten meestendeel van elders genomen waren, ende infonderheyt aldaer in Griekenlandt (ghelijck wy hebben uyt *Pausania*, *Plinio* ende andere Schrijvers) ende elders ghebracht, ende daer door en heeftmen soo effen gheen gheleghentheydt ende plaetse kunnen vinden omse te stellen op Colommen die vande selve hooghte waren als de eerste: welke sake men niet en hoeft wijder te bewijzen, dewijle men inder daet siet, dat de meestendeel vande oude ghebouwen verciert zijn met den roof ende stucken van eenighe andere.

Ende om oock eenigh verhael te doen vande proportien der deelen vande Ornamenten, die *Vitruvius* verhandelt, dewijle hy vande Dorische Orden spreeckt, stellende voor een generale reghel dat de hooghte vande Architrave moet wesen de helfte vande dichte vanden voedt der Colomme: Het welcke hy in dese compartimenten noemt Modulo. Soo is dese hooghte weynigh; behalven datse heel slecht valt met een vlacke grondt; waer door die gene die dese maten hebben naeghevolght, swacke Architraven ghehad hebben; ende daeromme maecten d'Oude de hooghte grooter, ghelijck inden Theatro van *Marcello*, ende den *Coliseo* ende veele andere diemen onder d'aerde ghevonnen heeft, ende oock met twee facien van Gioccen nae beneden.

Daer nae beschrijft hy de Frieze hoogh een Modulo ende een half, ende soo oock de Methope aen allen zijden, als mede de hooghte vande Triglifsen; maer hare breedte moet zijn de helfte vande dichte der Colommen; in manieren dat de Methopen vierkant zijn, ende de Triglifsen een vierkant ende een half hoogh; welke proportien te prijfen ende te volghen zijn: maer inder waerheydt soo en kan op de Cantonaten (ghelijck het schijnt dat hy segghen wil) geen halve Methope comen. Want soomen de Colomme een vijfde-deel van hare dichte verkleynt, ghelijck het schijnt reden te wesen nae hare dichte, soo restert vanden Triglifso nae buyten minder als een derde van sijne breedte, daer tot de halve Methope drie achtsten vande Modulo vereyscht souden worden, het welcke onderscheyts ghenoegh is: ende men moet hier daer op letten dat hyse Semimethope noemt, vermits eenighe ghelijckenisse die dese spatien met de heele Methopen hebben. Waer door eenige (veel eer toghedaen den naem van *Vitruvius*, als lettende op de redenen ende het ooghmerck, waeromme de saecken ghemaect zijn) ghevolght hebben dese rigeur van Triglifsen, Methopen, ende hooge Friesen, sulcx datse in hare schriften ende oock in hare publijcke ende privèe wercken de principale bogen heel dwerghachtigh ende laegh ghemaect hebben, gelijk inde librarie hier tot Venetien ende in het Paleys van *Vincenza* een werck, om de waerheydt te segghen, van grooten gewichte ende andere plaetsen die wy niet verhalen.

Lib. 4. cap.
3.

Ende omme tot *Vitruvius* te keeren, boven op de Friesen, ofte omme so te seggen aende Metopen ende Triglifsen stelt hy sijnen bandt ofte Capiteel, ende daer nae stelt hy de Dorische Cornice, met dese leden den Giocciolatojo, de Goletta ofte Cimacio boven, ende een ander Cimacio ofte Cavetto onder, maer het eene ende het ander moet zijn trapien hebben; ende tot de hooghte van dese drie leden assigneert hy die halve dichte vande Colomme: de welcke so vele de Cornicie aengaet, op haer pal-loot is: daer voeght hy op het frontispicium, tot d'andere de rechte keele ende haren bovensten randt; ende alsoo komt de gheheele Cornicie met dese maten hoogh vijf seste van een Modulo, ofte vijf twaelfde vande dichte van de Colomme, ende springht drie vijfde van een Modulo uyt. Waer door de Cornicie heel kleyn ende arm van leden valt, in regard van 't gene foodanighen Orden sou-

Lib. 4. cap.
3.

de vereyffchen, ende van 't gene de Oude in hare wercken gedaen hebben; maer dit isser weder goet, dat het gheheele Ornament nae onse reeckeninghe een vierde uyt valt vande hooghte van sijne Colommen van seven Modulen, ende sonder Base: alle dinghen die niet wel vande professoren zijn aenghemerckt.

Lib. 3. cap.

3.

Ende omme voort te gaen in 't beschrijven vande Ornamenten op de Ionische Colommen van 12 tot 20 Roomfche voeten; hy ordineert dat d'Architraven vande kleyne moeten ghemaect worden half soo dick als den voedt vande Colomme is, ende de groote een twaelfde-deel van hare hooghte, het welke acht twaelfden van een Modulo wesen souden: maer nae onse meeninghe soo en gaen dese regulen niet vast ende sijn oock seer verschelende; vermits inde eerste d'Architraven leegh ende swack vallen, ghelijck mede inde Dorische Orden, ende inde leste vallen de Colommen heel hoogh ende dick, ende hebben in hare compartimenten gene correspondentie met den anderen, Om dat het Aggetto vande Architrave binnen ende buyten gheheel pover valt, ende zijn Cimacio ellendigh; ende voorts soo en vallen de drie banden van drie, vier ende vijf deelen niet wel, om dat alles buyten reden gaet, ende buyten 't gene d'Oude ghedaen hebben, ende 't ghene wy een weynigh hier nae sullen bethoonen. Ende daeromme verwonderen wy ons met reden over soo vele Architecten, die dese inconvenienten soo onbedachtelijck ghevolght hebben sonder eenighe op-merckinghe ofte verbeteringhe.

Cap. 12.

Lib. 3. cap.

3.

Hy wil insghelijcks, dat de Friese van 't Ionische Ornament, de welke suyver ende slecht is, een vierde-part minder hoogh sy als de Architrave; maer hy doeter dese schoone leeringhe by, soo daer ghesneden werck in komt datse een vierde-part hoogher moet zijn als de selve Architrave, op dat de ghesneden figuren te meerder thoonen souden. Sommighe hebben seer gaerne de eerste maecten gheobserveert, inde slechte ende oock inde ghesneden Friese: ende daer door zijn hare Friese in de Schriften ende in de wercken selfs, kleyn ghebleven: Ende dewijle men dan in het meestendeel der oude wercken van goeden fatsoene, siet dat de Friese soo wel slechte als die met bladen ende andere gesneden wercken vergiert zijn, van meerder hooghte zijn, soo sullen wy sulcks oock doen, om datse alsoo veel aenghenamer voor 't ghesichte vallen ende niet verhindert en worden vanden uyt-spronghen der Architraven.

Palladio
Lib. 1. cap.
16. 17. 18.

Ende omme dese dinghen die *Vitruvius* beschreven heeft t'over-weghen, soomen de mate neemt tusschen het meerder ende minder, soo wel vande Architraven als Friese, soo sal de hooghte vande Ionische Cornisse: zijnde op de Friese vande Colommen van middelbare hooghte, als om soo te segghen van 20 voeten ende acht Modulen ende een half hoogh met Basen ende Capitelen; wat hoogher komen als den Architrave ende sijnen uyt-sprongh. Sulcks dat alle sijne leden ongheproportioneert zijn, want sonder andere dinghen aen te mercken, soo valt zijnen Dentello heel groot, ende alle andere vallen in gelijkenisse vande selve kleyn; sulcks dat de gheheel Cornice swack, ellendigh ende droogh valt, het welke alle dinghen zijn die met de reden strijden ende met het ghebruyck vande Oude, ghelijck men aen hare Cornissen sien kan, die schoon ende wel gheproportioneert zijn, ende oock aen 't ghene wy sullen doen in alle de Cornissen van onse Orden.

Cap. 12

3.

Lib. 3. cap. 3

cap. 12.

Maer 't ghene inder waerheydt te prijsen ende te volghen is in *Vitruvio*, is ditte, dat alle het Ornament boven op dese Colommen, namelijk d'Architrave, Friese ende Cornisse, effen een vijfde-part is vande selve Colommen; van welke proportie noch d'eene noch d'andere verstaen is gheweest van die genen die op hem gheschreven hebben, nochte oock geobserveert vande Moderne Architecten, vande welke wy ons seer wel kunnen dienen, ghelijck wy elders verthoonen sullen. Oock sullen wy niet naelaten te segghen, dat *Vitruvius* nae dat hy de deelen ende leden vande Ionische Ornamenten beschreven heeft, ernstelijck vermaent, dat alle de Ornamenten vande Capiteelen der Colommen nae boven toe moeten gheboghen ghemaect worden, ende hanghende een twaelfde-deel van hare hooghte nae buyten, op datse (soo hy seyt) met een grooten hoeck nae boven ghesien worden, ende niet soo vele van haer eyghen hooghte komen te verliefen, alse doen souden indiense recht op 't loot stonden.

Dit is een subtiliteyt vande prospectie, ende kan sulcks veel eer gheseydt, als in 't werck ghestelt worden; ende men siet niet datse de Oude in eenighe plaetse gepractiseert hebben, hoewelse van sommighe Moderne ghepresen wort, ende soomense in 't werck stelde, soude onghetwijffelt vele ende groote inconvenienten mede brenghen. Eerst om dat alle de bovenste dinghen valscheelijcken d'eene op d'andere rusten souden, het welke niet naturel nochte oock niet redelijck en is, ende soude oock het werck niet seker maecten, behalven dat het oock on-aenghenam voor het gesichte is, gelijck wy klaerlijcken bethoonen sullen. Ende om te thoonen dat sulcks waer is, sullen wy daer van een exempel nemen van een frontispicium, ghelijck dat vande Rotonda tot Roomen; waer van het bovenste deel soude moeten ontrent twee voeten nae buyten hanghen, ende de Cornisse op 't hooghte van 't selve frontispicium soude meestendeel inde lucht staen, ende buyten de rechte plaetse van 't passloot.

Daeromme laten wy van dese ende andere verhaelde dinghen, alle discrete ende verstandige personen oordelen, ofmen daer inne prijsen ende volghen moet de meeninghe van *Vitruvio*, of datmen de selve verwerpen ende aen een zijde stellen sal; ende dit sy tot een besluyt van 't gene wy van sijne ordonnantien in 't begin van 't Capittel gheseydt hebben, ende laet ons nu voort gaen tot yet anders.

Ende

Ende om yet te segghen vande daecken ende frontispitien, *Vitruvius* nae dat hy ghesproken heeft ghehadt vande Ornamenten op de Ionische Colommen, soo beschrijft hy oock den Timpaen; hetwelcke is die drie-hoekige spacie die daer is tusschen de Cornissen van 't frontispicium, ende wil, dat sijne hooghte sy een neghende deel vande lenghte vande vlacke Cornisse, ofte die op haer water-pas is; ende om dat dese proportien laeg vallen ende niet wel en passen op 't gebruyck van onsen tijt, ende oock niet inde oude wercken bevonden worden ge-observeert te zijn; hoewel dat die vanden Tempel van *Aurelianus*, de welcke staet boven die vande H. Apostelen, een sevende van sijne lenghte is. Maer sulcks sal hy moghelijcken verstaen hebben van een af-dack, hetwelcke met Metale Tegels of dierghelijcke moeste ghedeckt worden, gelijkmen in ouden tijden pleeght te doen, ende infonderheydt inde Tempels, hetwelcke oock somtijds by ons inde publijcke wercken van Kooper ofte Loot gheschiet, ende men oock tot onsen tijden toe siet aen 't dack vande oude Kercke van Sint Pieter Maggiore tot Roomen: anders soude den text van *Vitruvius* bedorven zijn, ende daer hy seydt een deel van neghen soude hy behooren te segghen twee deelen van neghen, ende soo soude het seer wel kunnen beltaen, gelijk wy in 't volgende Capittel bethoonen fullen.

Ende een weynigh daer nae inde selve plaetse voeght hy daer by, dat de hooghte vande Acroterien, dat is Canteelen, moet wesen de helfte vande hooghte vanden voorz Timpaen: ghevende daer nae een achtste deel meerder aenden Acroterio in 't midden. Welcken regel verre buyten de reden gaet, ende oock van 't gene de oude altijdt ghedaen hebben, ghelijckmen in hare wercken sien kan. Sulcks datse heel onseker ende verscheyden is, dan min dan meer, nae de hooghte vande frontispicienzijn daer meer of min Colommen, ende is een Colonnaet van vier, van ses, of van acht Colommen; alhoewel de Colommen van 't een ende 't ander Colonnaet even hoogh zijn, soo zijn evenwel d'Acroterien van verscheyden hooghten, ende souden daeromme door dese regel van *Vitruvius* heel onaengenaem voor 't ghesichte komen. Ende evenwel isser niemant gheweest die daer op heeft gelyet ghehadt, ghelijck mede de Moderne Architeeten geen regel ghegheven hebben, omme de selve wel ende geproportioneert te maecten; ende daeromme fullen wy in 't volgende Capittel de proportien gheven, die ons dunckt daer toe te behooren, ende veel andere dinghen die daer aen raken by ghevolghe.

Van verscheyden soorten van Pedestijlen onder de Colommen, vande Intercolumnien, Galeryen, ende principale Boghen seer verscheyden. Cap. 8.

Eynighe zijn die gene gheweest, die alle de deelen der Ordens met hare proportien ende gereguleerde maten verthoont hebben; Ende onder de selve (ghelijckmen sien kan) hebben oock vele de Pedestijlen inghevoert, die in 't gheheel ende in hare deelen van ronde forme zijn, ofte van vele ghedaenten, beschrijvende de selve leegh ende dwerg-achtigh ende ghelijck als Klompen onder de Colommen. Andere daer enteghen makense veel te hoogh met grooten mis-standt, behalven dat sommige van haer de hooghten nemen van de breedten der lichten vande Boghen: soo wel van 't quadræet, als van 't Diagonael van den tronck der Pedestijlen, ende dierghelijcke niet wel voegende manieren; Ende op dese wijze wijcken sy vande proportien, sonder te dencken datse bequamelijcken uyt de oude wercken kunnen genomen werden.

In manieren dat sy dickwils onder de Colommen vande tedere ende lichte Ordens, ghelijck de Corintische is, Pedestijlen stellen van een vierde vande hooghte der Colommen, waer doorse heel dwerg-achtigh, ende in hare deelen bekrompen zijn, gelijkse niet en doen onder de dicke ende vaste Colommen vande Ionische Orden; behalven datse geen matc met allen en houden, omme de hooghten vande Cimacien ende vande Basamenten der selver Pedestijlen, de welke dickwils swack ende slap zijn met slechte leden, ende somtijds dubbelt ende qualijck daer op passende. Waer door men siet, dat sy in 't eerste haer vergrijpen inde Ordre ende regule omme hare hooghten te nemen, ende sulcx is klaer dewijle somtijds hare Pedestijlen niet en komen tot de hooghte vande Ornamenten, op de Colommen, ende somtijds soo leegh worden als de Dadi ofte Socoli, die men pleeght onder te setten omme de Colommen te verhooghen. In manieren dat noch d'een noch d'andere wel uytvallen, ende eenighe aerdigheydt geven aen 't werck, daer sy onder staen.

Voorts die Architeeten, de welke hare Pedestijlen al te hoogh maken, geven ten eersten een onaengenaemheydt aen 't ghesichte, ende zijn die vande Toscaense Orden, weynigh verschelende van die vande Corintische ende Composito. Ende soo vele d'oude aengact, de Pedestijlen vanden *arco di Costantino*, zijn twee vijfde deelen, vande hooghte van hare Colommen; maer dese ende gene zijn tegen de natuurlijcke ordre: de welke vereyscht dat het dicke sy by het dicke ende vaste, ende het licht ende tedere by het aerdighe ende rancke; ende daeromme zijns bevende ende swack onder hare Colommen. Ende eyndelijcken dese soo groote hooghte brenghet een groot onghemack mede omme de Puyen ofte Baelien te maken ende anders, ende somtijds rusten inde tweede Ordens de Basamenten vande Pedestijlen, op het vlacke; waer door de waters van binnen smooren: behalven datse inde deelen ende leden van hare Basamenten ende Cimacien van verscheyden hooghten gheen

Palladio
Lib. 1. cap.
19.
Serlio.

Palladio
Lib. 1. cap.
17.

Figula.

fekere reghel geven, ende daeromme vallen se pover, ellendigh ende sonder eenighe welstandt, nochte by haer selven, nochte oock andersins met hare Colommen verghelcken zijnde.

Lib. 3. cap. 3

Wyders *Vitruvius* inde beschrijvinghe, die hy doet vande Tempels met de Colomnaten die hare Pedestijlen onder hebben seydt, wanneer de Baelie van drie deelen gemaectt wordt, dat is van twee zijden, ende het achterste (want het voorste wiert altijd vry ghelaten voor het inkomen ende uytgaen) alfdan worden de Dadi ende de leden vande Basamenten, ende de Troncken ende de Cimacien met hare leden (die alle vande Pedestijlen zijn) t'samen-gevoeght; *in modo uti habeat per medium adjunctionem per scamillos impares*; dat is, dat sy door het midden hebben een byvoeginghe van on-evene Scamillen, sulcks dat den Poggio soomense recht sien sal, een weynigh hol sy nae binnen toe, het welcke hy bevesticht inde Galerye achter de Scene.

Lib. 5. cap.

9.

Filandro.

Barbaro.

Pectano.

Palladio.

Lib. 4. cap.

28.

Lib. 5. fac.

346.

Lib. 6. fac.

454.

Lib. 5. cap.

9.

Welcke swarigheden vele gheleerde luyden niet weynigh bedenckens ghegheven hebben, ende zijn daer over vele disputen ghevallen, omme niet te spreken van die gene, de welcke duysent ongefondeerde dingen voort gebracht hebben, als banden aende Troncken vande Pedestijlen, ende trappen boven op de Cimacien, ende dierghelijcke monstrueuse dinghen, die niet ten propoofte en doen, sonder dat nochtans eenighe van haer de waerheydt ghetroffen hebben. Ende tot verlichtinghe van dese twijffelachtigheyt, soo vinden wy by de Grieccken, ende insonderheydt by *Pausanias* daer hy van 't Beelt spreekt, ende inden ingangh vanden Tempel van *Iupiter Olympius*, ende vande groote moeder van *Arcadien*, dickwils, dat de statuen stonden op Scamillen, die of vierkant of rond waren; de welcke niet anders waren als Pedestijlen; *Vitruvius* seydt datse on-even waren, om datse gemaectt wierden aende zijden vande Tempels, ende oock aende zijden vande Galeryen achter de Scene vanden Theatro, alwaer de Intercolomniën altijd even waren; maer de Colommen ende de Pedestijlen quamen altijd on-even van ghetal.

Ende dit woort Scamillo komt nae het seggheu van *Priscianus*, van *Scamno*, ghelijck van *Mamma Mamilla*, ende dierghelijcke: ende wy hebben daer van een schoone oude opschrift ghevonden tot Spoleto in Umbrien, de welcke mentie maectt vanden Oversten der Meesters tot Romē, die in 't Griecx *Protomastro* ghenoeemt wort, soo wel vande Scamilli als vande Scena, die hier seer wel te pas komt ende luyt als volghet:

M. Septimio.

M. Fil. Hor.

Septimano.

Equo Pub. IIII. VIR. I. D.

Præf. Fab. Romæ.

Dec. IIII. Scamillar.

Operæ Veteres.

A Scena Patrono ob

Merita ejus L. D. D. D.

Omme voort te gaen tot de Intercolomniën, ofte spatien tusschen de Colommen, sommighe hebben behaghen ghehad datse heel wijdt, sommighe datse engh waren; ende andere, die wel het meeste deel zijn, hebben alleene, sonder verder te soecken, te vreden gheweest met het gene *Vitruvius*, hoe wel seer kort (gelijck sijne manier is) daer van schrijft inde Ionische Orden, alwaer hy bethoont datse van vijf manieren waeren, noemende de selve met Grieccksche namen, *Pionoistilos*, het welcke te seggen is heel dicht, *Sistilos*, een weynigh nacuw, *Eustilos*, heel bequaem, *Diaistilos*, wijdt ghenoegh, ende *Areostilos* heel wijdt vanden anderen, ende dese woorden hebben hare beteekeninghe vande wijdtte van hare spacie ende vande Colomme, om dat *Stilos* eyghentlijck in 't Griecx een Colomme beteyckent.

Lib. 3. cap.

23.

Vignola

Palladio.

De eerste maniere van Intercolomniën beschrijft hy van een Modulo ende een half, de tweede van twee, ende de derde van twee ende een vierendeel; maer aende middelste Intercolomnie gheeft hy drie Modulen, het welcke vande Modernen niet en is aenghemerckt gheweest, die hare Colomnaten van egale Intercolomniën maken: de vierde maniere beschrijft hy van twee Modulen ende drie vierden, ende de vijfde, ghelijckmen goet vinden sal; hoewel hyse elders beschrijft van drie ofte vier Modulen ofte dickten van de Colomme, alwaermen aenmercken moet, dat hy van alle dese manieren die alleene prijft de welke van twee Modulen ende een quart is; om dat die van een Module ende een half, als oock die van twee Modulen veel te dicht komen, ende datmen kommerlijcken daer kan door-gaen, ende die van twee Modulen ende drie quaerten, beneffens die van drie ende vier Modulen, komen inder waerheydt veel te wijdt, sulcks datse d'Architraven van steen niet en kunnen draghen, ende elders noemt hy alleenlijcken drie soorten van Intercolomniën, namelijk *Sistili*, *Eustili* ende *Diastili*, gelijck hy oock inde Dorische Orden aenroert.

Lib. 4. cap.

6.

Lib. 4. proe.

cap. 3.

Vignola.

Palladio.

Maer hoewel *Vitruvius* soo merckelijcke teghenstellingen van manieren der Intercolomniën maectt, ende het meestendeel van dien verwerpt, evenwel soo zijn de Moderne Architecten (de welke in andere dinghen waardigh zijn ghepresen te worden) in dese manieren ende formen achterwaerts ghegaen; stellende de selve in hare ordens, ende de Colommen op de vlakke aerde, sonder acht

acht te nemen dat *Vitruvius* die op hare Pedestijlen gestelt heeft, ende oock datse inde Jonische Orden te paskomen, gelijk hy in 't eynde ende elders seydt; ende oock soo geven sy genen reghel van hare Intercolomnien in 't midden, die met alle reden grooter wesen moeten, Ende uyt alle dese disordren moeten by consequentie groote inconuenienten volghen, de welcke groote verbeteringhe waerdigh zijn.

Lib. 3. cap. 3.
Lib. 4. proe.

Het eerste is, dat foodanighe soorten van Intercolomnien niet en gaen wassende d'een nae d'ander met proportie, behalven dat de Moderne gebleven zijn by dit arme ende spaerlijcke ghetal, daer de Oude noch andere seer gheproportioneerde manieren ghebruyckt hebben (gelijk wy weynigh hier nae fullen bethoonen) Voorts moetmen daer op letten, hoewel foodanighe maten wel komen inde compartimenten vande Triglifen, Modilions, ende vleugels vande contonaten, midtsgaders veele andere dierghelijcke voorvallende dinghen, alffer seer groote ende hooghe Colommen zijn, soo en passense evenwel niet op de wooninghen, ende vertreck-plaetsen, nae den staet van desen teghenwoordighen tijdt, ende wierden bequamelijcken ghemaect aende Zaelen ende Peristilen ten tijde van *Lucullus*, *Sylla* ende *Scaurus*, ende aende Tempels ende Stadthuysen ende andere dierghelijcke ghebouwen vande Griecten, ende vande Roomsche grootheydt, gelijk wy geseft hebben.

Lib. 1. cap. 19 & 20.

Ende daeromme moetmen niet al prijsen wat de History-schrijvers geseft ende de Oude gedaen hebben, maer men moet wel overweghen de reden die voor ende teghen zijn, ende ondersoeken ende uytvinden d'oorsaken, mitsgaders waeromme, tot wat tijden, waer ende tot wat eynde foodanighe dinghen ghemaect zijn; want wy fullen bevinden, dat de Griecten uyt magnificentie ende daer nae de Romeynen, ende moghelijck gheen andere volckeren sulcks hebben kunnen doen, om datse de heerschappye der werelt gehadt hebben. Nu fullen wy vande Galeryen spreekken, ende op datmen de meeninghe van *Vitruvius* verstaet in verscheyden plaetsen ende specialijcken inde Tempels, beschrijft hy verscheyden wijden van een Intercolomnie, het sy die enckel of dubbelt zijn, maer aende Galeryen vande Stadt-huysen ordineert hy datse effen soo wijdt zijn als de Colommen hoogh zijn met Basis ende Capiteel, ende soo oock de dubbelde Galeryen achter de Scena, het schijnt oock dat hy sulcks mede verstaet vande binnenste Galeryen vande Palestra, ende oock vande drie deelen vanden Xyfto ende vande Peristijlen des Grieckschen ghebouws; waer door de eerste heel engh vallen, sulcks datmen daer steenen stutfels maecten kan, gelijkmen inden meesten deel der oude Tempelen siet, maer de andere vallen heel wijdt, ende dienvolghende seer leegh, waer door de houte stutfels het qualijck houden kunnen insonderheydt soose verwulft zijn.

Lib. 1. cap. 4
19 & 20.

Lib. 3. cap. 1
Lib. 5. cap. 1.
Lib. 5. cap. 1.
Lib. 6. cap. 10.

Ende soo vele de principale bogen aengaet, diemen aende Galeryen ende andere plaetsen maect, vergiert met simple Colommen, ofte oock wel met foodanighe die Pedestijlen hebben, *Vitruvius* ende andere oude Autheuren en hebben daer niet met allen van verhandelt, ende de Moderne Autheuren hebben se eerst al te dwergh-achtigh ende laegh gheordonneert, ende andere daer nae al te licht op ende hooger als het behoorde; niet alleenlijcken inde Lantarens maer oock inde reste van hare deelen. Daeromme maecten dese ende gene de principale Pilasters tusschen de bogen, ende daer de Colommen rusten, sonder eenighe bepaelde dicke ofte zijden, behalven dat de wijden voor aen niet met allen gheproportioneert ende over een komende zijn met de grofheyte ofte tederheyte van hare Ordens, maeckende die verscheyden ende als nae believen, ende dickwils al te swack omme te draghen d'opstaende lasten van haer eyghen wercken, ick late staen van andere Ordens die daer souden moghen opstaen, ghelijckmen trecken kan uyt den Theatro van Marcello ende vanden Celliseo, ende van soo vele triumphale bogen, de welcke schijnen niet naeghekomen te zijn van dese excellente Architecten.

Serlio & Vignola.
Palladio.

De Vleugelkens ofte Ledekens, die ter rechter ende slinker-zijde vande Colommen staen, worden by sommighe Architecten alleenlijck een vierde breedt ghemaect, somtijds de helft, ende oock wel twee derde van een Modulo, ende alles sonder onderscheyt, soo wel aende grove als aende tedere Ordens, ende dat noch het slijmste van allen is, so makense de vleugelkens veel grooter aende tedere als aende andere Ordens. Sulcks dat door dese onghereghelde maten de Vleugelkens swack worden, ende het werck sober; hoewelse aende Cantonaten veel massiver ghemaect worden, ende aende compartimenten vande Modilions; inde welcke hoewel yeder een meent dat hy de juyfte compartimenten ende d'observatien vande schoone outheydt volght, soo soudense evenwel valsch komen inde Cornissen van alle hare Cantonaten, ende souden daeromme ghenootsaeckt zijn omme stucken te maken aen alle de wercken daerse ghestelt zijn.

Vignola.
Palladio.

Palladio
Lib. 1. cap. 13.

Van 't ghene daer op ghestelt wort en gheeft niemant onder soo veel Architecten eenen sekere reghel, hoemen sulcks nae proportie vande bogen doen sal, ende op dat het met de Vleugelkens accordere, omme niet te spreken van eenighe plompaerts, die in hare wercken somtijds gheene Imposten gemaeckt hebben, doende de voeten van den boghe rusten boven op de Capitelen: Maer omme tot de eerste weder te komen, sy hebben inde selve Imposten, gebracht sekere leden die Dorische Capitelen hebben, ofte andere formen die niet ten propoofte en doen, omme ghestelt te worden inde Ornamenten der Poorten ende Tabernaculen, gelijk wy 't zijnder plaetsen thoonen fullen.

Cap. 13.
16. 19. 22.
25 & 28.

Daer en boven maken sy de Modons, die wy veel eyghentlijcker Archivolti noemen, ende insghelijcks de Cunei ofte Serragli van alle hare bogen, veel eer nae haer welbehagen, als met eene gheregelde mate; oock soo confunderen sy dickwils die ghene die op een grove Ordre passen ende stel-

len d'ofelve in een tedere, ende maecken datse noch op d'eene noch op d'ander paffen ofte gheproportioneert zijn, in dicke of in hooghte, ghelijck hare Ordens vereyffchen.

Alle welcke dinghen voortghekomen zijn door een sekere eyghenichap ende onbedachte vryigheydt, die sy by haer selven ghenomen hebben, ende oock om datse haer wijs maecken datse veel wisten, ende insonderheydt in dese saecke, ende vande valsche Modulation vande wijden in 't midden vande Colommen, ende vande principale Pilastraten ende de hooghte van hare Pedestijlen ende Colommen, somtijds dwergh-achtigh, ende somtijds oock wel te hoogh ende eyndelijcken vande kleine over-een-komste die hare Ornamenten boven op de voorz bogen hebben.

Vande principale Poorten, ende hare Ornamenten op verscheyden manieren, ende vande onderscheydene Modonaturen, ende een beslyt-reden van dese saken. Cap. 9.

Serl. lib. 4.
cap. 6.
Barbaro
Lib. 4. cap. 6
Barb. con.

Et waerheydt maghmen segghen, dat de Moderne Architecten in hare schriften of niet, of weynigh gehandelt hebben vande proportien ende maten vande principale poorten ende venstren vande gebouwen: Het sy om de swarigheydt, die sy in dese materie gevonden hebben, ofte om andere respecten, ende oock soo hebben de uytleggingen weynigh klaerigheyds, ghebracht omme te verstaen ende wel te itellen de Dorische ende Ionische poorte van *Vitruvio*, ende sulcks gheschiet om vele redenen. De eerste is om datse nemen, *Si erit lumen ab imo sexdecim pedes*, vande wijde, het welcke eyghentlijcken moet verstaen worden vande hooghte der selver poorten: Ende vermits dit, een seer gheachte sake is, soo sullen wy daer van yets ten propoofte segghen.

Barbaro.
Palladio
Lib. 1. cap.
25.
Bertano.

Voorts en maecken sy de Dorische ende Ionische Colommen, ende oock de Intercolomnien, midden teghens over de selve poorten, niet van die hooghte ende wijde, die den Autheur hebben wil; ende dan noch en kunnen sy niet vinden de rechte hooghte vande ghespannen vande Galerye, geloovende datse is aen 't opperste vande Cornisse nae buyten ofte vande foldinghe: ofte, ghelijck andere meenen, van 't ghewelf vanden Tempel; het welcke niet bestaen kan, om dat *Vitruvius* van foodanighe *Lacunarii* ofte ghespannen soude gesproken hebben met het woort van minder, ende niet met het woort van meerder; ghelijck hy doet.

Dit woort *Lacunarii* is een Latijns woort, ende wort daer door verstaen 't ghene men te Boulo-nien *requadri* ende *sfondri* vande *soffitti* noemt, ende tot Florencen *Taffelli*, waer op men Schilderijen ende andere Ornamenten maeckt, ghelijck wy tot een recht voor-beelt daer van, tot onse tijden toe, ghesien hebben de *Lacunarii* (diemen tot Roomen *Sopalchi* noemt) van 't *Septizonium* van *Severus*, ende die van 't ghebouw tot Pantano achter de Catechumeni, zijnde beyde van fijnen Marber met *requadri* ende seer liefelijck gesneden werck.

Serlio
Barbaro lib.
3. cap. 3.

Lib. 7. cap. 2
Serlio
Lib. 3. cap. 3

Voorts aengaende d'Ornamenten vande Dorische poorte, het meestendeel heeft ghewilt, dat een seer hooghe forme, ghelijck als een vlacke Tafel omme daer op eenighe inscriptie te maecken, de Cornisse sy, om dat *Vitruvius* seyt *Corona deinde plana fiat cum cymatio*, namelijk op sijn pas-loot, tot onderscheydt vande Cornisse van 't frontispicium, die hy te voren *Summa* noemt, de welcke oock heet de rechte keel ende den boordt, die hy elders *Sima* noemt, ende soo sal de hooghte vande selve t'eenmael over een komen mette Capitelen vande Dorische Colommen nae buyten; ende dit abuys komt daer van, om datse het woort *plana* nemen voor de forme vande Cornisse, daer men de plaetse verstaen moet, waer ende hoe se ghestelt is, ende oock, *uti Corona summa*; dat is om hoogh, dat het frontispicium maeckt, voor *Sima* ende niet seer verheven.

Filandro.
Rafeni
lib. 4. cap. 6.

Andere omme de Cornisse te verghelijcken met de Capitelen vande Galerye hebben ghelooft, dat *Vitruvius* twee deelen hebben wilde tot de hoogte van 't licht, het welcke drie, ofte drie ende een half in alles hoogh was, tot onder de *Lacunarii* toe, ende hebben de poorte ghemaect van twee ende een half, in plaats van twee. Waer doorse ongheschickt groot valt, ende met soo grove ende massive Ornamenten, dat d'Architrave vande selve poorte over een komt met het gheene dat boven op de principale Colommen is, ende nae buyten in meerder hooghte ghestelt is.

Lib. 3. cap.
2. 3.
cap. 14
25.
Alb. lib. 7.
cap. 12.
Pal. lib. 1.
cap. 1. 1.

Van 't verkorten ende intrecken nae boven der lichten vande selve poorten ende oock vande Pilastraten; het welcke *Vitruvius* observeert (ghelijck in 't verminderen vande Colommen, ende het aenwijfen vande hooghte inde Ionische orden) en heeftmen niet verstaen d'oorfake van foodanighe verminderingen, nochte oock daer van eenighe krachtighe reden gegheven waerom datse gemaect worden, gelijk wy elders sullen bewijfen, hoewel dat sommighe meenen dat het sy om eenighe for-tressie te maken ende dat het aenghenaem is datse beneden wijdt sy, ofte om datse beter ghesien kun-nen worden ende dierghelijcke dinghen, de welcke niet te pas komen, ende dese gheleerde uyt legghers ende excellente Architecten hebben bykans in alle dinghen qualijcken ghestelt de maten ende formen van dese poorten.

Ende voortgaende tot de particuliere Ornamenten der selver, soo verscheelt voor eerst *Vitruvius* niet weynigh van d'Oude: maeckende aen de Pilastraten ende boven-dremfels ofte Architraven een swacke *Cimatum*, ende voorts alleenlijcken met eenen bandt, ende daer nae de Cornisse alleenlijc-ken met den *Gocciolatojo* ende *Cimacio*; waer door alle het selve Ornament heel sober van leden uytvalt,

uytvalt , ghelijck het oock inde reſte doet vande Dorifche Orden.

Ende ſoo veele d'Ionifche poorte aengaet, moetmen daer op letten dat de ſelve Galeryen (gelijck wy een weynigh te vooren gheſeydt hebben) de Pedeftijlen onder de Colommen hebben. Men mach ghelooven dat inde beſchrijvinghe vande ſelve den text van *Vitruvius* ghecorrompeert is, daer hy ſeydt, dat hare hooghte ghedeelt wort in twee deelen ende een half; ende dat vande ſelve een ende een half gegeven wort tot het licht vande voeten, want ſo daer geen ander quaet van en quame, het ſoude veel te wijdt zijn voor de Dorifche; het welcke een ſaecke is verre vande reden, ende qualijck voeghende met de gracelijckheydt, die een poorte van ſoodanighen Orden vereyſcht, behalven datſe onaenghenaem ſoude zijn aen 't gheſichte vande aenſchouwers, ende daer en boven noch ſoude het vreemt zijn vande formen der poorten, die ons de Oude naeghelaten hebben, de welcke hoogher zijn als twee wijden, waer van wy elders verſcheyden exempelen fullen by brengen.

Lib. 4. cap. 6.

Cap. 14.

Ofte, ſoo den text niet inder daet ghecorrompeert en is, ſoo moetmen verſtaen, dat de hooghte vande Colommen tot onder de *Lacunarii* toe, ghedeelt is in drie deelen ende een half, ghelijck hy ghedaen heeft inde Dorica, affigurerende twee tot de hooghte van het licht, ende de wijdtte wort gheſtelt als men van nieuws de twee voorchreven deelen in twee ende een half verdeelt, ende datmen van een deel ende een half de wijdtte vanden voedt der poorte maect, ende daer nae daer by doet de hooghte vande Pedeftijlen, dieſe onder de Ionifche Colomnaten hadden, ende alſdan ſal de hooghte van die poorte nae proportie weſen, om datſe wat hoogher komen ſal als twee vierkanten, ende dat is ghenoegh.

Ende omme te komen tot de beweeghlijcke compartimenten vande poorten, die *Vitruvius* ſeer kortelijcken aenraect: ſommighe zijn ghenaemt gheweest *Fores*, om datſe nae buyten toe opgaen, volghens het ghebruyck van d'eerſte tijden by de Griecken ende oock by de Romeynen; het welcke eerſt inde Tempels ghebruyckt wiert, is daer nae om der eeren willen, volghens *Plinius*, *Plutarchus* ende *Dionyſius*, tot Romem voor d'eerſte reyſe toegelaten aen *L. Valerius Publicola* omme de deuren, nae binnen toe van ſijn huys te openen. Sommighe andere waren ghenaemt *Bifores*, omme datſe ten deele vaſt ſtonden, die by ons ghenaemt worden à Poſterla, ende ten deele beweeghlijck; ende deſe wierden ghemaect aende groote poorten.

Lib. 4. cap. 6.

Lib. 36. cap. 16. Vite 141.

Sommighe andere wierden ghenaemt *Quadrifores*, om datſe in vier deelen gheopent wierden, namelijk ordinariſ twee deelen beneden, ende ſomtijds oock twee deelen nae boven, daeromme ſoo ghelooven wy dat de ſelve, om de ſwaerte, niet en moeten weſen van Metael, maer veel eer van edel ende uytghelefen hout. Inde Antiquen ſietmen bykans alle deſe manieren van poorten; ende de meeft ghequierde zijn die vande Rotonde tot Romem.

d'Atheniſſche poorten wierden alſoo ghenaemt, om datſe eerſt ghevonden ende ghebruyckt zijn gheweest van die van Ionien, de welcke in Attica woonden, ghelijck wy gheſeyt hebben vande Baſen der Colommen, welcke poorten hadden haere hanghfels ende drempels, verquier niet ſoo grof, met eene faſcie alleen gelijck die vande Dorifche poorte, nochte oock niet ſoo teder met drie faſcien, ghelijck de Ionifche; maer met twee, ende in 't openen wierden de ſelve beweeghlijcke poorten nae buyten gheopent, ende andere dierghelijcke manieren.

Lib. 4. cap. 6.

Alle de principale poorten, beſchreven van *Vitruvio*, moeten verſtaen worden ſoo alſe in haer ghewichte hanghen op hare henghfels, ten minſten in twee deelen, d'ecne aen deſe ende d'andere aen d'andere zijde, ende daer nae moet elck eene vande ſelve verdeelt worden in twee, ende oock in meer vierkanten inde hooghte ghelijck wy ſien tot op huysen toe d'oude poorten van Roomen ende elders, de welcke nimmermeer zijn van een deel alleen ende gheheel van een ſtuck; gelijck ſommighe uyt-leggers van *Vitruvius* voorghegheven hebben, om datſe, vermits de grootheydt ende ſwaerheydt van haer ghewichte, zijnde van Metael, gelijck *Plinius* ſeyt, ſeer ſwaerlijcken ende bykans als onmogelijck ſouden gheweest zijn omme te draeyen ende te beweghen, behalven de veranderinghe ende onghelicktheydt voor het gheſichte ende oock het perijckel dat het ghebouw daer door ſoude komen te lijden.

Lib. 34. cap. 3.

Ende ſoo veele de compartimenten vande beweeghlijcke deelen der poorten aengaet, de ſelve worden ſoo verſcheydelijcken by de gheleerde uytgheleyt, ende ſoo verre buyten de meeninghe van *Vitruvius*, gelijck wy verſtaen dat het ſeker een ſake is om te verwonderen. Daer door ſietmen klaerlijcken, dat bykans alle de Moderne, deſe ſchoone ende nutte difficulteyten niet verſtaen hebben, overſlaende de ſaken van ghewichte, ende uytlegghende ſulcke woorden, die weynigh helpen tot het ghene noodtfakelijck dient gheweten, omme de ſelve poorte wel te bouwen. Daeromme achten ſy dickwils de kortheydt van *Vitruvio* voor een ghebreck ende miſlagh; het welcke veel eer daer deur komt, of dat deſen Autheur door ſeer gheleerde Mannen geleſen is, doch ſonder kenniſſe te hebben vande manieren van ſpreken der Architecten, ofter contrarie van die gene, die wel eenighe ervarenheydt ende wetenſchap hebben, doch ſonder kenniſſe vande Latijnsche tale ende vande Mathematiſche termen ofte manieren van ſpreken.

Lib. 5. cap. 6.

Derhalven fullen wy inde volghende Capittelen, als veel bequamer plaetſen, deſe gantſche materie verhandelen, het welcke ſal kunnen dienen, als voor een uytlegginge vande poorten van *Vitruvius*, behalven dat wy ſe ſeer wel fullen paſſen op onſe vijf Ordens, ende daer en boven noch ons ghevoelen, ſeggen van 't inbinden vande lichten der ſelver om hoogh, van hare Poſten ende Pilaſtraten.

Cap. 14. Cap. 16. 19. 22. 25. 28.

Anno
1579.
Lib. 4. cap. 6

Uyt een seer oude Wet van Puzzolo in Marmer ghesneden, die wy tot Napels ghesien hebben, heeftmen vele woorden van *Vitruvio* in 't onderscheyden van de poorten ende van hare Ornamenten ghebruyckt, ende vele andere de welke groote klaerheydt geven in dese materie; welke Tafel altoose geregistreert is gheweest vanden hoogh-geleerden *Philandro* in sijne annotatien, ende van *Georgio Fabricio* ende andere curieuse Antiquarisen; soo sullen wy hier alleene aen-teecken den dese principale.

Lib. 6. cap. 9

Lumen, het welke *Vitruvius* noemt *Hypertyrum*, is het licht vande poorte.

Limen, dat is den drempel, ofte het bovenste vande poorte, het welke hy *Supercilium* noemt, ofte elders *Limen*.

Ante, Pilastraten, stijlen, posten of uytterlijcke dingen.

Sima pila, Cornisse die laegh verheven, ende gefingeert is.

Antepagmenta abieginea, Ornamenten van hout rondom de poorten vast ghemaect.

Cymacium, Cimacie, ofte keeltgen of eytgen een kleyn Ornament.

Fores, Clatratas I. I. cum postibus esculinis. Getralyde poorten, ende in twee deelen ghesloten met eycken posten, ende vele andere woorden die wy al hier verby gaen.

De Moderne hebben insghelijcks nae ghelaten te beschrijven ende voor te stellen de proportien vande Vensters, ende *Nicchi*, ende vande Schoorsteenen, ende dierghelijcke dinghen, ende als al schoon yemant de selve aengeroot heeft, soo is evenwel sulcx meest van kleyne importantie, ende gelijk een schets gheheel in 't rouw ghemaect, sulcks datse, van heel verstandighe personen qualijcken kan in 't werck ghefelt worden, ende daeromme van middel-matighe seer swaerlijcken kan verstaen worden, ick late staen van Idioten, daeromme sullen wy inde volghende Capittelen van d'eene ende d'andere handelen.

Cap. 14.

De manieren vande Modonaturen ofte Sacomen, die tot dese ure toe ghevolght zijn, soo wel van *Vitruvio* als van de Modernen, omme niet te spreken van eenige, die de selve door enckele practijcke maken, als de Schilders ende dierghelijcke, alse wel onderfocht worden, soo salmen bevinden datse vele ende wichtighe strijdigheden hebben. Want de gantsche hooghte te deelen, het zy *Basa* ofte Capiteel, ende van stuck tot stuck hare leden weder te deelen, ghelijck *Vitruvius* d'eerste van allen inde *Toscaensche* ende *Dorische*, ende oock inde *Ionische* Orden gedaen heeft, ende daer nae *Alberti*, *Serlio*, *Cataneo*, *Palladio* ende andere Moderne Architecten en komt niet wel. Als mede de maniere die *Philibert dell' Orme* ghebruyckt, ende weynighe andere, met palmen, minuten ende oncen, verdeelende de selve aen het een ende het ander lidt, insghelijcks *Vignola*, ende moghelijcken noch andere, die hen volgen in 't verdeelen vanden *Modulo*, soo verscheyden aende *Toscaensche* ende *Dorische* Orden in twaelf deelen, ende daer nae inde *Ionische*, *Corintische* ende *Compositie* Orden (omme op haer maniere te spreken) in achthien deelen, hoe wel de selve wel ghebruyckt is van *Vitruvio*, daer hy spreekt van 't *Ionische* Capiteel, maer sy verstaen dat de dicket van hare Colommen moet wesen van twee *Modulen*. Alle dese manieren zijn swaer ende verdrietigh, ende en hebben geene sekerheydt, behalven datse eenen verbinden, om altijd de selve modonaturen te maecten, ende evenwel behooren die vande publijcke edificien, van d'andere voor de privee, onderscheyden te worden, Voorts brenghense oock ghene seeckerheydt inde proportien ende correspondentie vande leden, diemen behoort te maken; ende eyndelijcken soo zijn dese hare Sacomen met weynigh aerdigheydt; ende gratie vergiert.

Lib. 5. cap.

30.
Lib. 1. cap.
14. cap. 2.

Ende eyndelijcken de selve te deelen in minuten, ghelijck den selven *Philibert* ende *Palladius* elders doen, ende een ander in 60, schijnt een goede saecke te zijn, omme dat dit ghetal vele deelingen heeft (ghelijck geseydt is) behalven dat alle de Sacomen kunnen ghemaect worden, die tot een selve Orden behooren; hoewel, omme de waerheydt te seggen, soo grooten getal ende breucken velen verbijstert, behalven dat dese minuten niet en kunnen dienen, omme te maken de Sacomen vande bogen, poorten, Vensters ende andere innerlijcke deelen.

Maer 't ghene, het welke wy het hooghte achten, is, dat wy noch van dese, noch van die, de welke van andere verhaelt worden, niet en kunnen trecken eenigh nut, voor die ghene, die gheerne volkomene kennisse vande Theorie, ende van dese materie van Modonaturen hadden, welke seer important ende nootfakelijck is, ende niet en moet ghefelt worden beneden eenighe andere. Ende daeromme soo hebben wy door groote neerstigheydt een nieuwen wegh ghevonden, ende gantsch verscheyden van dese, de welke behalven de lichtigheydt, die de lief-hebbers nae desen daer inne sullen speuren, meerder nut mede brenghen sal, ghelijck wy klaerlijcken t'ijner plaetsen sullen thoonen ende observeren in 't maken van alle onse Modonaturen.

Cap. 14.

Ende omme te ghedencken 't ghene wy tot hier toe hebben aenghemerckt, soo sietmen onghe-twijffelt wel, dat dese uytstekende mannen een goet deel vande ghewichtighe saken, over dese materie der Ordens, hebben overgheslaghen, ende dat die ghene selfs, daerse van hebben willen spreken seer doncker zijn, ende andere niet bequamelijcken gehandelt. Daeromme indienmen over al, soo wel inde formen als inde maten van hare principale lichamen, als *Pedestijlen*, *Colommen* ende *boven-Ornamenten*, insghelijcks mede inde bogen ende poorten ende andere saken, die sy voortstellen te willen verhandelen, siet hoe vele sy in meriten ende ordre van den anderen verschillen, ende hoe verscheyden sy van d'Oude zijn (ghelijck wy wijtloopigh verthoont hebben,) soo machmen

met

met reden feggghen, dat dese hare opinien geheelijcken niet en kunnen werden gedefendeert, dewijle het een waerachtighen reghel is, dat die ghene die ghebrecigh zijn ende dwalen inde generale dinghen ende beginfelen van een sake, onghetwijffelt oock ghebrecigh zijn moeten inde speciale dinghen, ende inde deelen vande selve; dewijle men fiet dat d'effecten die van contrarie oorfaken voortkomen, oock in ghelijcks tuffchen haer felven altdit ftrijdighe ende contrarie zijn.

Sulcks datmen in ghevolghe vande gheseyde faecken vastelijcken besluyten mach, dat dewijle sy soo vele ende verscheydene opinien, ghedreven van het meestendeel van hare Professoren, bloot van redenen ende goede exempelen ghehadt hebben, dat daeromme een alleen inde selve sake onder soo vele, voor alle d'andere moet ghestelt worden, vermits eene opinie alleen, ende niet meerder, kan waer zijn, ende daer omme mach de reste van hare voorgestelde reghels, die sy tot een voorbeeld van d'Ordens inde Architecture ghestelt hebben, wel ghehouden worden voor een on-ordentelijke faecke, ende weynigh profijtelijck aende lief-hebbers van dese professie.

Maer dewijle wy eerbaerheys halven, als geïnteresseert zijnde in dese faecke, ende oock omme niet presumptueus te schijnen, by ons selven niet en willen oordeelen, welcke onder soo vele de beste opinie zy aen dese ofte aen gene zijde, vermits de schoone spreucke, *Ne Jupiter quidem omnibus placeat*. Soo willen wy seer gaerne, nae dat wy onse redenen fullen verhaelt ende by-gebracht hebben d'oude exempelen met de beste autoriteyten, alles verblijven aen wijse luyden, die de sake verstaen, ende sonder passie willen oordeelen, ende ten dien eynde fullen wy inde volghende Capittelen aenwijfen de redenen ende principale fundamenten van 't gheheel ghebouw, ende fullen het met vele bewijfen verthoonen, ghelijck de faecke sal vereyschen, ende fullen de proportien ende Modulen voorstellen van ons gereformiert, soo wel in alle d'Ordens, als in alle hare deelen ende leden, ende stellen andere schetzen, het welcke alle saken fullen zijn van seer grooten profijte.

Vanden lof der Ouden in 't vergieren vande gebouwen; van alle d'Ordens in 't generael, datse niet moeten verandert worden, ende van hare proportien. Cap. 10.

DAer is niet aen te twijffelen, of (ghelijck wy gheseydt hebben) het edelste deel vande Architecture is dat ghene, het welcke besigh is ontrent de formen vande heylige gebouwen, om datse principalijcken gherecht zijn ter eeren Godes, ende dat daer nae het nutte is, dat ghene dat besigh is ontrent de wereltlijcke edificien, tot ghebruyck vande Menschen, ende dat oock alsoo het schoonste ende principaelste deel vande selve is, te letten op de proportien vande Ordens ende van hare deelen ende Ornamenten, dewijle de selve ghedestineert zijn tot seer heerlijcke eynden, als daer is 't vergieren van alle soorten van gebouwen, het sy heylighe, wereltlijcke, publijcke of privee, ende daeromme moet het niet vreemd zijn van dese materie dickwils te hooren, want, *Quod bene dicitur, non nocet bis dicere*, ende noch. *Quae sunt egregia, bis aeter recte repeti possunt*. Voorts moeten de selve oock grootelijcken gheacht worden, om dat hare t'samen-voeginghen moeten wesen van uytnemende ende seldtsame schoonheydt, ende van sonderlinghe qualiteyt, ghelijck als de kostelijcke steenen, ende een strijdt, als tusschen de kunst ende de nature, ende daerom kunnen sy seer swaerlijcken met den anderen over een gebracht worden, ende moeten diesweghen d'Architecten sonderlinghe naerstigheydt ende vlijdt aenwenden, op datse in 't gheheel ende in hare deelen accorderen, met de soorte van 't gebouw ende vande plaetse daerse staen moeten.

Ende dewijle het een seer sware sake is, omme te weten welcke d'uytnemeste, rechte ende waerachtige sy, onder so vele waerschijnlijke ende oock valsche, so moet den mensche, als een redelijck dier, wiens verstandt de waerheydt tot een eyghen object heeft, alle neerstigheydt aenwenden om deselve te vinden, ende daer nae de selvighe volghen, sonder eenigh regard te nemen op het gebruyck ende op de autoriteyt van yemanden, die daer van agheweken is, Ende derhalven, alsoo daer inde volghende Capittelen sal ghehandelt worden vande Ordens, ende Ornamenten ende van haer best gereguleerde deelen, soo dunckt het ons seer wel te passen, datmen eerst aenwijse, hoe seer dat d'oude Grieken ende Romeynen daer op letteden, om hare gebouwen heel wel te vergieren, ende fullen alsoo van handt tot handt tot d'andere saken gaen.

Eerst soo sien wy, dat de nature, als een tweede oorfake, niet alleenlijke in onse lichamen, maer oock inde onredelijke dieren, inde planten ende inde steenen selts, t'onfen dienste alles suyver ende simpelijcken maectt ende voort-brenght, met een seer groote lichtigheydt, ghelijck wy oock trachten moeten te doen; sulcks datmen fiet, soo wel in groote als kleyne dinghen (elck nochtans volgens sijne soorte ende gheslacht) dat sy let op de verklaringe ende verdeelinghe vande gelegentheydt, ende dat syse maectt van bequame materie ende substantie, de welke bequame zijn omme hare werckinghe te doen ende die ter bequamer tijdt doet komen. Voorts onderhouste altdit de correspondentie ende beste ordre, ende als volmaectt ende onveranderlijck in hare specien, sulcks al ist schoon dat de deelen onghelijck zijn, soo hebbense evenwel een opficht tot het geheel, ende behouden onder haer de voortocht ende 't ghevolgh, ende worden nimmermeer d'ene met d'andere gheconfundeert. Ende eyndelijcken so komen alle saken in hare geslachte met een sonderlinge fraeyg-

heydt ende aerdigheydt, fulcks datse het aensien van 't lichaem seer aenghenaem maecten, ende het ooge een groote Majesteit geven ende de selve bequaem maken omme te kunnen doen 't ghene daer toefe voort-ghebracht zijn.

Ende soo vele de Oude aengaet, hoewel wy in hare wercken sien datse een sonderlinghe wel ghevallen hadden omme hare wercken verscheyden te maecten, ende het gesichte te behagen (alfoo het allen Mensch en aengheboren is altijd nae nieuwe ende schoone dinghen te verlanghen) evenwel en lieten sy, inde meest ghepresene tijden, nimmermeer toe eenighe saecke die buyten reden ende de natuurlijke orden was, ende oock buyten de goede geleden vande kunst, ende soo moeten d'uytstekende Architecten doen ende de luyden van een edel verstant.

Wy zijn ghewoon te prijfen ende grootelijcks te verheffen de wercken by d'Oude ghemaect, ende infonderheydt die ghene, die inde beste tijden ghemaect zijn, om datse veel heerlijcker zijn als d'andere. De reden is, om datter vanden beginne af ten tijde vande Koningen ende inde fleur vande Republijcke van Roomen ende daer nae ten tijde vande goede Keyfers, een grooten yver ende lust gheweest is, omme alle dinghen seer heroyck te bouwen ende vol van magnificentie, fulcks datmen segghen magh, datse principalijcken d'eeuwigheydt toe-ghe-eygent zijn, ende door de groote verkregene rijckdom, die sy alle daghen overwonnen, soo wel voor het publijck als voor het privee, ende oock om datmen niet ontkennen kan, datse groote helden gheweest zijn, ick late staen mannen vol moedts ende overgoten van genereufheydt.

Lib. 10.
Proen.

Ende alfoo daer van alle de deelen des Rijcks, luyden nae toe vloeyden in alle wetenschappen ende schoone konsten des verstandts seer uytnemende ende excellent, de welcke ghelijckmen by *Vitruvius* leeft, grootelijcks gheacht ende beloont wierden, om dat d'Oude nergens in yet spaerden ende gheneghen waren omme in alle hare actien volkomen te wesen, het welcke seer nootzakelijcke saecken waren ende van groote macht, omme ghewichtighe ende groote saken uyt te voeren. Ten desen propoofte soo beschrijft *Pausanias*, inde verhalinghe die hy van 't oude Griecken doet ende wijft aen de wonderheden vande Ornamenten der statuen, ende oock vande Colommen ende Corniciamenten, de welcke (ghelijck wy uyt den selven Autheur hebben) ghestelt ende te passé ghebracht waren inde ghebouwen soo wel gheestelijcke als wereltlijcke vande principalen Steden, ende plaetsen van die seer edele Provintien, ende infonderheydt inde Tempels.

Lib. 8.
fac. 594.

Lib. 7. fac.
486.
Lib. 7. fac.

Ende daer van gheven de Historien vande Achæen, Atheniensers, van die van Corinthen, Delos, van de Eleen, ende de Megapolitanen, van die van Micenen ende Theben, die over gheheel Griekenlandt domineeren, getuygenisse, de welcke (ghelijck *Pausanias* seyt) een eynde hadden, als de principaelste Steden van Griecken, tentijde van *Philippus Amintas*, haer moesten overgeven; door het beleydt van *Metellus*, *Lucius*, *Mummius*, *Sylla* ende soo vele andere Burgher-meesters, die d'ene nae den anderen Griekenlandt ruineerden; aen die van Roomen, ende zijn aldoen alle saecken in een triumph ende spectakel tot Roomen ghebracht, Waer over het seker een seer verwonderlijcke sake is, dat in dese Stadt alleen, soo grooten magnificentie ende ordre om te bouwen ghesien is gheweest, ende soo ontalijcken ghetal ende verscheydenheydt van Ornamenten, van de welcke in spijt van so veel eeuwen ende verslijtende tijden noch eenighe teeckens overghebleven zijn, fulcks dat wy met dese veersen seggen mogen.

Roma quanta fuit magna ruina docet.

Lib. 1.
Cap. 20.

De manieren vande Ordens by d'Oude in 't werck ghestelt, indien wy op hare vindere sien willen (ghelijck wy ter gelegener plaetse fullen segghen) moeten onderhouden worden, als wetten by de verstandighe van die eeuwen goet ghevonden, ghestelt ende bevesticht door het langhe ghebruyck van duysenden van jaren, inde veelvoudige ende groote occasien, die sy hadden om te bouwen, ende omme soo vele soorten van ghebouwen te vergieren, ghelijck wy elders verthoont hebben.

Lib. 7. fac.
458.

Daer van is het, dat alle vaste oordeelen, die in dese konste wel gevordert hebben, de selve moeten omhelsen ende na volgen, ende dat daeromme te meer, om datse bevesticht worden door d'exempelen van soo vele vermaerde ende beroemde wercken, soo wel in Griekenlandt, hoewel die in d'affche gheraect zijn, als oock in ons Italien, ende omme het in een woort te segghen, verspreydt door de gheheele werelt: Ende hoewel de Romeynen alle natien t'onderbrachten, ende evenwel in 't overwinnen de Tempels ende andere ghebouwen, in haer gheheel lieten, ghelijck *Metellus* tot Theben ghedaen heeft, volghens het ghetuygenisse van *Pausanias*, vernielende ondertusschen alle andere uytterlijcke grootheydt, evenwel soo namense over al in achinghe, d'Ordens ende d'Ornamenten vande vreemdelingen; het welcke een seecker tecken is, dat in hare onverwinnelijcke ghemoeden de reden ende de merite vande sake meer vermochten, als de publijcke vyantschap ofte particulieren haer, het welcke alle dinghen zijn die de waarheydt, hier vooren gestelt, bevestigen.

Ende ghelijck de nature vanden beginne des werelts af, tot nu toe, altijd een selvighe ordre ghevolght heeft, soo wel inde essentien vanden formen, als inde qualiteyten vande materien van alle dinghen, ende ghelijck mede, de wetten van *Licurgus* vele eeuwen ende honderden jaren by die van Lacedemonien, voor seer profijtlijcke ende goetd voor hare Republijcke erkent zijn gheweest, sonder die te veranderen, ofte eenighe nieuwe te willen aennemen, soo dunckt het ons oock, een seer betamelijcke saecke te zijn, dat men gheheelijcken foodanighe oude Ordens volght ende datmen hare deelen niet verandert op datmen op het leste niet en bevinde eene saecke, die moghelijcken ergher wesen

wefen foude, ende men hoeft daer niet aen te twijffelen dat in dese wetenfchap inghevoert zijn, de fchoonfte ende aenghenaemte formen, diemen foude kunnen wenfchen, ende particulierlijcken in de Ordens, aenmerckende niet foo feer de principale lichamen, als oock wel hare principale deelen ende leden.

Ende dewijle volghens onfe meeninghe, de konfte een rechte reden is vande faken diemen maecten wil, ende de nature foo vele als moghelijcken is, nae volght, ende daer nae, door vele proeven ende onderfoeckinghen, hoe langer hoe volmaeckter worden, ende door het nabootfen vande nature, fomtijds wel beter, of ghelijck ende oock wel flimmer uytvalt, foo moeten wy altijd foecken het beste nae te volghen, als het edelfte ende volmaeckfte zijnde. Ende eyndelijcken foo is de autoriteyt, een goet-vindinghe van 't gene langhen tijdt ghedaen is gheweest, ofte vande uytneementheydt van die ghene die het ghemaect heeft, ofte oock vande merite der fake felfs, ende daer omme hebben de oude dingen groote autoriteyt, om datfe dese drie deelen hebben, ende daeromme moeten wy hare beste ende uytneementfte dinghen navolgen.

Evenwel foo verhindert fulcks niet, dat een wel-ghoeffent Architect, die goet van oordeel is, fommighe dingen verbeterde, insonderheydt wanneer hy vermerckt, dat hy met groote neerftigheyt by anderen, die kenniffe van faken hebben, den name van sonderlinghe wijf heydt, autoriteyt ende uytstekentheydt verkregen heeft, het welcke wy oock, met veele waeckens ende opmerckinge, hebben ghelochte te doen, inde publijcke ende privee wercken van onfe ordre ende inventie, ende hebben de felve daer door oock fulcken beterschap gehadt, dat wy daer van wel eenighe gunfte moghen verhoopen by die gene, de welcke eenighe fmaeck hebben in 't fchoone ende het volmaeckte van dese konft, ende indien fulcks gheschiedt, foo fullen wy daer over drie dubbelden danck weten aende Goddelijcke Majesteit, Autheur ende gever van alle waerheydt ende goede kenniffe, of dat de wereldt fie dat wy meerder staen nae een rechtveerdige lof, als nae eenige andere belooninge.

Daeromme fullen wy in 't stellen vande leeringhen der Ordens obfervaren, foo wel in 't gheheel van hare lichamen, als in hare deelen ende leden, datfe van d'een tot d'andere by trappen gaen, beginnende vande dichte vande Toscaenche Orden, ende voortgaende tot d'andere, tot datmen come tot de tederheydt ende aerdigheydt vande Corintifche Orden, volghende daer inne de nature dewelcke foo wel inde levendighe lichamen, als inde planten, van trap tot trap d'eyghen fpecie onderhoudt, veranderende nimmermeer op een ooghenblick de forme, of het ghetal, ofte de plaetfe of de materie vande effentiele deelen, want dat foude gewelt wesen; maer fy gaet ongevoelijcken in 't veranderen van eenighe deelen der felder, de welcke van tijdt tot tijdt d'andere ftercker ende kloecker maken, ende oock wel fwacker ende tederer, ende eyndelijck veel aerdigher ende fchoon om aen te fchouwen, het welcke wy oock onghetwijffelt doen moeten in de Ordens vande Architecture.

Daeromme de faecken fulcks zijnde, foo is het van nooden, dat d'Ordens ende alle hare deelen ende leden, ghemaect worden met groote opmerck van redenen, ende niet simpelijken ende by gheval, ghelijck vele ghedaen hebben; want alfdan fullenfe ghepresen ende gheapprobeert worden van verftandige Menfchen, ende behalven dat, falmen sien, dat in de felve de rechte foorte waerghe-nomen is, volghens de ghewoonte der ouden, ende datmen d'eene fpecie met d'andere niet en confundere, ende in ghelijcks datmen lette op het gene, dat de fake eygentlijcken vereyscht, daer toefe dienen fullen, ende dat is ghenoech.

Ende komende nu particulierlijcken tot de hooghten der Colommen, daer alle d'andere deelen van d'Ordens aen hangen, foo hebben wy gheobferveert, inde edelfte ende voornaemfte oude ghebouwen, dat onder de grootfte hooghten, de best gheproportioneerde zijn, die van thien Modulen, ofte dickten vanden voet vanden Stijl, het welcke op een uytkomt; vande welcke oock *Vitruvius* in verfcheyden plaetsen particulierlijcken handelt, ende hoewelfe in verfcheyden wercken, dese hooghten excederen ghelijck de Corintifche Colommen vanden ronden Tempel van Sint Steven, by den Tyber, alsoofe van elf Modulen zijn, ende andere, die wy niet verhalen, nochtans foo fietmen datfe het ooghe vanden aenschouwers misvallen, ghelijck mede doet de al te groote langheydt van quaelijck gheformeerde Menfchen, de welcke fwack fchijnen, ende beven omme haer felfen over eyndt te houden, ick late staen datfe eenighen anderen laft fouden kunnen dragen. Maer dat de voorfz proportien alsoo wel voeghen, fullen wy lichtelijcken bewijfen, eerst om dat de thien vande Ouden onder anderen ghehouden is voor een vande volmaeckfte getallen van *Pythagoras*, ghelijck *Vitruvius* verhaelt, ende *Diogenus Laërtius*, *Plato* ende vele Mathematici, die wy verby gaen, ende dat meer is foo seggen wy (het welcke hier ten propoofte dient) dat het de fonteyne is vande ghetalen, dewijlfe daer uyt fpruyten, ende is in ghelijcks het begin ende het hooft in allen faken. Ende over fulcks wort het ghemaect, als men de vier eerfte ghetalen t'famen vergadert, 1, 2, 3, 4, dewijlfe thien maken, welcke ghetalen reprefenteren het *punctum de linea*, de Superficies ende het Corpus, waer van alle de reguliere ende irreguliere formen dependeren, ghelijck wy elders gheseyd hebben. Voorts foo zijn de figuren van 't ghetal negen, namelijk 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, vande welcke foomen een ende neghen neemt, ende foo voort van handt tot handt twee ende acht, drie ende feven, vier ende fes, ende eyndelijcken tweemaal vijf, foo maken alle dese altijd thien.

Lib. 3. cap. 1
Lib. 8.

Lib. 2. cap. 6.
Lib. 1. cap. 11. cap. 12.

Maer wijders fprekende van dit ghetal, foo hebben wy ghevonden dat den Mefche tot den halven aenghefichte toe ende fo voort van vooren tot achteren, tot het halve lichaem toe, ende wort tot

de halve heupen (de welcke alle gelijk zijn) altijd de dicke heeft een thiende deel van sijne hoogte, ende de langhte vande handt ende van 't aenghesichte tot de haren toe is effen oock soo groot. Sulcks datmen klaerlijcken sier, dat de nature van onsen lichame de Modulo ghenomen heeft, omme alle de deelen van 't selve te meten, ende daeromme seyde *Protagorus*, dat de Mensch de mate van alle dingen was, ende daeromme hebben d'Oude (gelijck *Vitruvius* feyt) in 't maecten vande Colommen, 's Menschen lichaem naeghevolght, ende vele andere dinghen fouden wy kunnen segghen van dit volmaecte ghetal.

Methamor.
Lib. 4. cap.
1.

Ende daeromme en heeft het geen sekere waerschijnlijkheydt, dat die ghene, die niet en weten de proportien vande deelen haerder lichamen, de welcke men seer kleyne ende klare deelen noemen mach, dat die fouden kunnen weten de correspondentien ende de proportien aende Ordens te geven, ende aen soo veele andere saken, die tot de Architecture behooren.

Cap. 6.

Ende omme voort te gaen, de hooghte vande kleyinste Colommen, als dicker ende beter gheproportioneert zijnde, omme de sware lasten te draghen, hebben wy geoordeelt bequaem te komen van seven Moduli ende een halve, ende offer wel eenighe, by de huydendaghsche Architecten gemaeckt zijn van ses ende van seven Modulen (ghelijck wy elders gheseydt hebben) soo moeten se evenwel niet ghepresen worden, ghelijck mede de stature van een Mensch die te kleyne ofte dwergh-achtigh is, want se daer inne sekerlijcken geene ghelijckheydt, proportie ofte simpatic hebben, met de menschelijcke stature, ende dat het slimste is, soo en hebben se oock geen correspondentie met d'andere Ordens, die met redenen moeten grooter wesen, ende daeromme maken se de ghebouwen laegh ende ghedronghen, ghelijck wy een weynigh te vooren gheseydt hebben. Daeromme soo komt seven ende een half in proportie by thien, als drie by vier, ende als, omme so te seggen *di sesque-altera* vergheleken by de proportie *dupla*. Voorts de twee ghetalen vande grootste ende laetste hooghte der Colommen ghestelt zijnde, soo sal het seer licht zijn omme de proportien ende hooghten van d'andere te vinden. Ende daeromme hebben wy voor eerst de Toscaensche ordre gemaeckt robust ende reuf-achtigh, omme niet Cyclopisch te segghen, ende dat hare Colommen met Base ende Capiteel van seven Moduli ende een half wesen moeten.

Cap. 6.

Ende het Ornament, namelijcken d'Architrave, de Friese ende Cornisse op de selve, moet een vierdepart van hare hooghte wesen, ende dat past seer wel op dese Orden, door d'alteratie vande Friese, met die verheventheden, de welcke d'uyterste vande simpele balcken volghen, in ghelijcks wort de hooghte vanden Pedestijl van een vierdepart ghemaect, daer onder begrepen den blooten Zoccolo, die voor Basament streckt, ende de Cimacia; d'eene ende d'andere wat grof zijnde, ende sulcks alles hebben wy ghedaen nae het exempel van de Colomme Trajana, ende Antonina, gheheel op de Toscaensche ordre ghemaect, ende oock op de Authoriteyt van *Vitruvius*, de welcke de Pedestijlen aende Toscaensche Tempels maect, ende daeromme moeten die ghene niet navolghen, de welcke eenighe leeringhen voorghestelt hebben, omme dese Ordens sonder eenighen Pedestijl te maecten.

Lib. 4. cap.
7.

De Dorische Orden, de welcke alsoo hy sterck ende *Herculisch* is, soo assigneren wy tot de Colommen, met Basen ende Capitelen, de hooghte van acht Modulen ende een half, ende van dese proportie zijne oock ghestelt gheweest van *Vitruvius* met Intercolomnien diafasti. d'Ornamenten boven op dese Colommen, ende voor het vierde van hare hooghten, namelijcken d'Architrave ende Friese, alwaer sich de Triglifen ende Methopen verdeelen, ende daer op de Cornissen, ende de Pedestijlen onder dese Colommen met de Basamenten ende Cimacien zijn hoogh een derde-part ende drie quaerten vande hooghte der Colommen, ofte vier deelen van derthien, het welcke het selve is. Welcke proportien wy ten meesten deele ghetrocken hebben, uyt de beste wercken ende stucken, onder d'oude dinghen gevonden, soo wel tot Roomen als elders.

Lib. 3. cap. 2

Wijders hebben wy aende Ionische Orden, als vrouwelijck ende aenghenam voor het ghesichte gheassigneert dat de Colommen met hare Basen ende Capitelen, acht Modulen ende drie vierde hoogh zijn, welcke proportie effen valt (ghelijck wy strax gheseydt hebben) tusschen seven ende een half vande minste Colommen, ende thien vande meeste, behalven dat se nae het ghetuyghenisse van *Vitruvius* seer ghelijck zijn, met de Colommen vanden Tempel van *Diana* van Ephesen, by de Grieken in kleyne Asien.

Lib. 4. cap. 1

Voorts soo moet het Ornament vande Architrave, ende Friese ende Cornisse een vijfde van hare hooghte wesen, gelijk als vanden sop van 't hooft af tot de schouderen, ende tot het midden van de keel toe, van een wel gheformeert lichaem: ende dese proportie ende hooghte past seer wel op desen Orden, als oock op de twee volghende, het welcke wy een weynigh hier nae bewijfen sullen. Aende Pedestijlen hebben wy voor hare hooghte, gheassigneert ofte met de Basamenten ende Cimacien een deel van drie ende een half, twee sevende deelen vande hooghte vande selve Colommen.

Maer soo veel die vande Romeynsche Orden aengaet, als zijnde een schoone ende heroyke Orden, soo hebben wy die (teghen de ghemeene opinie vanden Bouw-meesters, welcke de selve de Ghecomposeerde Orden noemen, ende boven de Corintische Orden setten) tusschen de Ionische ende Corintische Orden ghestelt, ghelijck elders sal bethoont worden, om dat hy een weynigh robuster is, principalijck in de Capiteelen: om dese redene gheven wy hun Colommen van 9 Moduli, ende $\frac{3}{4}$ met hare Basen ende Capiteelen, ende wy hebben oock inde wercken der Ouden, exempelen van

Cap. 7.

sooda-

foodanigen hooghten; inde plaetse daer van wy een weynigh te vooren gefproken hebben: Ende die Order, ende de Corintifche infgelijcks hebben hare Capiteelen een weynigh hooger dandie van de andere Ordens. Het Ornament boven op de Colommen, naemlijck de Architrave, het Fregio, ende de Cornice moeten op 't minfte het vijfde deel van hare hooghte hebben. De Pedestalen van dit Order worden een derde-deel hoogh gemaect, ende een vierde deel vanden Colommen, de Bafamenten ende Cimacien daer in begrepen, ghelijck inden voorgaende.

Ende cyndelijck geven wy voor de Corintifche Order, (als zijnde teederder ofte Ionckvrou-achtigh van gheftalte, om welke oorfaeck wy hem boven allen den anderen Ordens gefet hebben) de Colommen van thien Moduli met den Bafen ende Capiteelen, die ghelijcken veel binnen Roomen zijn, ende ghelijck die zijn inde Arco binnen Pola, ende *Vitruvius* felver maeckt de Colommen van dese hooghte, ghelijck wy een weynigh te vooren gefeyt hebben: ende als *Plinius* betuyght, soo is de Obelifco van Smeralt binnen de Tempel van *Jupiter* in Egypten, van foodaniger proportie geweest. Het Ornament vande Architrave, ende Fregio, ende vande Cornice moet infghelijcke van 't vijfde deel vande hooghte vanden Colommen zijn, volghende de exempels vanden Corintifchen Order van *Settizonius*, van *Severus* de Keyfer binnen Roomen, ende elders: ende dit is de groote hooghte vande geproportioneerden Pedestalen.

Lib. 3. cap. 2
Lib. 4. cap. 7.
Lib. 37. cap. 5.

Ende om dat de proportien van desen onfen Ordens, van ons nae voor-bethoonde wijfe voorgheftelt, te beter moghen verftaen ende begrepen worden; om dese redenen hebben wy hare vijf manieren eene aende kant van de andere gheftelt, ende hebben infghelijcke in hare deelen ende leden de maten der Moduli ghemaect ende gheteeckent; tot dien eynde datter niet aen ontbrecken foude. Nu fullen wy de particulariteyten van dese dinghen voor de handt nemen.

*Vanden Modulationen ofte verdeelinghen door de Colommen ofte Suylen, ende vande fimpelc
Pilafers, als mede van d' eene boven de andere, vande diminueringhe oft vermin-
deringe der felve ende hoemens moet canneleren, midt faders van-
de specien of verfcheyden foorten, ende maten
vande Bafen ende Capiteelen.*

Cap. II.

DE Colommen ofte Suylen zijn (als wy alreede gheseydt hebben) die dinghen welke boven alle deelen vanden Orders, de ghebouwen alfoo wel publijck als private de aldermeeste cieraet ende majesteit geven, want hare effene ende bloote Fufti of Stocken, imiteeren de Boomen welke hart ende vast zijn, ende fomtijds alffe gecanneleert zijn, ende gratieuselijcken gebogen of gevouwen, moghenfe wel vergehelecken worden by der vrouwen kleederen, alhoewelfe eyghentlijck te fpreken gene van beyden zijn, maer eene derde specie of foorte gevonden vande verftandighe Bouw-meesters, waer deur het ghewicht ende fwaerte der boven-ftaenden ghebouwen met groote kunst ende luftigheyt gheregeert ende opgehouden wordt, foo dat van weghen de fchoonte van hare vormen, der Bafen ende Capiteelen foo veranderlijck aenghenaem ende onderscheyden, maken de plaetse waerfe ftaen heel fchoon ende groots.

Cap. 2.

Ende om tot de byfonderheydt te komen, de Colommen of Suylen behooren voor 't eerste in gene andere forme ghemaect te zijn dan cirkel-rondt ende perfect, om datfe juyft imiteeren de ftammen vande boomen, welke door haer eyghen nature heel hoogh ende recht waffen, oock fonder knodden als de Dennen, ofte Cypres Boomen, ende die ghelijcken, als *Vitruvius* het felve betuyght, welke beginnende beneden by haer voeten, waffen al fachtlijck dat men het niet mercken kan, ende worden allencxfkens kleiner ende fubtijler tot hare toppen toe, ende daerom moeten de Colommen ghelijck ende recht op van een ftuck ghemaect zijn, reyn ende effen van stock, of moeten voor 't meeste ghecanneleert zijn van boven tot beneden toe, ende boven dat, datfe van de eene Order alfo wel als de andere nae hare groote geproportioneert zijn, ende van bequame lenghte, als gheseydt is, ende oock een weynigh na boven verminderende, alfoo datmen in al dese proportien respect hebben tot de fwaerte welke die draghen moeten. Al 't welck de Ouden ghesocht hebben te maecken met vele gracie, als wy in hare voornaemfte wercken kunnen sien, ende behooren de onfe gheappropriert te werden naer hare manieren ende Ordens, ende de sterckte van den fchacht vande Zuylen van een vaste Order, behooren noyt boven een ander delicates Order gheftimeert te worden.

Lib. 5. cap. 1.

Wy prijfen ende approbeeren onder allen anderen vormen de cirkel ronde gheftalte vande Zuylen, ende dat om veel redenen van welke de eerste is, dat dese forme de bequaemste is om ghewicht oft fwaerte te draghen, ende datfe beftendigh ende ghelijck is, en konnen by reden van haer sterckte alle laften wel uytftaen, de ander reden is datfe van allen zyden waermentse aensiet 't zy van vooren of achter, bethoonen ftadigh haer natuurlijcke groote, ende variëren noyt, ghelijck de fommighe doen, de welke verfcheyden kanten of hoecken hebben, ende boven dat zijn die licht om by te komen, ende licht in te brengen.

2 *Coelo*. 22.
 1 3. 34.
 2 *Phys.*
 com. 41.

Daer benevens so is oock de cirkel-ronde form, gelijk als *Aristoteles* het selfde betuygt, de lustighste aen te sien, de bequaemste en volmaeckste, ende eyndelijck oock het meest in haer ronde begrippe, ende de nature self betuyght, sulcks in al hare wercken voor aldervolmaeckst, daerom heeftse niet alleen het verstandighe gedierte, maer oock de onverstandige als de boomen ende deelen van den boomen van Cilindrische of cirkel-ronde forme ghemaect, ten deele om meerder perfectie als oock om datse te beter ende gelijker fouden mogen gevoet ende opgetogen worden, ende om datse ront zijnde te min van 't onweder fouden beschedicht worden.

Soo dan concluderen wy heel wel dat de forme gedirigeert ende ghericht zijnde nae de hooghte ende cirkel-rondt in hare breedte ghelijck wy inde Colommen voorghestelt hebben, behoort boven allen anderen formen gheacht te worden, ende daerom zijn de uytlandische in dat punct heel lichtvaerdigh gheweest, datse de Zuylen driekantigh ghemaect hebben, ende van verscheyde ghedaenten ende ghekromt als wijn-rancken, oock met kranfen verciert ende anderen dinghen, 't welck de wijse ende verstandige Griecken of Romeynen noyt in hare gebouwen hebben gedaen.

Ende dien-volghens aengaende hare dispositie, de Colommen moghen gheset worden of alleene, met Beelden, ende andren monumenten, als de Trajanische of Anthoninische Zuyle: of Eylands wijse, ghelijcke, 4, 6, 8, 10, of meer ghelijck als de ouden ghedaen hebben inde Galeryen van hare Tempels, of met Contrapilasters van achter, ende soodanighe fietmen aen de triumphale Archen of booghen van *Severus*, *Constantinus* ende veel andren meer, of aenghelent zijnde, alsoo wel simpelijck aen den muren, ende binnen-hoecken ghelijckmen siet inde Tempel des vredes, inden warmen baden, ende inde Stadt van *Adrianus*: of datse bykans heel uytgaen vande mure of buyten-hoecken, ende binnen-hoecken vande Galeryen, ende andere ghebouwen, of datse uytgheholt zijn rondsom de muur, soo datse schijnen gantsch vry en los te staen, al hoe wel sulcks maer ten deele is, of datse meer dan de helft voor uytgaen, ende slancken hebben, ende Pilastres hebben op de rechter en slinker zijde, of eyndelijck datse een weynigh meer dan de helft vande mure uytgaen, als vande Pilastri inde Booghen van *Titus* te sien is, ende van *Nerva* en andere, ende insghelijcks in de deelen na buyten aen den Pilastres vande Theaters of Speel-tonnellen, ende aende Amphitheatren, dat is te segghen cirkel-ronde Speel-tonnellen, ende andere dierghelijcken, welcke alle hier moghen plaetse hebben, ende maken het werck heel gratieus en aengenaem.

Maer alhoewel (ghelijck wy geseft hebben) de Colommen groots, seer lofwaardigh zijn inde ghebouwen, nochtans sal het niet ontamelijcke staen, soomen op sommighe tijden Pilastres aen haer plaetse stelt, gelijk de Ouden die dickmalen ghebruyckt hebben, ende setteden in 't contrary Colommen aende triumphale Archen of Booghen, ende aen het buytenste vande Colomnaten als oock binnen de kanten, of hoecken der ghebouwen, ghelijck als *Vitruvius* selfs gedaen heeft op de hoeckwercken der muren, ende vleugels vande Kercken, ende inde ingangh inde private huysen van Griekenlandt, de Pilastri konnen oock gheset worden aenden hoeck vande Boghen inde inganghen, ende de voornaemste Poorten, als oock aende Vensteren, ende Beelt-gaten of dierghelijcke plaetsen, want alse in behoorlijcke plaetsen gheset zijn, verrijckense het werck ende maecken het gratieus.

Lib. 3. cap. 2
Lib. 6. cap.
 10.

Insghelijck alse nae behoorlijcke maniere uytghedeelt zijn, dan zijne bequaem van buyten ende van binnen gheset te worden in het ooghe, oock inde Galeryen ende Logien, ende datse een weynigh voor uyt gaen vande mure, als ick ghedaen hebbe in drie Ordens, de eene boven de andere rondsom de Hoven ende binnen de wercken der deurluchtighsten Heeren Procurateuren, in al welcken gheseyde plaetsen, de Architravi ende Corniciamenten staen realijck boven de sterckte en kracht vande selve plaetsen, en maken daerom het werck te stercker, 't welck nimmer gheschieden kan alse onder Zuylen hebben, en laten de Pilastri geset zijn op eenige vande geseyden wijzen 't zy welcke ghy wilt, so helpense altijt evenveel ende vermeerderen de schoonheydt, ende onderhouden deffels gheslacht vande Order, ende met veel min onkosten dan die vande Suylen, boven dat, so makense het gebouw veel stercker ende sekerder alse geset zijn aende mure, ende aen deffelfde ghelijcksaem vereenight.

Neemt dit voor een generale reghel als de Pilastri teghen aende muren aen-leenen, soo moetense $\frac{1}{2}$ van haer breedte voor uyt gaen, want op die manier ghevense een schoon aensien, ende begripen oock de by-voeginghen vande Ornament der Poorten, Vensteren, Beelt-gaten, of Tabernaklen welcke tusschen de selve zijn, welcke behooren noyt voor uyt te gaen, teghen over van buyten vanden Pilastren, ende de Ouden hebben dese fouten veel vermijdt. Ende indien wy sulcks niet willen aensien, behoorense in 't minst $\frac{1}{3}$ van haer breedte voor uyt te gaen, maer indien het soo gheleghen quam, dat even in deffelfde ghedaenten of ghesichten of Colommen waren, dan behoorense een weynigh meer dan de helft voor uyt te gaen, soo dat d'eene ende de andere eene linie maken.

Naer dat wy nu met redenen ende exempelen der Ouden bevesticht ende gheconfirmeert hebben, dese principale termijnen ofte puncten, dat wy noyt behooren ons af te scheiden van de proportien ende Modulationen welcke wy ghegheven hebben, ten zy dat het de noodt vereyscht, ende de haestigheydt van 't werck, want de termijnen vanden scientien ende wetenschap der schoone konsten behooren niet t'allen tijden ende ooghenblicken alteratie of veranderinghe te lijden, moeten oock niet aen een zijde gestelt worden, om alle kleyne voorvallen, want indien dat soo ware dan soude nootfaeckelijck volghen, dat in dese onse professie ghene bestandigheydt noch sekerheydt is, het welcke contrarie de waerheyte onses voornemen soude zijn.

Alhoewel

Al hoe wel wy fomtijden by den Ouden ghevonden hebben, dese navolghende Orders, zijnde de eentuffchen de andere gheset, ghelijck als *Pausanias* bethoont inde Tempel van *Minerva Elea* de Corintifche Order zijnde boven de Dorifche gefet, nochtans prijfen wy veel meer met redenen ende de exempels vande Theatre van *Marcellus*, *Colifeus*, ende andere gebouwen, datse ordentlijck gheset zijn d'een op de andere opgaende, als wy de selfde onlanght ghedisponceert hebben, daer nae aengaende de makinghe der Zuylen van de een Order op de andere, als *Vitruvius* in veel plaetsen bethoont heeft, $\frac{1}{2}$ min hooghe, dan de benedenste, en oock de huylendaeghsche Bouw-meefters hebben beschreven sonder eenighe redenen, of voorbeelt vande Ouden, uytgenomen die het foo ghemaect hebben, als dat van de Vont ofte Doopsteen van *Constantinus* by Sint *Jean Lateranus*, ende in 't tegen deel vinden wy het Theater van *Marcellus* van twee Orders ghemaect ende het *Settizomo* van *Severus* mede van drie, ende het *Colifeus* mede van vier, en veel andere wercken meer gemaect van verscheyden Orders d'ene boven de andere, ende zijnde niet verkleent ofte vermindert op de voor verhaelde manier.

Lib. 8. f. 617.
Lib. 5. cap. 1. 7.
Lib. 6. cap. 5
Palladio.
Lib. 2. cap. 10.
Lib. 3. cap. 19.

Daerom beslyuten wy dat het veel beter met redenen over een komt, ende komt veel beter te passe, als zijnde meer behaeghlijck aen het oog, de eene Colomme kleender te maecten als de andere foo veel haer eyghen verkleeninghe verdragen magh, in sulcker voeghen dat de groote van het opperdeel van 't eerste justement de groote zy vande andere, ende foo van handt tot handt, 't welck wy sien dat gheobserveert is inde Ionifche Order van het Theater van *Marcellus*, ende andere gebouwen, ende dit is de reden ende natuurlijck termijn beslyut, gelijk als aen een langen boom eenige lange stocken komen d'een achter de andere, ende is even het selve als wy $\frac{1}{2}$ verkleynen tot $\frac{1}{3}$ toe, de een Order op de andere, 'twelck veel lichter sal zijn, ende kan oock beter verstaen worden vande fommige welke de getalen niet op-reekenen en kunnen, maer van de materie der Zuylen, aengaende hare formen, verdeelingen en meetinghe der selfden daer van fullen wy spreken van de een order achter de andere inden volghende Capittelen, als zijnde de eyghentlijke plaetse daer van te spreken.

Hier naer moeten de Colommen van elck Order of maniere wel verstaen worden, niet alleen alffe haer Basen ende Capittelen alreede hebben maer oock alffe noch simple Schachten zijn, foo dat men altijt d'ene speces vande andere verscheyden kan, want het is klaer ende seker, dat de verstandige oock alleen uyt den flammender boomen hare lenghte ende vastigheydt weten kunnen van wat gheslachte van boomen de selfde zijn, ende insgelijcks de Beelden alhoewelfe berooft zijn van hare Ornamenten, armen ende beenen verlooren hebben, so kunnen de verstandige Anatomisten ende Beelt-houwers evenwel uyt den Romp alleen de selfde nae behooren weder herstellen, ende repareren nae haren aert, ouderdom ende gestalte.

Ende daerom de Zuylen welke wy ontworpen hebben met dese Moduli of Maten, hebben dat in sich, indien se vergeleken worden met malkanderen het zy met de simple of blooten schachte als met haer Basen ende Capittelen, insonderheyt de Toscanifche en voornaemste als *Robuster*, dan de andere, welke volgen d'ene na de andere tot de Corintifche toe, 't welck van so groote importantie is, als men by haer effecten of uytkomsten leeren kan, alhoewel de huylendaeghsche werck-meefters weynigh daer op letten, teghen alle reden, aenghesien dat het vernuft selve ende de nature in de creaturen (als wy bewesen hebben) ende insghelijck de reliquien vande Ouden schoone gebouwen dat bethoonten, ende *Vitruvius* selve doet van sulcks klaer ghenoech bewijs.

Lib. 5. cap. 1.

Daerom aengaende de reden ende de nature is, dat het gene 't welke yets moet draghen ende ophouden, moet oock stercker, galliaerder ende lustigher zijn dan een andere, ende voor het sterckste neemt men het kortste meer in acht, want ghelijck als men inde boomen fiet de Eycke-boomen ende andere, korte boomen zijn de sterckste, ende hartste, ende daer en teghen de dunste, als Dennen, Cypressen ende Sparre-boomen zijn oock de swackste ende langhste, soo van ghelijck in de oude Zuyl-wercken fiet men dat de Colommen vande sterckste Orders, zijn oock korter ende lagher dan de andere, 't welck in 't toekomende sal van verstandighe Meefters gheobserveert ende ghepresen worden.

De Colommen fullen in haer verminderinghe de boomen ghelijcken, de welke ghelijck als men fiet by de voeten altijt dicker zijn, ende worden allenckf kens clunder en kleender nae boven toe, ende dat gheschiet door 't gebreck van voetsel, ende om datse der Sonnen hette naerder komen, ende om dese reden kunnen de Colommen met den boomen niet als by exempels vergheleeken worden, ten zy dat men haer extemiteyt van buyten confidereert, ende daerom behooren alle beyde door ghelijcke linien van malkander verscheyden te worden.

De verkleyninghe vande Colommen ('t welck vande huylendaeghsche werck-meefters niet wel gheobserveert ende in acht ghenomen wort) behooren nae onser meyninghe verscheyden te zijn naer de qualiteyt vande Orders, welke robuster of delicater zijn, daerom worden de Colommen vande Toscanifche Order in haer opperdeel $\frac{1}{4}$ van een Modul verkleent, of het zy van de groote van haer voeten, in 't exempel vande oude wercken, ende met de autoriteyt van *Vitruvius*, 't welck in yder voor een $\frac{1}{3}$ deele zijn sal, ende de vermindering begint van het vierdepart van haer schacht na boven toe, ende de Dorifche verkleenen $\frac{1}{3}$ ende de Ionifche $\frac{1}{2}$, beginnende te verminderen tusschen het derde ende vierde deel, van hare schachten, insghelijcks de Romeynschen $\frac{1}{3}$ ende eyndelijck de Corintifche

Lib. 4. cap. 7.

rintifche; ende *Vitruvius* verkleeynt zijn grootfte Colommen op defe maniere, ende defe verminderinghe begint van 't derde-deel van haer fchachten nae boven toe.

Lib. 3. cap. 2

Op defe wijze worden sonder twijffel de fchachten vande Colommen veel fchoonder, ende hebben aenghemerckt, dat de Colommen vande Portico ofte Galerye inde Kercke Pantheon ghenamt, ⁵o diminueren of verkleent van haer groote inde voeten, ende daerom zijne voor het ghesichte niet onaenghenaem, want haer hooghte is meer dan 40 van onse voeten, foo dat haer hooghte spits veer genoegh af is van het ooghe, daerom fchijnt het aen die welke buyten zijn, weghen de interpositie of tuffchen-kominghe vande locht datse een weynigh meer verkleynen.

Maer om weder te keeren daer wy van gegaen zijn, de diminution by ons geaffigneert komen heel wel over een met de verdeelighen vande Modiglionen of gedeelten, de welke men inden Refaliten als oock de vleugheikens op de rechte ende flincker-zijde der Colommen, ende in ghelijcks de kantighe inde Booghen, houden iustament op het welffel vande Cornici, als wy datelijck thoonen fullen, oock inde proper of eyghen Ordens. Ende op dat wy ons niet meermalen en moeten te rugge keeren, willen wy vande Sacome of ghelijck als men te Roomen feydt, de centine spraken, of vanden Valanghini, om de verdeylighen ende fchoone ghedaenten vanden Colommen in verfcheyden manieren te maken.

Cap. 30.

En om te fchrijven tot de Cannellaturen vande Colommen, behoorense meer of min verciert gemaect te worden als de ghelegentheydt lijdten magh, ende de aert van 't ghebouw ende materie, daer van het moet ghemaect worden, ende 't is klaer ende openbaer dat inde harde ende fware wercken, bloote ende effene Colommen behooren gheset te zijn, wiens fchachten indienfe van fteen zijn wy prijfen ende wenfchen datse van een stuck inde lenghte ghemaect zijn, ende niet van velen settende 't eene stuck aen het ander over dwars, ghelijck als veel ghemaect hebben, maer inden meer delicate wercken behooren de Colommen ftreep achtigh te zijn van boven naer beneden toe, maer noyt ftreepachtigh inde ronte, ghelijck Wijn-rancken ende met bladers, ende dierghelijcke dingen, ghelijck in het Kerckjen dicht by Trier te sien is, welke van vreemden zijn inghebracht, want eyndelijck thoonense weynigh gratie ende veel fwackheyt.

De Cannelature of Geut-wercken dat is de ftrepen vande Colommen, Striges ghenamt van 't Latijnsche woort *Stringere*, van datse (ghelijck als *Varro* feydt) in een continuael of ftadigh Order gheset zijn, behooren niet min te zijn dan 20, oock niet meer dan 28, maer oock inder waerheyt) ghelijck oock *Vitruvius* felver fchrijft) het ghetal van 24 is d'aller beste, want foo zijne niet te weynigh nochte oock veel, ende foo sien wy oock dat de Ouden in hare Colommen gheobserveert hebben, *Vitruvius* disputeert van defe drie foorten of manieren van Striges, alhoewel hy selfs de 32 ghemaect heeft, daerom in defe verfcheydenheydt vande ghetalen kan gheobserveert worden, dat de Dorifche Colommen (want de Toscanifche worden felden of noyt ghecanneleert) behooren het gheringher ghetal van geutkens te hebben, om dat de tuffchen deelen harder ende vaster zijn, ende delicateser Colommen kunnen meer Cannalen in ghetal hebben, ende in ghelijcks hare afdeelinghen meer reftriickt of ghetoomt, principalijcke als de Colommen felve heel groot zijn.

Lib. 4. ling.

Lib. 3. cap.

Lib. 4. cap. 4

De formen ende Sacomen vande meeft-vaerdighen Cannalen zijn ghemaect in verfcheyden manieren, maerse behooren niet ghemaect te worden nae de deelen van den paffer, ende datse inde hoecken malkanderen aen-raecken, al hoe welfe ghesien worden in fommige fchachten van oude Colommen, naer de Dorifche Order ghemaect, ende alhoewel *Vitruvius* de selfde befchrijft, wantse confumeeren of flocken d'een d'ander op, ende gheven niet veel gratie van haer, naer dat hebbense fommighe ghemaect, de welke een voor een uytgheholt worden, ende hebben het onderfte vlack tot het derde-deel van het bovenfte vande fchacht, veel licht om meerdere sterckte wille, ende van daer naer boven toe zijne hol tot het fefte deel, en d'eene ende d'andere zijnde orli of randen onder haer van boven tot beneden toe. Naer defe maniere exempels wijfe te fpreken zijn de twee Colommen of de kanten vande groote Capelle inde Rotonda ghenamt binnen Roomen, de welke feker vele gratie bethoonen.

Lib. 4. cap.

4.

Andere daer nae hoolen 't foo uyt dat de rechte Triangel van 't Esquadre komt tot op de grondt, ende raecht met zijnen arme de uyerfte randen vanden Orli aen, ende defe maniere van Cancellaturen is ghelijck als men fiet by den Ouden heel ghebruyckelijck gheweest, al foo wel in Roomen als andere plaetsen, van welcken oock *Vitruvius* felver fpreect, makende oock noch andere Cannellaturen meer, welke om meer Ornamentals weghen een Astragalo of Bickelken hebben, of een Tondino inde midde vande vlackte, welke tuffchen een ende de andere Cannal is, ende fulcke zijn in 't particulier binnen de Kercke van *Sint Agnes* buyten Roomen, de welke evenwel fich niet bequamelijck fchicken, dan alleen voor de heel veel vercierten wercken, ende welke vande beste Marber ghemaect zijn. Het effene of geheele tuffchen den Canalen behoort niet veel meer te zijn dan een derdendeel vande breedte vande Canal inde Robuffte Colommen, ende niet min dan de vierdepart vande gheenen welke delicateser zijn, ende daer na aenden anderen Colommen moetmen maecten tuffchen defe twee proportien, als wy inde volgende Capitels thoonen fullen.

Lib. 3. cap. 3

Als men de Pilaftri wil Canelieren foo behoort het ghetal vande Canalen ghemaect te zijn, foo datse die vanden Colommen verfelchappen, merckende datmen altijd een Canal inde midde fetten fal, ende de randen van buyten kunnen vergeselschappt zijn met een Astragalette of Bickelken boven de kanten,

de kanten, welcke haer sterckte ende çieraet vermeert, maer de Pilastri behooren noyt gecannaleert te zijn inde zijden, de welcke vande muren uytgaen, want soo konnense komen de Imposten aen te raecten, mede de Cornici ende anderen gelijcken Ornamenten of çieraden vande Boghen, Pooten, Vensteren, Tabernakelen ende Beelt-gaten ende anders, welcke de gheheele Order vande Canalen verbreken soude.

Nu laet ons spreken vande Basen ende Capitelli of hooft-deelen, de welcke een proper of eyghen deel zijn vande Colommen selfs, ende vande Pilastren, neemt dit voor een generalen regel dat altijd Basen moeten in alle vijf Orders een half Modulo hoogh zijn, namelijk het halve deel vande groote vande voet der Colommen, welcke hoogte verstaen moet worden sonder de Cimbria, de welcke simpel of met de Tondino, insghelijcks moet verstaen worden te zijn vande voete vande Colommen, ende de hooghte gegeven aende Basen heeft de imitatie van een mans voete, welcke juyft alsoo groot is als de helft van 't aengheficht, als oock de geheele lenghte vande handt, 't meeste deel vande Oude hebbense van die hooghte gemaect, ende *Vitruvius* heeftse insghelijcks beschreven, daerom zijn de huyden-daeghsche werck-luyden niet weynigh te berispen, welck sy beschrijven ende gheset hebben van een grooter hooghte.

Lib. 3. cap. 3
Lib. 4. cap. 7
Sanjovino.

Daer en boven worden in allen Ordens de Basen in twee principale deelen uytghedeelt, namelijk d'eene robuste ende de andere meer delicaet, door de robuste verstaen wy de gheene welcke eene eenighe Scotia hebben of een eenigh Cavetto tusschen de Torri, uytghenomen in de Toscanische Order inde welcke noyt een Base met een Scotia ghesien is, alwaer de Colommen op 't beste verçiert, ghelijck als de Trajanische ende Antonische op 't best verçiert zijn, al vol van Historien ende vande beste Marbel ghemaect, daer nae zijn de delicate Basen de foodanighe welcke twee Scotia hebben, met een vlacke of met den simplen of dobbelen Afragaletti tusschen beyden.

Ende aenghesien dat de Ouden voorseecker niet min de simple Basen dan de dobbelde ghebruyckt hebben, daerom behooren wy te observeren dat wy de Basen slechter maken, ende met een eenighe Scotia aende Colommen, welcke tot den robusten ghebouwen dienen, ende weynighe gheçierde. Daer nae de Basen twee Scotia, dese willen wy setten aen de andere Colommen tot het ghebruyck van schoonder gebouwen, sonderlijck van publijcke gebouwen, 't zijn gheestelijck of wereltlijcke, ende sonderlijck als de Colommen heel grof zijn, ghelijck wy alle daegh in de oude gebouwen sien, want by die maniere fullen wy noyt confunderen de simple Basen met de dobbele, ghelijck als veel nieuwe Werck-meesters beschrijven, ende in 't werck ghebracht hebben niet merckende dese consideratie, ende dit sy hier van genoegh gefeyt.

Figura.
Palatium.

De Capitelli of hooft-deelen zijn van veel ende verscheyden soorte, ende insghelijcke van verscheyden formen ende hooghten, maer boven al dat zijne particulier elck voor haer eyghen Orders, wy willen de beste opinie vande Ouden volghen, alsoo inde mate als inde formen, want wy sien alle soorten van Capitelli of hooft-deelen in hare gebouwen dat die heel curieuuslyck ghemaect zijn, wy hebben tot hier toe bethoont wat *Vitruvius* hier van ghesproken heeft, ende insghelijcks de opinien vande nieuwe werck-meesters vergheleken ende teghen gesproken, welcke hier van geschreven hebben, ende voor 't meeste deel alsoo wel hier in als in andere dingen groote ende veel monstreuuse fouten begaen hebben.

Nae onser meyninghe sal dat voor een generalen reghel ghehouden worden, dat de Capitelli vande Toscanische ende Dorische Order op een halve Modulo moeten ghemaect zijn, ofte een half deel vande groote vande Colommen by de voeten, Voor 't Ionische Capitello behoort maer $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{3}$ vande Modulo, al soo wel met haer Voluten ofte Welven, welcke een weynigh nae beneden toe hanghen ende wassen wat meer dan een halve Modulo, maer de Romeynsche ende Corintische Capitello moeten een Modulo vande hooghte hebben, ende $\frac{1}{2}$ 't welck de Abaco toekomt, ghelijck als het haer de Mannen ende Vrouwen toekomen.

Men moet mercken dat al de boven gheseyde hooghten moeten ghedurigh verstaen worden vande hooghte top vande Tondino vande Colommen naer boven toe, wy willen oock niet veel segghen dat *Vitruvius* dese hooghten vande Capitellen heel wel verstaen heeft, behalven dese van Corinthen (als wy gheseydt hebben) daer na hebben sommighe nieuwe Meesters met hare inventien, dese formen soo naeghemaeckt ende verstelt, alsoowel in haer gheheel als in hare deelen datse geensins ghelijck zijn de schoone ende loflijcke Capitellen die wy vande Oude hebben.

Cap. 6.
Serlio ende
de uysian
dische Meesters.

Vande proportien der Ornamenten boven op de Colommen, ende maten vande daecken ende frontespicien, Pedestalen, of voet-wercken in 't ghemeen. Cap. 12.

U aenghesien dat wy wijt-luchtigh ghesproken hebben vande Colommen ofte Zuylen ende van hare deelen fullen wy gaen spreken van de Ornamenten, welcke daer op behooren ghestelt te worden, welcke al de andere dinghen (welcke men voor çieraet ghebruyckt,) in schoonheyt wijt te boven gaen, want wy sien de sterckte in de Architraven, de gratie inde Eriksen, sonderlijck alse met ghesneen-werken verçiert zijn, ende de lustigheyt ende schoonheydt inde Cornici, soo dat 't zy hebben frontispicien of niet, volmaken alle de Orders, ghebouwen, jae men siet

inde Ornamenten of Gieraden selve eene verscheydinghe vande deelen ende leeden, welcke van ghelijcken of onghelijcke stucken ghemaect zijn, nu binnen dan buyten gheset, ende varierende of onderscheyden van plaetse ende forme, ende de eene veel schoonder ende gratieuser dan de andere, maer soo datse onder malkander eene correspondentie of over-een-komste hebben, ende gheven eene heel groote harmonie tot den aenschouwers.

Aengaende de Ornamenten willen wy de meest ordinaerlijcke ende sekerste regel geven soo veel als moghelijck is, tot dien eynde dat dese materie perfect van een yder wel soude kunnen verstaen worden, ende ghemerckt, ende om een dinghe niet dickmael te wederhalen, daerom assigneeren wy voor de Toscanische ende Dorische Order voor haer vergierfels het vierdedeel vande hooghte van hare Colommen van seven Moduli ende een half, met de Basen ende Capitelen, (ghelijck wy een weynigh te vooren gheseyt hebben) nemende voor 't eerste exempel van veel fragmenten, dat is te segghen, afgebroken stucken, die wy inde antiquiteyt vinden, ende dese hooghte komt tot een Modulo, ende $\frac{7}{8}$ van een Modulo, 't welck soo te pas komt om reden van hare robuſtheyt, gelijk als oock om het Fregio of Frieſe, wat hoogh om de formen vande hoofden vanden Balcken bloot ende effen zijnde daer op te stellen, 'al dese hooghte is verdeelt in 17 deelen ende $\frac{1}{2}$, vanden welcken 5 deelen ghenomen worden voor de Architrave, ende 6 voor de Cornisse, ende de reste van 6 deelen ende $\frac{1}{2}$ blijft voor 't Fregio of Frieſe, als wy meer in 't breede thoonen sullen in een ander plaetse.

Cap. 17.

Aengaende 't Ornament op de Dorische Colommen hebben wy een exempel vande Theatre van *Marcellus*, ende andere principale ghebouwen, ende andre Ornamenten onder de aerde ghevonden alsoewel buyten als binnen de stadt Roomen, dese hooghte is van twee Moduli, ende $\frac{3}{4}$ vande hooghte vande Colommen 8 ende een half Moduli; 't welke soo ghedaen wordt alsoewel by reden vande robuſtigheyt des ordens, als oock om dat het Fregio met den Triglifi ende de Methope (naer de imiteringhe vande spatien ende flackten vande Balck-wercken der Balcken) nemen een goet deel van dese hooghte wegh, de welke in 18 deelen verdeelt worden ende $\frac{1}{2}$, ende worden daerom 5 aende Architrave toe-gheschreven, 6 voor de Cornisse, ende de reste van $7\frac{1}{2}$ worden voor 't Fregio gelaten als wy in zijn plaetse thoonen sullen.

Cap. 20.

Tredende tot de andere Ordens de hooghte vande Ornamenten boven de Ionische Colommen ende Romeynsche met de Corintische, moeten ghemaect worden van 't vijfde deel vande hooghte vande Colommen, 't welke naer de Ionische maniere van 8 deelen ende $\frac{2}{3}$ sal zijn, een Modulo ende $\frac{3}{4}$ naer de Romeynsche Order van 9 Moduli ende $\frac{1}{4}$ sal tot een Modulo ende $\frac{1}{2}$ komen, ende naer de Corintische van 10 Moduli sal het juyſt twee Moduli zijn, ende in elck Order wort de hooghte van de Ornamenten verdeelt in 15 ghelijcke deelen, vande welcken 5 de Architrave toekomen, ende de Fregio alleen 6 ende de Cornisse in ghelijcks 6, in welke alle dese 3 Orders ordinaerlijck moeten ghemaect worden de Modiglioni, wantse imiteere de hooghte deelen vande Balcken vande Palki, ende inde frontespitien, de gheene welke bedeckt zijn gheven een heel groote gieract, soo wel in d'een als inde andere, ende wy kunnen by redenen niet nemen van dese principale leeden, sonderlijcke inde publijcke ghebouwen, of welke sommighe teekenen van heerlijkheyt bethoonen, aengeſien dat 't meeste deel vande gebouwen gemaect ende gebonden zijn met hout, tot in haer Daken.

Dese hooghte van 't vijfde komen heel wel, ende zijn gheheel proportionceert voor dese Orders, zijnde onder het midden van die robuſtigheyt, het vierde deel vande voorgaende, ende aende swackste het seſte deel, ghelijck als de Ornamenten vande Trajanische Arke of Boghen komen boven de Anconische Haven, ende mede in 't exempel van de Ornamenten van 't *Coliseum* ende andere oude ghebouwen, ende dese hooghte wort by *Vitruvius* gheapprobeert, indien wy de deelen wel by een brengen, als hy vande Ionische Order spreeket, gelijk wy in een ander plaets geseydt hebben, ende oock als hy spreeket vande Ornamenten van 't voorhoofd vande Scheenen inde Speel-tonneelen, ende seecker in die Autheur hebben wy gheen andere proportie van Ornamenten welke beter komen dan dese, maer men moet mercken, dat als de Fregi behooren vergiert te zijn als wy in 't meeste deel vande Ouden Fregi sien, ende wy inde publijcke wercken dickmalen ghemaect hebben, dan behoorende een weynigh hoogher ghemaect te zijn, te dien eynde dat de dinghen welke daer inne ghesneden zijn vroomer worden als wy in een ander plaetse gheseyt hebben.

Lib. 3. cap. 3. cap. 7. Lib. 5. cap. 7

Cap. 22. 26. 29.

Ende om te komen tot de deelen vande Ornamenten, als de hooghten vande Architraven naer de maten, welke wy ghehoont hebben, moeten in ghelijcks hooft voor hooft gheset worden in onse Orders, ende worden $\frac{1}{2}$, vande hooghte van haer eyghen Colommen, ende daer nae verdeelt in alfulcke deelen als wy hier nae spreken sullen. Is aen te mercken, dat de breedten vande Architraven selfs, daerse pleghen hare Capitelli boven te setten, moeten justament zijn als de groote is van 't bovenste deel van 't effene vande Colommen of Pilastri vermindert zijnde, ende in 't opperdeel met de by-voeghels voor 't meeste.

Daer nae de Fregi van onsen Orders, namelijk de Ionische, Romeynsche ende Corintische, als gheene snijd-wercken daer in komen als wy bethoonen sullen, komen tot een $\frac{1}{4}$ deel van 18 te zijn, en $\frac{3}{4}$ vande hooghte van haer eyghen Colommen, of een deel van 21 aen haer boven-deel, maer de Fregio vande Dorische ende Toscanische Order, om datse wat hoogher komen, ende door de hoochten vande Balcken, Triglifien ende Methopen gaen, daerom hebbense andere proportie, welke in haer eygen plaetse ende Capittel beter sal verklaert worden.

Cap. 22. 26. 29.

Ende

Ende eyndelijck de hooghte vande Corniffen in al onse Orders, als mede de proportien welcke wy Cap. 17. 20 indifferentlijck die toe ge-eygent hebben, zijn $\frac{1}{2}$ hoogh, ende $\frac{1}{3}$ vande hooghte van haer eyghen Colommen, of $\frac{1}{3}$ in haer opperfte hooghte, naemlijck het Adornament daer mede in begrepen, ende men moet mercken dat dese selve proportien konnen heel wel dienen om de hooghten vande Cornici of Pilaftri te maken, ghenoeghlijck ghemaect zijnde beneden aen de Balck-wercken en foorten vande faken, ende woon-plaetsen ende imposten, de ghewelven ende booghen en veel andere dingen waer dat ghene Colommen of Pilafren ghemaect zijn om de selve te regeeren, t welck vande Boumeesters niet is aenghemerckt, ende daerom hebben wy de lief-hebbers van dese kunft hier in dese plaetse van willen vermanen.

De Visaler der Corniffen ende andere deelen, maecken inder daet het werck rijcker ende in t aensien gherlijcker, ghelijck oock de Cannaliculierunghe ofte Geutjens inde Colommen, de redene hier van is, om dat onser geficht in beyden weder-springht ofte verdobbelt wort, ende verbreedt sich selfs naer de hooghte ende laeghte, in t onderscheyden van alsulcke welcke laegh ende bloot staen, ende soo veel konnen wy in ghelijcks segghen van des Menschens aenghesicht, in t respect vande andere deelen des lichaems, ende in t teghendeel, als de Cornici recht uytgaen ende vervolgen, sonder weder-springinghe of verdobbelinghe, niet teghentstaende datse rijck zijn, soo wordt dan ons ghesicht evenwel moede, ende om soo te spreucken, versadicht in het aensien ende beschouwen. Maer men moet mercken, dat aenghesien dat inden faciaten twee ofte drie Orders zijn, d'eene boven de andere, soo behoortmen dan de Cornici ende andere deelen vande eerste Order niet voor-uytspringhende te maecken, ende vande andere ende drifte Order veel min, want aenghesien dat de Visaliten ofte uytstecken, het werck datse maecken, soo staen die daerom beter in den bovenste deelen, gelijk als wy die ghedaen hebben, bysonderlijck in de wercken des doorluchtighen Heeren Procurateur van *Sint Marcx* plaetse.

De frontispitien welcke de Griecken *Colophons* of *Conos* noemen, ende de Latinisten *Faciibii*, pleghen ghemaect te worden boven op de Cornicien, vande Suyl-wercken der woon-plaetsen, ende der Galeryen ende overste spitsen der Kercken, ofte andere edele ghebouwen, en gheven voor seker eene heele groote Majesteyt ende gieraet, en behooren van haer in hoeckighe ofte kantighe forme ghemaect te werden, van rechte effene linien naer boven toe gaende, ende hanghende aende rechte ende slincker zijde des ghebouws, ende als frontispicien of voor-hoofden in t midden der Galleryen ghemaect worden, ende in diergelijcken plaets moetmen mercken, datmen die voor uyt springende maecken moet over alle Architraven, Friesen ende Corniffen, ende in ghelijcks over de frontispitien der twee Colommen tusschen de Boghen, want in dese maniere worden die sonder andere uyt-springinghen ghemaect en dat met reden, ende verçieren ende verstercken het werck.

De proportien vande frontespicien moeten foodanigh zijn, dat de gheheele lenghte vande hooghte der Cornicen perpendicular, ofte loot-recht is, namelijck onder aende recht-uytgaende keele, want de Orlo of Rande ende de keele selfs (welcke *Vitruvius* met een Griecksch woort noemt *Epi- Lib. 3. cap. 30* *thide*, ende op t Latijns *Sima*, richten haer selve stadigh naer de gheseyde Cornisse, wannermen het frontespicie maeckt, dan wort het in 9 ghelijcke deelen verdeelt, ende van 2 deelen der selve moet de hooghte in t midden van t frontespicio ghemaect worden, alwaer ick juyft eynde de selve deelen des Cornici, hangende op de rechte ende slincker handt, ende van daer nae boven toe gaet de rechte Keele met zijn Rande of Orlo.

Wy hebben dese maniere van frontespicien verkoofen om vele redenen ende oorfaken, ende geeft aen het oogh veel gratie, ende is heel nut voor het uytstecken der Daecken, die ghelijck als bedeckt zijn om t water te doen schieten, aenghesien dat de ghene welcke al te hoogh zijn, als van t vierde deel, ghelijck als sommighe huysen-daeghsche Meesters ghemaect hebben, om te lichter te verdeelen, niet betamelijcken zijn de ooghen, ende de andere welcke van t vijfde zijn, inde selve en konnen de waters geen vryen loop hebben, (sonderlijck alse met vlacke Tegelen ghedeckt zijn, ghelijckmen tot Roomen ghebruyckt) ende daerom te meer als wy niet vernoecht en zijn met dese proportien, dewijl wy sien dat het frontespicio of voorhoofd inde Capelle Rotonde ghenamt binnen Roomen, op dese maniere ghemaect is, t welcke een treffelijck ende seer vermaert ghebouw is. De maten van foodanighe frontispicien komen met de Basen een triangel te maken van 18 deelen, de zijden hanghende op de rechte ende slincker-handt van 10 deelen min $\frac{1}{3}$, ende de Catheto of perpendicularo van 4 deelen, als wy gheseydt hebben, soo dat de overhoeck of kant van t frontispicio, een weynigh meer wassen dan de acht-hoeckighe ghelijcke zijden hebbende, als men uyt *Euclides* kan sien Lib. 1. pr. 47.

Het behaecht ons wel datmen in allen Landen de frontispici of voordachten gheproportioneert maeckt, om datse in plaetsen staen daer toe men van allen kanten sien kan, ghelijck als t voorhoofd is aen een s' Menschens hoofd, ende konnen daerom vande verstandighe heel wel verstaen worden, de frontispici of voorhoofden boven aen de Ornamenten vande principale Poorten binnen de Zuyl-wercken ofte Colommen behooren in ghelijcks op dese maniere ghemaect te worden, ende oock binnen de Portalen ende andere in ghelijcks, ende insonderheydt inde verçieringhe der Vensteren, Tabernakelen, Beeltgaten ofte Nicen, het sy datse op een rechte linie, of de eene van de andere alser veel zijn, ende datter yet tusschen komt, soo moeten die ghemaect zijn naer de proportien

der Boghen ofte Arcken, ende zijn alle by de Ouden ghebruycklijck gheweest, als men heel wel sien kan inde Tabernakelen vande voorghefeyde Capel Rotunda ghenamt, ende inde warme Badstoven, ende andere principale ghebouwen, ende wy hebbense in ghelijcks ghebruyckt op foodanigher wijse inde publijcke ende private gebouwen.

Lib. 3. cap. 3.

De Ouden zijn wel gewent geweest het vlackte der frontespitien voorhoofden ofte voorgevels te vergieren ('t welck *Vitruvio* Timpano noemt) met Historien, Offeringhen ende dierghelijcke dinghen van Marbel ghemaect, als men huysen-daeghs tot Napels fiet in een out frontespitio, aende Tempel van *Castor* ende *Pollux*, ende oock in die van de Galerye vande Rotunda, ghelijck *Plinius* ende andere betuyghen, ende alwaermen noch de Perri sien kan welcke de Historien bevestighden, 't is waer dat inde eerste tijden van Roomen veel frontespici zijn vergiert gheworden met ghebacke steenen, en sommighe van *Stucchi*, als wy uyt *Plinius*, *Livius* ende *Plutarchus* leeren können, ende oock van *Pausanias*, inde Griecische dinghen, welcke maniere van frontispici in veel huysen ghemaect zijn gheweest, ende door de reliquien noch overbleven, ende wy könnense oock navolgen by namen inde publijcke wercken, ende können daer boven noch op setten wapenen ende triumphteecken oft Schilden ende dierghelijcke dinghen meer, de welcke alsoe met verstant ende meesterlijck ghemaect zijn, een heel groot Ornament ofte cieraet geven.

Lib. 3. 6. cap. 5.

Boven aen de frontispici om meerder subtiliteyt pleeght men te setten de Acrotery of *Quariffelletti* een op de rechte, de andere op de flincker-zijde, ende recht over de uysterste Pilastri vande Zuylwercken, ende moeten soo hoogh ghemaect zijn met hare Cimacien daer op of in 't minst beneden daer aen, als de sporte of randt vande principale Cornici vande frontespici selve, alwaer die staen, ende dese hooghten moeten ghenomen worden recht teghen over het midden vande uysterste Pilastri, ende in ghelijck teghen den Acrotery over.

In de front of voor-gevel ende op allen zijden behoorense soo breedt te zijn, als de hooghte vande Pilastres, in dier maniere dat alle deelen loot-recht ghelijck met haer staen, maer die in 't midden ende in 't hooghte vande frontespicio moet een weynigh hooger zijn, aenghesien dat die oock in een schijnbaerder plaetse staen dan de andere, geset zijnde op die maniere in een betamelijcke distantie, de welcke in 't minst door een diagonal of twee-kantighe linien van een perfect vierkant ofte maet zijn sal, (namelijck als de hooghte is vande aerde tot haer top toe) de beelden sullen ghesien worden heel van boven tot beneden toe, of andere ghelijcke dinghen, boven de Acrotery, hare Cimacien behooren dan ghemaect te zijn naer de proportie vande Cimacien van troncken, of vande vierkanten der Pedestalen vande eyghen Orders, maer met weynigh leden, alsoo datse te beter afthoonen.

Naer dat wy ghetraecteert hebben vande Colommen, Ornamenten ende frontispitien, boven op de selve is het eene betamelijcke sake dat wy de Pedestalen ghedencken, welcke somtijden beneden aengheset worden, om der selfde cieraet te vermeerden, de hooghte vande Pedestalen moeten sonder twijffel ghenomen worden vande hooghte van haer eyghene Colommen, ende nergens elders van, ghelijck veel ghedaen hebben, ende om dat het een lichaem is, 't welck regeeren ende ophouden moet de Colommen met de Ornamenten daer boven, daerom worden de Pedestalen ghemeenlijck robuust, ende vast ghemaect, soo datse ghene swackheydt van sich thoonen, indiense vande latten gheperft worden.

Hare hooghte begrijpende met sich al de Basamenten, en de Cimacien behooren niet hooger te zijn dan het derdedeel vande hooghte van hare Colommen, oock niet laeher dan een vierdedeel (ghelijck wy onlanghs gheseydt hebben,) welcke proportien wy aenghemerckt hebben inde beste ouden ghebouwen; ghelijck wy oock dese minste hooghte ghemerckt hebben inde Arck van *Augustus* tot *Susa*, voortijden *Segusio* ghenamt, een stadt in Piemont, een weynigh boven Turino, ende door-ganck-poorte onder aen 't gheberghte van Italien om naer Vranckrijk te gaen, ende in ghelijcks aen de Arck of Boghen van *Pola* ende inde buytenste wercken van 't *Coliseus*, ende elders, de welcke wy toe-ge-eyghent hebben aende Order van Toscano, want inde Dorische Order behoort die een deel te zijn van $\frac{3}{4}$ ende $\frac{1}{4}$ van haer Colommen, ghelijck als die vande Arcken van *Ancona* zijn, ende oock inde Arck van *Pola* op dese zijde vande Donauw.

Daer nae inde Ionische Order behooren de Pedestalen $\frac{1}{2}$ hoogh te zijn, ende een halfdeel vande hooghte van haer Colommen, ende dese komen tusschen het meeste en minste vande gheseyde proportien, ghelijck inde uytgangh vanden Tempel van *Basilica* vande Marckt van *Nerva* des Keyfers bannen Roomen is: maer aengaende die vande Romeynsche Order die behooren $\frac{1}{2}$ hoogh te zijn, ende $\frac{1}{4}$ van haer Colommen, even ghelijck als de Pedestalen zijn inde uytganck vande Kercke van *Antonius*, ende *Faustina*, ende syndelijck de grootste hooghte, welcke wy ghehoont hebben inde Corinthische Order van 't derde deel van haer Colommen, imiteren dese vande Tempel van *Nimes* inde Provence, ende de oude Arck van 't oude Casteel van *Verona*, ende *Vitruvius* heeft oock van dese hooghte vande Pedestalen gheschreven daer hy spreeckt vande ronde Tempel, ende *Scena* vande Theatre.

Lib. 4. cap. 7
Lib. 5. cap. 7.

Men moet mercken, dat wanneer de Pedestalen vande selfde hooghte zijn, als die inde Arck van *Titus* binnen Roomen zijn, ende in ghelijcks van de Arck van *Severus* by het Capitelio, van een tweede deel ende $\frac{1}{4}$ moeten wesen, ende oock vande helft der Colommen, dan sullense ghelijck zijn by nae de form

form van een halve Order, gelijk als de Ouden gemaect hebben in't opperfte vande triumphale Arken daer van wy boven gefproken hebben, ende veel andere, gelijk de welcke zijn inden uytgangh vanden Tempel binnen Sifi, een Stadt in Umbria, tuffchen Fieligno ende Perugia, of inde Arck van Benevento binnen Abbruzzo, ende defe fullen dan fchijnen verdruckt ende fwack te wesen, boven dien datse onlieflijck aen te sien zijn.

Ende om dat inde wooninghen ende andere ghelijcke plaetsen alwaer Pedestalen onder aen de Colommen zijn, ende naer boven als trappen, pleghen ghemaect te worden, en die welcke tot in 't midden komen, daerom indien hare hooghte met al haer Basamenten overtreffen fouden van beneden naer boven toe de betamelijcke hooghte van een wel-gereguleerde trappe, in dat gheval kan men maken dat de principale vlackte sal boven het Basament zijn naer boven toe, als wy sien dat de Ouden gheobferveert hebben, ende wy felver in verscheyden plaetsen gheordineert hebben, in publijcke wercken als voor de deurluchtighste Heeren Procuratoren van Sint Marco plaetse, ende in 't Paleys te Bergamo, ende oock in bysondere wercken, alsoo dat het een dingh is waerdigh te obferveren.

De Pedestalen naer de proportie welcke wy verhaelt hebben van de een Order tot de andere, maken haer vergrootingen of wassinghen heel beramelijck, alsoowel in 't geheel aenghemerckt met hare Basamenten ende Cimacien, als met haer tronchi of schachten, ende vierkanten tuffchen de Ornamenten ofte cjeraden, de welcke *Vitruvius* noemt *per quadræ Spiræ, Coronæ, Lysis*, dat is te segghen, de Zoccoli, de Ornamenten, de Tronchi, ende de Cimacien, met den Plintes inde onuytgehouden Basamenten als inde Oude te sien is.

Nu voor een generalen reghel de Cimacien fullen van $\frac{3}{4}$ van 't Modulo hoogh ghemaect zijn, of fullen vande groote vande Colommen zijn, welcke sal komen tot $\frac{3}{4}$ vande hooghte van hare Basen ende dan het gheheele Basament welck *Vitruvius* somtijds noemt Plinthide de Zocco, ende het vercierde deel, moet twee mael soo hoogh zijn als de Cimacia, 't welck tot $\frac{3}{4}$ van 't Modulo komen sal, daer van een halve Moduloden Zoccolo selve toekomt, 't welcke in de aerden gheset zijnde, of boven 't vlacke verheven zijnde des ghebouws: ende een $\frac{1}{4}$ van 't Modulo sal overrich blijven voor de leden, welcke boven het Zoccolo gaen, uytghenomen aen het Toscanische Pedestael, 't welck om zijne simpelheydt ende robuſttheyt te behouden sonder is, soo dat de Zoccolo selfs vier deelen hoogh is, en zijne leden twee deelen vande derde des hooghte der Cimacia.

Op dese maniere fullen de Basamenten als oock de Cimacien van al de Pedestalen van onse Orders eene en de selfde proportien ende maten onder malkander hebben, ende eene correspondentie van 't Modulo, ende de voeten van hare Colommen, 't welcke met de reden heel wel over een komt, ende fullen dan met verstant ende seeckere wetenschap ghemaect worden, oock insghelijcks hare Basis ende Capitelen welcke van het selve gheslecht zijn, ende als wy om de Pedestalen te verhooghen, wy Basamenten onder aen setten willen, in sulcken gheval moetense alsoo hoogh zijn als de Zoccola, ende zijne leden, welcke daer boven staen, namelijk $\frac{3}{4}$ van 't Modulo, dan soo fullense wel geproportioneert uytkomen.

De breedten der Pedestalen moeten altijt genomen worden van de uysterste Agetti, of Sporti vande Plinti of Tafelen van de Basen van hare Colommen, de welcke daer op staen, of vande onder-basen vande selve gelijcke hooghte, de welcke somtijts onder aen geset worden, en steecken wat meer voor uyt vande eygen Basen, soo dat de groote vande Colommen ende de sporti van beyde deelen der Basen recht geset worden boven de levendige ende harde stocken of quadri, of vierkanten vande Pedestalen selver, ende dan alle de binnen ende buytenste adjecti stellen meer voor uyt als oock de Basamenten, en daerom vercierense de Cimacien van boven ende de Basamenten van onderen.

Ende om datmen behalve de Pedestalen segghen kan, dat de Pedamenti oock onder die soorte behooren, 't welck *Vitruvius* in verscheyden plaetsen *Stereobati* noemt, beschrijvende de vier-sidighe Tempels, als oock de ronde. Soo hebben oock de Ouden dickmaels Pedamenti aen de publijcke ghebouwen ghemaect, insonderlijck aende Tempels, ende dese hooghte ginck by trappen op in 't voorste deel, ende somtijds oock van achter, 't welck men meest inde oude Kercken oogenschijnlijck ziet, alsoowel in Roomen als in andere plaetsen.

Maer met dit onderscheyt, dat ghelijck als met de Pedestalen oock de Colommen verhooght worden, om meer gratie en Majesteyt te hebben, soo worden van gelijcken de ghebouwen verhooght door de Pedamenten om meer Majesteyt te geven, ende daerom gaen de Pedamenti heel ende continuelijck door al waermen van vooren opgaet, 't zy inde faciatti, alleen oft gans rondom, soo dat het de hooghte van alle Pedamenten dienen in stede voor de vlackten van den gebouwen op 't welke de Colommen staen, alsoowel simpel als oock mede hare Pedestalen, ende daerom behooren de Pedamenten altijt een weynigh hoogher ghemaect te zijn dan de Pedestalen, ende fullen oock robuſter zijn, ende min verciert, en dit sal ghenoech zijn dat wy hier van gheseyt hebben, Folio 43.

Lib. 3. cap.

2.

Lib. 5. cap.

7.

Lib. 6. cap.

11.

Lib. 3. cap. 2

Lib. 3. cap. 3

Lib. 4. cap. 7

Van verscheyden soorten ende maten van Intercolunni of tusschen-Zuylen, welke men ghebruycken kan oock vanden Apxituren of openinghe in 't Archi of Boghen, ende van hare deelen wel gheproportioneert.

Cap. 13.

Cap. 2.

M dat wy in als vijf manieren van d'Orders (als wy alreede gheseydt hebben) goede forgh moeten draghen op de verdeelinghen vande Colommen, ende soo consequentelijck op de Intercolunni of op de spatien of plaetsen tusschen de selve, te dien eynde datse in sulcken manier gedisponceert worden datse sterck genoegh voor het ghebouw zijn, ende gratieus om aen te zien, ende recht nuttelijck, 't welck de Oude in hare ghebouwen wel geobserveert ende ghemaect hebben, ende hebben veel lofs daer door vercreghen, daerom sullen en willen wy hier in dese plaetse van handelen, *Vitruvius* (als wy alreede gheseyt hebben) in zijn Ionische Order verhaelt vijf foorten van Intercolunni, welke wy hier niet wederhalen en willen, uyt de welke wy soo veel ons doentlijck geweest is, alle de inconvenienten daer in zijnde, gheweert hebben, ende hebben in alle onse Order cene juyfste ende bequame verdeelinge gemaect.

Cap. 8.
Lib. 3. cap. 2

Voor 't eerste hebben wy inde Toscanische Order de Intercolunni toe-ge-eygent drie Modulen breed, ende inde Dorische Order twee ende $\frac{1}{2}$, ende de Ionische Order hebben wy toeghe-eyghent twee Moduli ende een half, ghelijck wy de Romeynsche Order van twee maecten ende $\frac{1}{2}$, ende eyndelijck de Corintische Order effen twee Moduli, ende wy verstaen dat alle dese Intercolunni dienen sullen op de rechte ende op de sliucker-handt voor Colonnaten ofte Zuyl-wercken met hare Pedestalen daer onder. Daer nae hebben wy ghewaerschouwt ende vermaeit, dat de Intercolunni in het mitte waer dat de principale uyt ende inganck zijn, wat breeder ghemaect worden, namelijk soo vele een spatium verdragen mach, 't welck een Modiglian is, inde Ionische, Romeynsche ende Corintische Order, of een Triglifio ende eene Methopa inde Dorische Order, ende dan naer bequame proportie inde Intercolunni vande Toscanische Order, al 't welke inde volghende Capittelen klaer ghenoech sal bethoent worden, van Order tot Order in de Colommen met de Pedestalen.

Cap. 16.
19. 22. 23.
Cap. 28.
Lib. 3. cap.
2. 3.
Lib. 3. cap.
2. 3.

't Welck *Vitruvius* ghedaen heeft, aenghesien dat hy in de selfde plaetse insghelijcks spreeckt vande trappen ende van de onghelijcke Scamillen, 't welck van heel groote importantie is, ende vande huysden-daeghsche werck-meesteren niet gheobserveert (als wy alreede gheseyt hebben) daer nae affigneeren voor 't Zuyl-werck de proportien ende breedte daer van hier boven gheseydt is, juyft aengaende de Intercolunni in 't minst, alwaermen 't meeste uyt ende ingaet, ende moeten dan de Intercolunni op de zijden, een weynigh naerder ofte dichter wesen, naer dat het de verdeydinghen, Triglifien ende de Modiglians vereyfschen, maeckende een in 't midden, ghelijck als gheseyt is.

Op dese maniere hebben wy sonder twijffel dese onorderlijke vryheydt, de Intercolunni in de Toscanische Order heel wijt te maecten, verbetert en naer ons ghevalle, behalven de Ionische Order, hebben wy de Intercolunni twee Moduli ende $\frac{1}{2}$ toeghevoeght, welke ontbreken, ende eyndelijck de al te nauwe Intercolunni van $\frac{1}{2}$ Modulo wegh ghenomen, om datse sekerlijck geen bequaem ghebruyck en hadden, ende waren oock niet lieflijck aen te sien, soo dat de Intercolommen in dese onse Orders gaen van Order tot Order allencxkens vernauwende, justament $\frac{1}{4}$ van 't Modulo.

Wy hebben boven alle dese dinghen veel ende verscheyden manieren van Intercolunni inghebracht, (dat die nu drie malen soo veel zijn, als de Grieccken welke de nieuwe Meesters ghebruyckt hebben,) 't zy op de rechte of op de sliucker-handt te setten of inde midden van den anderen. Van welke dinghen veel beneficien herkomen, behalven dat in allen Orders de Colommen alsoowel van d'een middel tot d'ander, als in 't wendinge vande hoecken vande Arken of Booghen, Vleughelkens ende Ledekens, ende komen in 't eynde ordentelijcker te zijn, ende alle dinghen tot beter reghel, als men in 't breede sien kan in de volghende Capittelen.

Soo kan ende wil sich dan elck verstandigh hier mede laten verghenoeghen, ende onse vlijt prijfen, boven dat wy inde oude wercken een groot deel van dese dinghen aengemerckt hebben, ende konnen eenfdeels noch wel uyt de Schriften van *Vitruvius* verstaen worden, aenghesien dat hy voor zijne Basilica tot Eano inde Marck d'Ancona, ende inde Galeryen vande Pedestijlen (te weten, kort zijn, als oock de Zuyl-wercken) ghevende aen de Intercolunni van drie tot vier Modulen of maten toe, ende dese op de zijden in de selve Basilica, soo dat wy uytte lenghten vande Colommen oordeelen datse van thien Moduli zijn, en datse vande Romeynsche of Corintische Orden zijn, komende juyft tot twee Moduli ende $\frac{1}{2}$, ende dit kunnen wy insghelijcks segghen, van alle andere foorten van Intercolunni, maer willen teghenwoordigh geene andere exempelen meer voort-brenghen, veel min de tijt verslijten in tegen-sprekinghe der selver.

Lib. 5. cap. 1
Lib. 6. cap.
4.

Men moet oock mercken, dat waer de Intercolunni of spatien zijn, welke wijtde van malkander staen, daer moeten oock de sterckste Colommen gheset worden, welke min hoogh zijn, ende daer nae als de spati of tusschen-plaetsen kleen zijn, daer moeten de swackste ende subtiylsten gheset worden, soo dat de Intercolunni wijt of middel-matigh van malkander staende, verdeelt worden naer dat de swaerte van 't ghebouw vereyft, 't welck door de Colommen moet geregeert worden.

Aengaende

Aengaende de Loggie of Wooningh-plaetsen konnen wy, behalven 't gene alreede gefeyt is, een geheele nutte les ofte regel uyt *Vitruvius* nemen, dat hy de Ionifche Order beschrijft, ende beschrijft de Galeryen van 't valsche aensien op de zijden vande Tempel van *Diana* binnen *Magnesia*, welcke *Hermogenes* ghemaect heeft, ghelijck wy die oock hebben inde zijden vande Gallery vande *Roma* tonda binnen *Roomen*, zijnde van twee *Intercolomni* ende een ghedeelte vande *Colommen*, die oock inde Ionifche, Dorifche, ende *Tofcanifche* Order, 't is waer dat de *Intercolomni* van dese Jette breeder zijn, als wy elders gefeyt hebben, soo komen dan de Wooningh-plaetse oft Logien, van een gheproportioneerde breedte ende hooghte naer de Jonifche Order, ende veel meer naer de *Romeynfche* ende *Corintifche*, maer vande Loggien ende Galeryen, in 't bysonder willen wy in al onte volghende Orders spreken.

Ende om dat inde Faciaten der ghebouwen van veele Orders d'eene op de andere verscheyden foorten van openinghen vereyfschen, als Boghen, Venstere, ende andere lichten, 't welke een materie van heel groote importantie is, ende vande Bouw-meefters achter ghelaten, daerom willen wy in die plaetse daer van handelen, om vele de twijffel-achtigheyt te benemen, welke de oude wercken niet gesien hebben, de openingen behooren altydt hooger ende wijder te zijn, inde eerste Order van onder, ende van handt tot handt de middel-matigen inde midden, ende de kleynste boven naer de hooghte, aenghesien, dat volghende dese reghel als wy onlanghs gheseyt hebben, de eerste Orders oock voor haer selve hooghte zijn, ten aensien van de andere welke daer boven komen.

Ende om dat sulcks wat spits naer boven als een *Piramide* moet ghemaect worden, om de swaerte van de muur te beter te verdragen, oock sien wy in ghelijcks dat de nature selver de gaten ende speloncken inde *Berghen*, beneden breeder maect dan boven, ende om kort daer van te spreken de *Menfch* ende alle ander ghedierten zijn, alstyd breet beneden by de voeten, doch de *Ribben* zijn wat naerder en dicht by malkander, want op dese wijse wordense alle stercker ende bequamer alle lasten te verdragen, behalven datse in die forme oock lustigher aen te sien zijn.

Ende voor exempels, wy sien dat de *Ouden* in hare ghebouwen van vele Orders d'eene op de andere, als daer zijn de *Theatri* van twee ende de *Amphitatri* van drie of vier Orders, en alle beyde tusschen de *Pilaster*-wercken waer aen de *Colommen* gelent zijn, hebben Boghen ende andere openinghen, oock wel *Venster*-wercken, alsoewel om 't licht daer by in te brenghen als door te gaen, maer sy hebben vlijtigh altydt in acht ghenomen de grootste breedte ende hooghte Boghen beneden te setten op de vlacke aerde, ende in 't midden andere, welke dese ghelijcken, of een weynigh kleender waren, maer inde opperste deelen hebbense de meesten tijdt *Vensters* ghemaect, ofte andere openinghen veel kleynder tonder Boghen, als wy inde *Colifcus* binnen *Roomen* zien, ende inde *Arena* binnen *Veronen*, ende binnen de *Amphitheatre* te *Pola*, ende veel andere, ende soo van ghelijcken dedense inde *Theatren*, om het gheluyt binnen te houden.

Soodanighe wercken hebben wy in ghelijcks ghemaect in verscheyden ghebouwen, maer insonderlijck inde drie Orders vande *Fabriicken* of ghebouwen van de deurluchtigste *Heeren Procurateuren* hier in *Venetien*, op de groote *Marckt* plaetse, welck werck in 't gheheel als elck een weet treffelijck is, aenghesien dat inde eerste Orders daer zijn tamelijcke wijde Boghen, welke met de *Galeryen* juyft over een komen, ende inde andere Order middel-matighe, ende dese maniere van *Boogen* komen heel wel als men *Galeryen* maken wil, ende dierghelijcke plaetsen, welke veel lichts moeten hebben, maer inde derde Order is *Venster*-wercken, welke heel in 't vlacke komen, ende sommighe om hooghe zijn inde ghedaente van een *By*, welke verscheydenheyt van *Ornamenten*, ende *Piramidalfche* op-fettinghe van gaten, ende openinghen voor 't licht, groote *Majesteit* tot het werck geven, ende zijn heel vermaeckelijck voor 't ghesicht, als wy inde af-beeldinge of designatie van 't werck selve ghesien hebben in onse eyghen wercken.

Lib. 4. cap. 3

Maer dat wy in 't generael vande openinghen ghetraecteert hebben, willen wy oock een weynigh vande *Booghen* sprecken, ende van hare deelen, ende onghetwijffelt alle dese dinghen vereyfschen groote *confideratie* ende op-merckinge, niet alleen in de *principale* gestalte selve, maer oock in die dinghen welke tot *voltreckinghe* ende *perfectie* van het werck gheven konnen. De voornaemste dan sal zijn, dat de breedte ende hooghte van 't licht der *Booghen*, ende in ghelijcx de breedte ende grootenisse van de *Pilastren* tusschen beyden, 't zy met de *Colommen* de welke sy op de gront setten, ende welke aen de *Pilasters* selfs ghelent zijn, of verhooght boven de *Pedestalen* datse beyde konnen voor *Galeryen* op de gront dienen, ende oock voor *Boghen*, ende *Capellen* inde *Kercken* ende andere dierghelijcke ghebouwen, ende in ghelijcx voor *Galeryen*, inde hooghte voor de *seculare* of *wereltlijcke* ghebouwen.

Daerom sullen hare hooghte *continuelijck* ende *allencxkens* op gaen ende *geproportioneert* vergrooten, van d'een Order tot de andere toe, behalven dat behoortmen hare *Cantonaten* ofte *Kantwercken* op de hoecken of zijden, (van welke de *nieuwe Meesters* niet ghehandelt hebben) ende in ghelijcks de *Vleughelkens*, welke haer *proportioneeren* naer haer Orders, *Robuster*, *delicater* ende *subtijler* maken, want buyten twijffel so *reguleren* die de *verdeelinghen* vande *Triglifi*, inde *Dorifche* Order, ende in ghelijcx de *Modiglioni* inde *Cornici* vande andere Orders, als de *Ionifche*, *Romeynfche* ende *Corintifche*.

De hooghte vande *Imposten*, alwaerse haer *beginninghen* hebben aen de voeten der *Bogen*, moeten

ten ghenomen worden vande hooghten van hare Vleughelkens, ofte Ledekens op de rechte ende flincker zijde, boven de welcke een eeneighe Cornice is, ofte een Architrave beneden, ende beyde dese Imposten moeten eenighe correspondentie ende vergelijkinghe hebben met de Ornamenten der Boghen vande principale inganghs, of met de Poorten de welcke men binnen de Boghen pleeght te maken.

De Archivolti welcke rondom gaen, ende in ghelijcks de sluyt-wercken in 't midden, behooren in haer hooghten proportioneerlijck uytgeholt te zijn uyt de breedten van hare eygen lichten, welke dinghen de bouw-meesters niet heel wel in acht ghenomen hebben, ende daerom hebben hare inventien ende wercken heele kleyne gratie ghehad, daerom sult ghy inde volghende Capittelen sommighen sien, welke wy aenghemerckt hebben, onder alle soorten van Booghen, van onse vijf Ordenen, wy sullen oock nies achter laten eenighe andere dinghen, welke ons duncken noodigh te zijn om het werck te voltrecken in al zijne deelen.

Ende om dat dickmalen de Boghen sonder Colommen pleghen ghemaect te worden, welke van buyten aen hare Pilastri gheleent zijn, als wy dickmalen inde Kloostren of Monasterien ende andere wercken gheordent hebben, ende konnen hier hare breedten vande Booghen selver ghenomen worden, ghelijck als of het Colommen of Intercolomni vande vijf Orders waeren, makende de Pilastri selve meesten tijdt een deel van twee deelen van 't licht, of van twee ende $\frac{1}{2}$, of van twee ende een half, of van twee ende $\frac{3}{4}$, ende voor 't minst een deel van drien, ende dat sal de minste breedte van de Pilastri wesen, vermanende dat de breedten behooren ghebruyckt te worden in de sterckste Orders, ende naerder of engher inde delicaetste Orders, 't welke heel wel sal te passe komen, almen meer Orders van Boghen maken sal op malkander, doch aengaende de breedten der lichten, ende vande Imposten ende Archivolten, soo moet dit in acht ghenomen worden, 't ghene wy datelijck sullen segghen.

Maer als de Archi of Boghen met de Colommen boven op de Pedestalen moeten ghemaect worden, zijnde in 't midden aengeleent, dan moeten de Massiva ende Robuste Pilastri vande Toscanische Order (welcke de grootste zijn sullen) 2 Moduli ende $\frac{3}{4}$ breed zijn, maer die vande Corintische Order juyft 2 Moduli, ende dat sullen de kleenste zijn, maer aengaende de Dorische, Ionische ende Romeynsche Order, daer moeten se naer haer eyghen behoorlijcke proportie zijn, noterende dat aen de Arcke, welke hare Colommen op de gront hebben, de Pilasteren wat kleynder behooren ghemaect te zijn, als wy datelijck segghen sullen.

De groote van het dicke der Pilastren (namelijck aen de mure) behooren sonder differentie of verscheydenheit in allen Archi of Booghen ghemaect te worden, juyft als de breedte van haer vleughel is, ende $\frac{3}{4}$ vande groote vande aengheleende Zuylen, ende het andere vierde deel moct dienen voor de randt vande Contra of teghen-pilastro van binnen, 't welck een gieraet is, gelijk almen siet inde Galleryen vande Procurateuren ende inde wercken der deurluchtighste Heeren Procurateuren, boven dien datse met veel gratie het ghewelft boven regeeren, ende dese kant-wercken van binnen ende buyten van ons aldus beschreven, sullen heel dienstigh en sonder ghebreecken bevonden worden.

Ende almen om meerder sterckte ende kostelijckheit van 't werck 't zy publijck of privaet het kant-werck vande Pilastri maecten wil, met een Colomme van vooren, ende een inde vlackte, ende met een kantighe Pilastro, dan moet inde dicke Pilastri vande Toscanische Order, ende Dorische van buyten tot een Methopa, ende een Triglifi meer wasschen ende toenemen, ende inde andere Orders, Ionische, Romeynsche ende Corintische moeten 3 Spati of Modiglioni ghemaect worden midden aen de Colommen, tot het midden vande kantighe Pilastri toe, want in die ghestalte begripen se de Abachi van haer Capiteln heel wel, ende in ghelijcks de verdeylingen vande Spati ende van haer Modiglioni komen heel wel te pas, men moet hier oock wel mercken, datmen de Pilastri welke soodanighe Boghen regeeren aende muur groover maecten moet, soo dat hare lichten d'een d'andere in 't ghemoet komen, ende juyft in 't midden vande Galleryen, welke veel breeder moeten zijn, anders sal het een faute zijn.

Ende om tot de particuliere dinghen te komen, de Vleughelkens of Ledekens vande principale Pilastri der Colommen op de kanten, ende justement aen 't licht vande Bogen behooren ordinaerlijcken niet smalder te zijn dan een halve Modulo, als wy den Corintische Archi toe-ghe-eyghent hebben met Colommen op de Pedestalen, ende niet breeder dan $\frac{2}{3}$ van 't Modulo, welke wy de Toscanische Archi ghegheven hebben, ghelijck wy inde Dorische, Ionische ende Romeynsche Orders de Vleugelkens tusschen dese twee proportien meer of min maken, ende de selve correspondentie moet oock ghemaect ende gheobserveert worden inde verdeelingen vande Spaten ende Modiglioni vande Cornicien, het is waer dat de Vleughelkens vande sinpele Archi met de Colommen boven de Sotto ofte onder-basen sonder Pedestalen worden wat naerder ende kleynder in respect vande diminution of verminderinghe van hare Colommen.

Soo dat dan met dese onse verdeelingen alle de Vleugelkens, welke sonder verscheydenheit in 't uytterste van de hoeck-wercken in alle Orders komen, spruyten uyt de verdeelingen vande Modiglien, ende in ghelijcks staen heel wel boven de Imposten of de breedten der voeten vande Archivolti of Modoni, alwaerse lustigh aen te sien ende gherelijcke wercken maken.

De Imposten vande grootste Archi of Boghen, namelijk welcke hare Colommen met Sottobasi hebben, doch sonder Pedestalen, moeten hoogh ghemaect worden $\frac{1}{11}$, ende een halve deel vande hooghte van 't vlakke, tot haer hooghte toe, ofte $\frac{1}{12}$ ende een halve, onder de Imposte ('t welck al tot een komt) welcke ghelijck de wel-gheproportioneerde Cornici uytkomen, welcke voor sich alleen op de gheseyde Vleughelkens gheset zijn, ende als wy de deuren willen vier-kantigh maecken, van sulcken Ornament nae boven toe sullense; hoogh worden, van haer beneden tot aen de Architraven toe, als scheidynghe, welcke 't een dingh van d'andere scheidet.

't Is waer wy hebben de Archi met de Pedestalen onder aen de Colommen hare Imposten toe-gheeyghent, alsoo hoogh te zijn als haer Friesen, ende de Cornici in ghelijcks met de Ornamenten van hare deuren of poorten, ende met de selfde proportien ende correspondenten van leeden, want in dese maniere maecken se een heel groote over-een-kominghe, als wy in haer ontwerpen bethoopen sullen, inde volghende Capittelen, oock de lichten der Poorten hebben groote correspondentie met de Faciaten van buyten, aenghesien dat se een weynigh hooger worden dan $\frac{1}{7}$, of een weynigh min, vande gront tot aen de Architrave toe, ende foodanighe behooren se te zijn inde vrye Faciaten van buyten ende binnen van 't gebouw, al 't welck wy geobserveert hebben inden Archi van onse inventie, almen aen haren eyghen Capittelen zien kan.

De Archivolti (welcke de modonaturen zijn) welcke rondom gaen ende maken de grootenissen vande Bogen, sullen voor 't meest; vande breedte der lichten gemaect worden, welcke wy de Toscanische Archi toe-eygenen, ende de andere sullen niet ghemaect worden min dan $\frac{1}{10}$ vande lichten, welcke wy gheven aende Corintische Order, ende dan voor de andere Ionische, Dorische ende Romeynsche sullen se participieren, verdeelt worden tusschen beyde dese twee proportien groeter of kleinder als wy verhaelt hebben.

Niemandt behoort te dencken dat het beter gheweest ware, dese grootenissen vande Modoni te nemen vande hooghte der Vleugelen of Pilastrini, welcke vande gront op gaen tot de Imposten vande Archi, of vande hooghte van hare lichten, want alsdan sullen se te groot worden, ofte dat die moeten ghenomen worden tusschen de hooghte van de Imposten, ende seragli of slietinghen, namelijk in 't midden der Flancken van de Archi; of als sommighe geseydt hebben vande breedte der Vleugelen, ende dierghelijcken, want behalven dat se van een onseker dingh sullen ghenomen worden; soo sullen se oock selver onder malkander veel contrarieteyten hebben.

Ende daerom almen se neemt vande breedten van 't licht, dan zijn se min variable, ende komen beter te pas, behalven dat se oock met de redenen over een komen, want se hebben eene sekere conformiteyt, ende dienen op beyde zijden voor de breedten vande Archi, ghelijck als de Imposten dienen voor de hooghte vande Vleugelen, dies worden voor de Archivolto in 't meest ghegheven twee Fascie met hare Goletten, ende andere Ledckens daer onder gestelt, tot dien eynde dat se sommighe correspondentie soude hebben met de Architrave vande principale Orders, ende sekere conformiteyt behouden voor hare eygene Order, ende gratie onder malkanderen onderhouden.

De Seragli of Cunei (als de Griecken ende *Vitruvius* haer noemt,) welcke gheset te worden onder de halve hooghte vande Archi, sullen hoogh ghemaect worden voor 't minst $\frac{1}{3}$ van hare Moduli vande Colommen, ende somtijts van $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, ende moeten voor 't meest niet groeter wesen dan een heel Modulo, de kleynste hebben wy gheset aen de Archi vande Toscanische Order, de andere daer nae assigneeren wy voor de Orders, welcke niet soo robust en zijn, en so veel dat wy aen de gierlijkste ende swackste Orders, wy oock de subtylste sluyt-wercken geven, ende daerom zijn se voor de Romeynsche ende Corintische Orders juyft een gheheele Modulo hoogh.

De groote van hare voeten, welcke zich enden boven de lichten, Order tot Order behoort te zijn als de groote vande Archivolto vande selve Boghen, ende verbreyden haer daer na uyt soo veel nae boven, alsoe twee linien getrocken de center vande Arco doen kunnen, op d'een ende d'andere zijde aen 't uysterste van de breedte tot beneden de Architrave toe, ende op de zijden moeten dese Seragli geformeert worden met harde Cartelle oft Tafelkens, oft met snijdt-wercken verciert naer dat de Order ende de qualiteyt van 't werck verdraghen mach.

Ende daerom kanmen inde Seragli oft sluyt-wercken vande Toscanische Order tusschen of boven aen setten, koppen van vier-voetigh of wilde gedierten, ende daer tusschen vercieringhen onder aen setten hoofden van Ciciopen ende Reusen met ghekrulden hayren. Maer die vande Dorische Order salmen met Leeuwen hoofden of *Hercules* met zijn Leeuwen huyl op 't hoofd, welck een teecken was van zijne overwinninghen, daer na die vande Ionische Order salmen verciieren met tamme gedierten, of grijnsen van *Pallas*, of *Amazxon* met haer hooft-gieraet op de oude maniere, als wy tot dese twee Orders gheordineert hebben inde Archi vande procuratien ende ghebouwen van den doorluchtigste Heeren Procurateuren op *Sint Marcus* plaetse, ende eyndelijck die vande Romeynsche Order moeten verciert worden, met hoofden van *Semidei* of half-goden, insonderlijck van *Romulus*, of andere ghelijcke helden, met haer hoofden verciert ende kostelijcke indruckinghe, Ende eyndelijck voor die vande Corintische Order, dese moeten kostelijck ghemaect worden met hoofden van *Diana* ende andere Goddinnen ende Nimphen, schoon uyt ghewerckt, al 't welcke wy hier verhaelt hebben, om hier achter daerom niet ghenootfaect te zijn meer te spreken.

Lib. 6. cap.
11.

Vande principale poorten alsoowel stilstaende als beweeghlijcken, insgelijcks vande vensteren ende Nycken, ende vande qualiteyt vand. leden der Orders, ende hoe men de Modonaturen of Sacomen oft vormen sal maken. Cap. 14.

U sullen wy komen te spreecken vande generale proportien vande principale Poorten ende van hare Ornamenten rondom, ende dan sullen wy tot de verdelinghen komen van hare beweeghlijke deelen, sy zijn van hout ofte van Metael, 't welcke als wy gheseydt hebben, voor een heel swaer werck ghehouden wordt, het welcke wel moet gheobserveert worden, want de Poorten gheven alle wercken alsoowel heyligh als wereltlijck veel bequamigheyt, Majesteit, giersel ende schoonheyt, ende daerom willen wy de selve soo beschrijven dat het licht genoegh zijn sal al het ghene te verstaen wat *Vitruvius* hier van geschreven heeft, ende om sulcx beter te verstaen, willen wy de proportien welcke hy vande brugghen na de voet-maet, overleggen.

Lib. 4. cap. 6

Men moet voor 't eerste weten, dat de Ouden als *Vitruvius* verhaelt, ende men oock noch uytte overgebleven reliquien begrijpen kan, de selve vierkant plachten te maken in alle geslachten van ghebouwen, welcke Galeryen of woon-plaetsen hadden, na vooren toe, ende infonderlijck inde Tempels of Kercken, want sodanige hebben voor seker meer gratie, ende 't schijnt dat de Poorten met Bogen niet bequaem voor de selve zijn, 't welck veel meer te verdragen is inde wereltlijcke gebouwen, infonderlijck inde ingangen.

Lib. 4. cap. 3.

Nu willen wy de hoogte van 't pavement of vloer nemen tot de Balcken toe, welcke eygentlijcken moeten verstaen worden vande vlakten der Soffitti of Balcken der Galleryen, aengesien dat ons gesichte tot die hoogte toe komt ende niet hooger, welcke Lacunari of over-balcken in onse Orders 't zy Toscanisch of Dorisch, komen recht over teghen de Methope van boven, de welcke *Vitruvius* Lacunari noemt, ende zijn inde Friefe naer buyten toe, of onder acende spati vande Modiglioni der Cornici vande Ionische, Romeynsche ende Corintische Orders, welcke spati de Griecken Opheghenaemt hebben, ghelijck als oock de Ieniken, welcke tusschen de Dantelli ende Methopen gheweeft zijn, 't welck men wel verstaen moet, ende de lichten van die hoogte moeten $\frac{3}{4}$ ende een half zijn van 't vlacke tot beneden de Lacunari of spati toe, van welken hier onder ghesproken wort, of het $\frac{3}{4}$ ('t welcke even soo veel is) soo dat in dien de heele hoogte 28 voet waren, dan moeste 't licht 16 voet hoogh komen, ende dat is juyft de kleynste hoogte der Poorten, daer van *Vitruvio* ghesproken heeft.

Soo veel de lenghten aengaet, onse Poorten zijn soo gheproportioneert, dat die vande Toscanische Order als zijnde harder dan al de andere, komt juyft $\frac{2}{3}$ hoogh, ende soo sullen se 8 voeten breedt worden: daer nae wassen se naer bequamelijcke portie of deelen inde andere Orders, als Dorische, Ionische ende Romeynsche, soo dat de lichten vande Corintische Poorten, als die gheen welcke de delicaetste wesen moeten, ende oock swackst zijn dan de andere, wassen $\frac{3}{4}$, naer de groote van hare bepalinghe.

Niemandt moet sich oock verwonderen over de proportien ende hoogte welcke wy onse Poorten geven oft toe-eyghenen, want hare diminutien of verminderinghe van boven maken dat se oock veel swacker schijnen, behalven dat de Poort inde Rotunda binnen Roomen, 't welck een vermaert oudt ghebouw is, een werck van *Marcus Agrippa*, ende oock naer de Corintische Order gemaect, neemt in zijne hoogte, te meer dan $\frac{3}{4}$ van zijn breedte, swijghende van vele andere; 't is waer dat het wat te hoogh wort, aengaende de hoogte, ('t welck sommighe niet in acht genomen hebben) want hare proportien wierden ghenomen vande hoogte vande Lacunari in de Arco of Boghen, de welcke over 3 Intercolumni of tusschen-Zuyl-wercken over gingen, in 't midde vande Galeryen; maer de andere Lacunari op de rechte ende op de flincker handt worden niet soo hoogh.

Aengaende de Ornamenten boven de poorten selve, als de Architrave, Friefe en Cornice moeten wy mercken dat se inde Toscaensche Order $\frac{3}{4}$ hebben moeten vande hoogte vande lichten, gelijk oock zijn de voornaemste Ornamenten vande Zuylen in 't voordeel of front van 't Zuyl-werck, ende soo van Order tot Order toe, gaende steeds proportioneerlijck, in sulcker voeghen, dat in onse Poorten vande Corintische Order, de Ornamenten van haer sullen $\frac{3}{4}$ hebben vande hoogte van hare lichten, over een komende met de Ornamenten van hare principale Colommen nae buyten, ende soo kanmen segghen dat de Ornamenten vande Poorten vande Capelle Rotundo, binnen Roomen zijn.

Cap. 17. 20
23. 26. 29.
33.

Daer nae sullen wy dese hooghten verdeelen niet in 12 ghelijcke deelen, ghelijck vele doen, maer in 15, ende wy geven 5 vande selfde acende Architrave, de Fregio 4, ende de Cornice 6, ghelijck wy oock inde principale Ornamenten ghedaen hebben, maer aengaende de verdelinghe vande leden van dese Ornamenten, daer sal meer distinctelijck van ghesproken worden in haer eyghen Capittels van haer eyghen Orders.

De breedte vande Stupidi ofte Staken (ghelijckmen tot Roomen seydt naer de Latijnsche manier welck is *Trunci*) of *Ertten*, ghelijckmen hier binnen Venetien seydt, hoe wel oneyghentlijck, want het komt van 't Latijnsche *Ante*, of *Pilastrate* naer 't ghebruyck van Lombardien, d'een op d'een, ende d'andre

d'ander op de andere zijde vande Poorten, moeten van vooren alsoo breedt zijn, als de hooghte van 't Limitare of deur-poost is, of van d' Architrave, maer by den ingangh of dichte vande muur, fullense nae proportie grof ghemaect worden, ghelijck als of de Stijlen zijne Pilastren waren, van dese ofte een ander Order, welcke dienen om op te houden de Ornamenten boven de lichten van de eyghen Poorten, welcke proportien om beter verstants wille, wy in getalen fullen brenghen, op de wijse van een Taffel.

Poorten	{	Toscanische.	12	6	0			
		Dorische.	Hoogh. 12½	Breedt. 6½	Wassinghe	1	Deelen der	3
		Ionische.	Deelen. 13½	Deelen. 6½	der Deelen.	1	Ornamenten	12
		Romeynsche.	14½	6½		1	Namelijk	3
		Corintische.	15	7		1	Dee-	len.

Hier uyt leeren wy uyt *Vitruvius* sommighe observatien welcke merckens waerdigh zijn, voor eerst, dat de proportien ende hooghten vande poorten moeten ghenomen worden vande hooghte vande eyghen Orders daer de ghebouwen naer ghemaect zijn, ende dat de lichten selve stuckxwijs opwaerts gaen, voor 't meest ½ vande breedte van hare stocken, ende wy fullen in een ander plaetse thoonen dat de oorfaecken van sulcke sninghen naer boven toe met de reden heel wel over een komen, ende dat de lichten selver wat meer dan ¼ waffen, ende dan dat de verblijvende Ornamenten boven de Poorten haer stadigh proportioneeren naer de hooghten der selver lichten, ende noyt vande breedten, ghelijck de huynen-daeghsche Bou-meesters sonder confideratie gedaen hebben.

Lib. 4. cap. 6.
Cap. 25.
Palladio.
Lib. 1. cap. 25.

Ende aengaende de Ornamenten vande Dorische Poorten van *Vitruvius*, komen (nae onser meyninghe) ¼, ende vande Ionische ½, vande hooghten harer lichten, 't welcke wel moet ghemerckt worden tot lof van dien Autheur ende de Antiquiteyt; ende zijn daerom vande Moderne Schrijvers noyt ontdeckt geworden. De Stipiti of Pilastrate, dat is te seggen, de stocke, d'eene op d'eene, ende d'ander op d'andere zijde vande Dorische Poorten moeten breedt zijn 1½, van hare hooghte, ende aende Ionische Poorten 1¼, ende so veel zijne vermindert naer boven toe, ende dan moeten de Stocken selfs robuuste zijn inde Dorische, namelijk met een eenighe Fascia oft bant, inde Atheensche met twee, ende inde Ionische ten hooghten met drie, ende hare Atragali Cimacie ende Orli daer boven op.

Daer nae de Limitari oft Architravi zijn ½ vande hooghte van de Ornamenten selfs, het Fregio ende de Cornice het dubbel, maer 't Fregio, om dat het zijn Cimacio aende Cornice laet, welcke daer boven is, daerom komtse een weynigh kleynder, ende de Cornice blijft wat grooter by de welke de recht-uyt-gaende Gola of Keele met zijn opperste Orlo noch by-ghevoeght wort, ende soo veel Agetti of Sporto, salse buyten de Zanche of Risvolte hebben, want soo legghen wy 't woort *Crepidinee* uyt, 't welck soo veel is te segghen als randt, ende 't Lesbische Cimacio was de Goletta of Vovolo, of 't eycken bruyckelijck by de Lesbische, ghelijck als *Aristoteles* van de Lesbische reghel spreekt, ende dit sal ghenoech zijn van de robuustheyt der Poorten.

Moral. Lib. 5. cap. 10.

Ende om dat wy niet fullen ghedwonghen worden een dingh dickmael te wederhalen, soo willen wy nu in 't generael vande verdeelinghen, of vierkatinghe vande beweeghlijcke Poorten spreken, welke van 't Metael plegen ghemaect te zijn, om niet alleen de Kercken maer dickmalen oock de private huysen te sluyten, gelijk *Camillus* hadde, als *Plinius* ende *Plutarchus* verhalen, welke Poorten hy uyt Toscane met anderen roof ghebracht heeft, ende daerom van *Cornelius* berispt wiert, ofte van treffelijck hout, welke materie de Moderne werck-meesters heel achter-ghelaten hebben, wy willen eerstelijck van die vande Toscanische Order sprecken, 't welck *Vitruvius* achter-ghelaten heeft, daer uyt men lichtelijck begripen sal kunnen, de andere dingen van de selve Autheur, welke altijt voor duyfter ende kreupel gehouden zijn.

Ghenomen (ghelijck wy onlanghs geseyt hebben) dat de Poorten in ¼ verdeelt zijn, naer de hooghte in 12 deelen, ende 6 deelen breedt, alhoewel *Vitruvius* de Dorische in 5½ deel verdeelt, met welke deelen wy al onse verdeelinghe maken willen, ende laten haer ghelijck wijs verdeelt van boven naer beneden toe in twee deelen, d'een op d'eene, ende de ander op de andere zijde, ende elck sal een vierkant in 't midde hebben, 't welck *Vitruvius* Timpano noemt 1½ breedt, op dese maniere worden de zijne maer 1¼ deel breedt voor elck, ende dan op d'een ende de andere zijde van dese vierkanten zijn haer requadri, dat is te segghen, teghen vierkante Impagi ghenoeemt, (om datse boven de Timpani bevesticht wierden, ½ deel breedt voor elck, met hare Goletten of Halfen, ende Orli of Randen op de kanten een ¼ deel: in 't midden van de welke een Fregio blijft, Replum ghenaemt, breedt ½.

Lib. 34. cap. 3.
Plutarc.
246.
Lib. 4. cap. 3

Daer nae op de kanten van 't Pilaster-werck daer komt een Recinto boven Scapo ghenoeemt, breedt 1, 't welck met sommighe leden wat uyt-puyt nae buyten, ende dit vervult de drie andere heele deelen, daerom werckende naer de selfde manier fullense veroorfaecken dat oock het andere deel vande Poorte in 6 gelijcke deelen, van de breedte sal verdeelt worden, of met 5½, nae *Vitruvius*, daer en boven het beweeghlijcke deel 't welck verborghen leydt binnen de Battente of Limbello vande

Pilastraten, of de welcke hy noemt de breedten vande Scapi, of Fusti, of Schachten, welcke oock van $\frac{1}{4}$ breedte zijn als de recinto of omloop.

De Hengfels oft Poli van onder ende van boven de Fusti, welcke *Vitruvius* Cardinal Scapi noemt, zijn elck een $\frac{1}{2}$ deel langh ende behooren heel ront van Metael gemaect te zijn, met hare Madri van onder Modestale, op welck de Poorten schoon staen ende wenden haer bequaemlijck rondom, maer als men de Poorten placht van Cipressen te maken, als de Poorten aende Tempel van *Diana* van Epheso of van ander treffelijck hout, dan pleegt men se, als *Plinius* verhaelt, van Olmen hout te maken: gelijk tot onser tijdt die Poorten op Hengfels hangen of aen Arpioenen met loot ingesinoltten, binnen de stupidi of Battenti vande Pilaster-wercken.

Lib. 16. cap. 40.

De uyt-deelinghe vande hooghte van 't beweeghlijcke vande Poorten moet op sulcke wijze verdeelt worden als de Timpani of Quadri inde hooghte vier deelen langh, ende die van beneden 6 deelen, of een half deel meer, de drie requadraturen, namelijk inde hooghte, neederighe, ende middelste met hare Golette, ende Orli of Randen vereyfschen in 't geheel een deel ende $\frac{1}{2}$, ende hare Recinti, dat is te segghen, omloop nemen $\frac{1}{2}$, ende soo volmakense de 12 deelen van welcke wy alreede ghesproken hebben.

Ende dese wijze van verdeelen komt met die van *Vitruvius* over een, en komt nochtans veel lichter ende ghereder te zijn, aenghesien dat 't sijne altijd meer ende meer verdeelt wort, dese poorten zijn bequaemlijck vergiert, ende zijn heel ghelijck de Oude van *Sint Maria* van Rotunda, ende van *Sint Adriaen* op de drie Marckten, ende vande Heylighe *Cosimo* ende *Damiano*, ende van *Sint Agnes* buyten de muren, ende meer andere buyten Roomen, ende naer die verdeelinghe van dese Toscanische Poorten konnen heel lichtelijck oock die vande andere Orders gereguleert worden, vande welcken wy somtijts aen hare Capittelen wat seggen fullen.

Cap. 16. 19
22 25. en
de 28.

Nu komt het heel bequaemlijck dat wy hier wat vande Vensteren spreken, welcke gratieufelijck 't licht door de binnenste deelen inbrengghen door de inganghen, Salen ende Woon-plaetsen, ende moeten daerom heel groote correspondentie hebben met haer eyghen Orders, waer se gheset zijn, soo dat se gheproportioneert worden in alle hare deelen, soo dat se bequaem worden voor de qualiteyt vande gebouwen, daer nae moeten de hooghten van haer lichten genomen worden vande selfde principale Orders, ende indien daer meer Orders van Colommen of Pilastraten zijn d' eene op d' andere, aldan om dat die hooger worden, so moeten oock de Vensteren vande eerste Order oock hooger zijn dan die vande andere Orders, ende die in 't midde van middel-achtighe groote, ende de bovenste de kleynste, want in die maniere fullense over een komste hebben met haer eyghen Orders, maer soo dat alle, d' een ende d' andere eene breedte hebben.

De hooghten vande Vensteren fullen in 't minste $\frac{2}{3}$ zijn, ende $\frac{1}{2}$ van haer breedte, ende de minste fullen een weynigh meer dan $\frac{1}{4}$ toe-nemen, de hoogste fullen gheset worden in de eerste Orders, ende de kleynste inde bovenste Order, (ick spreek niet vande bastard Vensteren of middelste, welke daer en tusschen moeten gheset worden) ende dan konnen de hooghten vande middelste tusschen beyde de twee geproportioneerde ghemaeckt worden, insghelijcks de Vensteren beneden de Colonnati aende Galeryen, komen heel wel als haer opperste licht over een komt, met de lichten der principale Poorten, ende insonderlijck als die inde Arco of Booghen zijn.

Ende insghelijcks de hooghten van haer Ornamenten, namelijk de Architrave, Fregio, ende Cornice behooren naer dese regelen vande Poorten ghemaeckt te zijn, van welcken wy een weynigh hier voor ghesproken hebben, namelijk inde robuste Orders van $\frac{1}{4}$ ende aende delicates Orders, een vijfde, ende soo insghelijcks aende andere drie Orders tusschen dese twee proportien, daer van hier nae ghesproken sal worden, ende aengaende de soorten vande Ornamenten daer van fullen wy sprecken in haer eygen Capittels, ende meer particulierlijck in 't leste Capittel op een nae.

Cap. 34.

De Nicchi ende riquadri welcke ghemaeckt pleghen te worden voor gieraet inde muren, recht over tegghen den Intercolumni of Archi, vande Logien ende Galleryen, ghelijck oock inde Faciaten van buyten, ende binnen de Salen ende Saletten, ende andere plaetsen, konnen verscheyden breedte hebben, naer dat de Intercolumni het vereyfschen, waer se geset moeten worden, maer vande robuste fullen of moeten hare hooghten $\frac{2}{3}$ ende $\frac{1}{4}$ zijn, ende de Nicchi, welke gerekent worden onder de delicates Orders, fullen in 't meeste $\frac{2}{3}$ ende $\frac{1}{3}$ hebben, hare uytholinge sal een half cirkel zijn, ofte halve breedte van 't Nicchio, ende sy moeten even de selve diepte hebben indiens vierkant zijn, ende vermenght met den anderen uytdeelingen.

Ende om dat het klaer is, dat het beginsel van 't Nicchi sal ten minste aende poincte ofte hoecken vande Vensteren komen, soo dat de beelden of andere ghelijcke dingen wel konnen ghesien worden, welke binnen haer zijn, maer sy konnen oock simpel ende bloot ghemaeckt worden, of met eenigh Pilaster-werck met corniciamenten daer boven, naer de fatsoen van Tabernakels of andere dierghelijcke dinghen, ghelijck wy van Order tot Order thoonen fullen, al verscheyden.

In dese plaetse willen wy niet handelen vande Adornamenten vande Volti of welven, ofte vanden Soffitti, ende vande ronde trappen, ende anderen ghelijcke, om onser propooft aengaende de Order. met haer eyghen Ornamenten niet te verscheuren, wy willen het in een bequaemer oort doen daer wy in 't breede ghehoegh van desen ende dierghelijcke aenhanghende dinghen spreken fullen.

Cap. 34.

Als men tusschen den Pilastraten of Colommen vande principale Orders inde Faciaten vande gebouwen

wen

wen of Logien, ende Galleryen ende elders, twee Ornamenten moeten ghemaectt worden voor de Poorten of Venfteren, ende Nicchi ende andere dierghelijcke dinghen, de Cornici van foodanighe Ornamenten (om datse billick als by loopers ende kleynder zijn) behooren niet soo kostelijcke leden te hebben, als die vande principale Orders, eenfdeels dat de een met den anderen niet gheconfondeert worden, ende om te bewijfen dat de eene vande andere dependeren ende afkomen.

Daerom konnenfe om verfcheydenheits wille ghemaectt worden van een ander delicater Order, ende indien fulcke Corniciamenten heel over-loopen, dan moeten hare Agetti in een halve Cornici of Faffie verkeert worden, in fulcker voegen dat de sporti of randen niet uytftreecken voor het werck dat vande principale Pilaftriuytftreeckt, 't zy $\frac{1}{2}$ of $\frac{1}{3}$ van 't Moduli, als wy ghefeyt hebben, 't welck heel wel te confidereeren is, ende was heel ghebruycklijck onder de Oude, almen fiet binnen ende buyten de Galerye vande Rotonda binnen Roomen, ende inde triumphale Arcken ende elders.

Ende aenghefen wy dieckmalen mentie gemaectt hebben vande leeden der deelen vande Orders, ende oock om dat in veler lieder wercken ende ontwerpinge is ghesien geweest, groote verfcheydenheyt van velen formen, welckemen niet recht verftaen heeft, die vele (als wy in een ander plaetse gefeydt hebben) onder malkanderen gheconfundeert hebben, nemende d'een voor d'ander, ende aenghefen dat yder een in (als *Vitruvius* betuyght) yets in 't ghebouwen ghevolght hebben, daerom fullen wy met goede reden bethoonen aen hare eyghen plaetse, den voorganck welcke die voor malkander behooren te hebben, ende dan de proportien van haer hooghten ende de particuliere formen, welcke alle dinghen van inportantie zijn.

Aenghefen dat sonder dese reale beftandige en vaffen regel, het onmoghelijck is te verftaen ende loffelijck te maken de Modonaturen ende Sacomen, om dat de correfpondentie of over een komfte, tuffchen d'een ende d'ander leeden, soo groote aenghenaemheydt gheeft aen het ooghe, als een fchoone harmonie de ooren pleeght te gheven, welcke van veler over een ftemmende instrumenten pleeght te komen, ende daerom komende tot de zelfde, willen wy eerftelijck fpreecken vande leeden vande Bafes ende dan van den Capiteelen, ende soo voort van handt tot handt.

De principale leden vande Bafen zijn van 3 foorten, de groote om soo te fpreden (om dat die de anderen draghen moeten) ende de Tafel, op welcke volght de onderfte Thoro, ende de bovenfte, ende 't kleynfte lidt met de Scotia, alleen ofte dobbelt, de Afragali ende Listelli zijn met de andere van eene proportie, ende geven veel gieraets.

De Capittelen (namelijck de Toscanifche ende Dorifche, welcke wy in gebracht hebben) hebben 3 foorten vande principale leden, de grootfte welcke alle de andere befchermt, is de Abaco met zijn Cimacio boven, daer nae het Vovolo of Eycken, ende de kleynfte de verkeerde Goletta of Keele, welcke boven de Collarino staet, welcke is, ghelijck een Fregio of Friefe aen 't Capiteel, eyndelijck moeten de Gradetti of Listelli verfcheyden worden, d'eene vande andere, ende de Afragaletti ende dierghelijcke dinghen om 't gieraet te vermeerden, Van dat wat wy gefeyt hebben, kanmen leeren oock de deelen van 't Ionifche Capiteel, ende in fghelijcks vande Romeynfche ende Corintifche, welcke in haer eygen plaetfen fullen befchreven worden.

Ende om tot de Ornamenten boven de Colommen te komen, de Architravi hebben voor 't eerft verfcheyden leden, onder welcken de voornaemfte de Fascie zijn, niet min dan van twee, oock niet meer dan van drie ende verfcheyden grooteniffen, ende de grootfte komt boven de andere om defelve te bedecken, als oock hare Gole, Golette, Cavetti ende Afragaletti, om de felve van hant tot handt te vergieren, Ende om dat de Fregi of Friefen voor haer felve een deel vande Ornamenten zijn, welcke ordinaerlijck heel weynigh leden hebben, niet teghenftaende soo vergieren fich de zelfde fomtijts gelijk de Dorifche, met Triglifi, ende Methope, binnen welcke bacinen, dat is, Schotelkens, ende Offen-hoofden ghesneden worden, ende instrumenten der offeranden, ofte om te bethoonen, waerom ende uyt wat gelegentheyt die zijn gemaectt, oock tropheen, gefchiedeniffe ende dierghelijcke dinghen, ghelijck als de andere vergiert worden met kranfen van bloemen, ftockken, mafcaraden, beeldekens ende Cartellen, ende dierghelijcke dinghen, daer van wy hier niet fpreden willen, maer fal in een andere bequame plaetse gefchieden.

De Cornici nae haer foorte konnen verfcheydene leeden hebben, maer onder alle fullen de principaelste zijn de Modiglioni, want (ghelijck als *Vitruvius* feght,) fo imiteeren die de hoofden vande Balcken, welcke 't ghebouw regeeren, daer na de Giocciolatoio of Geuten, welcke ghelijck als Gooten aen de ghebouwen zijn, daer nae volght de recht-uyt-gaende Gole of Keele, ende in fghelijcks de Dentelli ende Vovoli ende Cavetti of de verkeerden Golette meer nae beneden, welcke men op den Fregio stelt, aenghefen dat de andere Goletti ende Afragaletti dienen voor de Cimaci, ende om de andere leden te vergieren, als de Listelli of Lijften ende Gradetti of trapkens om 't een lidt van 't andere te verfcheyden, ende 't opper Orlo of randt, tot deckfel.

Ende aengaende de Pedestalen, hare Bafamenten konnen verfcheyden foorten van leden hebben, achterlatende de Zocchi, 't welck robuuste deelen zijn, daerom fullen de grootfte de verkeerde Golette zijn, daer nae de Thori ende Cavetti, of opperfte Goletten, tuffchen welcke hare Afragali, Listelli ende gradetti zijn, welck gieraet ende onderscheydinge maken. De Cimacie hebben oock hare eygene leden, onder welcke voor de grootfte verftaen worden de opperfte Tafelen, als daer zijn de Abachi welcke de rest befchermen, welcke voor 't meest van hare Cimacia ingenomen ende geoccu-

Cap. 2.

Lib. 4.

2.

Cap. 23. 26
29.

Cap. 31.

Lib. 4. cap.

2.

peert zijn, daer na de Vovoli of Eyckens met becken, om datse de Arent-becken gelijk zijn, ende door hare diepte werpense 't water naer buyten toe, daer na de Cavetti ofte onderste Golette: de andere Golette of Astragaletti, ende dierghelijck zijn om de leden te verzieren, gelijk als de Gradetti ende Listelli, deselfde van malkanderen verscheyden, ende cyndelijck dat wy niet achterlaten, de principale leeden vande Imposti der Archi, ende de Nicchi, zijn ghelijck als Tafelen met hare bovenste Cimaci inde Capitelen, daer nae de rechte en de laetste Golazze zijn de Cavetti ende onderste Gole, want de andere Goletti, Astragaletti ende andere dinghen, worden voor by-loopende dinghen ghehouden ende voor Ornamenten, gelijk als de Gradetti en Listelli zijn, om te verscheyden d'een van d'ander: Ende dese generale instructie sal voor dees tijdt ghenoech zijn, want wy willen in 't toekomende van Order tot Order de Tafelen met de ontwerpinghen setten, welcke de Sacome selfs met hare proportien gheteeckent presenteren sullen, ende insgelijcks met de ghetalen, uyt welcken men lichtelijck de plaetsinge of settinge verstaen sal met de voorgaende forme, hooghte ende proportien vande leden selfs.

Maer dat wy de namen ghenoeemt, ende de voorgangh vande leden bethoont hebben, welcke dienen tot cieraet voor de deelen vande Ornamenten, tot besluyt van dit Capittel willen wy spreken op wat wijze men de Modonaturen vande deelen sal maecten, datse bequaem ende wel gheproportioneert zijn, om dat de schoonheyt ofte de slechtigheyt van haer hanght, of daer aen dependeert van al de Ornamenten van 't gheheele ghebouw; Ende aengaende de voornaemste verdeelinghen vande deelen der Colommen, Ornamenten ende Pedestalen, hoedanigh die oock zijn, wy sullen gestadigh 't Modulo ende zijne deelen ghebruycken, met minuten, maer daer nae inde proportioneringhe van haer eyghen leden, sullen wy de verdeelinghe in meer ghebruycken, of kleynder verdeelen de gheheele hooghte vande principale deelen, 't zy Base, Capittello, of andere dinghen, assigneerende van 't een lidt tot 't andere zijne hooghte, ende insghelijcks hare bequame Sporte of Randen, welke sy hebben moeten, ende door dese maniere by ons ghevonden sullen wy veel beneficien verkrijghen hoewel d'een grooter als de andere.

Het eerste is, dat wy nae ons behaghen sommighe leeden kunnen by-voeghen, van daer nemen, ende veranderen, om 't publijcke of private werck kostelijcker te maecten, 't andere is de sekere wetschap in alle formen, en datelijck te zien wat correspondentie de leden onder malkander hebben, ende 't derde is de groote lichtigheyt ende weynighe ghetalen die wy in dese reeckeninge gebruycken moghen, want ghelijck als *Terentius* seydt, *facilitate nihil homini esse Melius*. Nemende stadigh in alle verdeelingen van elcke soorte, 't zy Cimacie, Basamenti ofte Pedestalen, Basi of Capitelen, der Colommen, ofte Architravi, of Cornici ('t zy wat het wil) een van haer opper-leden ende voornaemste van al de andre, als voor exempels Thoro of recht-uyt-gaende Gola, of Cimacio, of diergelijcke met welke wy achterwaerts reguleeren als met de Modulo, ende proportioneren alle de andere te zijn kleynder of grooter.

Adelph.
Act. 5. Sc.
4.

Soo dat bykans met een eenighe uytstreckinghe vande passer (ghelijck als wy somtijds pleghen te ghebruycken) wy 't gheheel lichtelijck verdeelen kunnen, 't welck hoogh behoort gheestimeert te worden, ende men ghestadigh inde ghedachtenisse moeten onderhouden, sulcke proportien, sonder eenigh ander merck of exempel voor sich te hebben, kan door dese onse regel alle de andere Modonaturen vande andere werck-meesteren tot proportie brenghen, 't welck sy met hare regulen ende onderrichtinge niet kunnen doen, ende sullen insghelijcks heel lichtelijck divideren of verdeelen de Modonaturen vande ontwerpinghe, welke in verscheyden grooten ghemaect worden, welke niet te min met de grootste Modonaturen sullen over een komen, met andere beneficien daer van wy fwijghen.

Daerom moeten wy in alle principale formen van onse vijf Orders, de hooghten ende de Sporti of Portaellen van alle hare leden stellen, naer desen nieuwen regel, ende op dese wijze salmen heel klaer verstaen wat wy gheseydt hebben, ende hoe de eene soorte met de andere proportioneerlijck ende wel sal over een komen, ende daerom sullen wy gheruft ende verskert zijn dat dese onsen reghel in 't toekomende sal van elck voor goetd aenghenomen ende ghevolght worden, als zijnde d'aldersekerste, ende te meer, want *Vitruvius* hadt dese wijze ghehouden, als hy het Capittello Jonico beschrijft, ende wy ghelooven voor seker dat dit de reale wegh is, welke de Ouden hebben ghebruyckt inde makinghe van hare Modonaturen Theoreticalijck, ende niet door practijck, daerom vermanen wy de lief-hebbers van dese kunst, datse haer bevljctighen sullen die wel te verstaen, om de selfde in hare wercken te ghebruycken.

Lib. 3. cap.
3.

Nu hebben wy, Godt zy ghedanckt, met veel reden, exempelen ende autoriteyt getraecteert van al de Orders, ende curieuslijck ghenoech hare deelen ondersocht, daerom sal dit Capittel, ghelijck als een fundament ende reale voetsuck dienen, jae oock voor een wel gheformeert model, de welke voor ooghen stelt in 't generael ende particulier die dinghen welke wy in de andere volghende Cappittelen tracteren moeten.

Vande oorspronck vande Toscanische volckeren, ende van sommige haer gebouwen,
van Rusticke wercken, ende in wat ghebouwen dese Order bequaem is,
ende van hare Modulaturen. Cap. 15.

Enghefien dat wy in de voorgaende Capittels ghenoech in 't generael van alle de vijf Orders der Architecture ghesproken hebben, ende oock van hare deelen: Soo willen wy nu oock in 't particulier daer van spreken, ende willen elck onderfoecken ende uytspien, wien haer eerste inventeurs geweest zijn, ende in wat maniere of soorte van ghebouwen, de Oude de selfde ghebruyckt hebben, ende wien daer oock van gheschreven hebben, ende waer wy tot onser tijdt merckelijcke ende wettighe exempelen vinden kunnen, ende daerom by de Toscanische Order aen te vangen, willen wy segghen, dat de Provintie of deel van Italien, 't welck huyden-daeghs Toscana ghenaemt wort, voor oude tijden veel namen ghehadt heeft, als *Gianicolo*, *Comera* of *Gomera*, *Razena*, ende by wijlen oock van zijne eerste Koningen, als *Turrena* ofte *Volturna*, ende eyndelijck *Hetruria*, 't welck een hoofd-stadt beduyt, ende royale Provintie.

't Anderen tijden hebben sich dese volckeren, als *Dionysius Halicarnassicus* meldet, *Thirsi* genaemt vande kleyne Hoedekens, welke sy te dier tijdt ghebruyckten, of als andere segghen, vande Wooninghen diese met Toorenen ghemaect hebben, hebben oock in 't ghebruyck ghehadt haer met karren te omgingelen ghelijck de Schiti, daerom zijns achterwaerts Vei of Vejenti ghenaemt ghe worden, met 't Latijnche woort *Carrī*, andere als *Strabo* seght, hebben dese Provintie Umbria ghenaemt, ende Pelasgia, jae oock *Thirrenia* van *Thirrenio* een foon van *Atrio*, ende eyndelijck met een Romeynsch woort isse *Hetrusca* ghenaemt geworden of *Hetruria*, ende *Tuscia* als *Plinius* hebben wil, van hare maniere van offeren ende prophetien.

Ende eyndelijck, heeft het den naem van Toscana behouden, om dat daer hardt by te komen was, want de selve Berghen waren voor dat onmoghelijck over te gaen, 't welck naer die tijdt Alpes ghenaemt worden, van de wittenisse vande Snee: Maer *Valerius Maximus* seydt dat de Toscani haren oorspronck hebben vande Cureten, ende Lider, of seecker ghelijck als andere geschreven hebben, sy is soo ghenaemt gheworden van een seker Tescus ghenaemt, of Toffus, welcker een foon van *Hercules Liberus* gheweest is, of *Egyptius*, welke tot die tijden d'eerste dat Landt naer zijn Vaders doot besaet, ende ick bidde laet u dese korte beschrijvinghe niet mis hagen voor de eere van Italien.

Dese volckeren hebben, als men uyt de oude Historien beteecken kan haren eersten oorspronck vande tijden Noë aenghehadt, van dat geluck-salighe *Aureum Seculum*, ghelijck de gheleerden het noemen, ende hebben voor een eygen possessie dit groote landt beseten, ende boven de 2000 jaer langh ingehadt, 't welck nae de Sontvloet over de hondert jaer is ongebouwt ende onbewoont gestaan.

Ende naer vele langhe ende sware oorloghen, welck sy met den Romeynen ghehadt, een stout ende mannelijcke natie, hebbense vrywillighe Wetten ende Ceremonien vande selve genomen, ende oock de selfde kleedingen nae-gevolght, ende haer onderrichten laten in hare spraecke, ende maniere, 't welck sy als een gheschenck te vooren vande Grieken haer eertz-vyanden hebben aenghenomen, ende (ghelijck als wy in andere plaetse gheseyt hebben) oock van andere natien, welke in die tijdt wat goeds ende bysonders hadden, daerom zijn die Romeynen tot allen tijden niet alleen voor spitsvinnigh, maer oock voor mannelijck gehouden geworden, Godt vreesende ende religieus (hoedanigh haer Religie oock gewest is) soo datse dickmalen de aller swaerfte wonder-teecken uytgheleyt hebben, als *Dionysius* ende *Valerius Maximus* verhalen, oock *Strabo* ende andere Authouren meer.

Dese volckeren hebben niet sonder groot verstandt ende sonderlijcke kunst verscheyden Kercken ende Altaren opgebouwt ter eeren van *Ianus* haren eersten Koningh, welke sy *Vertumnus* noemen, jae sy hebben oock die vermaerden Tempel van *Hercules* gebouwt naer by de Thirrenische Zee, oock die van *Lucina*, soo ghenaemt van de oude Grieken, *Pelasgis* of *Arcaden*, als *Strabo* meldt, sy hebben oock twee Tempels geconsecreert aen de Goddinne *Feronia*, van welke de eene ghelijckmen schrijft merckelijck groot ende sierlijck gheweest is, ghelijck oock de Tempel van *Iuno Argiva* (als *Plinius* schrijft) welke *Iason* in *Picentina* gebouwt heeft, ende noch een andere ter eeren vande Goddinne *Nortia*, welke oock niet min vermaert was, behalven dese was daer de Kercke van *Vulturnus*, 't welck een heylighe plaetse was voor hare Waersegghers, inde Boffchagie *Cimicia* ghenaemt, inde welke zy haer vergaderden om met malkanderen te eten ende offeranden te doen, oock raet te houden in saken van ghewichte, als noch vele andere gebouwen van dese soorte de welke ick hier niet verhalen wil.

Eyenwel sietmen noch huyden-daeghs veel teecken en reliquien in dat Landt van haere oude gebouwen, oock veel vervallene steden, welke de Romeynen gheslecht hebben, als daer was *Tarquinta* van *Tarcon* gebouwt, welke een ghesel van *Thirrenus* gheweest is, dichte by *Viterbo* ('t welck *Strabo* betuyght) ende het vaderlandt vande twee Koninghen *Tarquinius* gheweest is: ende van vele andere; jae oock van dien welke dese volckeren gebouwt hebben, vertrocken zijnde om

beter en ghefonder plaetsen te soecken, om te bewoonen, als voor exempel, de merckelijke vervallen ruinen, welcke noch te sien zijn, alwaer de oude stadt van Luni gheftaen heeft, niet wijt vande Haven, soo ghe-naemt, afgelegen, vande oude Scribenten seer vermaert, ende veele andere dinghen meer welcke wy hier voorby gaen.

Men siet oock noch inde selve plaetse reliquien van Tempelen of Kercken, ghelijck oock van andere treffelijke ghebouwen, als tot exempel by de stadt Luca, waer noch een goet deel van een Tempel van *Hercules* staet, ende een ander ter eeren van haren Godt *Vetulonus* ghebouwt: alwaermen seydt dat de oude stadt *Vetulonia* een Zee-stadt gheftaen heeft, ende men siet noch huysen - daeghs binnen Florence den Tempel *Martis* noch in zijn gheheel, welcke huysen - daeghs ghe-naemt wort de Doop-steen van *Sint Iohannis* den Dooper, haer beschermmer ende patroon, 't welck een onfeylbaer teecken is dat voortijden een vermaerde stadt aldaer gheftaen heeft, dese forme van buyten is acht-kantigh, ende is met witte ende swarte Marbel-lijsten verciert, maer van binnen isse met Colommen naer de Corintische Order verciert, staende op Pedestalen met Tabernakelen daer onder, ende Ornamenten daer boven, welcke rondom gaen, ende van de beste Marbel gemaect zijn, ende zijne forme is boven oock vry geconserveert, daerom kanmen uyt de delicate-nisse van 't werck, ende Order afnemen dit de schoonste Tempel binnen Italien te zijn gemaect in voortijden, behalven dat, heeft dese Kerck oock drie poorten van Metael al vol Historien, van *Laurentius Gibertus* gemaect, welck werck voorseker onder de huysen - daeghsche wercken 't voor-naemste is, ende het konst-baerste, ende treffelijkste van werckmanschap.

Behalven dese Tempelen sietmen oock noch huysen - daeghs andere ghebouwen, als namelijk twee Amphitheatra; de eene gheloofmen dat eertijds in Popolonia gheweest is, (huysen - daeghs *Piombino* ghe-naemt) een Zee-stadt, ghebouwt inde forme van een nette, ende is met blauwe of rots-steen verciert, de andere van ghelijcken staet alwaer *Vitulia* gheftaen heeft, 't welck een oude stadt in Toscana gheweest is. Maer onder alle oude ghebouwen van dat volck is dit het grootste geweest, want ist als *Varro* betuyght 300 Romeynsche voeten breedt gheweest, ende wonderlijk hoogh, ende noch wonderlijcker van kunste, als oock van kostelijckheit der materie, te boven gaende de Labyrinthus van *Porfena* haren Koningh, die hy tot zijn begraefnis ghemaect hadde onder aen de stadt *Chinfi*, welck ghebouw, alhoewel het van seer groote ende vierkante steenen gemaect was, nochtans ten tijde van *Plinius* de groote was het heel gheruineert, alhoewel de huysen - daeghsche wercklieden segghen datmen noch sommighe Vestigy of teekenen daer van siet.

Lib. 36. cap.
13.

De Toscanen pleghen in hare ghebouwen, hoewel slecht, een sekere graviteyt, ende omme de robuustheyte hebben de andere natien dese manieren van 't gebouw, de Toscanische genoemt (gelijck *Vitruvius* seydt) ende pleghen vier soorten van vierkantighe Tempelen te maken, ende twee ronde, gelijck wy in zijne plaetse beschreven hebben, 't welck de Grieken ende anderen eenfdeels naeghevolght hebben, ende andere volcken, ende daerom willen wy in dese plaetse niet meer daer van spreken, ende van dit Order heeft *Vitruvius* oock gheschreven, namelijk van de proportien vande Colommen, van hare Basen ende Capitelen.

Lib. 4. cap. 7
Lib. 4. cap.
2. 3.
Lib. 4. cap. 7

De Romeynen (ghelijck als wy schoon gheseydt hebben) plegen van over al te nemen wat schoon was ende haer behaeghden, ende daer mede hebben se, navolgende de Toscaensche op die wijze veel schoone gebouwen gebouwt, alsoowel geestelijck als wereltlijck, daer van men noch huysen - daeghs binnen Roomen siet, ende elders noch veel reliquien vindt, als voor exempel het Amphitheatre binnen *Verone*, de brugghe van *Sint Maria Egyptia*, daer nae *Sista* ghe-naemt; ende noch een andere de vier hoofden ghe-naemt; properlijck alle beyde over de *Tevere* in Roomen, onder de welke by avonture oock wel magh ghereckent worden, die van *Adriaen* by 't Casteel van *Sint Angelo*, welcke ghebouwen veel robuste deelen in haer hebben, ende sterck, vande Toscaensche Order, welcke met rustighe wercken te midden gebonden zijn.

Maer tusschen alle bysondere wercken van dese Order kanmen segghen, dat binnen Roomen twee zijn, de aller vermaertste van die soorte, ende dat zijn de twee Colommen, namelijk de *Trajanische* welcke in 't midden van zijne marckt stont, als de Historien sprecken, ende hare Medalien bethoonen het noch, ende de *Antonina* ter eeren vande Keyser *Antoninus Pius* opgherecht, de welke alhoewelfe op haer heel schoone Pedestalen staen, vol Historien van boven tot beneden toe, ende ghemaect als wijn-rancken daer in met kluchtighe en wonder schoone snijdt-wercken, ende treffelijke fijne ende reyne Marbel is, ende met soo grooten vlijt tot malkander geset, nochtans zijn hare proportien ende formen van *Modonaturen*, *Basen* ende *Capitelli* ghemaect naer de Toscanische Order.

Het sal de beminners vande Antiquiteyten niet wonder duncken dat wy huysen - daeghs weynigh exempelen hebben van dese ende andere Orders, want de verwoestinghe van de Barbarische volcken, tijt de welke alle dingen verwoest, ende soo veel andere accidenten van vyer, eyndelijck hebben alles ghedestruert, ende hier behoortmen meer in consideratie te nemen, dat het een Antiquiteyt is, welcke meer en forghvuldiger behoort behoedt te worden, want indien wy soo vaste regels daer van nemen als wy inder daet doen, soo is het bekent dat hare gheele verliesinghe het verderf der schoone Architecture met sich brengen sal.

Aenghesien dat de Toscanische Order, (welcke wy bethoont hebben) in al zijn deelen heel hardt is ende

is ende bloot, daerom schijnt datmen met redenen de rustijcke banden daer ghebruycken kan, of hoeck-wercken die niet delicaet en behoeven te wesen als in andere Orders, ende infonderheyt inde makinghe van bruggen, of ghevanckenisse, ende andere ghebouwen, welcke vast moeten zijn, of die vande wateren ende getijden kunnen beschadicht worden.

Men kan seggen, dat de Egyptenaers het rustijcke werck gevonden hebben, want de Piramides welke machtighe gebouwen zijn, ende vermaert door de geheele werelt, (als wy elders verhaelt hebben) zijn op foodaniger wijse binnen Roomen, als daer is het Mole of begraeffenis vande Keyser *Adriaen*, hoe wel men hyden-daeghs niet dan de bloote Steenen siet, als oock de aenghesichten van binnen ende buyten vande warme baden, ende veel andere die alle zijn van dese Order gheweest, ghelijck oock de muren rondom den hof of gaerden, ende het buytenst vande slincker flancke vande Basilica of Tempio van *Pantano*, ende die van *Antoninus*, ende *Fauslina*, ende andere veele, oock de groote Poorten, ende die van *Sint Lourentz*, alle beyde aen de muren, ende 't meestendeel vande bruggen, daer van wy gesproken hebben.

Lib. 1. cap.
10.
Lib. 4.

Buyten Roomen, waermen seydt dat het Offen-hoofd is, daer is de schoone begraeffenis van *Cecilia Metella*, de dochter van *C. Ortensius*, en de Vrouwe van *Crassus*, rondt van forme, op een vierkantighe robuustheydt, ende van Trevertinische Steenen. Tot Tivoli ende inde Adrianische stadt, ende rondom Roomen, ende oock in Campania sietmen veel rustijcke wercken, ghelijck oock de Porto van Terracina, ende het Basament vande groote Kerck, ende insghelijcks te Pozolo, ende te Baye, ende binnen de oude Cuma, in 't landt Dilavoro sietmen veel teekenen van treffelijcke gebouwen heel groot, alle van Rustijcke wercken.

Insghelijcks buyten de poort van Rimini, op die zijde daer sietmen de vermaerde Brugghe vande vijf *Archi*, welke *Augustus* over de rivier Rubicon heeft maken laten, al van rustijck Legamenten of Banden wel aen malkander gevesticht, met verscheyde Tabernacoli midden inden Pilastroni, ende insghelijcks binnen Vicenza zijn twee heele oude Bruggen, een over de riviere Bacchilione, de andere over de Rerone, de welke de Latijnen met de autoriteyt van *Eliaus* genaemt hebben *Eretenus*, ende dese wercken zijn van Polijste vierkantighe steenen schoon van forme, noch twee andere binnen Pola by Hiftria ghelegen, aen 't uytterst van Italien, daer is een Theatre met een Amphitheatre, met noch andere overblijfsels van gebouwen, ende eyndelijck te Verone het buytenste van 't Amphitheatro, ende andere Triumph-booghen binnen de loop-plaetse, ende Bruggen zijn veel van dese manier van werck.

Eliaus.

De Toscani onder alle nieuwe Meesteren behouden die soorte van gebouwen noch hyden-daeghs gestadigh. Soo datse de Faciaten vande publijcke Paleysen heel maken, ende de private huysen, alle van boven naer beneden toe (gelijck als sy seggen) *à Bozze*, door de bequaemheydt van hare steenen, welke graeu van colour zijn, van welke men kan naer die manier van werck, de stocken of vierkanten vande Pedestalen ende Schachten vande Colommen maken, of vande Pilastroni al van een stuck van boven tot beneden toe, ende insghelijcks de vleugel ende Cunei vande *Archi*, ende somtijds vercierren sy de Friesen, ende vlacken vande frontespiten, of van een Boza alleen van steen, of verdeelt in vierkanten ende Bozze, ende gratieuselijck tot malkander bevesticht, soo dat de voeginge aen malkander ende hoecken der steenen van boven, aen die van onder niet en stooten, ghelijck wy in andere plaetsen inde manieren vande muren bethoonen fullen.

Lib. 8. cap. 8

Daerom moeten de kleynste steenen van volmaecte vierkanten zijn, ende moeten 't werck van binnen wel aen malkander binden, ende daer en tusschen fullen andere tweemaal langher geset zijn, ende noch 2, daer nae de Order het vereyscht, ende de verdeelinghe van 't werck, ende meestendeels inde wercken, welke uyt het water rijzen, welke hier binnen Venetien fundamenten genaemt worden, ghelijck wy ghemaect hebben in de wooninghen vande plaetsen van *St. Procureren* over de riviere van *St. Granari*, ende van *Zecca*, ende hier uyt kanmen verscheyden dinghen maken ende versieren, indien de banden schoon ende gratieus gemaect worden.

Nu willen wy komen om te verklaren de particuliere Module vande Colommen, hare Ornamenten ende Pedestalen met de verdeelinghen van haer deelen, ende fullen oock designeeren of ontwerpen de formen vande Colonnati, alsoowel simpel als met haer Pedestalen daer onder, ende insghelijcks de Boghen vande eene ende andere soorte, met de Poorten ende Vensteren, ende andere deelen welke de een ende de andere eygen zijn, ende eyndelijck fullen wy de Modonature of de Sacome van alle de deelen verklaren, alsoowel van buyten als van binnen, met al hare leden vande vermaertste oude gebouwen ghenomen, welck 't meeste aenfiens waert zijn, ende tot onser wetenschap ghekomen zijn, ende ghemerckt met cijfer letter en getalen van hare deelen, als zijnde een Theoreticalische wegh, ende somtijds met de deelen ende minuten, zijnde de cijfers en letters als de ziele ende af-teekeninge het lichaem van alle deelen.

Men moet oock mercken, dat wy in dit ons werck de ontwerpinghe gheset hebben in haer eyghen forme ende aspecten, sonder eenigh dingh inde prospectie te trecken, niet door onwetenheydt of onse moeyten te verminderen, maer dat de proportien ende gheteekende Moduli realijck met malkander over een komen souden, soo wel in de buyten als inde binnen deelen, ende om dat de liefhebbers van dese kunst haer niet souden binden aen de ontwerpinghe, ghelijck als vele doen, maer datse haer verstandt daer in souden oefenen, ende wy vermanense datse de redenen wel onderfoecken, ende

de alle dinghen wel leeren, op datse die in hare reale wercken ghebruycken moghen, ende tot dien eynde hebben wijse met snyingen ende deeltjens ghemaect, welcke achterghelaten kunnen worden, indiense voor ghemeine ende ordinaerlijcke wercken dienen sullen.

Ende om dat de Toscanische Order de alderoutste is, daerom behoort hy oock de alder sterckste te zijn, (ghelijck wy in een ander plaetse gheseydt hebben) ende om de oude Antiquiteyt te onderhouden, maer meest om dat hy draghen ende ophouden moet of alle in 't gheheel, of 't meeste deel van de andere Orders: *Vitruvius* heeft vande Colommen, Basen ende Capitelen gheschreven, tracterende vande Toscanische Tempelen. Van dit Order kunnen al de gebouwen ghemaect worden, welke robuust ende vast zijn moeten, tot dien eynde datse de quade tijden kunnen wederstaen, ende andere ongevallen des tijts, als daer zijn de Poorten, de Dijken, de Bruggen, ende veel andere daer van wy in een ander plaetse ghetraecteert hebben, ende sullen noch meer spreken, wanneer wy van de fundamenten sullen handelen, ende kan insghelijcks een huys op 't landt alsoo ghemaect worden, ghelijck wy in veel plaetsen gheordineert hebben, ende men in onse ontwerpen of af-beeldingen sien kan, ende om dese dinghen beter te verstaen, willen wy totte particuliere Modulationen komen.

Cap. 10.
Lib. 4. cap. 7

Lib. 8. cap.
5. 1.

Cap. 10.

Cap. 30.

De Toscaensche Colommen, ghelijck wy geseydt hebben, met Basen ende Capitelen behooren $7\frac{1}{2}$ Moduli hoogh te zijn, ende die van 8 sullen evenwel niet onacnghenaem zijn, de Base sal $\frac{1}{2}$ Modulo hoogh zijn, ende het Capitello even soo veel, de Fusto of Schacht vande Colommen sal $6\frac{1}{2}$ Modulo hebben, of 7 met de Cimbria van onder ende van boven daer in begrepen, met zijn Tondino, Dese Colommen verminderen in hare hooghte $\frac{1}{2}$ vande groote van onderen, ende in 't eynde van dit boeck sullen wy verscheyden ontwerpen of af-beeldingen hebben, waer by wy de diminutionen met reden sullen kunnen doen.

De Basi sullen ordinaerlijcken ghemaect worden met de plinten of vierkantige Tafelen, insonderheit in groote wijde plaetsen, oock als de Colommen op Pedestalen staen, want alsdan hebbense meer gratie, 't is waer, inde nauwe of enge plaetsen, ende welke veel ghebruyckt worden, datse oock sonder Pedestali zijn, ende sonderlijck inde gebouwen op 't landt, ende alwaer men met velerhande gereetschappen en boertuygh moet omgaen, die het werck kunnen beschadighen, want alsdan is het niet onbetamelijck, datmen heele robuuste van ronder forme maect, want soo behoudense oock noch meerder sterckte, alsoowel voor dese als voor de andere Basen.

Cap. 10.

Het Ornament boven de Toscanische Colommen moet $\frac{1}{4}$ van haer hooghte hebben, ghelijck wy geseydt hebben nae 't uytwijzen van verscheyden gevonden fragmenten, of verbroken stucken, ende als men 't Fregio $\frac{1}{2}$ min maect dan de Architrave, dan sal 't geheele Ornament $\frac{1}{7}$ hebben vande hooghte vande Colommen, ghelijck inde Romeynsche, Ionische ende Corintische Order, ende sal dan $1\frac{1}{2}$ Modulo hoogh zijn, ende soomen een maect van vier deelen, dan komt het een Modulo ende $\frac{1}{2}$, of juyft twee Moduli.

Dese hooghte verdeelt sich in 17 deelen ende $\frac{1}{2}$, daer van 5 de Architraven toe komen, ende $6\frac{1}{2}$ de Fregio, ende dan blijvender noch juyft 6 voor de Cornice overigh, soo dat de Architrave $\frac{1}{2}$ Modulo hoogh is ende $\frac{1}{2}$ twaelfde-deel, het Fregio $\frac{1}{3}$ van 't Modulo ende een weynigh meer met sijne Lista, ende de Cornice wat minder als $\frac{1}{4}$ van 't Modulo: Wanneer de Colommen moeten Pedestalen onder hebben, om de selve met eenighe gratie te verhoogen, gelijck de twee Colommen van *Trajanus* ende *Antoninus* binnen Roomen hebben, soo moetense zijn $\frac{1}{4}$ der hooghte van de heele Colonna, 't welck tot twee Moduli komen sal, min $\frac{1}{2}$ van 't Modulo.

Dese hooghte moet verdeelt zijn in 5 gelijcke deelen, vande welke de opperste de Cimacia toege-eyghent worden, met zijne leden, ende twee ende volghende $\frac{1}{2}$, de tronck of vierkant van 't Pedestael, ende een deel, ende $\frac{1}{3}$ blijft beneden voor de Zocco, robuust ende effen, de welke soo simpelijck op 't vlacke ghestelt wort, zijne hooghte is $\frac{1}{2}$ Modulo juyft, ende de Cimacia een $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, de welke al met malkander de boven gheseyde hooghte maken. Vande Basen ende Capitello vande Toscanische Colommen, oock vande Architrave, Fregio ende Cornice, ende insghelijcks van de Basimento ende Cimacia vande Pedestilo, ende van al de andere deelen ende leden sal hier achter gesproken worden, ende willen in 't eynde van dit Capittel hare Modonaturen thoonen.

Vande Colonnati ende simpele Archi, vande Toscanische Order, ende vande Colonnati ende Archi met Pedestalen aen de Colommen, ende vande Poorten van binnen. Cap. 16.

Lib. 4. cap. 7
Lib. 3. cap. 2.
Lib. 4. cap. 2.

M dat dese Order kan met Colonnati ende simpele Archi ghemaect worden, en met Pedestalen beneden aen de Colommen, daerom willen wy de verdeylinge van elck een in 't bysonder maken, de Colonnati waer de Colommen op 't vlacke geset zijn dienen tot Loggien, ende dierghelijcke gebouwen, daer van men sommighe exempels inde oude gebouwen vindt, ende *Vitruvius* heeft vande Colonnati vande Portici of Galleryen, van 4 soorten van Tempelen gheschreven, ende in andere plaetsen, alwaer hy spreeckt vande Intercolumni Areostili, (ghelijck wy van de Tempelen verhaelt hebben,) daerom indien hy van 4 Colommen zijn moet, dan moet de gheheele lenghte

lenghte ghedeelt zijn (van 't een uysterst tot 't ander toe) in 11 deelen ende $\frac{2}{3}$: daerom indien de Sperti vande Basen vande Pilastri van buyten eerst ghestelt worden, soo sal een deel van desen voor een Moduli dienen, ende de groote ofte dicke vande Colonna, lettende (ghelijck wy elders gheseydt hebben) dat altijd Pilastren op de kanten moeten gheset worden; Vier Modulen behooren aen de twee Colommen ende twee Pilastren, de kleynste Intercolomni machmen 2 Moduli ende $\frac{1}{2}$ voor elck geven, ende dan falder juyft 3 Modulen voor die in 't midden overig blijven, ende so zijn de deelen uytgedeeft, komende de middelste Intercolomnio een weynig meer dan $\frac{1}{4}$ op de rechte ende slincker zijde, en konnen aldus de Architrave van steen zijn ghelijck wy elders gheseydt hebben.

Cap. 10.

Ende om dat het te passe komen kan, datmen de Loggie, dat is, woon-plaetsen ende Galleryen of andere langhe plaetse maken sal van 6 of 8 Colommen, daer nae moet het getal vande Intercolomni, ende vande Colommen op de rechter ende slincker zijde aenghevoeght worden met de selfde Moduli, ende soo sal het wel staen, de een sal van 18 Moduli zijn ende $\frac{1}{3}$, ende inde andere juyft 27 Moduli, ende de tusschen Intercolomni moet grooter zijn dan de andere, ende indien wy Modiglioni inde Cornice maecken willen, soo komen 6 Spatij inde grootste Intercolomni, ende 5 inde kleynste.

De Colommen konnen vander aerden verhooght worden met een effen Sottobase van $\frac{1}{2}$ Modulo, ende dan salmen by trappen opgaen, om 't werck te Majesteuser te maken, behalven dat de Colommen so beter gesien worden, ende worden so vande wateren ende andere accidenten bevrijdt, so konnen dan oock geene viervoetighe dieren soo strength in loopen, ende aengaende de hooghten vande Colommen ende van hare Ornamenten, daer van hebben wy een weynig te vooren gesproken, vande Frontespici ende Acroteri willen wy in een ander plaetse spreken.

Cap. 10.

Teghen over het middelste Intercolomnio van dese Colonna, moet de principale poorte ghemaect worden, om beter naer binnen-waerts toe te gaen, daer van *Vitruvius* of gheen andere vande nieuwe werck-meesteren gantsch niet van ghesproken hebben. Daerom willen wy soo veel als de sake vereyscht daer van sprecken, maer men moet merken dat wy in alle onse Poorten een ander regel gebruyckt hebben dan *Vitruvius*, ende welke met de oude beter over een komt, als oock de verdeelinghe vande Ornamenten der Poorten ende de hooghten vande Colommen; om veel inconuenienten te vermijden, ghelijck wy gheseydt, ende men inde practijcke van dese dinghen beviden sal.

Cap. 10.

Daerom de hooghte, welke is van 't pavement tot beneden de Lacunari toë, 't welck hier verstaen wort van de beginninghe vande principale Cornice, ofte het hooghte van de requardi, welke inde Fregio zijn, (want daer sal het Livello ofte loot-recht vande binnenste Soffitti zyn) salmen in 7 gelijcke deelen verdeelen, ende de eerste vier van de vloer naer boven toe sal zijn voor de hooghte van 't licht vande Poorte, ende verdeelt sich dan in 12 deelen, ende van 6 deelen sal de breedte zijn vande drumpel, oft breedte van beneden ende boven, ende soo sal de poorte juyft tot $\frac{2}{3}$ komen, ende over een met de robuſtheydt vande Toscanische Order, ende dese deelen sullen oock noch dienen, voor de verdeelinghe van 't beweeghlijcke deel der Poorte.

Het Ornament boven sal $\frac{1}{2}$ zijn, 't welke het vierde-deel van 't licht is, (ghelijck *Vitruvius* inde Dorische Poorten ghedaen heeft) een deel komt hier af de bovenste Limitara toe, in stede van een Architrave, (ende soo veel sal oock de front vande Stupidi of Stijlen op d'eene ende de andere zijde zijn) de Fregio sal $\frac{1}{3}$ hebben, ende de Cornice een deel ende $\frac{1}{2}$. De Ornamenten van dese Poorten behooren heel robuſt ende effen te zijn, soo dat de principale Corniciamenten van buyten daer mede over een komen, ende almen een frontespicio aen dese Poorten maken wil, dan sal de Cornice naer 't Looft, sonder de rechte Gola ende 't Orlo wesen, welke daer nae de Cornice vande Frontespicio sal toebehooren, want anders sal het een gheheele groote mislagh zijn, ghelijck sommige ghemaect hebben.

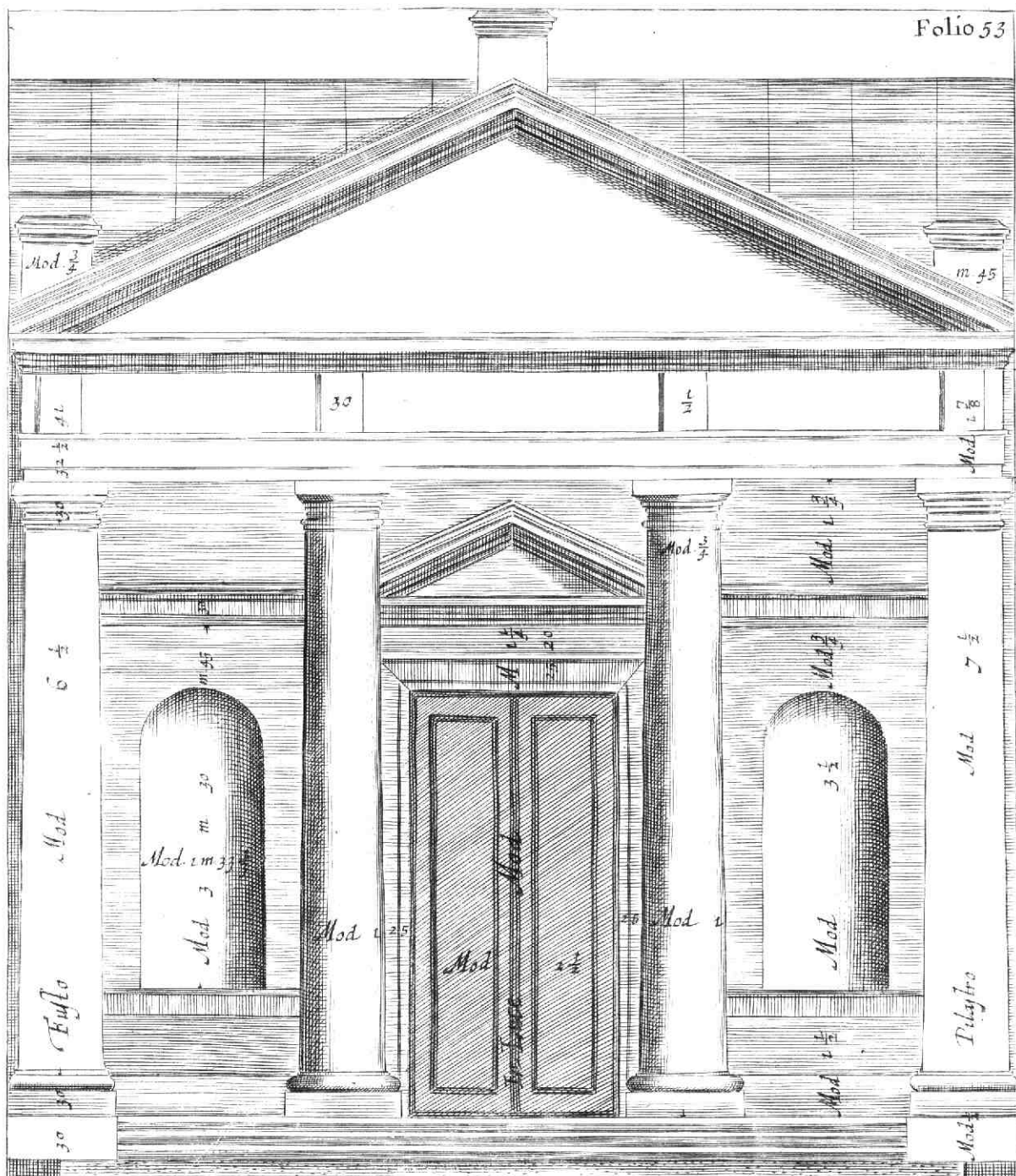
Lib. 4. cap. 10.

Cap. 14.

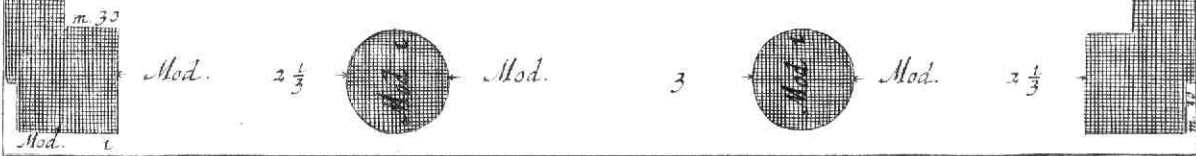
Vande beweeghlijcke Poorten hebben wy in andere plaetsen ghesproken in dit Order, ende oock in 't Ionische en Dorische worden de Poorten niet verkleynt, maer aengaende de Romeynsche ende Corintische Orders daer van sullen wy spreken, hoese eyghentlijck moeten ghemaect worden; het beweeghlijcke deel der Poorte sal van twee deelen ghemaect worden, met een recint van boven tot beneden omringht. Somen teghen de kleynste Intercolomni over Nicchi maken wil tot gieraet of om beelden daer in te stellen, behalven datse oock voor Vensters dienen konnen, (maer aldan sal de forme vierkantigh zijn) hare hooghte sal loot-recht met 't licht vande Poorte over een komen, en daer en boven falder een $\frac{1}{2}$ Cornice langhs heen over gaen, te midden van die van 't Ornament. De Nicchi salmen op een Cinta stellen, als een Cimacia van een Pedestilo, $\frac{1}{3}$ vande Colommen hoogh, ende soo sal $\frac{1}{2}$ komen voor de ghene welke boven gheset zijn, zijn Basament sal ghebonden worden met de Base vande Colommen, ende sulcke bindinghen ende dierghelijcke vermeerden veel de gracie ende lieflijckheydt van 't werck, ende soo veel aengaende de Simple Colonnati van dese Order.

Hier volgt de afteekeninghe vande Toscanische Zuyl-wercken, daer in de Moduli vande breedten ende hooghte geteekent zijn, met de portien of deelkens in al haer deelen.

De verdeelinghe van de Boogen kan sodanigh zijn, dat van d'een middel tot d'ander aende Colommen, welke aen de principale Pilastri ghelent zijn, 6 Moduli zijn, daer van 9 Spatij met haer Modiglions komen, de Colommen behooren een Modulo dick te zijn, ende een weynig meer dan de helft

COLONNATO TOSCANO.

voor uyt fteecken, ende die avantagie blijft voor 't Soffitto vande Architrave overigh, de welke tuffchen de Colommen heen loopt, 't gheheele principale Pilastro tuffchen de twee Boghen, te weten, de twee vleughelkens ende de Colonna in 't midden, moeten in de front van twee Modulen zijn; ende een weynigh meerder $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, welck komt $\frac{1}{2}$ meer van een Moduli dan 't halve licht van de Boogen.

De vleughelkens of leden van dese ende d'andere zijde vande Flancken der Colommen behooren in 't front een weynigh min te zijn dan $\frac{7}{12}$ van 't Modulo, ende worden van boven noyt vermindert in dese foorte van Archi, ende moeten tot d'Imposten toe al van een stuck zijn, infonderheyt inde volmaecte wercken, want sy gheven soo meer fchoonheyt aen 't werck, ende aen 't licht vande Bogen moetense ghelijck als een Aletta of Vleugelken zijn $\frac{1}{2}$ vande dichte of groote der Colommen, ende dese proportie, om reden der dichte vande muur moeten ghemeyn zijn aen alle Pilastri, sy zijn simpel of met Pedestalen daer onder, ende 't andere vierendeel blijft overigh voor de Sporte vande Contra-pilastro van binnen, als oock voor Ornament en 't bovenste gewelt te regeeren.

Het vlakke van dese Booghen moet sich een weynigh van de aerde op-heffen, ende daer moeten de ondere Basen zijn, op welke men de Colommen met haer Ornamenten stelt, ende d'eene ende d'andere moeten van maten ende proportien zijn daer van wy inde beginninghe gesproken hebben, lettende datmen al 't Ornament boven de twee Colommen rijfalerende ende uytpringende maect, van 't Frontespitio ende andere dierghelijcke deelen hebben wy ghenoech gesproken.

Cap. 12.

Volghende dese verdeelinghen moet het licht vande Booghen 3 Moduli breedt zijn, ende ontrent $\frac{7}{8}$ van 't Modulo, in sulcker voegen dat de Bogen ontrent $\frac{5}{12}$ van 't Modulo min $\frac{1}{2}$ zijn, van 't licht naer boven toe tot onder de Architrave blijven overigh $\frac{1}{3}$ van 't Modulo voor 't fluyt-werck of de Cuneo van de Bogen, welke al met malkander juyst 8 Moduli maken, de Imposten van dese Archi boven de Vleugelkens moet hoogh zijn ontrent $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$ vande gront tot hare hooghten toe, ende soo falfe tot een principale Cornice gheproportioneert worden, welck alleen boven de Colonna kan gheset worden.

De Archivolto of grootenis, welke om de Arco ringhs om gaet, moet $\frac{1}{2}$ zijn van zijne breedte, ende soo veel sal oock de Cuneo oft Scraglio inde front zijn, inde deelen naer by 't licht, welck sich naer boven toe verbreedt, met linien uyt het centre vande Arco ghetrocken. De Arco moeten $\frac{1}{2}$ cirkel maecken ende wat meer dan $\frac{1}{3}$ van 't Modulo, voor sijn avantagie, welke de Sporte vande Imposta van 't ghesicht wegh neemt, 't welke in alle foorten van Archi wel moet gheobserveert ende ghemerckt worden.

Alfinen de principale Poorten tegen over de middelste Arck maecken sal, om datse vierkantigh is moete soo hoogh zijn, dat zijne Cornice loot-recht met de Imposte vande Arco komt, ende van daer naer beneden het Fregio ende de Architrave tot cieraet, ende de hooghte van het licht sal $\frac{1}{3}$ zijn van de gront tot onder de Architrave toe, ende moet correspondentie hebben met de hooghte vande Colommen van buyten, doch wy willense rondt maken omse vande andere te verscheyden, ende wat naerder of engher als de Arco, om haere Modone te maecken, welke daer rondt omme gaet, die vande Imposta naer beneden toe kan opghedaen worden, want dese hooghte sal ghenoech zijn, de spatie daer van naer boven toe om licht in te nemen, kan aen de Golosie of riquadrato vande banden zijn, ghelijck oock de requadro vande twee beweeghlijcke deelen van de selve poort.

Op zijne rechte ende sliicker zijde moeten Nicchi gemaect worden, welke oock voor Vensters dienen kunnen, maer sy moeten boven vierkantigh zijn; hare boventte moet een weynigh onder de Imposta staen, ende onder aen moetmen een Fascia setten, indien het Pedestael een vierde deel vande opstaende Colonna hoogh is: al dat kan inde ontwerpinge ghesien worden.

Nu volghet de ontwerpinghe vande simpele Archi, vande Toscanische Order, met al hare deelen, geteekent met Moduli ende portien of deelkens.

Lib. 4. cap. 7

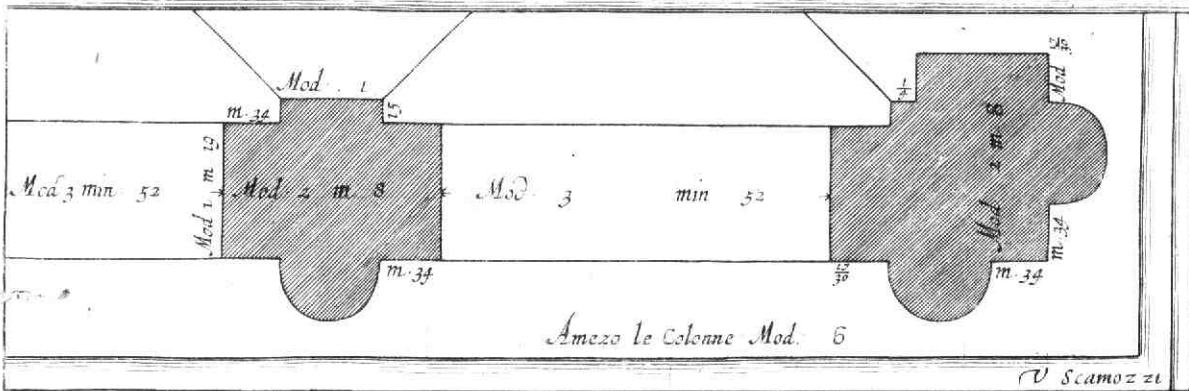
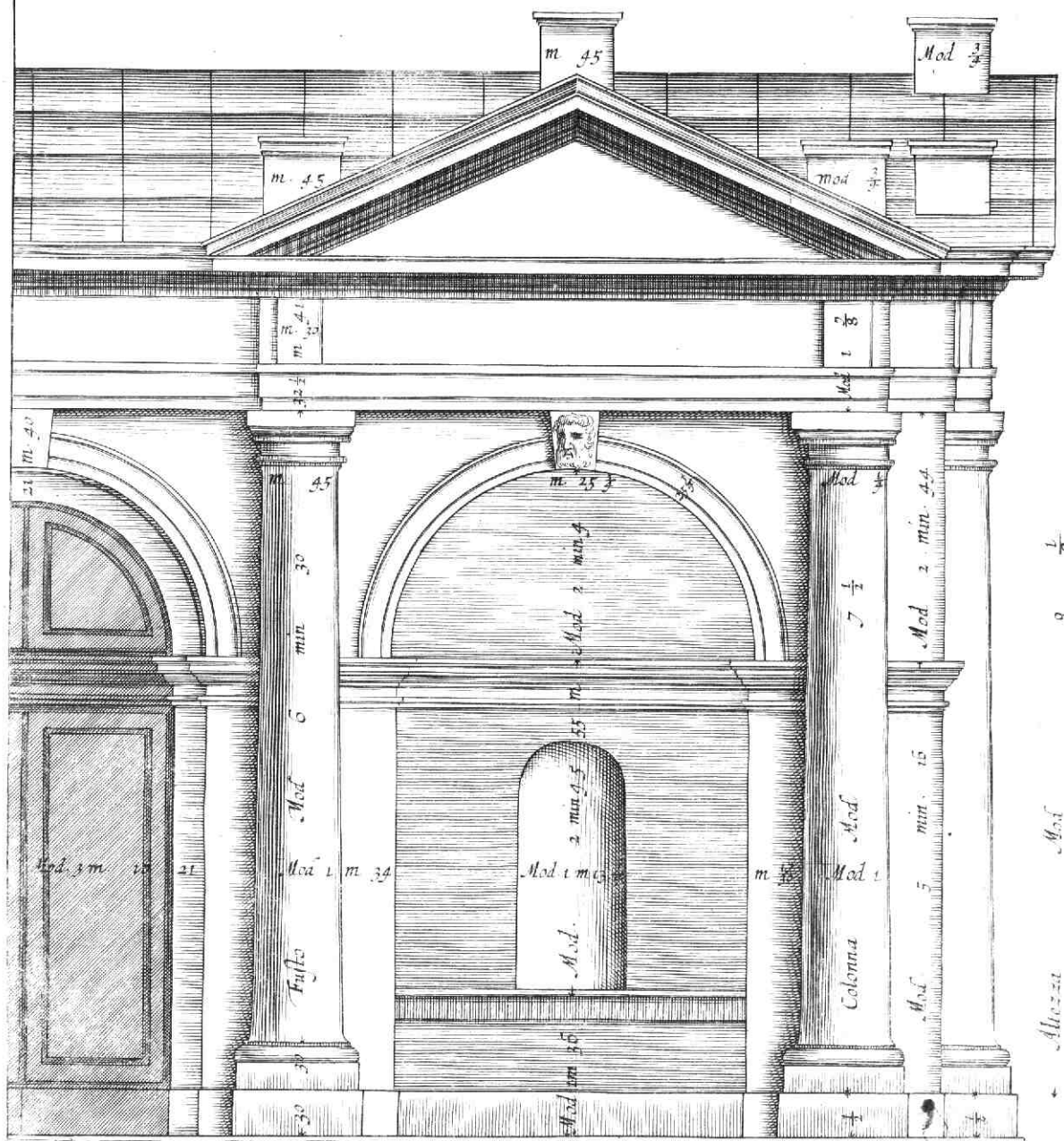
Behalven de simpele Colonnati kanmense oock maken met Pedestili beneden aen de Colommen, welke dinghen de Ouden gheobserveert hebben, als wy thoonen sullen, ende Vitruvius heeft daer van ghetraecteert inde ronde Tempelen naer de Toscanische Order, ghelijck wy gheseyt hebben, nochtans de nieuwe hebben in hare Schriften gantsch geene mentie ghemaect van sulcke Colonnati, niet van dat of de andere Orders, ende daerom willen wy ons bedencken daer van te schrijven.

Lib. 3. cap. 2.

De verdelinghe van dese Colonnati, indiense van vier Colommen ghemaect worden, behooren op dese wijze te gheschieden. Eerstelijck worden de Sporti vande Basamenten ghetrocken (welcke Vitruvius Plinthide noemt) de heele lenghte moet in 13 deelen verdeelt worden ende $\frac{1}{3}$, ende een vande selve sal voor 't Modulo dienen. Voor de twee Colommen ende twee uysterste Pilastri gheven wy vier Moduli, voor de kleyne Intercolomni 3 Moduli voor elck, (ende worden in ghelijcks ghemaect met de Intercolomni, welke Vitruvius aende Atri ende Tablini set,) ende voor de middelste 3 Moduli, ende $\frac{1}{3}$, ende soo sullen de Modulen verdeelt zijn, de middelste Intercolomnio sal tÿkans 't vierde-deel meer zijn dan die op de rechte ende sliicker zijde, ende op dese maniere kunnen de Architravi van levendigen steenen haer selven regeeren, of met remenati van ghebacken steenen.

Lib. 6. cap. 4.

Aen de Colonnati van 6 of 8 Colommen sullen de Intercolomni ende Colommen van d'een ende de andere zijden waffen in 't ghetal, de eerste sal zijn van 21 Moduli ende $\frac{1}{3}$, de andere van 30 min $\frac{1}{3}$, ende soo

V Scamozzi

de foo fullenfe geproportioneert ende juyft worden, ende indienmen Modiglioni inde Cornicen maect, den komender 7 inde groote Intercolomni ende 6 inde kleyne, de Colommen van dese Colomnati met hare Pedestili worden gheset op 't vlacke, wat verhooght vande grondt: ende 't Ornament, ende in ghelijcks het frontispici, ende andere dinghen behooren van dese Moduli ende forme te zijn, daer van wy alreede gesproken hebben.

Aengaende de poorte der Colomnati willen wy desen reghel gheven, sy sal teghen 't licht 4 deelen ^{Cap. 12.} van 7 hoogh zijn, welcke van het vlacke tot beneden de Lacunari komen sal (ghelijck als wy gheseydt hebben inde Poorte vande simpele Colomnato) of $\frac{1}{2}$ tot onder de Architrave toe, 't welck een kleyne verscheydenheydt maecten sal: zijn breedte sal zijn 2 deelen aengaende de Erte, Ornament ende Frontespicio met andere dinghen meer, daer van mach gheobserveert worden, het ghene dat gheseyt is, inde Poorte vande simpele Colomnata, de beweeghlijcke Poorten van hout moet in twee deelen ghemaect worden, verdeelt in $\frac{2}{3}$ voor d'eeene met zijn omloop, ende op dese maniere komte met de Dorische Colomna heel wel over een, welcke wy uyt *Vitruvius* uyt-gheschreven hebben. ^{Cap. 13.}

De Nicchi in de rechter ende sliicker zijde vande Poorte ende vande kleyne Intercolomni, haer boven-deel moet staen loot-recht met 't licht vande Poorte, ende onder moetense gheset zijn recht tegen over den Basi vande Colommen, maer alse voor Vensters dienen sullen, dan moetense boven de Cimacia van de Poggio ghestelt zijn, ende behooren meer vierkantigh dan booghswijs gemaeckt te worden, als men een Poggio aen yder maken wil, of aen eenigh deel bysonder van dese Colomnati, dan behoorense naer 't Loot vande Pedestali der Colommen te zijn, biude de Cimacien, Zocchi of Basamenten van d'eeene Pedestilo tot d'andere, 't welck gratie ende gieraet hebben sal.

Nu volght de ontwerpinghe vande Toscanische Colomnato op de Pedestili, ghesigneert met hare Moduli ende deelen.

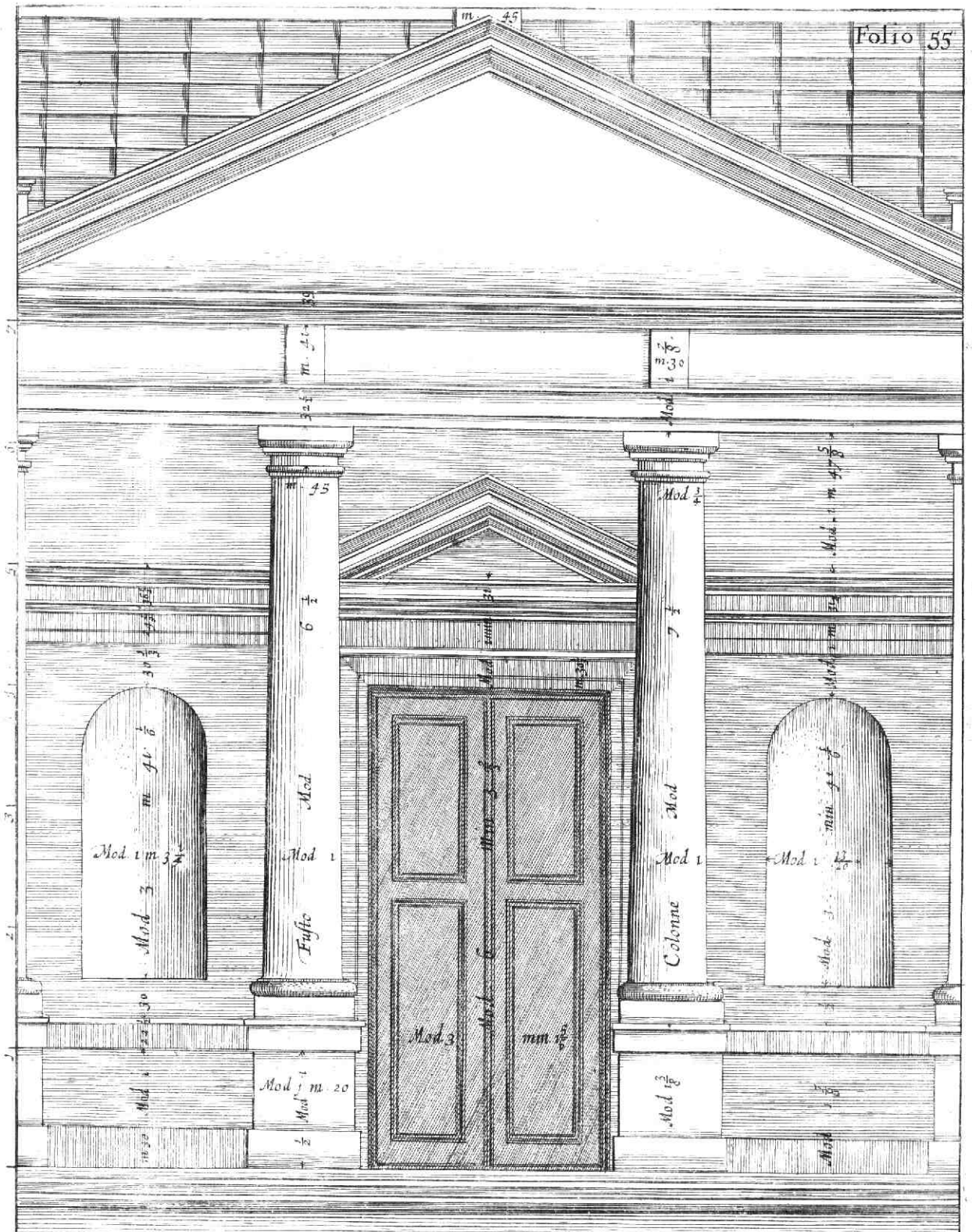
Alhoewel wy gheen oudt exempel hebben vande Archi met de Colommen op de Pedestili, nochtans behoortmen te ghelooven dat men die alsoowel van dat Toscanische Order maken kan, als vande andere, ende wy fullense ghelijck wijse inde publijcken, ende in de private wercken ghebruycken, tot Galleryen ende andere gelijcke occasien. De verdeelinghe van dese Archi sal zijn van half tot half, de principale Pilastri 6 Moduli ende $\frac{2}{3}$, daer uyt sullen komen 11 Modiglioni, ende soo veel Spatie inde Cornice, de Colommen moeten een Modulo dick zijn, ende van hooghten ghelijck als alreede gheseyt is, ende soo sullen oock zijn hare Pedestili, Ornaments ende Frontespici, ende de Colommen sullen vande Pilastri voor uyt gaen een weynigh meer dan de helft om meerder gratie wegghen, ghelijck oock als voor 't adjecto vande Architrave, de welcke van d'een Colom tot de andere loopt.

De principale Pilastro daer in mede begriypende de Vleughelkens ende de Colomna in 't midden, sal in 't front twee Moduli $\frac{1}{2}$ zijn, 't welck tot een weynigh meer als de helft vande Arco sal komen, geproportioneert als 7 met 13, ende het deel tegen 't licht vande Arco moet als een Vleughelken wesen, ende $\frac{1}{3}$ van 't Modulo, ende het resterende vierde deel sal voor het uyt-steek wesen van 't contrapilastro welcke 't gewelf van binnen regeert, al dat Massij van 't Pilastro is een Modulo, ende $\frac{1}{3}$ van 't Modulo, de Vleughelkens of zijden der Pilastri op de rechte ende sliicker-zijde vande Colomna van buyten, ende Pilastri van binnen sullen zijn in 't front juyft $\frac{2}{3}$ van 't Modulo, (ende soo veel sal oock zijn van midde tot midde der Modiglions) als die inde Cornici vande dese Order ghemaect worden, dan moeten de Vleughelkens al van een stuck ghemaect zijn, tot de Imposta toe, ende sullen van boven tot beneden toe naer 't perpendicolo staen.

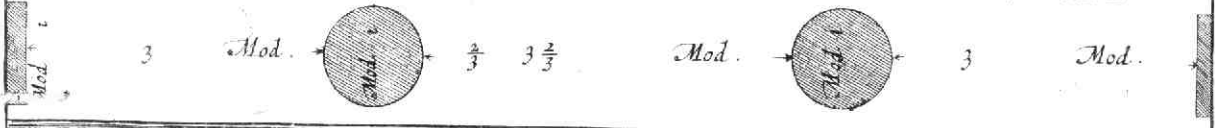
De breedte van de Archi sal 4 Moduli zijn ende $\frac{1}{3}$, ende hare hooghte sal $\frac{7}{8}$ min $\frac{1}{8}$ van 't Modulo zijn, van 't hooghte vande Booghen tot onder aen de Architrave toe, daer sal overigh blijven $\frac{1}{3}$ van 't Modulo voor de hooghte vande Cunico, of Serraglio vande Arco, 't welck al tot 9 Moduli ende $\frac{1}{3}$ van 't Modulo komt. De Arco sal van een halve cirkel zijn, en een en $\frac{1}{2}$ van 't Modulo meer, voor een increment of wasinghe van het geen, dat de Sporti vande Imposten hem beneemt, De hooghte van de selve sal soo veel zijn als het Fregio ende de Cornice, loot-recht met 't Ornament vande principale Poorte (ghelijck als gheseydt sal worden) om dese met de andere te vergelijcken, ende dit is de andere foorte van 't gieraet van de Imposten, ghelijck als wy in een ander plaetse gheseydt hebben, de grootenis vande Archivolte ende de front vande Cunico of Serraglio sal gemaeckt worden, gelijck als wy gheseydt hebben inde simpele Archi. ^{Cap. 14.}

De proportie vande principale Poorten van binnen van dese Archi behooren op dese maniere te zijn: van het vlacke alwaer de Archi beginnen tot boven haer Imposta salmen die in 5 gelijcke deelen verdeelen, de 4 onderste sullen de hooghte maken van 't licht der poorte self, ende het bovenste deel sal dienen voor zijn Ornament, ende sal 't vierde-deel zijn vande hooghte van 't licht selfs, 't welck sal $\frac{1}{3}$ tot onder de Architraven toe komen, de breedte van dit licht sal zijn de helft van zijne hooghte, alle leden ende deelen van 't Ornament ende Frontespicio moet genomen worden vande Poorten daer van wy elders gesproken hebben, ende haer beweeghlijcke deelen komen met die vande Dorische Poorten van *Vitruvius* heel wel over een. ^{Cap. 14.}

De Nicchi welcke men maect inde Archi op de rechte ende sliicker-hant vande Poorte, haere hooghte sal loot-recht met haer licht zijn, ende dat aende voeten recht over teghen de Basi ende Schachten vande Colommen, ende 't sal beter wesen alse voor Vensters dienen sullen, datse komen te staen op de Cimacia van binnen loot-recht mette Pedestalen, ende staen beter in vierkantighe forme.

DEL COLONNATO TOSCANO CON PIEDESTILI

me, dan in't rondt, ende op dese maniere sullen de Poggi vande Vensteren alsoo hoogh zijn als de Pedestalen, ende langhs de muren sullen de Cimacie ende Basamenti loopen, want dese correspondentie maccken 't werck gratieus, gelijk als wy alreede dickmaels geseft hebben.

Nu volght de ontwerpinghe vande Toscanische Archi met Pedestalen beneden aende Colommen gheteekent met hare Moduli ende portien.

Vande proportien ende particuliere maten vande Pedestalen ende Basen ende andere deelen vande Toscanische Order, insghelyck vande Capitelli ende Ornamenten op haer Colommen. Cap. 17.

M dat onse meyninghe is wel verstaen te worden vande ghene welke de Modonature of Sacome wel leeren willen, soo is het heel betamelijck dat wy de Planten met hare Profilen maken, ende insonderheyte vande Basi ende Capitelli; om dat vande eene de breedten ghenomen worden, ende de quadro of vierkanten of cirkel-ronde leden op dese wijze van malkander verscheyden worden, ende van 't profilo worden de hooghten ghenomen, ende de forme vande leeden selfs, de Fusto of Schacht vande Toscanische Colonna sal van beneden naer boven toe ordinaerlijck slecht ende even ghemaect worden, sonder eenighe soorte van Canalleturen, ende onder aen salmen de Cimbria gratieuselijck maecten, gelijk als in de andere Colommen.

't Geheele vierkant of Tafel vande Basen is 1 Modulo en $\frac{1}{2}$ meer, met welckers centro men een cirkel van een Modulo inde Diameter maect, welke is de voet vande Colonna, het overighe is voor de Agetti of Sporti vande leden, welke mette Tafel gelijk staen, de hooghte vande Basi is een half Modulo, verdeelt in 10 delen, namelijk inde Plinto of Tafel, ende inde Toro, de eerste is vierkantig, de andere cirkel-rondt, ende alle beyde hebben een Diameter, ende dienen gelijk voor de Basi.

Het Pedestaal is $\frac{1}{2}$ vande Colommen hoogh, namelijk 2 Moduli min $\frac{1}{2}$, wort in 5 deelen verdeelt, welke verdeelt worden door de Cimacia, Tronco of Quadro, ende 't Basamento ende alle dese deelen zijn vierkantigh: de Cimacia is $\frac{1}{3}$ van 't Modulo hoogh, verdeelt in 5 deelen ende $\frac{1}{5}$, de welke de Orlo van boven toekomen, met de Fascia, Listello ende Cavetto, welke vier leden zijn, diese aen malkander voeghen; sy heeft voor Agetto meer dan $\frac{1}{10}$ van 't Modulo voor elck deel, de Tronco van 't Pedestaal is een Modulo hoogh, ende heeft op allen zijden waermen sich wendet $\frac{1}{4}$ van 't Modulo: soo veel de Plinto vande Basi aengaet, de Zocco effen zijnde dient voor 't Basament $\frac{1}{2}$ Moduli hoogh, ende is het onderste deel van 't Pedestaal, heeft voor sijn Sporto $\frac{1}{3}$ van 't Modulo, namelijk $\frac{1}{3}$ van zijne hooghte voor yeder deel.

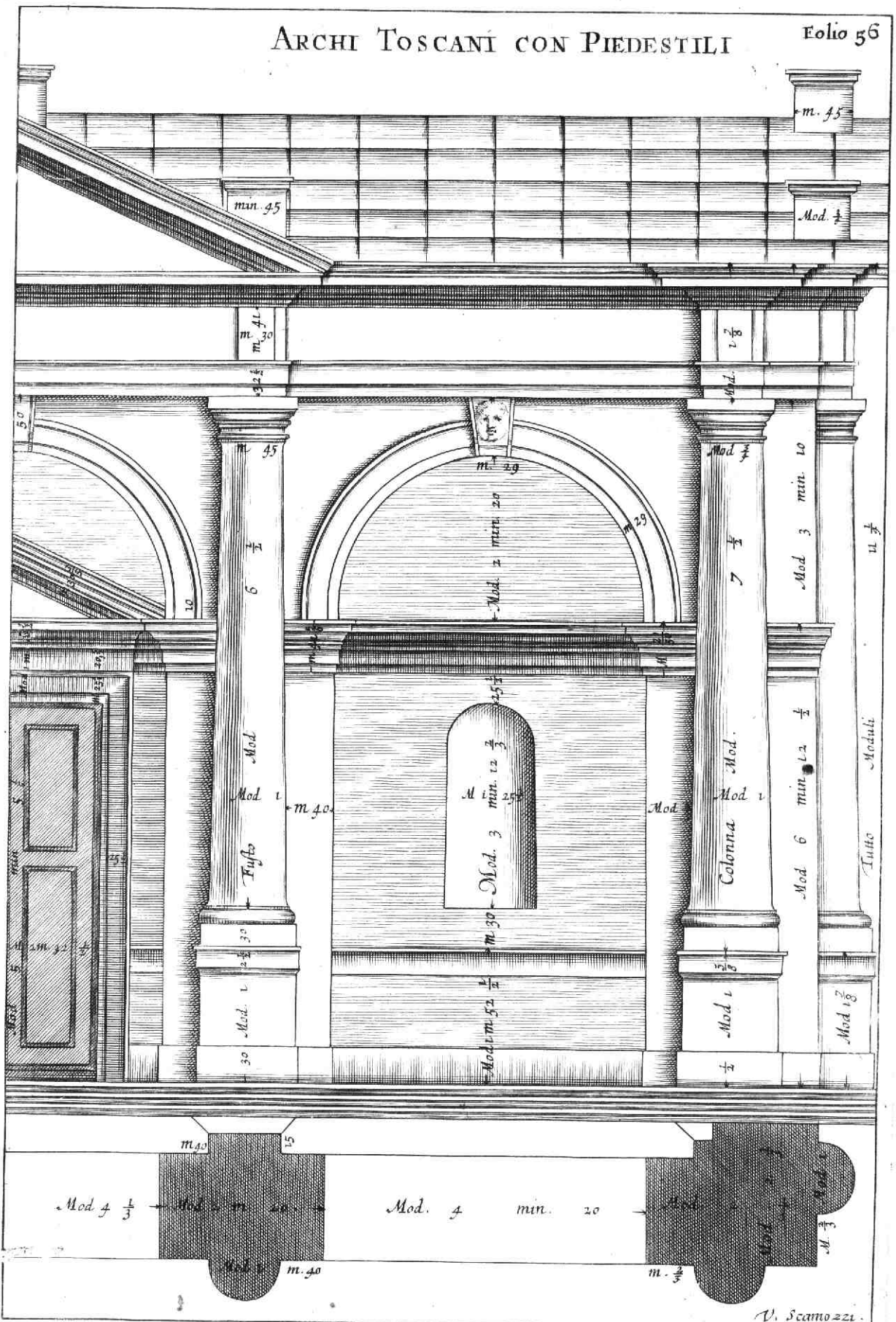
Van de rechte ende slincker-zijde van 't Pedestaal (van boven tot beneden toe, worden de Vleugelkens of viancken vande Pilastri door de grootte Archi ghetrocken, welke aen de voeten vande Colonna $\frac{1}{2}$ van 't Modulo breed zijn, op de kant vande tronck van 't Pedestaal, is de Imposta ende Archivolto vande kleinste Booghen, en is $\frac{2}{3}$ van 't Modulo hoogh, verdeelt in 8 deelen ende $\frac{1}{8}$: zijne leeden zijn de opper Orlo, Listello ende Fascia, daer nae volght 't Listello ende Gola, eyndelijck 't Listello ende Collarino, de Agetto van dese leden is bykans $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, de Archivolto of groote der Booghen is $\frac{1}{2}$ hoogh, ende $\frac{1}{3}$ van 't Modulo, verdeelt in 8 deelen min $\frac{1}{8}$, heeft vier leeden, namelijk het Orlo, Listello, en twee Fascie, van welke de grootte de helfte meer is dan de kleinste, ende soo behoorende ordinaerlijck ghemaect te zijn.

Op de rechte zijde vande Planta, dat is te segghen, van 't Pedestaal vande Basi is de Sacoma van 't Ornament vande poorte, welke binnen de groote Boogen dient, het vierde deel van 't licht hoogh, de heele hooghte is een Modulo ende $\frac{1}{2}$ meer, in 15 deelen verdeelt, vande welke 5 de Architraven toekomen, 4 de Fregio, ende 6 blijfter overigh voor de Cornice, dese is een weynigh hooger dan $\frac{1}{2}$ Modulo, in 4 deelen verdeelt, ende $\frac{1}{4}$: sy heeft 8 leden, namelijk het Orlo en Gola, (dat is een deel) Orlo, Listello, Giocciolatojo, Vovolo, Listello, ende het onder Cavetto, sijn Agetto is een weynigh meer dan $\frac{1}{2}$ Modulo, ende soo veel is zijne hooghte, het Fregio of de Friese is effen ende simpel $\frac{1}{2}$ van zijne Cornice hoogh, ende komt een weynigh meer dan $\frac{1}{3}$ van 't Modulo, de Architrave is $\frac{1}{3}$ van 't Modulo hoogh: verdeelt in 9 deelen min $\frac{1}{9}$, heeft 4 leeden, het Orlo, Listello ende twee Fascia, d'eene grooter dan de andere met hare Sporti.

Op de slincker-zijde vande planta of voetsole vande Basen, daer zijn de Modonaturen vande Imposta, ende grootnisse vande grootte Archivolti, en is even soo hoogh als het Fregio, verandert sich in twee Fascie, ende de Cornice vande Gola naer beneden toe: dese is een weynigh meer dan $\frac{1}{2}$ van 't Modulo hoogh, zijne leden hebben groote correspondentie met die vande kleinste Imposta, doch sy komen die vande Poorte te gemoet, de Archivolto is bykans $\frac{1}{2}$ Modulo hoogh, verdeelt in 9 deelen min $\frac{1}{9}$, ende heeft oock de selfde leden, die mede nae de andere geproportioneert zijn.

Nu volght de ontwerpinghe vande Modonaturen of Sacomen vande Basi, Pedestalo ende de Imposten, met andere deelen vande Toscanische Order, afgheteekent met Modulen, minuten ende portien.

De Toscanische Colonna (ghelijck wy gheseydt hebben) wort ordinaerlijck $\frac{1}{2}$ vermindert, ende heeft inde hooghte het Tondino met sijn Listello. De planta of onderste van 't Toscanische Capitello,

tello wordt in een quadro of vierkant van 't een Modulo geformeert inde Faciaet, ende dat is op 't minst de hoogte ende breedte, vande Tafel of Abaco. Alſmen een centrum in dit quadraet maect, dan kunnen een cirkel trecken van de hoogte vande Colonna: die $\frac{1}{2}$ van 't Modulo maect, ende van daer naer buyten toe ſtaen al de Sporti van hare leeden.

Lib. 4. cap. 7

De hoogte van 't Capitello is $\frac{1}{2}$ Modulo, ende wort (naer *Vitruvius* meeninghe) in deſe leden verdeelt, namelijk Collarino, Liſtello, Tondino ende Abaco, 't welck de nieuwe Meesters niet wel verſtaen hebben, doch wy hebben een Orlo daer by ghevoeght om datſe niet ſoo heel bodt ſtaen fouden, de welcke de Agetto ſoo wat vermeert, ende ſoo zijn oock de hooghten ende Sporti van deſe leden beter ghereguleert, ende dat is ſoo veel de Capitelli aengaet, daer van wy twee inventien voorgheftelt hebben.

Het Ornament van dit Toſcaniſch Order, 't welck van 't vierde-deel vande hoogte vande Colommen gemaeckt wort, is 2 Moduli min $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, verdeelt ſich in 17 deelen ende $\frac{1}{2}$, welke aen de Architrave, Fregio ende Cornice gegeven worden, de Architrave is in zijn Soffitto $\frac{1}{2}$ van 't Modulo breedt, ghelijck als her opperſte vande Colonna is, daer nae is die $\frac{1}{2}$ deelen hooght, 't welck tot $\frac{1}{2}$ Modulo komt, ende een half twaelfde deel, verdeelt in 't Orlo, Liſtello ende twee Fascie, daer van de grootſte de helft grooter is dan de kleinſte.

De Frieſe met zijne lijst is 6 deelen hooght, ende $\frac{1}{2}$, 't welck $\frac{1}{2}$ van 't Modulo maect ende een weynigh meer, is vlack ende ſtaet recht teghen over de eerste Fascia vande Architrave. Recht teghen 't midde vande Colommen ſelver worden de kleyne vlackjens gheſet, van welcken men meynt dat *Vitruvius* gheſproken heeft als hy vande eerste maniere van de Tempelen van deſe Order ſpreekt. De Cornice is 6 deelen hooght, of een weynigh min dan $\frac{2}{3}$ van 't Modulo, ende wordt in 5 deelen min $\frac{1}{2}$ gedeelt: welke in 10 deelen worden verdeelt, namelijk de Orlo van boven, Liſtello, recht uyt gaende Gola, Liſtello, Giocciolatojo met zijne Liſtello, ende Cavettino daer onder, welck voor 't Soffitto dient, daer nae komt 't Vovolo met 't Liſtello, ende onderſte Cavetto, de welke deſe Cornice maken: zijne geheele Agetto is ſoo veel als zijne hoogte.

Voor dit Ornament hebben wy geaſſigneert zijne Riſalie, de welke tot een Modulo komen, ende $\frac{1}{2}$, ende dicht daer by ſietmen een deel vande planta of voetſool ende Soffitto vande Cornice. De Toſcaniſche Order moet in al zijne deelen een ſeekere oude eenvoudicheyt en ſlechticheyt bethoopen, daerom hebben wy zijne leden robuſt met verſcheyde effene fascien ghemaect, ſonder eenigh ſnijdt-werck daer in.

Nu volgen de Modonature of Sacome vande Capitelli met de Architrave, Fregio ende Cornice vande Toſcaniſche Order, gheteekent met deelen ende portien.

Vanden oorſpronck vande Dorifche volckeren, en van ſommighe hare gebouwen, waer mede dit Order over een komt, ende van zijne Modulatiën. Cap. 13.

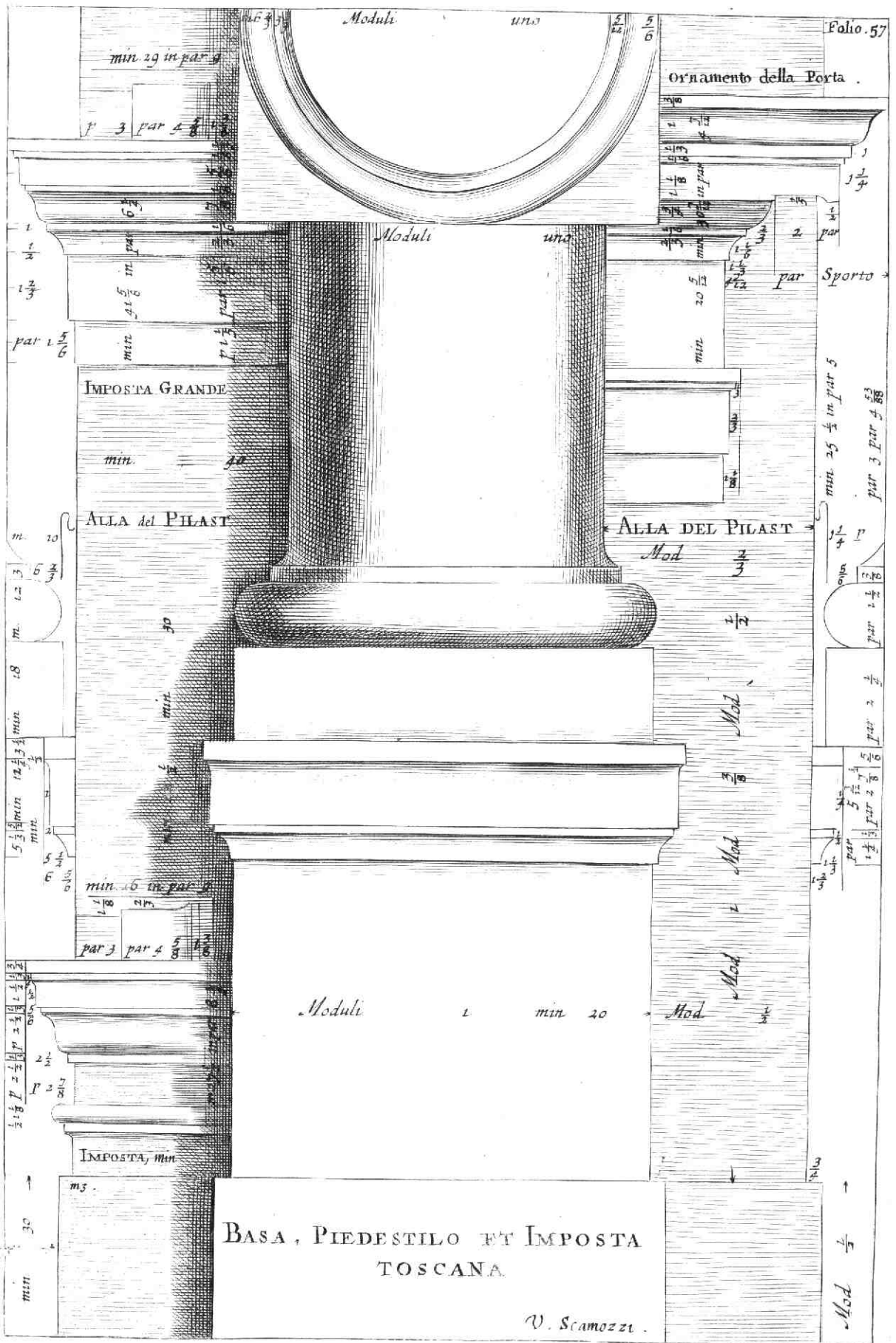
Ndien dat waer is dat wy uyt de voornaemſte Griekſche ende Latijnſche Scribenten hebben leeren kunnen. De Dorifche Order heeft zijnen oorſpronck niet genomen als ſommighe meynen uyt de Moderne Meesters vande Dorifche volckeren, welke naer *Ptolomeus* en *Plinius* meyninghe in 't Dorifche Landt ghewoont hebben, midden in Caria een Provintie in 't kleyne Aſia: het kan oock weſen dat oock de andere Dores de ſelfde niet gevonden hebben, (als *Vitruvius* hebben wil) welke in 't Achaia van Peloponeſus gewoont hebben, 't welck onder de Grieken heel vermaert was, Maer nae onſe meyninghe, heeft zy haer beginninghe ghehad van die Doren, welke eerst van alle ghewoont hebben in 't vaſte Landt van Terra Firma, ende een deel van Macedonien; ende op d'ander zijde van 't groote Achaia: als uyt die verſtaen wordt, welke van tijdt tot tijt beſchreven hebben, hoe de volckeren d'eene d'ander gefuccedeert hebben. De Dores gelijk uyt *Herodotus* ende *Strabo* te leeren is, zijn in 't begin Pelafgi gheenaemt gheworden, ende men kan oock uyt *Homerus* verſtaen, dat het een heel out volck is, ende hebben den tijden *Deucalionis* 't lant *Fitiotides* of *Ithiotides* beſeten, in Theſſalien of Macedonien gelegen, ('t welck huyden-daeghs *Livadia* genaemt is,) ende verjaeght zijnde vande *Aetolis* ende *Locrenien*, als *Thucydides* meynt, zijn als *Strabo* ſeyt in *Epirus* getrocken, daerſe een weynigh tijdts daer nae onder 't gebiedt van *Dorus* een ſoen van *Hellenus Deucalions* ſoen zijnde, zijn *Dores* gheuaemt gheworden, ende hebben dichte by den Bergh *Olimpus* ghewoont.

Maer vande Cadmiſche volckeren gequelt zijnde, zijns achterwaert in 't landt getrocken, 't welck *Doris* nae haer gheuaemt wiert, binnen de Landt-palen van 't grootſte Achaia ende Macedonia, ende kloeckmoedigher gheworden zijnde, hebbenſe de *Achaios* uyt haer landt verdreven, als *Plato* be-
 twyghet, ende hebben oock de *Argiven*, om andere redenen uytghedreven, met een deel vande *Lacedemoniaenen*, welke in verbondt met haer waren, ſo datſe een goet deel van 't *Peloponeſus* beſeten hebben, 't welck ſoo van een ſeker *Pelops* gheuaemt is geworden, die een ſeekeren hoop volcks uyt *Argia* daer in ghebracht heeft, 't welck eerst van zijne voor-ouders *Pelafgo* gheuaemt was, ende niet langh daer nae hebbenſe oock de *Joniers* van daer verdreven, uyt dat landt zijn daer nae veel

Paſſadio.
 Lib. 3. cap.
 15.
 Lib. 5. cap.
 27.
 Lib. 4. cap.
 1.

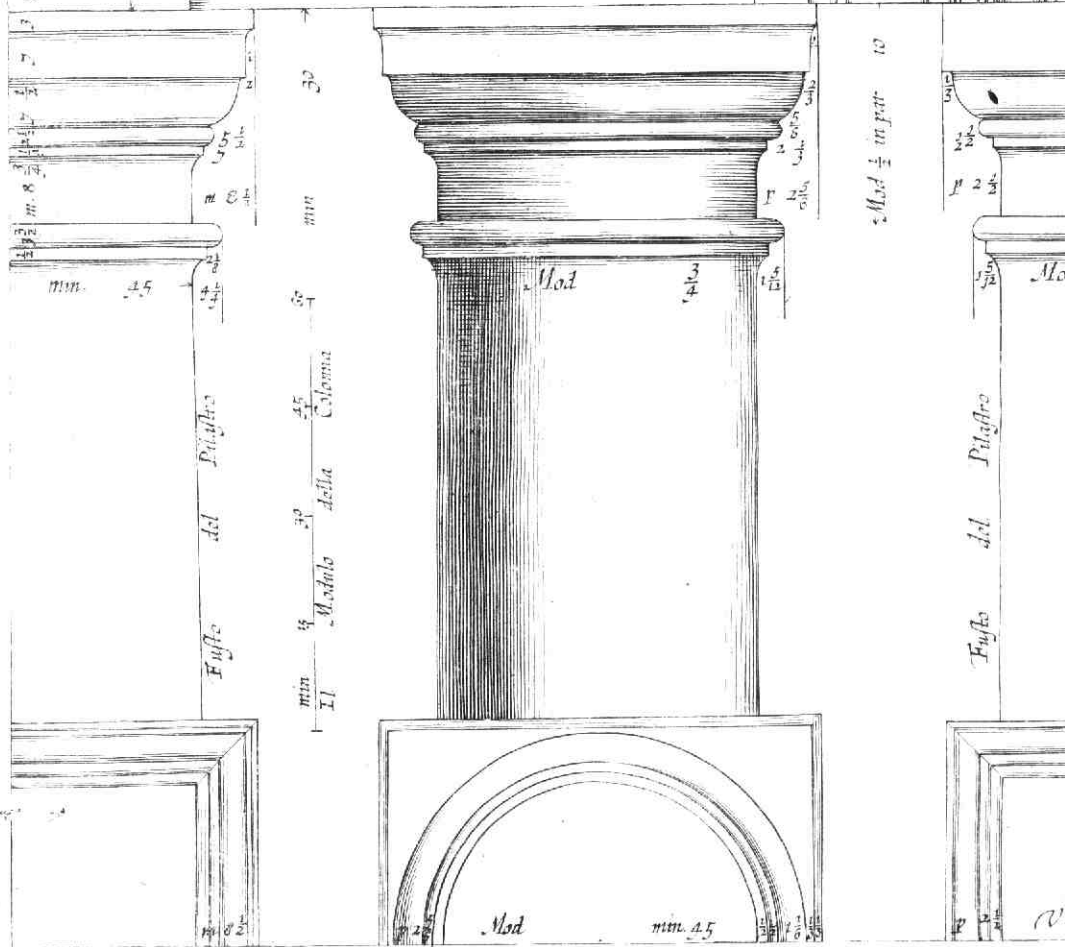
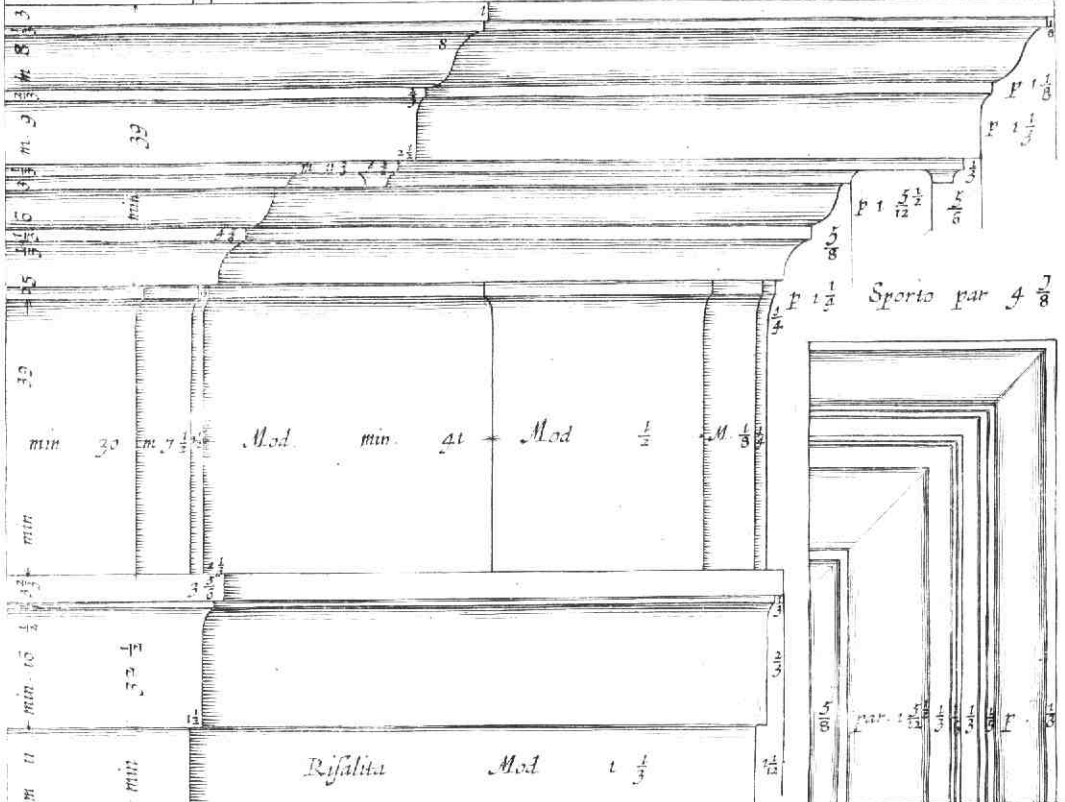
Lib. 5. f. 31
 Lib. 1. f. 33.
 Lib. 9. fac.
 180.
 Herod.
 Lib. 6.

De II. Lib.
 9. fac. 444.

BASA, PIEDESTILO ET IMPOSTA TOSCANA.

V. Scamozzi.

Vertical text on the right side of the page, including 'Folio 57' at the top and 'V. Scamozzi' at the bottom. It contains various measurements and notes related to the drawings.

waardige mannen gekomen ende meer dan uyt de andere Landen in Griecken-landt, ende aldaer zijn oock verſcheyden manieren van ghebouwen erdacht gheworden, alſmen van Order tot Order ſien ſal.

Hier uyt ſien wy klaer dat het niet waer is dat *Dorus* een ſoon van *Hellenus* ende *Optica* ghebooren, gheregeert heeft (als *Vitruvius* hier van diſcoreert) in kleyn Achaia, of dat hy heel Peloponſus beſeten heeft, ende veel min het grootſte Achaia, aengheſien dat naer de vertreckinghe der *Dores* uyt Macedonien, alwaer *Dorus* geregeert heeft, in 't andere landt van Peloponeſus daer ontrent vierhondert jaren tuſſchen loopen.

Ende het is conſequentelijck heel waerſchijnende, dat deſe volcken ghebowt hebben Tempels ende andere koſtelijcke ghebouwen, naer haer manier, inden tijdt van ſoo veel Iaren, van welke wy door de lanckheydt deſe tijds niet ſeekers hebben konnen: nochtans den Tempel van *Iuno* in 't landt Argos in Peloponeſus, is veel jaren daer naer ghebowt gheworden, ende van een ander Capiteyn of Koningh dan *Dorus*, alhoewel het zijn kan, dat inde ſelfde *Achaia* andere Tempels zijn geordineert geworden, na de ſelfde gelijckenijſſe, als in Attica van *Megarus*, het huys vande Maeghden welke *Minerva Eleuſina* toegeheylight waren, 't welck (als *Strabo* betuyght) pericles werck gheweest is.

In Peloponeſus (huyden-daeghs Morea genaemt) zijn, als *Pauſanias* ſeyt, naer de Dorifche Order ghemaect gheweest de Kercke van *Iuno* in *Elis*, omginghelt met Colommen van Marbel-ſteen, ende de Tempel vande moeder der Goden, ende noch een ander van *Minerva Alea*, dicht by Theagetti, van *Scopa Parus* ghebowt, welke van binnen twee Orders van Colommen ghehadt heeft, Dorifche ende Corintifche d'een boven d'andere, met frontifpitien van vooren ende achter, 't welck voor ons waerdigh aen te mercken is.

De vermaerde Tempel van *Iupiter Olimpius* was inſghelijcks naer de Dorifche Order ghemaect, als *Strabo* betuyght, ende *Lebonus* uyt *Elis* gheboren is de Werck-meefter gheweest, welke Architect in *Olympia* was, de ſelfde Tempel was heel omgingelt met Colommen van heele gewaſſen ſteenen: ende de Tempel van *Apollo* in 't iſul *Delus*, daer van men noch huyden-daegs de vervallene ruinen ſiet, ende die in 't Eylant Cyprus van *Iupiter Salamineus* binnen de ſtadt Salamina: ende behalven deſe Tempels ſoo was oock vande Dorifcher Order met dubbelt of drie dubbelde Orders van Colommen ende Galeryen, de ſchoone Marckt in *Elis*, daer van wy elders in 't 4 Boeck geſproken hebben.

Daer nae imiterende de Achei, Doren ende Elei van Peloponeſus, was oock als *Vitruvius*, *Pauſanias* ende *Strabo* betuyghen, naer de Dorifche Order ghebowt de ſchoone Tempel van *Apollo*, *Pannionius*, ende vermaert door *Neptunus*, *Heliconius*, 't welck het ordinaere Parlament-huys was van alle de Ionifche in 't kleyn Achaia, daer van het geheele landt Pannionia is ghenaeamt gheworden, ende in 't Eylant Samo (als *Vitruvius* ſchrijft) daer is een Tempel van *Iuno* geweest, van *Theodorus Focasse* ghebowt, ende noch een ander, als *Strabo* ſeyt, was in Patara de hooft-ſtadt van Licia, toegeheylight de *Dindimea* of moeder der Goden, welke de Argonauti op den Bergh Dindimus ghebowt hadden. Ende om dat de oude Griecken ende Latijnen (gelijck *Vitruvius* verhaelt) de Dorifche Order gevolgt hebben inde bouwinge der Tempelen van *Iupiter*, *Apollo* ende *Mars*, *Quirinus* ende *Hercules*, oock inde Kercke vande Moeder der Goden, van *Minerva* ende *Pallas*, ende dierghelijcke voornoemde Goden ende Goddinnen, ende boven de ghenaeemde noch veel andere diemen inde oude Schrijvers vindt, welke wy om kortſ-weghen achter laten, noch was oock het *Ærarium* binnen Scicion in Olympia naer de Dorifche ende Ionifche Order ghebowt vanden Tiran Miro, als *Pauſanias* verhaelt, heel van Bronſe ende Metael.

By de oude Romeynen waren inſghelijcks vele Tempels, de voornoemde Goden ende Godinnen toegeheylight, ende inſonderlijck die van *Quirinus* (als *Vitruvius* verhaelt) met twee voudige Galeryen met 64 Colommen ende 4 Pilaltren binnen de vleugelen, als wy uyt hem verſtaen konnen, behalven deſe ſien wy noch veel andere exempels vande Dorifche Order, die tot huyden-daeghs overgebleven zijn van hare wonderlijcke ſchoone ghebouwen, ghelijck binnen Roomen de eerſte Order van 't Theatre van *Marcellus* ende 't *Colifeus* of *Amphitheatre*, 't welck een vermaert werck is, ende 't Amphitheater, *Lataritius* van ghebacken ſteenen ghemaect, ende inſghelijcks fommighe reliquien van een ſekere Tempel met halve Colommen rondom de kelder, met de Ornamenten daer op van dit Order, op de Offen marckt, of *Tullianiſche* ghevanckenis, inſghelijcks ſietmen oock dat de tijdt verwoeft heeft veel ſtucken van andere ghebouwen, Baſen, Capitelli ende Corniciamenten hier ende daer ghevonden, binnen ende buyten Roomen, ende in Verone een deel van een *Triumphael Arco*, alle van dit Order.

Onder de Ouden hadt *Silenus* (als *Vitruvius* verhaelt) een groot Boeck gheſchreven, ende *Itthinus* ende *Capione*, inſghelijcks als wy in andere plaetſen geſeyt hebben, hebben geſchreven vanden Tempel van *Minerva* binnen Rocca van Athenen, ende *Theodorus Samius* of *Focſes*, heeft vanden Tempel van *Iuno* gheſchreven, welke in Samos was, *Hermogenes* heeft vande Dorifche Tempel van *Diana* gheſchreven, welke in Magnesia was, ende van dien in *Theas* de vader van *Bacchus* toegeheylight, *Itthinus* heeft den grooten Kelder van *Ceres* ende *Proſerpina* beſchreven, 't welck gheen Colommen hadde, die daer nae *Philon* in 't front ghemaect heeft.

Naer alle dit heeft *Vitruvius* gierlijck geſchreven vande Dorifche Order, bethoonende dat 't ſelfde ghebow tot zijnen tijden tot den Bouw-meefters veel wercks ghemaect heeft, als *Tharcheſcius*, *Phitius*

Phitius ende *Hermogenes*, ende 't is seecker de verdeelinghe vande Colomnati zijn soo licht noch soo klaer niet te verstaen, in respect vande Triglifi, ende Methopen inde Fregio, ghelijck oock de Modigliani in alle andere Orders, ende daerom hebben de Bouw-meesters voortijden hare Corniciamenten boven de Colommen soo simpel ende eenvoudigh gemaect, ende slecht, insgelijcks oock de volgende Cornici.

Om dat de Dorische Order vast is ende in 't gheheel sterck, als oock in zijne deelen, daerom hebben de Ouden dese hier verhaelde ghebouwen naer dit Order ghemaect. Het Mausoleum, de Moli ende diergelijcke, ende wy insghelijcks konnen de Arsenalen soo maken ende de munten, ende andere diergelijcke, ghelijck als wy gheordineert hebben in de eerste Order binnen de wercken vande doorlichtighste Heeren Procureuren ende de Procuratien selver, op beyde plaetsen van *Sint Marco*, ende de voornaemste huysen vande Burghers, alsoowel binnen de stadt als op het landt, ende daerom willen wy dese particuliere mesuren of maten geven, nootzakelijk voor alle verdeelinghen, inden welcken wy de aller oudste ghebouwen nae ghevolght hebben, ende tot de grootste lichtrigheyt ghebracht als ons moghelijk is geweest.

De Colommen vande Dorische Order (ghelijck wy in andere plaetsen verhaelt hebben) behooren Cap. 11. van 8 Moduli gemaect te zijn ende $\frac{1}{2}$ met de Basen ende Capitello, de Basen moeten $\frac{1}{2}$ Modulo hoogh zijn, wy prijsen oock niet dat de Colommen sonder Basen ghemaect worden, het Capitello moet insghelijcks $\frac{1}{2}$ Modulo hoogh zijn, op die maniere blijven de Schachten vande Colommen 7 Moduli ende $\frac{1}{2}$, de Cimbria van onder daer mede in begrepen met het hooft vande Tondino, ende fullen boven verminderen het vijfde deel vande groote van anderen.

Het Ornament boven op dese Colommen moet $\frac{1}{3}$ van haer hooghte zijn (als in een ander plaetse Cap. 12. gheseydt is gheweest, verdeelt sich in 18 deelen ende $\frac{1}{3}$: daer van 5 de Architrave toekomen, en $\frac{6}{3}$ de Fregio daer de Triglifi zijn met de Methopen, $\frac{2}{3}$ voor de Cinta of Fascia boven de geseyde Triglifi, ende juyst 6 deelen blijven voor de Cornice, ende indien in dese Dorische Order de Friesen $\frac{1}{2}$ kleynder wordt als de Architrave, als wy inde volgende Orders ghebruycken fullen, dan sal 't geheele Ornament een weynigh meer worden dan 't vijfde deel vande hooghten vande Colommen. Alsmen Pedestalen onder aen de Colommen maken wil, hare hooghten behoort $\frac{1}{3}$ te zijn, ende $\frac{1}{2}$ van haer geheele hooghte, juyst in 6 deelen verdeelt zijnde, de opperste sal voor de Cimacia zijn, de andere drie voor de Tronco, of vierkante vande Pedestilo selve, de twee onderste blijven voor 't Basament overigh, vande welke $\frac{2}{3}$ hare Corniciamenten fullen gegeven worden, een deel ende $\frac{1}{3}$ blijft overigh voor de effen Zocco, 't welck op het vlakke staet, de proportien van desen deelen van 't Pedestilo hebben groote correspondentie met de voet vande Colonna, want de Zocco van 't Basament is $\frac{1}{2}$ Modulo, zijne ghecorniceerde deelen nemen $\frac{1}{2}$ van 't Modulo daer van, het vierkantigh quadre of Tronck is een Modulo ende een weynigh meer dan $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, ende soo sal de Cimacia $\frac{1}{3}$ van 't Modulo komen, ende al met malkander maecten juyst 2 Modulo, ende een weynigh meer dan $\frac{1}{3}$ van 't Modulo, van het gheheele Pedestilo. Wy willen destinctelijck spreekken vande Basen ende Capitello vande Dorische Colonna van 't Basament ende Cimacia van 't Pedestilo, vande Architrave, Fregio ende Cornice, van 't Ornament ende van alle de andere deelen, welke ons voorvallen fullen, ende de ontwerpinghen fullen wy in 't eynde van dit Capittel maecten.

Vande Colomnati ende simpele Archi, vande Corintische Order, insghelijcks vande Colomnati ende Archi met de Pedestili onder aen de Colommen, ende van hare bequamelijcke Poorten. Cap. 19.

U fullen wy spreken vande simpele Colomnato van dit Order, ghebruyckelijck by de Oude Grieken ende Romeynen, gelijk wy uyt *Vitruvius* verstaen inden Tempel met 4, 6 of 8 Colommen, ende in Roomen vinden wy teekens van Tempels bezijds die van welke wy ghesproken hebben, wy hebben dickmalen Loggie of Woon-plaetsen ende Faciate of ghesichten ghemaect, als inde eerste Order vande publijcke wercken der deurluchtighste Heeren Procureuren op de plaetse ende inde Palleyfen en Faciaten rondom de selve, alsoock van achteren, ende die van de vermaerden *Sint Nicolaes* Cornaro naer by 't Casteel Franco: oock in dat van *Ca Lolino* dicht by Sile in Trevisana, ende in 't voortreffelijck van *Sint Tadio Tirabosco* binnen zijn lust-huys voor de stadt tot Mestre, ende inde Galderyen van 15 Intercolomni vande Forastaria tot Palvelle dicht by Brenta ende elders, 't welck wy hier verby gaen.

Inde Colomnato van drie Intercolomni, settende de Pilastri in 't uysterste, ende de Sporti vande Basen ghemaect zijnde, de geheele lenghte van d'een uysterste Pilaster tot de andere, behoort in 9 deelen ende $\frac{1}{2}$ verdeelt te worden, ende d'een daer af sal dienen voor 't Modulo van 't gheheele werck, 4 Moduli komen de twee Colommen en de uysterste Pilastren toe, voor d'Intercolomnio in 't midden twee ende $\frac{1}{2}$, vande welchen *Vitruvius* gesproken heeft inde Colomnati achter de Scena, hier fullen 6 Spati af komen, ende so veel Modigliani inde Cornice, ende voor die op de rechte ende slincker-hant een Modulo ende $\frac{1}{2}$ voor elck, met 4 Modigliani inde Cornice, ende so zijn alle Moduli ver-

deelt: De proportien vande kleynste Intercolomni tot den grootsten, is als het 6 teghen 11, ende dit zijn vier deelen van 't Modulo.

Het getal vande Intercolomnien ende Colommen op de rechte ende sliucker-zijde vermeerende, soo kanmen het Colonnato van 6 of 8 Colommen maecten. 't Is waer, inde ghecontinueerden Faciaten moghen de Intercolomni wyder ghemaect worden, doch moeten gheproportioneert zijn, met de verdeelinghe vande Triglifi ende Modiglions, indien se daer zijn, in al dese Colonnati behooren de hooghte vande Colommen ende haer Ornamenten te zijn, gelijk als wy geseyt hebben, ende om meer majesteyt willen ende commoditeyt kunnen de Colommen met een Sotto of onder Basi verhooght worden, soo datmen tot haer vlackte by trappen moet op-stijghen.

Lib. 4. cap. 3

De Triglifi sullen met de ghegeven uyt-deelinghen inde Fregi wel over een komen, ende de Methopen inghelijcks, want teghen elcke Colonna recht over (ghelijck oock *Vitruvius* seydt) sal een Triglifistaen, ende binnen de middel-Intercolomnio twee, ende in die vande rechte ende sliuckerhant voor elck Intercolomnio een, so dat in de eerste Colonnato 8 heele Triglifi komen, ende 7 Methopen, ende twee portien boven de Cantonate, welke *Vitruvius* Semimethope noemt. Aen 't Colonnato van 6 Colommen komen dan 12 Triglifi ende 11 Methopen ende twee portien, ende aen die van 8 Colommen komen 22 Triglifi ende 21 Methopen, ende twee portien boven de Cantonaten, in de Spatij of ledige plaetsen vande Methopen hebben de oude gesneden Bacinen, Offe-hoofden, voor een teken van offeringen, welke sy voor hare Goden maecten, gesneden. Wy inde publijcke wercken sullen Trophei ende wapens den vyandt ghenomen in een treflijcke slaghe, ende dierghelijcke dingen snijden of houwen, hier kunnen oock bequamelijck de wapenen vande Republijcke, of Princen gestelt worden, ghelijck wy inde Dorische Fregio gemaect hebben inde boven verhaelde wercken op *Sint Marcx* plaetse, 't welck heel schoon staet ende vergiert 't werck, maer inde Tempelen snijden wy Kelcken, Boecken, Vasen, Bisschops-hoede of Mijters, ende dierghelijcke dingen.

Cap. 14.
Lib. 4. cap. 9

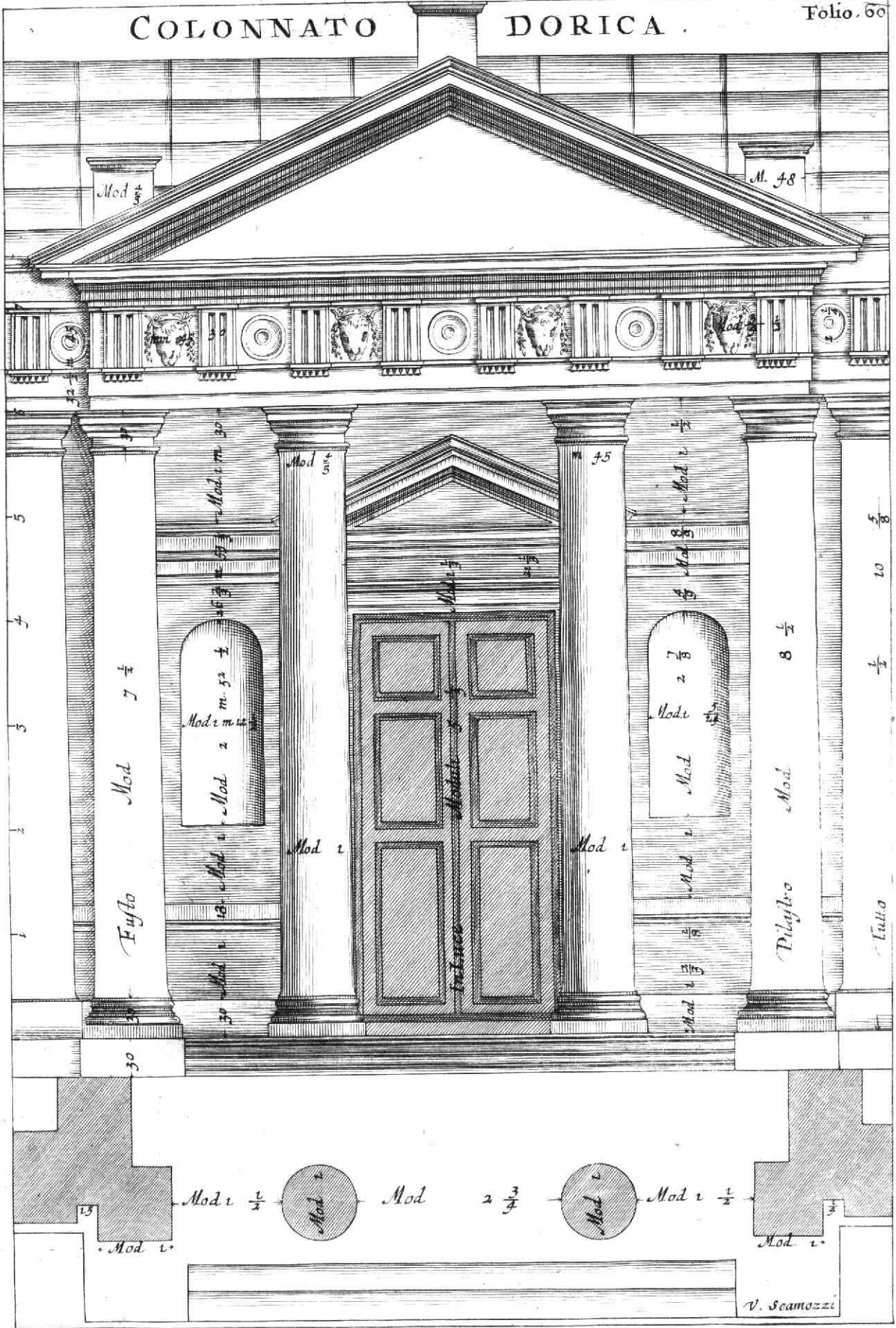
Nu is het tijdt dat wy spreken vande verdeelinghe vande principale Dorische Poorten, ende welke voor foodanighe Colonnati bequaem zijn: ende om dat (ghelijck wy elders gheseydt hebben) de proportien vande Dorische Poorten zijn goet te verstaen, naer *Vitruvius* meyninghe, soo sullen wy die gheheel naer de voetmaet maecten, genomen daer zijn van 't vlacke tot beneden de Lacunari of Sopalchi toe 28 voeten, makende 't licht twee derde-deelen ende $\frac{1}{3}$, dan sullen se 16 voet hoogh zijn, hare breedte van beneden op de gront van 5 deelen en de helft van 12, welke weer verdeelt zijnde, de hooghte sal zijn 7 voeten ende $\frac{1}{2}$. De Fronten vande Schachten of Pilastraten van een van dese deelen komt tot een voet ende $\frac{1}{4}$, ende daer na verminderende de selve in hare hooghte $\frac{1}{4}$, soo blijfter een voet ende $\frac{1}{4}$ over; daer en boven wil hy dat 't licht vande Poorte 16 voet hoogh zijnde (alhoewel sommighe gheleerde dit vande breedte ende niet vande hooghte verstaen hebben) ingetrocken wort $\frac{1}{4}$ boven inde front; boven aen de Pilastrate; soo dat se juyst 7 voet breedt wort, ende $\frac{1}{2}$ hoogh, ende voor 't meest de helft vande hooghte van 't limitare of gheswellen.

Ende opgaende de Ornamenten boven dese poort kunnen soo verstaen worden, het limitare of swel sal soo hoogh zijn als de bovenste groote der Pilastrati, namelijk een voet ende $\frac{1}{4}$ met zijn Fascia, Astragalo, Cimacio ende Orlo, welke rondt omgaen: van dese hooghte moet oock de Fregio zijn, welck hy Hypothiro noemt, daer in begrepen d' Astragalo ende Cimacio daer boven, ende soo veel hooghte sal inghelijcks ghegeven worden aende Cornice naer 't Loot; welke noch boven de Giocciatojo Corona ghehaemt, heeft het Cimacio met zijn Orlo daer op, ghelijck als van beneden het Cimacio 't Ornament maect, met 't Astragalo hier weynigh te voren verhaelt; ende so groot sal de Agetto vande Cornice buyten de Zanche, of risvolte sijn (gelijck als Margini of randen: by de Cornice van 't Frontespicio is noch tot overvloed, de recht uytgaende Gola met de Orlo, van welke leeden hy te dier tijdt gheene mentie ghemaect heeft, ende op die wijze sal de hooghte van 't Frontispicio met de hooghte van 't Capitelli der Colommen vande Galeryen over een komen als hy seydt.

't Ornament van dese Poorte sal van 3 voeten ende $\frac{1}{4}$ zijn, ende gevende aen 't Cornice naer 't Loot de Gola ende Orlo, het gheheele Ornament sal bykans het vierde-part vande eyghen hooghte van 't licht zijn, 't welck alles niet wel in acht genomen is geweest, ende daerom van ons wel gheproportioneert in acht genomen, volgens de robultheit van dese Order, so datmen klaerlijck verstaen kan, dat *Vitruvius* inde generale deelen ende de welke van groote importantie zijn in dese Poorte, komt de Oude heel naer ghenoech by, ende behoort daerom oock in dit stuck wel gheobserveert te worden.

Wy willen op sekerder of klaerder wijze dat dese hooghte van 't vlacke tot boven de Methopen van de Frieze toe (want naer dese Livello gaen de quadri van 't Soffitto vande Galerye van 't Colonnato,) dese deelt haer in 7 gelijcke deelen, ende van 't vierkant van 't vlacke naer boven toe sal de hooghte van 't licht vande Poorte ghemaect zijn, dese weder in 12 deelen en $\frac{1}{4}$ verdeelt zijnde, van 6 ende $\frac{1}{2}$ der selve, sal de breedte van 't licht ghemaect worden, alsoewel van anderen op de grondt, als van boven waer het limitare is, ende dese deelen dienen oock voor de verdeelinghe van 't beweeghlijcke vande Poorte selfs, het leedighe vande Poorte wort $\frac{1}{2}$ hoogh, ende 't vierde deel vande Architrave, of limitare dat daer boven komt, ende soo veel aengaende 't licht vande Poorte.

't Ornament boven de Poorte sal $\frac{1}{4}$ hoogh zijn, ende $\frac{1}{2}$ vande hooghte van zijn lichte, ende sal in 3 gelijcke deelen verdeelt zijn, 't eene komt 't limitare toe, of de Architrave, ende so veel sal oock de front vande Erten of Stupidi zijn op de kant van 't licht, maer in hare Flancken ende dichte vande

muur false niet min zijn dan offe Pilaftri waren, de Fregio fal een deel $\frac{1}{2}$ toe komen, ende voor de Cornice naer 't Livello blijft een deel ende $\frac{1}{2}$ over, en als men een Frontespicio wil maecken dan behoorense geen Orlo of rechte Gola te hebben, aen dese Poorte hebben wy de Zanche gheset, of de Risvolte, de welcke indiense foo risaliren van buyten vermeerden de schoonheyt.

Indien men recht over teghen de Intercolomni Neeftkens of *Nicchi* wil maecken, of vierkantighe Vensters om 't licht naer de binnen-plaetsen te brenghen, dan behoort hare hooghte naer 't Livello of Loot met 't licht vande Poorte over een te komen, maeckende hare hooghte gheproportioneert, ende fullen hoogh vander aerden ghestelt worden, ende als men daer een af-beeldingh wil maecken voor 't ghebruyck vande Vensteren, fullense op eene Fascia staen, ghelijck de Cimacia van een Pedestilo hoogh $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$ vande heele Colomna, welcke rondom de muur gaet, binnen de Colomnato. De *Nicchi* of Vensteren fullen onder ende boven correspondentie hebben mette verdeelinghen vande beweeghlijcke Poorte van hout, men kan behalve dit noch een halve Cornice maecken naer 't Livello van die van die Poorte, dat meerder gieraet daer boven fal geven; al dese accompagnamenten of verghefselfchappinghen siet men inde eerste ontwerpinge van 't Colomnato naer de Dorische Order.

Nu volght de ontwerpinghe van 't simpel Colomnato met al zijne deelen beschreven zijnde, ende geteeckent met Moduli ende proportien.

Men pleeght oock de Arci naer de Dorische Order te maecken met de Colommen ghelent aen hare Pilaftri, gelijk men siet de Galeryen inde eerste Order van 't Marcellische Theater, ende insgelijcks van 't Colifeus, blijckende uyt de Capitelen ende Ornamenten daer boven, alhoewel daer de Triglifi ende Methopen in 't Frego niet en zijn: ende noch meer wercken vande Orden. Wy hebben naer dese Order ghemaect de Archi van buyten vande Galeryen inde wercken op *Sint Marcx* plaetse, ende in andere ghebouwen, ende daerom willen wy hare verdeelinghen hier voorstellen, de Colommen moeten een Sottobasa hebben om gratieuselijck te verhooghen, ende dat men by trappen naer de vlackte naer boven opgaet, 't Ornament boven dese Colommen ende de andere dinghen fullen zijn, ghelijck wy elders van 't Frontespicio gheseyt hebben.

De verdeelinghe door dese Archi fal van d'een helft der Colommen tot d'ander zijn van 6 Moduli ende $\frac{1}{2}$: de Colommen moeten een Modulo groot zijn, ende moeten een weynigh meer dan 't halve deel vande Pilaftri nae buyten uytgaen, tot dien eynde datse een Soffitto voor de Architrave maken, (foomen Risaliten maeckt) omse te beter voor uyt te doen komen, dan fullense 5 gheheele Triglifi en Methopen gheven, of 10 Spatij van een Modiglioni, 't gheheele Ornament van Colomna tot Colommen refaleert, ende de Methopen zijn dan niet heel, maer met halve Methopen inde uytterste, ende daerom maeckten selden Risaliten in dese Order.

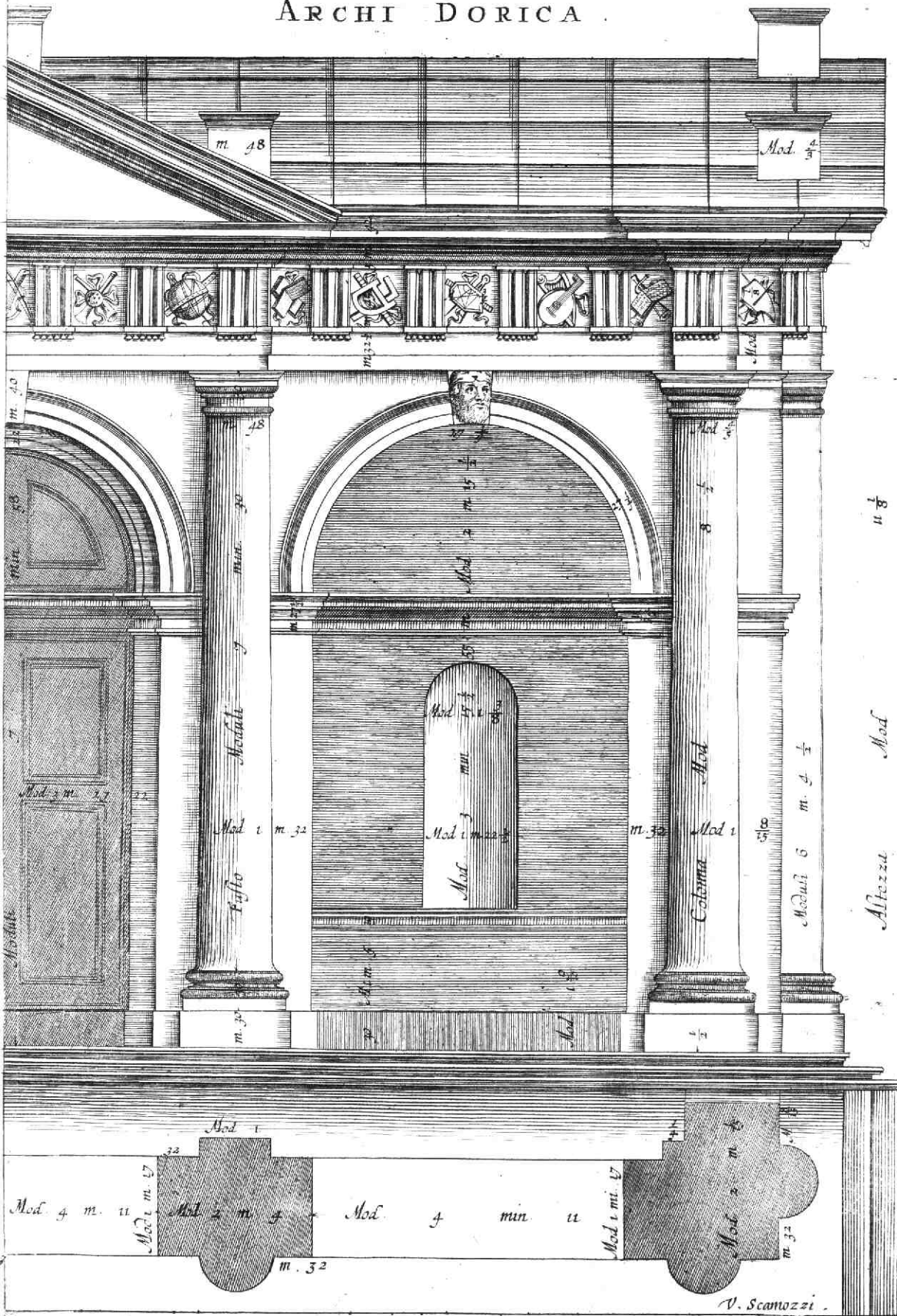
De breedte vande Pilaftri, namelijk de Colomna met de twee Vleughelkens, fal een weynigh min zijn dan de helft vande breedte van 't licht vande Boghen: de groote van 't Maffis van 't Pilastro fal zijn ghelijck een van den Aletta, ende $\frac{1}{2}$ vande groote der Colomna, ende 't ander vierdedeel blijft overigh voor het uytsteck buyten de Pilaftri, welcke innewaerts geset worden om te vercierden, ende het welfel op te houden, de Aletta of de Vleughelkens op de rechte ende sliicker-zijden vande Colommen worden dan een weynigh meer dan een half Modulo, ende verheffen de kanten heel wel opwaerts, ende sy behooren heel ende gantsch gemaect te zijn vande Basa tot de Imposta.

Op dese wijse komt het licht vande Booghen 4 Moduli breedt, ende een weynigh min dan $\frac{1}{2}$ van 't Moduli, aldus zijns in de hooghte een weynigh min als $\frac{1}{2}$. Van 't hooghte van haer licht tot beneden de Architrave toe, blijven $\frac{1}{2}$ van 't Modulo overigh, voor de hooghte vande Cuneo of Serraglio; 't welck met malkander juyft 9 Moduli zijn, de form vande Arco fal gemaect zijn van een half cirkel, ende een $\frac{1}{2}$ van 't Modulo meer, voor dat 't welck de Sporto vande Imposta wegh-neeemt.

Boven de Allettas of Vleugelkens fal de Imposta gemaect zijn $\frac{1}{2}$ deel ende $\frac{1}{2}$ hoogh, vande vlackte tot haer hooghte, nae de proportie van een Cornice, welcke boven de Pilaftri konnen staen: zy behoort te binden van buyten ende van binnen de Galeryen, ende alsoo insgelijcks de Imposta vande Boghen inden ingangh. De groote vande Archivolto, ontrent het licht fal zijn een deel van 9 ende $\frac{1}{2}$, ende soo veel fal oock in front de Serraglio zijn, of de Cuneo vande Archo in sijne beginninghe, ende de hooghte tot onder de Architrave toe fal $\frac{1}{2}$ van 't Modulo zijn: inde Serragli worden verscheyden dinghen gesneden (ghelijck wy gheseyt hebben.)

De principale Poorte van dese Galeryen kan oock vier-hoekigh zijn, welcke indien sy 't Ornament heeft vande Imposta vande Arco naer beneden toe, dan false in 't licht $\frac{1}{2}$ deelen hebben, vande hooghte van 't vlacke tot beneden de Architrave; maer om verscheydenheydts wille hebben wy de Boghen rondt ghemaect, ende naerder en enger dan de Booghen van buyten, soo veel aengaet de Modono, welcke sy behoort te hebben: haer Imposta geven haer Ornament, de Riquadraturen of vier hoecken van 't beweeghlijcke deel zijn in 4 vierkantige robuste deelen verdeelt, ende zijn bequaem voor dese Order, ende konnen geopent worden vande Imposta naer beneden toe, de rest magh voor de Recinti zijn, of voor de Gelofia van vaste wercken, gelijk wy gheseyt hebben, als wy van de Dorische Poorte van *Vitruvius* gesproken hebben. Als men wil *Nicchi* of Vensteren maken binnen de Spatij tegen de Archi over, dan behoort men een heel doorgaende Cimacia te maken, als of het een Pedestilo waer, vande hooghte van $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$; van de aerde tot onder de Architrave toe, ende behooren een weynigh beneden aen de Imposta te staen.

ARCHI DORICA

11 1/8

Mod

Altezza

V. Scanzoni

Nu volgt de ontwerpinghe vande Dorische simpele Archi, geteekent met sijnen Moduli ende deelen, alsoewel inde hoogte als inde breedte.

Alhoewel de Moderne Meesters vande Dorische Colomnati op Pedestalen niet ghetraecteert hebben, nochtans sietmen klaerlijck datse by de Ouden zijn ghebruyckelijck gheweest, ende Vitruvius heeft de selve ontworpen inde Galeryen achter de Schenen van 't Theatre, daerom schijnt het voor ons heel billijck te zijn, dat wyse alsoo vlijtigh beschrijven als wy de andere ghedaen hebben, tot dien eynde datmense ghebruycken kan, alsoowel inde private als inde publijcke gebouwen, de Pedestili, Colommen ende Ornamenten op de selve, fullen de voor-geseyde mate hebben, ende behooren geset te worden op vlakke plaetsen verhooght boven de aerde, ten minsten met drie Trappen om het werck soo veel te beter te sien.

Nu indien 't Colonnato van vier Colommen zijn sal met drie Intercolomni, (de Sporti vande Basamenten van buyten wegh ghenomen) de reste sal in 13 deelen verdeelt worden ende $\frac{1}{2}$, ende dit sal zijn de Moduli van 't gantsche werck, vier fullen de Colommen in 't midden hebben, ende de twee buytenste Pilastri; d'andere vier de middel-Intercolomni, ende die op de zijde twee ende $\frac{1}{2}$ voor elck, ende aldus zijn de Moduli verdeelt, ende de deelen daer van wy boven ghesproken hebben, de proportien vande Intercolomni is als 11 teghen 16, ende die in 't midden is bykans de helft meer dan de andere. Indien wy de Colomnati van 6 of 8 Colommen maken, dan sal 't ghetal vande Intercolomni ende Colommen wassen, alsoowel op de rechte als op de slincker-zijde.

Lib. 4. cap. 3.

In dese verdeelinghe de Methopen ende Triglifi, fullen juyst komen, want recht teghen elck Colonna over sal een Triglifio zijn, voor 't Intercolomnio in 't midde 3 ende 4 Methopen als Vitruvius het hebben wil, spreekende cyghentlijck van dit Order) ende op de zijden twee voor elck Intercolomnio, 't welck in 't gheheel tot 11 Triglifio komen, of het dubbelt, indien men Modiglioni maken wil, ende Spatij binnen de Cornice, inde Colonnato van vier Colommen; ende dan 17 voor die van 6 Colommen, ende 23 voor die van 8 Colommen. Als men Frontispicio voor dese Colomnati maken wil, dan salmen observeren wat wy in 't 3 Capittel geseydt hebben.

Cap. 12.

De bequame Poorte voor dese Colomnati moet in 't licht 4 hoogh zijn, 't welck van 't pavement tot beneden de Lacunari verstaen wort, of van 6 tot onder de Architraven toe, 't welck bykans al een is, zijne breedte van onder ende boven het Ornament vande Architrave, 't Fregio ende Cornice, ende andere dinghen sal gheobserveert worden, als wy gheseydt hebben inde Poorte met simpel Colonnato van dit Order.

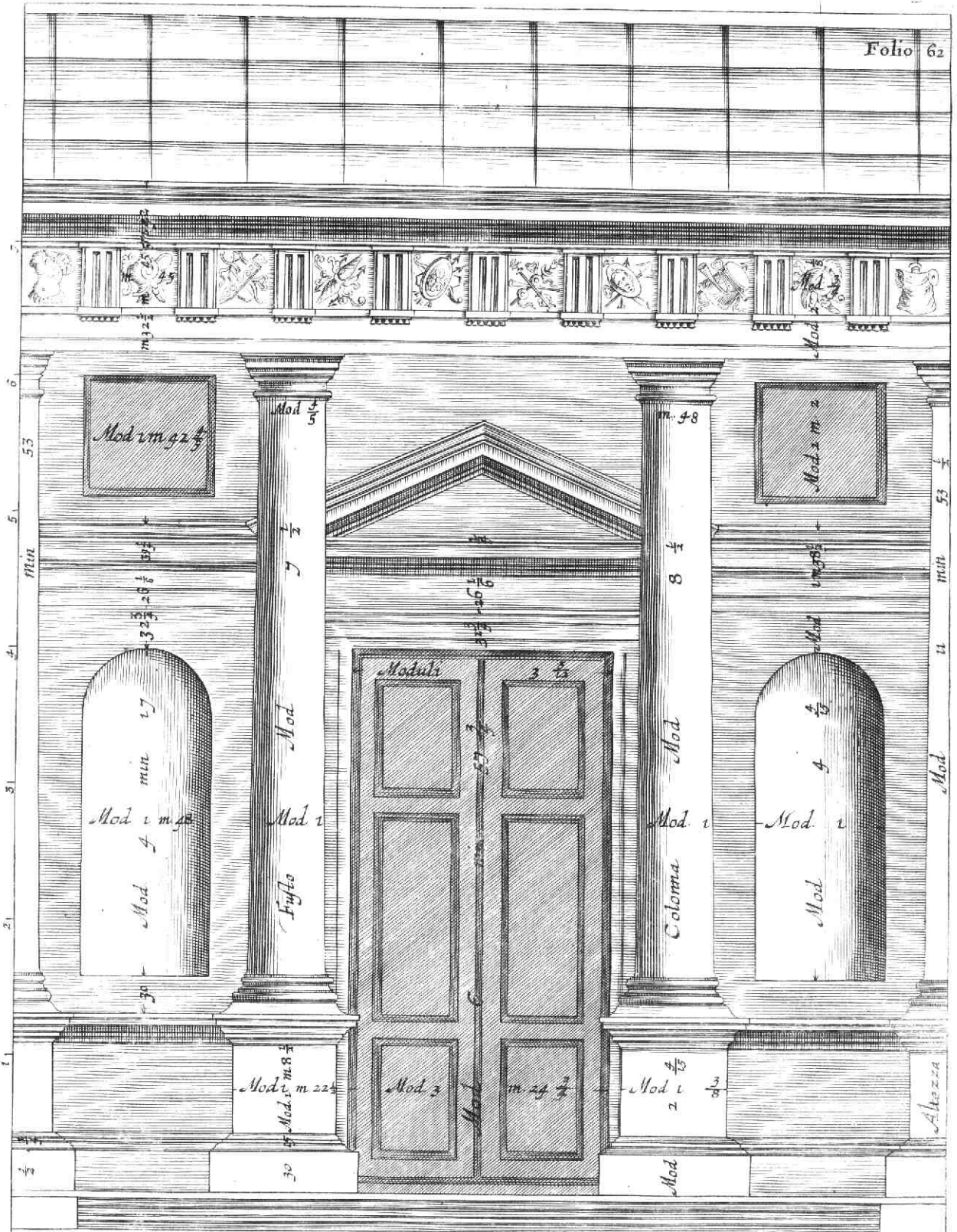
De Nicchi of Vensters op de rechte ende slincker-zijde fullen onder naer 't Livello vande Basen vande Colommen staen, ende hare hoogte met 't licht vande Poorte, daer en boven valder een halve Cornice over-loopen, ende de Architrave soo hoogh als 't Fregio ende Cornice vande Poorte is, ende daer boven recht teghen de Nicchi behooren twee vierkantighe Sfondri te zijn, maeckende de Poggio tusschen dese Intercolomni, de Cimacia ende de Basamenten behooren tusschen de Pedestalen of Pedestili heen te loopen, ende fullen insghelijcks langhs de muur rondom gaen: ende al dese dinghen verçieren, ende verlichten het werck met veel gratie, als men siet inde ontwerpinghe, welke volgt van de Dorische Colonnato met Pedestili, en alle deelen gheteeckent met hare Moduli, alsoewel inde hooghten als inde breedten.

Hebbende een weynigh te vooren ghesproken vande Archi of Boghen van 't Dorische Order met de Colommen op de vlakke aerdt ghelent teghen aen de Pilastri, daerom is het heel noodigh dat wy insgelijcx de verdeelingen hier van maken, met de Colommen boven op de Pedestili, staende tot dien eynde datmense beyde ghebruycken kan naer dat het te pas komt. Ende alhoewel wy tot nu toe niet een eenigh exempel hebben van hare forme, nochtans kanmen wel ghelooven dat de Ouden alsoewel die maniere van Boghen ghebruyckt hebben als alle de andere: aenghesien datmen noch veel verbroken stucken ende deelen vindet inde over-geblevene teyckenen.

De verdeelinghe van dese Bogen van d'een halve Colommen tot d'ander halve Colommen, (ende dat is soo veel als ofmen seydt tot het midde vande maffive Pilastres) fullen $7\frac{1}{2}$ Moduli wesen, daer van komen 6 Methopen of 12 Spatij ende Modiglioni, de Colommen fullen een Modulo hebben, ende fullen een weynigh meer dan de helft voor de Pilastri uytgaen. Vande Colommen, Ornamenten, ende Pedestili, onder haer machmen letten op 't ghene wy in 't begin gheseydt hebben, ende 't werck sal 3 trappen boven de aerdt verheven zijn om de redenen van ons dickmalen verhaelt.

't Gheheele Pilastro met de twee Aletto of Vleugelkens, en de middelste Colonna sal in 't Front $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$ zijn van 't licht vande Arco, inde Flancken salse alsoo groot zijn als een Aletto, ende $\frac{1}{2}$ vande grootenis vande Colonna, ende $\frac{1}{2}$ sal overigh blijven voor 't Sporto vande Contra-pilastra van binnen, alsoowel voor çieraet als om het gewelf vande Galeryen te regeeren, op dese wijze komen de hoeck-pilastren van binnen ende buyten heel wel, de Vleughelkens op de kant van de Colommen komen $\frac{7}{2}$ ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo voor elck, ende soo veel fullen de Modiglioni vande Cornice van d'een helft tot d'andere zijn; indienmense daer maken wil soo moet aldan 't Fregio wat ristriect of ingetrocken zijn, ghelijck als inde andere Orders de Aletta, indien de bequaemheydt ende langhte der stecnen sulcks toelaet, so fullense van een stuck van beneden naer boven toe gemaect zijn, want dan sal 't werck schoonder zijn.

Het licht vande Archi sal 5 Moduli ende $\frac{1}{2}$ breedte wesen, soo dat de proportie vande breedte vande Pilastri

Mod. 2 $\frac{3}{4}$ Mod. 4 Mod. 2 $\frac{3}{4}$

COLONNATO DORICA CON PIEDESTILI.

V. Scamozzi

Pilaſtri teghen haer ghereeckent, is gelijk 3 tegen 7: welck licht inde hoogte $\frac{3}{7}$ afnemen ſal, ende een weynigh min dan $\frac{1}{7}$ van 't Modulo. Van de hoogte van 't licht tot onder de Architrave toe, blijven $\frac{1}{2}$ van 't Modulo overigh, voor de hoogte vande Serraglio: al de hoogte van 't vlakke tot nae beneden de Architrave toe is juyſt 10 Moduli ende $\frac{1}{2}$, namelijk ſoo veel als de Colommen met de Peſtili zijn.

De Bogen ſullen van een half cirkel zijn, ende een weynigh meer dan $\frac{1}{7}$ van 't Modulo, ende deſe vermeerdinghe ſal zijn in ſtede van dat, 't welck de Agetti der Impoſta van 't gheſicht wegh neemt. De hoogte vande Impoſta der Archi boven de Alletten ſal even ſo veel zijn als de hoogte van 't Fregio, ende vande Cornice naer 't Livello vande Poorte, welck gieraet kan al langhs de muur heen loopen. De hoogte vande Archivolto rondom 't licht ſal $\frac{1}{2}$ zijn, ende $\frac{1}{7}$ van zijne breedte, ende ſodanigh ſal de groote van 't Serraglio zijn boven 't licht, als wy inde ſimpele Archi geſeydt hebben.

De verdeelinghe vande Triglifi ende Methopen komt altijd heel juyſt in alle uytdeelingen vande Colonnati ende Archi, welcke wy ghenoecht hebben, ende daer is een Modulo ende een vierde-part van d'een halve Triglifi tot de andere toe, welcke juyſt twee Spatij ende twee Modiglioni inde Cornice begripen, want de Triglifi is een half Modulo, ende de Methopa drie vierde-part van 't Modulo, ſoo wordenſe perfect vierkant, ende de Triglifi zijn een vierde-part ende een half hoogh. Vande deelinghe vande Triglifi ende van 't verſieren der Spatien inde Methopen ſal ick ſpreken, ende verthoonen de ontwerpinghe in 't eynde van dit Capittel, alwaer wy handelen ſullen vande Sacomen van dit Order. Vande Fronteſpicien ende van hare deelen, mach het ghenoech zijn, dat wy elders gheſeydt hebben, om een dingh niet dickmalen te weder-halen. Cap. 12.

De proportien vande principale Poorte binnen deſe Archi moeten aldus zijn, de hoogte van 't vlakke vande Galeryen tot boven de Impoſta vanden Archi toe (ende ſulcks te meer te kleynder zy is dan de Orlo, ende recht uytgaende Gola vande Cornice) moet in 15 deelen ende drie vierde-part verdeelt zijn, ende de 3 bovenſte hier van ſullen zijn voor 't gieraedt: ende de 12 ende drie vierde-part van onder ſullen de hoogte van 't licht maecken, 't welck zijn ſal als vier ſevende-part van 't vlakke tot beneden de Architrave toe: de breedte vande voeten op de drumpel, ende van 't hoofd ſullen 6 deelen ende een vierde-part zijn, ende ſoo falſe twee vierdeparten maken, ende daer en boven een vierde-part van 't Limitare. Naer de hoogte vande Cornice, behalven de Orlo ende de rechte Gola ende 't Fregio van 't Ornament van deſe Poorte, ſal de hoogte vande Impoſta vande Archi zijn, accompanyeerende alſoo de neder-achtige deelen met die vande Cornice, welcke heel over ſullen loopen. De verdeelinghen vande Erte of Stupidi, Architrave, Fregio, ende Cornice met de Fronteſpicio van deſe Poorte kan ghenomen worden van die welcke wy van de twee voorgaende Poorten gheſeyt hebben, ende van die van welcke wy elders in 't generael gheſeydt hebben. Cap. 13.

Alſmen Nicchi maecken wil, of Venſters teghen de Archi over, haer hoogte moet dan genomen worden van boven de Peſtalen, tot het bovenſte van 't licht der Poorte toe, van hare breedte hebben wy elders gheſproken om datſe van ſchoonder proportie zijn, onder de Nicchi ſal de Cimacia van minder hoogte heel door loopen, ende 't Baſament oock, ende dat magh ghenoech gheſeydt zijn vande Colonnati ende Archi vande Dorifche Order, wy ſullen tot de particulariteyten vande Sacome of Modonature van al deſe leden ſpringhen. Cap. 14.

Nu volgt de ontwerpinge vande Dorifche Archi met de Peſtili onder aen de Colommen, gheteeckent met haer Moduli en alle deelen.

Vande particulere proportien of maten vande Peſtili, Baſe ende andere deelen vande Dorifche Order, oock vande Capitelli ende Ornamenten op de Colommen. Cap. 20.

DE Dorifche Colonna ſal aen de voeten de Cimbria hebben, ende rontom ſijnen ſtock in 24 Canali verdeelt, het levendighe tuſſchen d'een ende d'andere ſal het derde deel van de ſelve zijn, ſy moeten vlak zijn ende haer met een ſcecker portie verdiepen, ghelijck wy elders geſeydt hebben. De onderſte Plant van deſe Baſe moet uyt een vierkant van een Modulo en drie achtere-deel gheformeert worden, op alle kanten, ende alſmen een punct in zijn Centro maect, dan ſalder een cirkel van een Modulo uytkomen, ende dit is de voet van de Colonna; ende van daer naer buyten toe blijft een Spatij voor de Sporti van zijn leden. De Baſe is een half Modulo hoogh, verdeelt haer ſelfs in 5 portien ende twee derden-deel, welcke tot 6 leden behooren, namelijk de bovenſte Thoro een deel, 't Liſtello, Cavetto ende 't ander Liſtello, en de onderſte Thoro, 't welcke ronde leeden zijn, ende 't Plinto of vierkantige Tafel, van de welcke men inde curieuſe ende groote wercken de twee Thori of Baſtoni met ſnijdt-wercken maecken kan, de twee Sporti van deſe leeden zijn drie achtere-deel van 't Modulo, ghelijck *Vitruvius* aende Jonifche Baſen ghedaen heeft, ende ſoo veel kan vande Baſen geſeyt zijn. Cap. 11.

Het Peſtilo van een vande 3 deelen ende drie vierde-part van de Colonna komt tot twee Moduli hoogh, ende een weynigh meer dan een vierde-part: ende verdeelt ſich in 6 deelen, daer van Lib. 3. cap. 2.

V. Scamozzi

ARCHI DORICA CON PIEDES TILI

een de Cimacia toekomt, drie de Tronco of stock, ende vier 't Basament met zijne leeden. De Cimacia is drie achten-deel van 't Modulo, ende verdeelt sich in 9 portien, ende negen twaelfde-deel ende een half, welcke de Orlo, Listello ende Fascia toe behooren, ende dan 't Vovolo met zijn beek, 't Listello ende onderste Cavetto, 't welck 6 leeden zijn, daer van 't Vovolo wel kan gesneden worden, sy heeft een weynigh meer Sporto dan een vierdepart van 't Modulo.

Het quadro van 't Pedestilo is een Modulo hoogh ende een sevendepart: in 't Front ende inde zijde daer laet een Modulo ende drie achtendeel zijn, juyft soo veel als de Tafel vande Basa is, het Basament is drie vierde-deel van 't Modulo hoogh van een vierde-part, verdeelt in 3 deelen, van drie vierde-part worden de 5 leeden ghemaect, namelijk 't Cavetto, Listello, Golazza en 't andere Listello, met de Thoro: van een deel, vande welcke de groote Gola mach besneden worden, de heele Sporto is een weynigh min dan een vierdepart van 't Modulo voor een deel. De Zoccho ende 't onderste deel van 't Pedestilo, is een half Modulo hoogh, ende komt een weynigh min dan een Modulo ende een half van 't Quadro uyt, ende even soo veel als de onderste Thoro van 't Basament.

Op de kant van 't Pedestilo ende aen de Colomna van boven tot beneden toe zijn de Vleugelkens of Flancken van 't Pilastro gheteekent, hare breedte aen de voet vande Colomna is seven twaelfde-deel ende een half van 't Modulo, soo dat aen de slinker-zijde van 't Pedestilo is de Sacoma vande Imposta, ende de groote vande kleyne Archivolto, de Impost selfs is vijf twaelfde deel hoogh ende een half Modulo, verdeelt in 8 deelen ende vijf fefte deel: 7 zijn sijne leeden, namelijk 't Orlo, de Goletta voor een deel, de Fascia, Listello, Gola, Listello, ende Collarino, vande welcke de Goletta ende grootste Gola, met fraeye snijdt-wercken kan ghemaect worden: sy heeft voor Aggetto een weynigh meer dan een fefte deel van 't Modulo. De groote vande Archivolto is een weynigh min dan de Imposta, verdeelt zijnde in 6 deelen ende tweede derdepart, sy heeft 4 leden, 't Orlo ende 't Cavetto opeen zy, ende twee fascien, de bovenste is de helft grooter dan de onderste, ende van dese leden kan 't Cavetto met snijdt-wercken ghemaect worden.

Op de rechte zijde vande Planta of Voetsfoole vande Base, is het Ornament vande principale Poorten, binnen de grootste Archi, een vierdepart hoogh, ende een vierdepart van 't licht, ende is een Modulo, ende een weynigh min dan vijf twaelfde deel, verdeelt in 15 deelen, van de welcke 5 de Architrave toekomen, 4 de Fregio, ende 6 blijven voor de Cornice.

De Cornice is vijf neghende-deel van 't Modulo, ende behoort oock soo veel Sporto te hebben, zvis in 4 deelen verdeelt, ende drie vierde-deel, ende heeft 9 leden, 't Orlo, de rechte Gola op d'eene zijde, 't Gradetto, Cimacio ende 't Giocciolatojo, 't Vovolo, 't Gradetto ende onderste Cimacio, van welke de bovenste Cimacio mach met snijdtwercken ghemaect worden, ende 't Vovolo. Het Fregio is ontrent drie achten-deel van 't Modulo hoogh, is oock vlack ende bloot. De Architrave is seven vijftiende-deel van 't Modulo, ende wort in 6 portien verdeelt, welcke in dese volghende 4 leden verdeelt zijn, 't Orlo, Cimacio ende twee fascien, d'eene grooter als de andere: het Cimacio magh met snijdt-wercken ghemaect worden. Hier van soo wy gheseydt hebben, konnen de Ornamenten vande Poorten vande Colomnati van dit Order ghenomen worden.

Op de slinker-zijde van 't Ornament vande Poorten zijn de Sacomen vande Imposta, ende de grootste Archivolti, dese Imposta is also hoogh als de Cornice vande rechte Gola naer beneden toe. Ende 't Fregio; 't welck sich in twee fascien verdeelt, d'eene grooter als de andere. Ende zijne leden hebben veel correspondentie met de leden van welke wy alreede gesproken hebben. De Archivolto is ontrent seven twaelfde-deel van 't Modulo hoogh, ende wordt in ghelijcks in 6 portien verdeelt, ende twee derden-deel, van dese vier leden, 't Orlo, Cavetto ende twee verscheyde fascien magh 't Cavetto met snijdt-werck ghemaect worden.

De oorsicht de ontverpinghe of afbeeldinghe vande Sacomen der Basen, Pedestalen ende Imposten vande Poorten, ende vande sieraden of Ornamenten vande Poorten nae de Dorische Order, ghetekent met Modulen ende portien of deelkens.

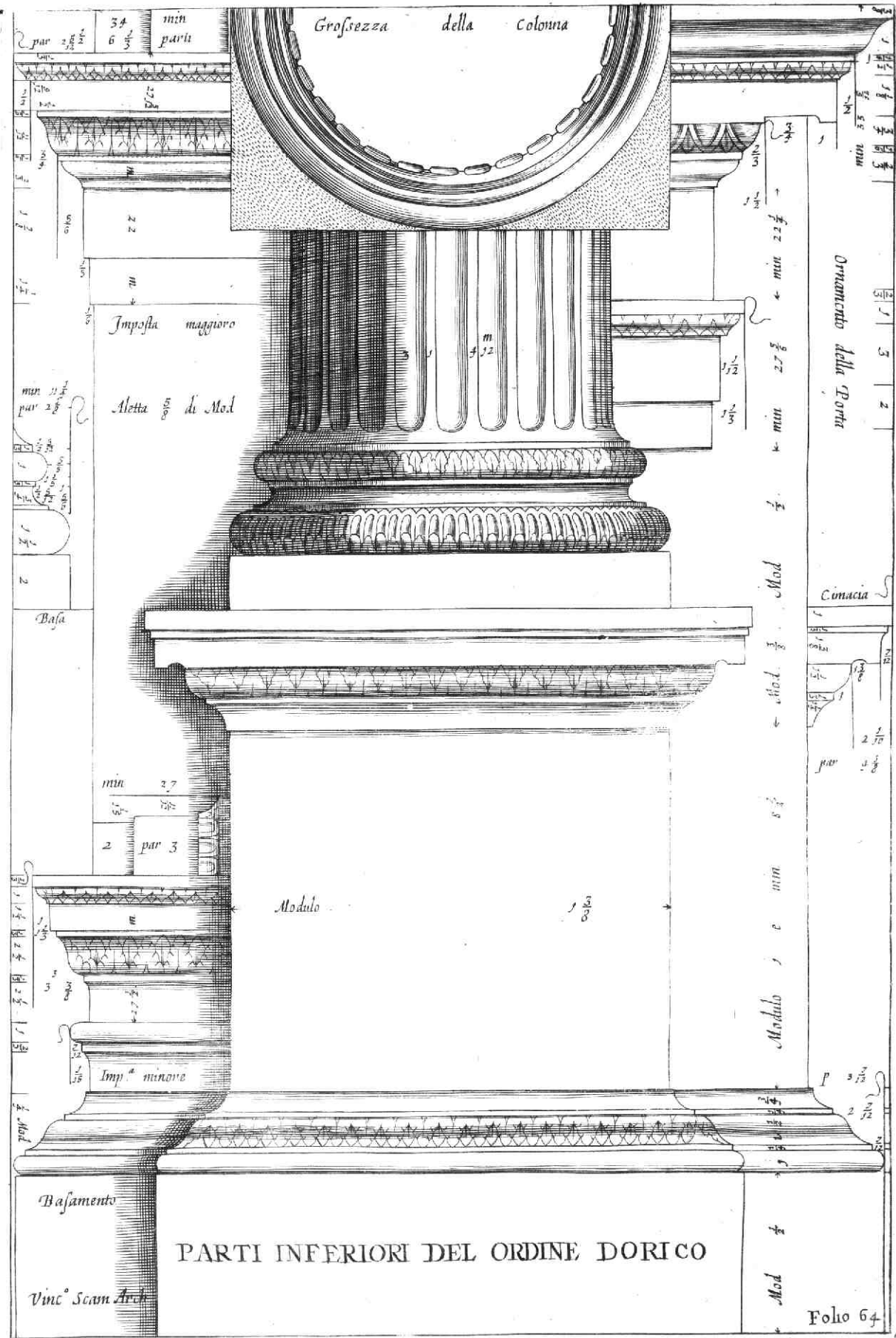
De Dorische Colomna vermindert haer selfs inde hooghte een vijfde-deel van zijne groote van anderen, sy heeft een Tondino ende Listello tot zijne volmakinghe: by de Ouden sietmen verscheyden formen van Capitelli in dat gheslacht, daerom moetmen sich over de nieuwe Meesters verwonderen, datse bykans altijd maer eene forme van Capitelen ghemaect hebben, wy willen vande 3 schoonste soorten spreken.

Lib. 4. cap. 3. Sesto ende Quinto.

Veel hebben 't Capitello van *Vitruvius* veracht, om datse zijne deelen niet wel weten te appliceren, ende hebben daer na fommige veel slimmer ende van haer eygen inventie gemaect; Daerom willen wy dit so beschrijven datmen se verstaen kan, tot eere ende lof van dien Autheur. Het is de helft van de voet vande Colomna hoogh, (welcke hier een Modulo in dit Order ghenaemt wort) ende verdeelt sich in 3 deelen, ghevende de bovenste aen de Abaco met zijn Cimacio, welck *Vitruvius* soo noemt, ende wy oock selfs, want het staet inde Cima vande Abaco, ende door die redenen konnen wy Cimacien noemen alle de ghelijck-formighe deelen, welcke een eynde ende Ornament voor d'andere maken, de andere voor 't Vovolo met zijne Anelli of Gradetti, ende het 3 aen 't Collarino, ende soo veel seght *Vitruvius* hier van.

Lib. 4. cap. 3.

Wy sullen daer by setten dat de Orlo ende Cimacia behooren te zijn $\frac{2}{3}$ vande Fascia vande Abacus, maer 't Orlo, ende twee derden-deel vande Cimacio selfs, ende de Gradetti of Trapkens zijn

PARTI INFERIORI DEL ORDINE DORICO

zijn voor de helft van 't Vovolo. Aengaende de Sporti soo maect *Vitruvius* inde eerst-gheseyde plaetsen, de Abacus op alle zijde 2 Moduli ende een seste-deel, 't welck de dichte vande Colomna was, met een twaelfde-deel; in dier voeghen dat indien de Colomna een vijfde-deel vermindert, soo blijft een achten-deel van 't Modulo voor de Sporti van zijn leden over, 't welck daerom met redenen gheschiet, hoewel wy de selfde hooghten beter reguleren, daerom dwalen de Moderne Bouwmeesters heel wijt, de welcke onbedachtfamelijk de selve Colommen een seste-deel verminderen, jae oock een sevende deel ende een half, 't welck 't Capitello heel schendt.

Palladio
Lib. 1. cap.
15.

Vandit Capitello, 't welck dat vande Theater van *Marcellus* imiteert, ende andere meer, binnen Roomen konnen wy oock het andere nemen, maeckende vande twee Gradetti of Trapkens onder aen 't Vovolo een Tondino, 't welck veel meer gratie met de Listello onder heeft, en ghevende een weynigh meer Agetti voor dese leden: De Soolen of Planta van 't derde Capitello meer verciert dan de andere (vande welcke wy aende Colifeus ende elders sien) wort van een Modulo geformeert, ende een seste-deel voor 't vierkant in zijn Abacus of Tafel: binnen welcke een centro ghemaect wordt, welck inde Diameter soo veel sal zijn als 't opperste vande Colomna ende kleynste deel van 't Capitello, ende van daer naer buyten toe blijven ontrent drie achtendeel van 't Modulo voor beyde Sporti van zijne leden.

Het is insghelijcks een half Modulo hoogh, of de halve groote vande Colomna, ende verdeelt sich in 11 deelen ende seven twaelfde-deel, voor 7 leeden namelijk 't Orlo, Cimacio, dat is een deel onder, 't welck is de Fascia, dat zijn 3 vier-zijdighe leden vande Abaco, daer nae volght 't Vovolo, Gradetto, Goletta ende Collarino, 't welck boven 't opperste vande Colomna komt, ende zijn vier ronde leden: 't gheheele Agetto vande dese leden is tusschen 't vijfde ende 't seste van 't Modulo voor een deel. Van dese leden kan de Cimacia, Vovolo ende somtijds wat vande Collarino met snijdtwerck gemaect worden, ende dit is soo veel 't Capitello aengaet.

De hooghte van 't Dorische Ornament ghemaect voor 't vierdedeel vande Colommen, komt tot twee Moduli ende een achten-deel, ende wort in 18 deelen en een seste-deel verdeelt, van welke 5 de Architrave toe komen, 6 ende een half de Fregio, twee derde-deel de Fascia of Cinta, ende 6 deelen blijven voor de Cornice overigh, de Architrave is in zijn Soffitto vier vijfde-deel van 't Modulo breedt, in 7 portien ende twee derden-deel verdeelt, zijne leden zijn 5, eene Cinta of Gordel, ende 2 Fascien, van welcken de bovenste een half deel meer dan d'benenste is. Maer onder aende Cinta recht over teghen de Triglifi heeft het daer nae een regelken, ende zijne hangende droppen.

Het Fregio is drie vierde-part van 't Modulo hoogh, ende soo veel sullen de Methope op alle zijden zijn, welke met de Triglifio nytghedeelt worden een half Modulo breedt en drie vierdepart hoogh, ghelijck het Fregio, hare fronten zijn met 3 Canalen en Spatien verciert, welke Spatien tusschen de Canalen een twaelfde-deel van 't Modulo breedt zijn, ende hier van zijn de Triglifi ghe-naemt gheworden, ende zijn wat buyten de Fregio verheven, welke naer 't Loot vande eerste Fascia vande Architrave staet, ende van 't opperste vande Colomna. De Methopen of Spatij worden verciert met insnijdingen, als Tropheen ende diergelijcke dingen, tot onderfcheyt vande Ouden, de welke Schuttelen ende Offen-hoofden daer aen maecten, boven de Methopen ende Triglifio loopt een Fascia een twaelfde-deel van 't Modulo hoogh, ghelijck wy geseydt hebben.

De Cornice is seven thiende-deel van 't Modulo hoogh, in ses ende een vierde-deel verdeelt, zijne leeden zijn 12, namelijk 't Orlo, rechte Gola, Gradetto, ende Cimacio, Giocciolatojo, Listello ende 't Cavettino van 't Soffitto, nae 't exempel van 't Theater van *Marcellus* ende *Vitruvius*, welke feydt *ad ipsamque mentum Coronae incidatur linea, quae Scotia dicitur*. Onderwelcke 't Vovolo, Gradetto ende de Dentello is, ende daer nae 't Gradetto ende onderste Goletta. Van dese leden konnen 't Cimacio, Cavettino ende Dentello met snijdt-werck worden ghemaect, ende de snijdt-wercken selfs hebben correspondentie met malkanderen, het Agetto vande heele Cornice is een weynigh meer dan vijf seste-deel van 't Modulo, ende waft een weynigh aen zijne hooghte, in respect vande verdelinge vande droppen, welke in 't Soffitto van 't Giocciolatojo zijn.

Lib. 4. cap. 3

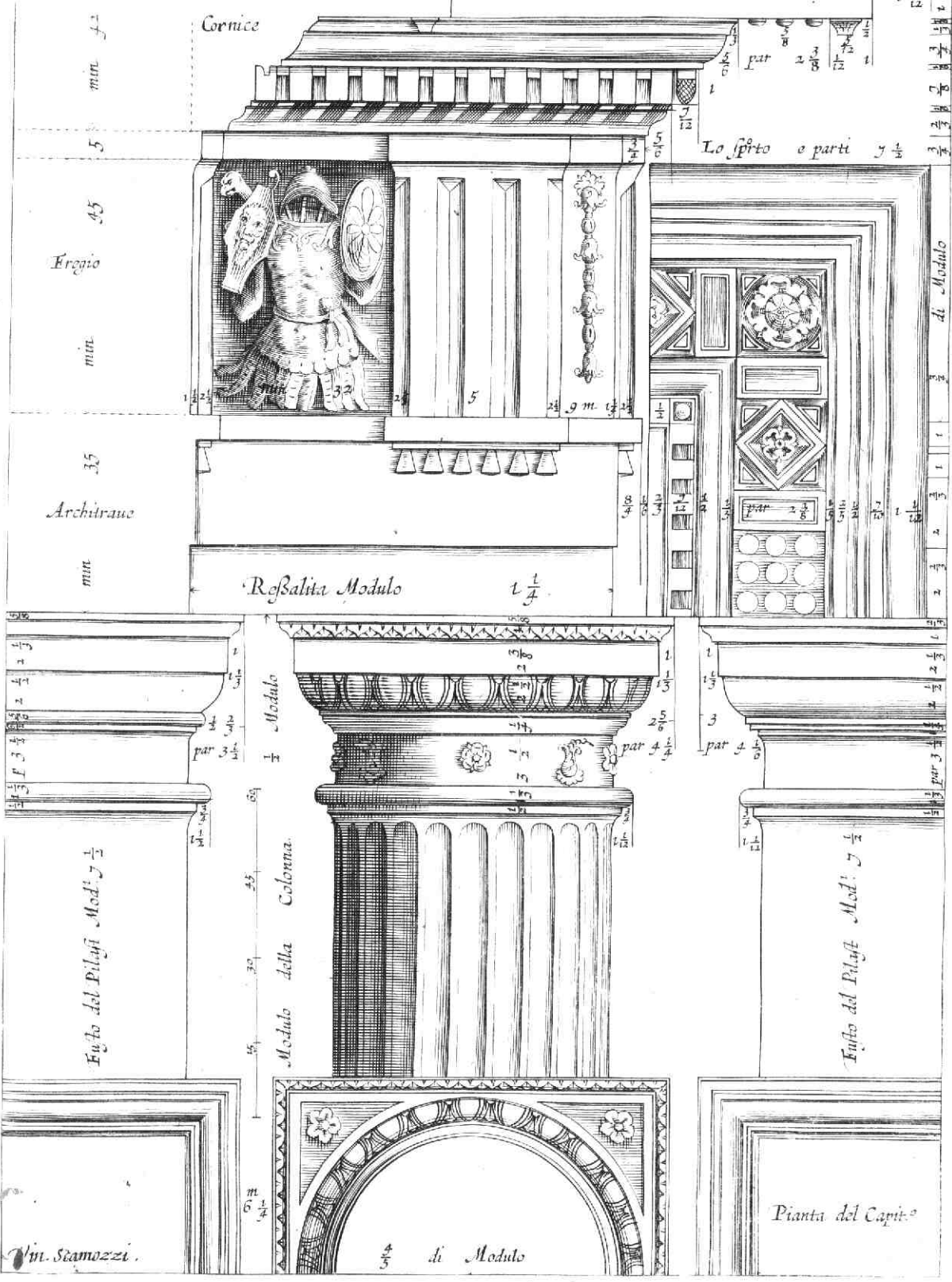
De Rivalite boven de Colommen in d'effen Fregio komen aen 't front vier vijfde-deel van 't Modulo, gelijk de hooghte vande Colomna is, ende de eerste Fascia; midden in 't Fregio is een Triglifio ghestelt, ende op de zijden blijven sommige portien, (welcke *Vitruvius* Semimethopen noemt, een vijfde-deel vande Methopen breedt door alle deelen. Dese Rivalite gaen naer buyten toe juyft een Modulo ende een vierde-part voor uyt, ende soo veel nemen de Agettivande Capitelen voor haer, ende noch meer.

Lib. 4. cap. 3

Op de kant van dit Ornament is de planta of Soffitto van de Cornice gheteekent in 't omkeeren vande Rivalite: met de verdeelinghe vande droppen recht over teghen de Triglifi, ende insghelijcks de requadri, welke met de Methopen over een komen, ende andere Ornamenten welke alle teghen malkanderen staen. In de Sacomen van dit Dorische Order hebben wy de hardigheyt in zijne deelen ende leeden vernomen, voeghende daer sommige dinghen by, welke met den Triglifi van 't Fregio over een komen, inde welcke daer nae een weynigh snijdt-werck ingebracht is, soo dat alle dese deelen met malkander 't werck heel gratieus maken.

Nu volght de ontwerpinghe vande Sacomen vande Capitelen, Architrave, Fregio en de Cornice vande Dorische Order, beteekent met portien ende minuten.

ORNAMENTA DEL ORDINE DORICA

Vanden oorspronck der Ionische volckeren, ende vele hare gebouwen, met welke dit Order over een komt, ende van zijne proportien endematen. Cap. 21.

Lib. 4. cap. 1

Lib. 9. fac. 180.

Enghefien dat *Vitruvius* ende sommighe nieuwe Meesters hebben willen dat de Ionische Order zijne beginninghe vande selve volckeren genomen hebben, welke door 't Orakel, naer 't gevoelen van alle Athenienfers van Hillis vertrocken zijn, (dat is uyt Griekenlant) als *Strabo* seght, welck lant soo ghenaemt wiert van *Hellenus* een soon van *Deucalion*, ende onder 't geleyt van *Ione* sone van *Xuto*, ende *Creusa*, zijn in 't kleyn Asia overghetrocken, ende hebben 't selve Landt beseten, alwaer tot die tijdt de volckeren *Cary* ende *Lelegi* woonden, ende dat vande selve *Ione* daer nae 't geheele landt *Ionia* is genaemt geworden.

Nochtans konnen wy uyt de H. Schrift afnemen, dat de Jonici van *Iavan* de vierde soon van *Iaphet* een soon van *Noa*, een weynigh naer de Sontvloedt zijn ghenaemt gheweest: ende *Herodotus* ende *Pausanias*, neerstighe History-schrijvers komen hier in met malkanderen over een, dat *Ioni* een soon van *Xuto* ende broeder van *Acheus* de ghene is gheweest welke voor 't eerste de naem *Ionia* aen dat landt ghegeven heeft, 't welck Attica in 't kleyn Achaia was: ende datse 't volck *Eliesi* ghenaemt van daer verdreven heeft, of dat hy 't selve door recht van *Adoptie* verkregghen heeft naer de doot van *Selinus* haren Koningh. Soo is dan den oorspronck vanden Ionier in dese plaetse, ende niet in Asia ghelijckse segghen, ende consequentelijck moet haer Order oock hier van daen komen.

Lib. 7. fac.

50.

Lib. 7. fac.

464.

Dat *Ione* daer nae de *Disaule* heeft uyt 't landt ghejaeght, ende heeft insghelijcks den naem van *Ionici* den *Attischen* gegeven; op de ander zijde van 't *Isthmus*, welke soo ghenaemt wiert van *Attis* een soon van *Cranus* of *Liever* (ghelijck *Strabo* seydt,) om datse aen den oever vande Zee laghen, daerom konnen wy uyt dese Historie verskerkt zijn dat de Attische Basen, welke *Vitruvius* beschreven heeft, ende oock van *Plinius* ghenoeemt worden, met de Ionische een dingh gheweest zijn, alleen zijn de Ioniers ouder, ghelijck *Strabo* betuyghet.

Lib. 9. fac.

162.

Lib. 3. cap. 3

Lib. 3. 6.

cap. 23.

Lib. 8. fac.

252.

Daer nae de kinderen van *Ione* wordende vande *Acheis* gheplaeght, welke uyt 't grootste Achaia quamen, ende nae veel onluckigh strijden met de Lacedemonianen, ende de Dorische gehouden tot haer groote schade, (ghelijck wy gescydt hebben) zijn met anderen volckeren verjaeght gheworden, daer nae zijn de volckeren aen geen zijde van 't *Isthmus* of de Enghte in Peloponesus naer Attica vertrocken, 't welck 't vermaertste landt van heel Griekenlandt ende Megaris is. Daerom zijnse van *Milantus Pileus* ontfanghen gheworden, welke tot dien tijdt Koningh over de Athenienfers was, alwaer sy eenighen tijdt woonden, ende daerom (seydt *Strabo*) zijnse onder een natie ghereckent gheweest.

Lib. 14. fac.

175.

Maer niet langh daer nae als *Codrus* overleden was, welke voor een spreek-woordt placht te segghen, *Generosior Codro*, ende zijn soon *Medonte* hem succedeerde ende ghevolght is, zijn de Jonen ende Athenienfers soo in 't ghetal ghewaffen, dat, om dat het Landt al te kleyn ende onvruchtbaer was (ghelijck *Strabo* seydt) daerom hebbense met een ghemeen consent 12 Colonien tot imitatie vanden Peloponensers ghemaect, onder 't ghebiedt van *Neleus*, *Androclus* ende andere Capiteynen, (als *Strabo* ende *Plutarchus* betuyghen) ende 140 jaer nae de verwoestinghe van Troyen, uyt kleyn Asia over ghetrocken, ghelijckmen in *Plato* sien kan, 't welck een treffelijck landt geweest is, palende aen Bitinia, Propontide ende Hellepontus ende d'Egeische, Icarische ende Mirtoysche Zee, ende hebben soo het Grieken uytghebreyt tot boven de Zee, huynen daeghs *Natalia* ghenaemt, (dat is, Oost-zee) ende soo voortgaende hebben sy veel Zee-steden vermeerstert, ende hebben de *Cary* ende *Lelegi* meer naer binnen toe gedreven, ghelijck *Strabo* betuyghet, ende deser volckeren Koningh is *Androclus* gheweest, ende niet *Ione* (als *Vitruvius* betuyghet) de welke zijn Koninghlijcke Stoel binnen Ephesus gheset heeft, huynen daeghs *Figena* ghenaemt, ende dat was 't derde Heyr-legher dat uyt Griekenlandt ghetrocken is, onder 't gheleydt van Koningen en vreemde volckeren.

Lib. 8. fac.

156. ende

160. 170.

Soffista.

Tolo. Lib. 5.

Lib. 6. fac.

132.

Lib. 4. cap. 1

Lib. 7. fac.

472.

Ende naer de tijdt reeckeninghen, welck wy uyt *Herodotus*, *Pausanias* ende *Strabo* hebben, dese Ionische zijn in Colommen verdeelt gheworden meer dan 350 jaer naer *Ione* de soon van *Xuto*, en *Creusa*, daerom sien wy klaer dat *Vitruvius* ende sijne volghers in dit stuck de eerste *Ionen* met de laetste vermenghen, soo wel in respect vande verscheydenheydt vande tijdt als in de namen van hare leydtf-mannen.

Nu aenghefien dat wy haer outsten oorspronck ghevonden hebben, sal het goedt wesen dat wy oock soecken offe in dese plaetsen, ghelijck het schijnt, oock Tempels ende andere gebouwen van haer Order ghehadt hebben, ende om van 't Peloponesuste beginnen, *Pausanias* seydt, dat de vermaerde Tempel vande *Minerva Elea* vande Teagetti in Arcadia ghemaect, heel met Colommen vande Ionische Order omcinghelt van buyten was, met Frontespici van vooren ende van achteren, van welke *Scopa Parius* de Bouw-meester gheweest is, ghelijck de selve Autheur seydt.

Lib. 8. fac.

617.

Cap. 18.

Boven dat, soo was de Schat-kamer vanden *Eleis* (ghelijck wy gheseydt hebben) met wooninghen na de Dorische ende Ionische Order ghemaect, welke nootzakelijck moet ghebouwt zijn geweest voor 't jaer 2836. in welck dit selfde Koninghrijck een ent ghehadt heeft, ende alhoewel wy gheen

ghe-

ghewiffe fekerheydt hebben aengaende de ghebouwen, datse in Attica naer de Ionifche Order ghemaeckt zijn geweest, dicht by Athenen, tot dat de Ionieren felve in 't kleyn Asia overgetrocken zijn; ende foo is het heel wel te gheflooven datse ghedurende haer ruste veel daer nae gemaect hebben.

Aenghefien dat binnen Athenen ontalbare vele verscheyden ghebouwen gheweest zijn, ghelijck *Vitruvius* verhaelt vande Eumenifche Galleryen, den Tempel van *Bacchus* en 't *Odeus* van *Pericles* gemaect, met Galeryen ende Colommen van steen, ende andere meer. Onder welcke de Tempel van *Apollo Delius* gheweest is, ghemaect van *Eristones* een soon van *Cecrops*, ende andere meer van *Apollo*, *Bacchus*, *Esculapius* ende *Iuno*; vande welcke noch tot huyden-daeghs toe teeckenen te sien zijn, wederom opghemaect, ende van *Diana*, welcke *Pausanias* in 't breede beschrijft, want 't is seecker datse voor hare Goden ende Godinnen Tempels naer de Ionifche Order ghemaect hebben.

Ende aengaende de Ionifche van 't kleyn Asia, men weet heel wel, dat de vermaerde Tempel van *Diana Ephesia* daer gheftaen heeft, welcke foo oudt is datmen niet voor seecker weten kan wien de oude Bouw-meesters daer van gheweest zijn, 't kan zijn ghelijck *Dionysius*, *Plinius* ende *Vitruvius* verhalen dat *Ctesifones* ende *Metagenes* van Gnosen de selfde begonnen hebben, maer dat *Demetrius* ende *Peonius* Bouw-meesters binnen Ephesus de selve opgemaect hebben; maer *Androclus* Koningh der Ionifche heeft 't selve daer nae vergroot ende vergiert, welcke Tempel Colommen hadde vande Ionifche Order heel met strepen, ghelijck *Vitruvius* ende *Plinius* verhalen.

Behalven dat waren in de selve stadt noch twee Tempels van *Apollo*, maer ghelijck *Pausanias* seydt onvolmaect, ende de Tempel van *Bacchus* binnen Teo, een van de 12 Colonisteden in 't kleyn Asia, van *Hermogenes* ghebouwt naer de Ionifche Order, ghelijck als *Vitruvius* oock verhaelt, ende een van *Iuno* in Samos, als *Pausanias* betuyght, ende de Tempel van *Apollo* van *Nestus* ghebouwt, ende dat van *Diana Magnesia*, als *Ptolomeus* seydt, ende *Plinius* naer by Ephesus, ende dicht by de riviere Meandrus, tusschen de Cary: ende een heel vermaerde, als *Pausanias* betuyght in Branchus van Melesiat eren van den Godt *Apollo Didimeus*, ghelijck oock *C Curtius* betuyght, ende in ghelijcks dit van *Apollo*, *Melesius* van *Peonio*, ende *Daphnis* van Milete ghebouwt; ende een ander van *Apollo* van *Claro*, een stadt der Colofonij, ghelijck *Plinius* seydt, welcke by alle volckeren heel vermaert zijn geweest, ende in ghelijcks de Tempel (ghelijck *Vitruvius* seydt) van *Diana*, ende die van *Minerva* in *Prien* van *Tituis* de Bouw-meester ghebouwt, ende al dese Tempels zijn vande Ionifche Order gheveest.

Daer waren oock twee Tempels van *Pallas* eene in Poliate de ander in Phoea, alhoewel de Persianen de selve verbrant hebben, als *Pausanias* betuyght, welcke oock wonder schoon waren, ende om niet te verhalen andere, het sal ghenoech zijn vanden Tempel van *Esculapius* te sprecken, binnen Trali onder den Cary, binnen en dichte by *Magnesia*, de selve was oock vande Ionifche Order ende geordineert by *Argelius*, ende een andere oock *Esculapius* toe gheheylight in Smirnen by den bergh *Cautus* aen de Zee, ghelijck als *Vitruvius* ons leert, hier uyt fietmen door de autoriteyt van *Vitruvius* ende *Pausanias*, welcke beyde segghen dat de Joniers Tempelen veel schoonder gheweest zijn, dan die van andere volckeren in Asia, welcke gebouwen *Cirus* den Koningh uyt Persen eyndelijck vernielt, ende de Joniers onder zijn jock ghebracht heeft.

Behalven dat fietmen dat de oude Romeynen de Ionifche order veel ghebruyckt hebben, gelijckmen noch huyden daeghs uyt de vervallen stucken van hare Tempels afnemen kan; oock inde private gebouwen inde Colonnati ende Archi, gelijck wy een weynig hier achter seggen fullen; daer van men noch veel Colommen vindt, met hare verscheyden Capitelli naer de Ionifche Order, insonderlijck inde Kerck van *Sint Maria* van Trastevere, ende *Sint Stephano Rotundo* in Monte, ende elders, alle heel verscheyden ende schoon. Van dit Order, ghelijck *Vitruvius* verhaelt, heeft *Thesiphones* van Gnosen een vande oude Schrijvers, ende *Metagenes* zijn soon, schrijvende vande Tempel van *Diana* binnen Ephesus, ende *Phileus* vanden Tempel van *Minerva* binnen Priene, ende *Hermogenes* vanden Tempel van *Minerva Magnesia*, ende eyndelijck heeft oock *Vitruvius* daer van gheschreven, gelijck wy schoon elders geseydt hebben.

De Ionifche Order heeft al in sich dat een Tempel kan schoon maecten, want hy imiteert veel de planten vande boomen, ende de graviteyt van de Vrouwen. Daerom hebben de oude niet sonder redenen dese Order in 't midden ghestelt van hare vijf Orders, ende wy willen in ghelijcks doen, om dat daer gheen ander Order is, die sulcke correspondentien begrijpt, welcke sulcken vastigheyt, bequaemheydt ende schoonheydt heeft, ende die tot alle soorte van ghebouwen dienen kan, ghelijck als dese, ('t welck wy alreede ghehoont hebben,) De Ouden hebben hare private huysen naer dit Order ghemaect, ende wy prijfen in ghelijcks dat de publijcke en private ghebouwen foo ghemaeckt worden, gelijck wy in onse wercken doen blijcken.

De Ionifche Order met Basen ende Capitello moet van 8 Moduli zijn, ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, de Basa sal $\frac{1}{2}$ Modulo hoogh zijn (ghelijck wy elders geseyt hebben) maer 't Capitello vande Tondino naer boven toe sonder de Welben oft Voluten, komt $\frac{1}{12}$ ende $\frac{1}{2}$ Modulo hoogh. De Fufti of stock vande Colommen blijven 7 Moduli, ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, doch verstaende met de Cimbria van onder ende van boven, ende dese Fufti of stocken verminderen boven het seste deel vande groote vande voeten.

't Ornament boven aen de Colommen, wort van 't vijfde deel van hare hooghte ghemaeckt, want

de Ouden hebbenſe ſoo ghebruyckt, ende *Vitruvius* ſelf beſchrijftſe alſoo, ſpreeckende van 't Front vande Scena, ende ghelijck wy gheſeydt hebben, ſpreeckende vande Orders in 't generael datſe ſal 1 Modulo ende $\frac{1}{2}$ zijn. Deſe hooghten moet in 15 deelen verdeelt worden, daer van komen d'Architrave 5, toe, aende effen ordinare Fregio 4, aen 't Cornice 6, inde welcke de Modiglioni ghemaect worden, inſonderheydt in de groote wercken, ende onder ſullen gheene Dentelli gefneden worden, om de voorſeyde reden. Deſe proportien zijn foodanigh, dat de Architrave is een deel, 't Fregio $\frac{1}{3}$ van een deel, de Cornice een deel ende $\frac{1}{3}$, ſoo dat ſy de helft meer is dan 't Fregio, ghelijck als de Architrave ende 't Fregio oock de helft meer zijn als de Cornice.

Als de Colommen Peſtili onder moeten hebben, dan ſullen die $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$ hoogh zijn, vande hooghte vande heele Colonna, ſo datſe 2 $\frac{1}{2}$ Moduli zijn ſullen: deſe hooghte wort in 6 deelen en $\frac{1}{2}$ verdeelt, de opperſte ſal de Cimacia toekomen, de volghende 3 ende $\frac{1}{2}$ ſullen voor de tronck of 't vierkant vande Peſtilo zijn, de twee onderſte blijven voor 't Baſament overigh, namelijk $\frac{1}{2}$ voor de Corniciamenten, ende een deel ende $\frac{1}{2}$ blijft voor de bloote Zocco, welck op 't vlakke ſtaet: die is $\frac{1}{2}$ Modulo, zijn Corniciamenten zijn $\frac{1}{4}$ van 't Modulo, de tronck of vierkant een Modulo ende $\frac{1}{2}$, ende de Cimacia $\frac{3}{4}$ van 't Modulo, welck juyst 2 $\frac{1}{2}$ Moduli maecken, ghelijck wy gheſeydt hebben. Van alle deelen vande Colommen, Ornamenten, Peſtili, ende hare leden ſal de Sacome in 't eynde van dit Capit- tel gemaect worden.

*Vande Colonnari ende ſimpele Archi vande Ionifche Order, ende oock vande Colonnaten
ende Archi met de Peſtilen, ende de Modulatiën van hare binnen
Poorten. Cap. 22.*

DE Ouden hebben dickmaels de ſimpele Colonnaten van dit Order ghebruyckt, ende men ſiet noch huuden-daeghs binnen Roomen onder aen 't Capitolio de Galerye vanden Tempel met 8 Colommen met Granaet-appelen, door dien dat de hooghten vande Capitelen ende de Voluten of Welben, ende oock de Cornicen met vierkantighe uytghehoorde Modiglioni, ende meer andere dinghen zijn van de Ionifche Order; ende inſghelijcks de Galery van het Kerckjen Lateritio genaemt, by de Senateurs brugghen is oock vande Ionifche Order, op die wiſſe hebben wy veel woon-huſſen ende Faciaten geformeert, alſoo wel inde publijcke wercken vande vermaerde *Sr. Nicolaes Corner*, in zijn luſt-huys te Murano, ende aen een ander oort een woon-plaetſe inde forme van een Salette, met Kamerkens op de kant, tot luſt van 't hof van *Sr. Iulius Contarinus*, op de Brenta dicht by Stra: ende dat van *Sr. Molinus* inde voorſtadt van Padoua, de twee Eylandtſche wooninghen aen 't hooft van Cedrare, van de *Srs. Cornari* by Baſſano, ende noch andere in de fabrijcken van *Sr. Ieronymus Contrareni* à Loregia binnen Treveſano.

Het ſimpel Colonnato van vier Colommen, ende drie Intercolomni ſal foodanigh zijn: de heele lenghte van 't Spatie van d'een uytterſte Colonna tot d'andere; doch voor behoudende ſoo veel de Agetti vande uytterſte Baſen lijden moghen, ſal in 10 deelen ende $\frac{1}{2}$ verdeelt zijn, welcke voor 't Modulo dienen ſullen, aen de twee Colommen in 't midden, ende de twee uytterſte Pilafren worden 4 Moduli ghegeven, voor de twee Intercolomni op d'een ende d'andere zijde ſalmen een Modulo ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo geven voor elck, ende voor die in 't midden 2 Moduli ende $\frac{1}{2}$, ende ſoo komen de Intercolomni vande Baſilica, welcke *Vitruvius* ghemaect heeft wel uyt, ende ſoo ſullen de Moduli verdeelt zijn: de proporti van deſe Intercolomni in 't midden is $\frac{1}{2}$ meer dan de andere.

Lib. 5. cap. 4

Alſmen 't Colonnato van 6 of 8 Colommen maken wil, dan waſt 't ghetal vande Colommen, ende Intercolomni alſoowel op de rechte als op de ſlinker-zijde, inde gecontinueerde Faciaten, waer Venſteren ende dierghelijcke openinghen zijn, kunnen alle de Intercolomni ghemaect zijn, ſoo breed als die in 't midden, en ſomtjids wat meer tot dien eynde dat de Ornamenten vande Venſteren ende dierghelijcke dinghen aldaer kunnen bedeckt worden.

Deſe Colonnati kunnen vande aerde verhooght worden met een Sottobaſi $\frac{1}{2}$ Modulo hoogh, alſoo datmen by trappen daer toe moet opgaan, om voor verhaelde redenen: de Colommen met de Ornamenten daer boven ſullen vande voorgheſeyde mate zijn, in 't midden van elcke Colomme, en de Pilafro moet een Modiglione zijn, inde uytterſte Intercolomni ſullen 5 Spatij komen, ende in die in 't midden 6, van d'een midden vande Pilaftri tot de andere van 't Colonnato van 3 Intercolomni zijn 16 Spatij, ende Modiglioni, in 't Colonnato van 6 Colommen zijn 26 Spatij, ende in die van 8, 36, ende ſoo veel Modiglioni. Van d'een midde tot de andere vande Modiglioni zijn $\frac{2}{3}$ van 't Modulo, ende in al deſe Colonnati komt altijd een Modiglion in 't middel Intercolomnio, 't welck heel wel komt om 't Fronteſpicio te maken, daer van wy elders gheſproken hebben.

Cap. 12.

De Poorten voor 't ghebruyck vande Colonnaten van dit Order kunnen hare proportien nemen vande ſelfde Colonnato, 't licht ſal $\frac{1}{3}$ deelen hoogh zijn, van 't pavement vande Colonnato, of Loggie tot onder 't Lacunari toe; met welck wy huuden-daeghs verſtaen de Soffitti van 't velt tuffchen den Modiglioni vande principale Cornice, ende indien daer gheen Modiglioni zijn, dan laetſe onder aende Giocciolatojo zijn, want naer dit Livello kunnen de quadri of vierkanten ghemaect worden, ende

ende de Schilderyen vande Soffitto vande Loggien of Woon-plaetse, of oock veel van 6 deelen tot beneden de Architrave toe, want het is al even eens. Dese hooghte wort van nieuws in 13 deelen verdeelt ende $\frac{1}{3}$, ende de breedte van 't licht van onder ende van boven vande Soglia of Drumpel. De Erte of Stipiti fullen in 't Front van een van dese deelen zijn, ende soo veel sal 't Limitare wesen, ende op die wijze sal 't licht vande Poorte twee quadri hoogh zijn, ende even soo veel als de helft van 't Limitare.

Het Ornament boven aen de Poorte sal $\frac{2}{3}$ zijn ende $\frac{1}{3}$, ende verdeelt in 3 ghelijcke deelen, daer van komt de Architrave een deel toe, de Fregio $\frac{1}{3}$, ende de Cornice naer 't Livello een deel ende $\frac{1}{3}$; het heele Ornament komt te zijn $\frac{2}{3}$ ende $\frac{1}{3}$ van 't licht, indien men se cartellen of tafelkens op de kant aen de Erte of Pilastrate setten wil, welke *Vitruvius* Ancones noemt of Prothrides, d'eene op de een, de andere op de ander zijde, wesende in 't Front de helft vande heele hooghte van 't Cornice: hare lengte sal zijn van 't Soffitto vande Giocciolatojo tot 't licht vande Poorte toe, ende van daer beneden toe fullen de bladen komen. De Cornice vande Poorte moet langhs heen door loopen, maer een weynigh verheven zijnde, boven welke recht teghen de Nicchi over, fullen voor gieraet ghemaect worden de Riquadri by malkander ghevoeght inde muur, de verdeelinghe van dese Poorte komt aldus veel beter te pas dan die van *Vitruvius*, want de lief-hebbers van dese konst fullen de minste moeyten hebben, om die te verstaen ende op dese wijze komen wy met die Poorten die de Ouden gemaect hebben, heel wel over een.

Lib. 4. cap. 6.

Lib. 4. cap. 6.

Aengaende het beweeghlijcke deel vande Poorte kan de selve van boven naer beneden toe in twee deelen ghemaect worden, verdeelt in $\frac{2}{3}$ voor elck, die in 't midden sal de grootste zijn, ende de andere van beneden sal de Cimacia van 't Pedestilo naer onderen vergheselschappen, indien op de rechte ende sliicker-zijde vande principale Poorten, men wil Nicchi maecken om beelden daer in te setten, welke niet wel kunnen ghesien worden, indien de Nicchi te hoogh zijn, ghelijck oock in die geene welke kleynder zijn als $\frac{1}{4}$ ende $\frac{1}{2}$, of die voor Vensters dienen kunnen, (want alsdan moeten se vierkantigh boven zijn) hare hooghte moet dan naer 't Loot met 't licht vande Poorte over een komen, ende onder moeten se op een fascia ghestelt zijn, ghelijck een Cimacia van een Pedestilo, welke over al eene hooghte of Poggio voor de Vensteren gheeft; hare hooghte sal $\frac{1}{2}$ zijn ende $\frac{1}{2}$ vande heele Colonna, dese over een kominghen ende verbindinghen van leden zijn van groote importantie in het lichaem van 't werck.

Ende om dat de verstandighe eenighe wetenschap hebben moghen vande Ionische Poorten van *Vitruvius*, daerom fullen wy zijne woorden beter verklaren, als namelijk daer hy seydt dat de hooghte van 't licht in twee deelen ende $\frac{1}{2}$ verdeelt is, daer moetmen liever ghelooven, dat hy heeft willen seggen $\frac{2}{3}$ deel, ende daer van $\frac{1}{3}$ tot de breedte onder aende drumpel geven, ende hier af worden wy te beter versekert, aengesien indien elck deel weder in 4 verdeelt worden, soo komender 14 uyt, daer wil hy datmen van een deel der self de breedte vande stijlen of Stupidi sal maken, ende volghens dese wijze in dien 't licht self 16 voeten hoogh was, so blijven 6 voet voor de drumpels, ende indien men het inde hooghte vernaawt ghelijck de Dorische onder aen 't Limitare, dan salder 5 voeten blijven ende $\frac{1}{2}$, soo datse sal tot $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$ hooghte komen: indien men de Stupidi of Pilastrati een vande 14 deelen vande hooghte van 't licht breedt wil maecken, soo fullen se tot 1 voet ende $\frac{1}{2}$ komen, ende boven juyft tot een voet.

Lib. 4. cap. 6

Ende aengaende de Ornamenten boven de Poorten, indien men de groote van 't Limitare of Architrave met 3 Fascie maeckt, d'eene van de andere verscheyden met de Cimacio ende Orlo, ende insghelijcks 't Fregio met zijn Cimacio daer boven, ende insghelijcks de hooghte van 't Cornice naer 't Livello met zijn Cimacio ende Orlo daer boven. Al dit gheheele Ornament (begrijpende de Gola ende Orlo welke daer op komen om 't Frontespicio te maken) sal ontrent 't vijfde deel zijn vande hooghte van 't licht, ende bequaem genoegh voor dese Ionische Order.

De Cartelle welke hy op 't Griecks Ancones noemt ende Prothyrides (om datse sich buyghen ende in malkander wickelen) zijn $\frac{2}{3}$ langh van beneden de Cornice naer 't Livello van 't licht vande Poorte, ende daer boven de bladen welke inde hooghte $\frac{1}{2}$ van een voet groot zijn, ende beneden $\frac{1}{4}$ van een voet, ende zijn daerom swack ghenoech, ende men moet letten dat de Cartelle selver niet vermindert worden, indien 't licht vande Poorte niet vermindert wort.

Nu volgt de ontwerpinge van 't simpel Colonnato vande Ionische Order met al zijne deelen, met Modulen ende Minuten gheteekent.

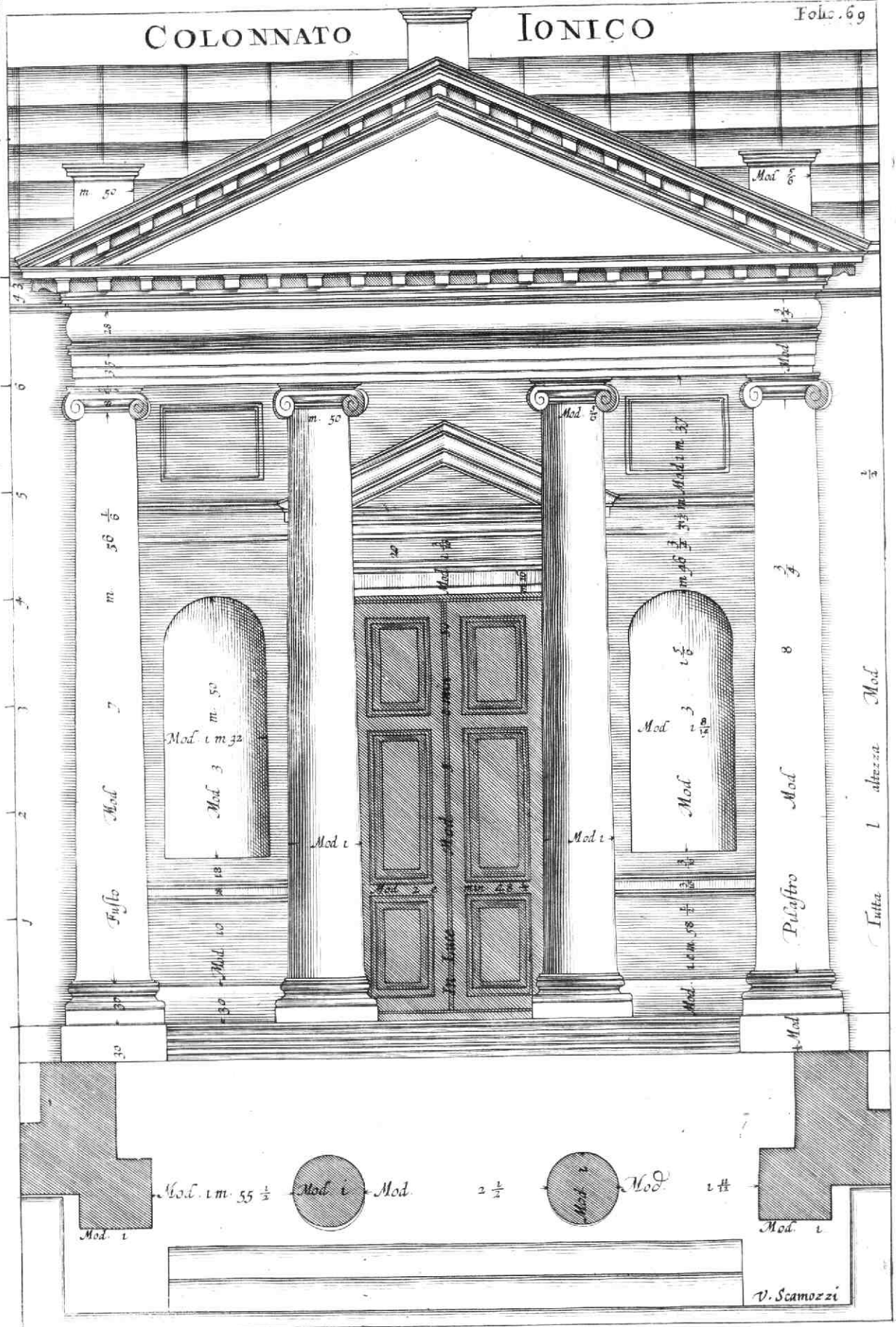
Van dese Ionische Order kunnen insghelijcks de Faciaten met de Boghen ende Pilastrati gemaect worden, ende de Colommen daer aen ghelent, voor 't ghebruyck vande Galeryen ghelijckmen inde tweede Order van *Colifens* fiet, of in 't Theater van *Marcellus* ende andere oude gebouwen, ende soo kunnen wy die oock nae gheleghentheydt maecken, daerom willen wy alle maten vande Archi nae malkander beschrijven.

De verdeelinghe vande breedte van d'een halve Colonna tot de andere in 't midden vande principale Pilastrati fullen 6 Moduli zijn, ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo: de Colommen een Modulo groot, ende fullen voor de muren $\frac{1}{2}$ van 't Modulo meer dan de helft uytgaen, 't welck meer gratie brengt, en kan voor 't Soffitto vande Architrave dienen, welke heel door van d'eene Colonna tot de andere loopen sal.

Het Pilastro met de Aletto op de rechte ende sliicker-zijde vande Colonna sal in 't Front juyft tot

COLONNATO

IONICO

tot 2 Modulo komen, ende komt $\frac{1}{2}$ van 't Modulo meer dan de helft vande breedte van 't licht vande Archi te zijn. In zijne Flancken door de groote vande muur sal die soo veel zijn als een Aletto, ende $\frac{2}{3}$ vande groote der Colomna van buyten, ende 't ander vierde deel blijft overigh voor de Sporto van 't Contra-pilastro binnen de Galeryen om 't welffel op te houden. De Aletten of Ieden op de rechte ende flincker-zijde vande Colommen fullen in 't Front juyft $\frac{1}{2}$ Modulo zijn, maer teghen 't licht vande Archo salse zijn soo veel wy gheseydt hebben vande Flanck vande principale Pilastro, dese Aletten behooren naer 't Loot van boven tot beneden ghemaect te zijn, ende al van een steen datmen gheene aen een settinghe overkant zien kan, want soo zijn de wercken lustiger voor 't ooge.

Cap. 12.

Het vlakke vande Archi sal sich wat vande aerde verheffen, ende men sal by trappen daer toe opgaen om grooter majesteit te gheven, de Sottobase, Colommen, ende Ornamenten daer boven, moeten naer de maten welke wy gegheven hebben ghemaect zijn, ende aengaende 't Frontespicio ende de Archi moet aenghemerckt worden, 't ghene wy elders gheseydt hebben. De Archi fullen in 't licht 4 Moduli min $\frac{1}{2}$ van 't Modulo zijn, ende inde hooghte fullense wassen $\frac{2}{3}$ ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, ende van 't licht naer boven toe tot onder de Architrave fullen $\frac{2}{3}$ van 't Modulo over blijven; voor de hooghte van 't Serraglio, welke aen 't hooghte vande Colommen komt met de Sottobasen. De Arco moet van een halve cirkel zijn, ende een $\frac{1}{2}$ van 't Modulo daer en boven, 't welke dat toekomt, 't welck de Sporto vande Impost wegh-neemt, ende aldus sal de Archo schoon zijn.

Cap. 13.

De Imposta boven de Aletto alwaer de Archo begint sal $\frac{1}{3}$ ende $\frac{1}{2}$ hoogh zijn, van 't vlakke tot zijne hooghte toe (ghelijck wy gheseydt hebben) ende moet binden rondsom de Pilastri langhs de muur, ende de principale Poorten, welke booghswijse ghemaect wort, ende soo veel sal 't Basament ende de Cimbria onder vande Colomna maken. De groote van 't Archivolto, welck rondsom 't licht heen gaet sal $\frac{1}{2}$ zijn ende $\frac{1}{2}$ vande breedte van 't licht, ende soo veel sal insghelijcks zijn de breedte vande Cuneus, of Serraglio, een deel dicht by 't licht vande Archi oft Boghen, ende van daer na boven toe sal het allencxkens breeder ende breeder worden tot onder de Architrave toe: dese Serragli konnen, ghelijck wy gheseydt hebben verciert worden, als men de verdeelinghe vande Archi, Pilastri, Alette of Vleughelkens, ghelijck wy gheseydt hebben, maecten wil, dan moet de uytdeelinghe van 't Modiglioni ende Spatij juyft gheschieden, want in 't midden van elcke Colomme komt een Modiglioni ende noch 9 andere met hare Spatij komen daer en tusschen, 't welck voor de maekinghe van 't Frontispicio boven de middeler Archo heel wel komt.

Cap. 2.

Binnen dese Galeryen ende teghen de middelste Archo over kan de principale Poorte booghswijse ghemaect worden tot verscheydenheydt van de andere, welke inde Colonnati ende Archi met de Pedestili zijn, ende nauwer of kleynder dan de Booghen van buyten, soo veel 't Front vande Modono op beyde zijden die daer rondsom gaet, ende de Imposta sal tot haer cieraet, ende indienmense vierkantigh maecten wil, zijn licht sal zijn ontrent $\frac{2}{3}$ van 't vlakke tot onder de Architrave toe: Het beweeghlijcke deel sal van d'Imposta naer beneden toe zijn, ende men salse in twee deelen konnen doen openen ende elck vande selve verdeelt in 2 verscheydene vierkanten met recinten rondsom, ghelijck wy elders gheseydt hebben, alwaer wy van *Vitruvius* Dorische Poorten gesproken hebben, ende inde ontwerpinge te sien is.

Op de rechte ende flincker-zijde kanmen Nicchi maken om beelden in te stellen, of voor vierkantighe Vensteren, welke moeten gheset worden op een Cimacia overgaende, ghelijck als of het een Pedestilo waer $\frac{1}{2}$ hoogh ende $\frac{1}{2}$, vande vlakke tot beneden de Architrave toe: ende soo sal die naer de proportie vande Pedestili van dit Order komen. Dese Nicchi met hare opperste fullen een weynigh lagher staen dan 't begin vande Impost, ende onder fullense op de Cimacio van 't Pedestilo, daer van wy alreede gheseydt hebben, staen.

Nu volgt de ontwerpinghe vande senpele Boghen vande Ionische Order, met al hare deelen, met Moduli ende portien geteekent.

Het valt oock heel wel uyt de Ionische Colonnati vande Loggien met Pedestili van beneden te maken, welke de Ouden heel wel hebben weten te ghebruycken, ghelijck oock de andere Orders van verscheyden foorten van ghebouwen, van welke men noch huuden-daeghs sommighe teekens fiet, ende *Vitruvius* spreeckt in 't breede hier van, doch vande andere noch meer, als hy handelt vande Galeryen rondsom de Tempels, ende van die achter de Scena van 't Theatre. Ende wy selfs hebbense insghelijcks gebruyckt inde publijcke wercken als inde Loggien der wercken op *Sint Marco* plaetse, ende dickmaels oock in private wercken: Daerom is het verwonderinghs waerdigh dat de Moderne Meesters niet daer van ghehandelt hebben in hare Orders, bethoonende daer mede datse de selve gheheel vergeten hebben. Ende daerom willen wy sommighe regulen daer van geven, welke ons duncken nootfaeckelijck te zijn.

Om de verdeelinghe van 4 Colommen te maecten (de Sporto vande Basamenten achter-latende) wort de geheele lenghte van d'een uyerst tot d'andere van 't Pilastro verdeelt in 12 ende $\frac{2}{3}$ Modulen; van welke 4 de twee Colommen in 't midde toe komen, ende de twee uyerste Pilastri, ende dan voor de kleynste Intercolomni twee Moduli ende $\frac{1}{2}$ voor elck, dan fullen voor de middelste 3 Moduli overigh blijven ende $\frac{1}{2}$, ende soo zijn al de Moduli verdeelt. De proportie van desen Intercolomni sal zijn ghelijck die in 't midden, ende bykans de helft meer dan de andere. Voor 't Colonnato van 6 of 8 Colommen waft het ghetal vande Intercolomni ende Colommen oock, ende dan sal de verdeelinghe

L'ARCHI IONICO

Aeroterio

Tetto

Frontispicio

Cornice
Fregio

Architr^o

Capit^o

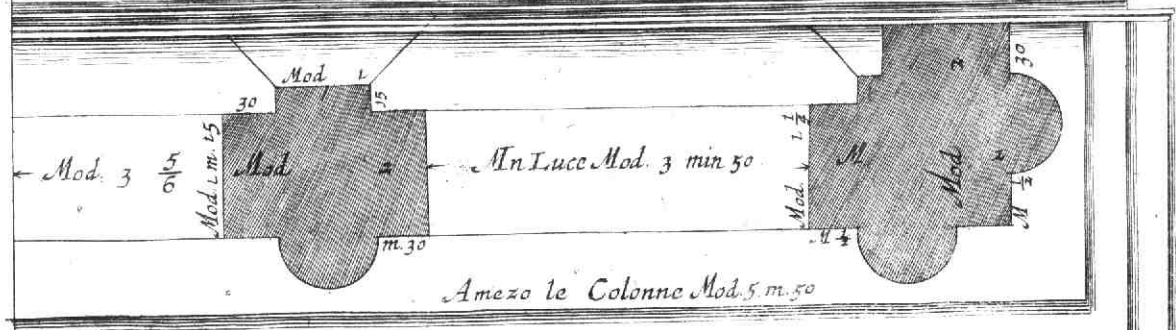
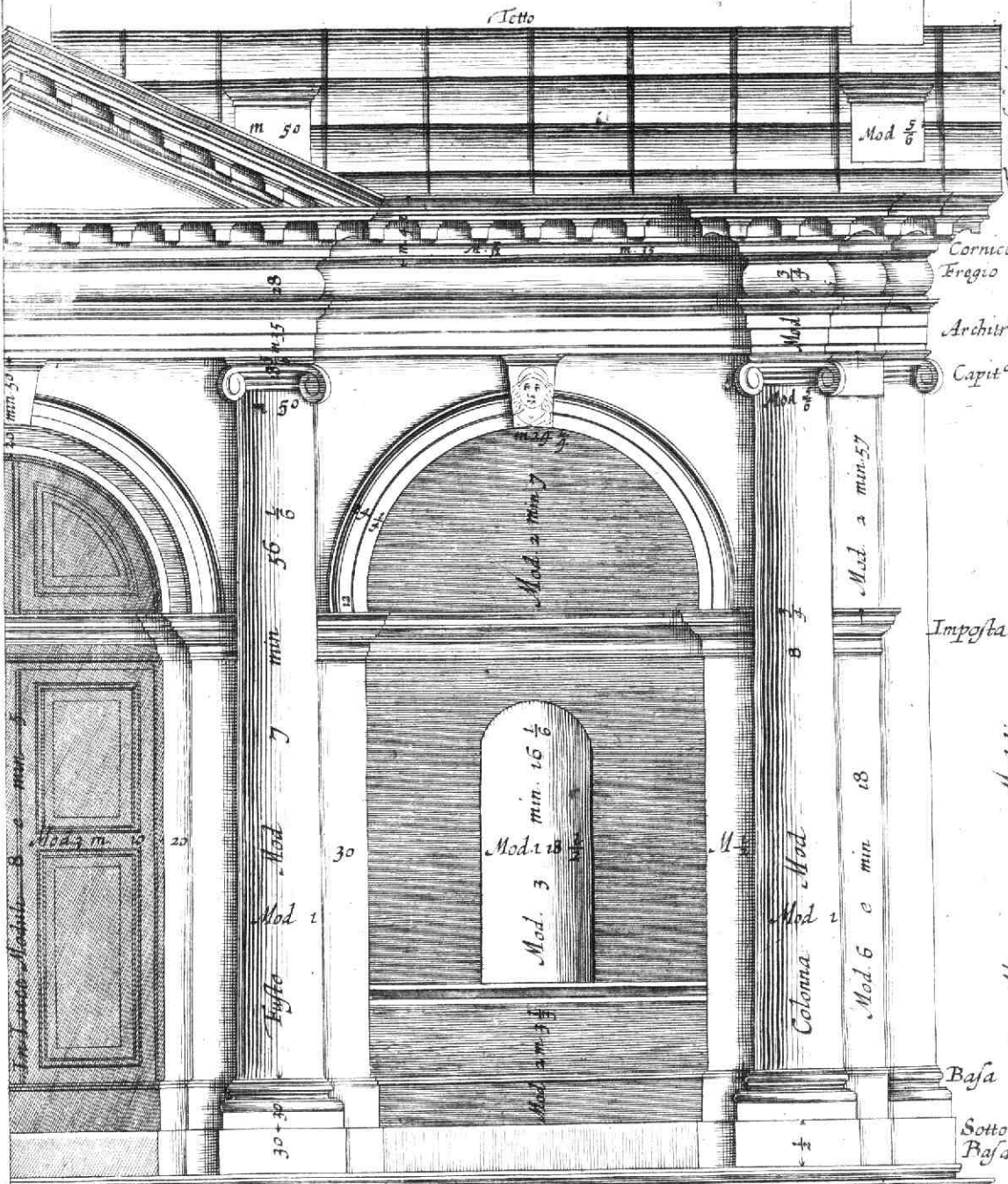
Imposta

Moduli

Altezza

Bassa

Sotto
Bassa

V. Scamozzi

deelinghe van d'eerste 19 Moduli zijn ende $\frac{1}{2}$, ende d'andere 26 Moduli ende $\frac{1}{2}$. De Colommen, Ornamenten ende Pedestili fullen de voorz mate hebben, daer van wy gheseydt hebben, ende fullen met trappen van onder verheven worden, om meerder majesteys wille.

De verdeelinghe vande Modiglioni in haren Cornici sal heel wel komen voor alle dese Colonnati, want indienmen een recht over teghen elcke Colomme ende elcke buytenste Pilaster set, dan sal daer voor de kleynste Intercolomni $\frac{1}{2}$ komen, ende voor de middelste $\frac{1}{2}$, soo dat voor 't Colomnaet van 4 Colommen fullen 20 Spatij komen, ende voor dat van 6 Colommen 32, en voor dat van 8 Colommen 44, ende even soo veel Modiglioni: komende even in 't midden 't welck heel wel komt om 't Frontespicio te maecten, alwaer het gheene dat wy gheseydt hebben, moet gheobserveert worden. Wanneermen de Poggio van al of een deel van dese Colonnati maecten wil, alsoo wel inden Loggien op de vlacke aerde, als in die om hoogh, ghelijck wy ghemaect hebben, in de werken daer van wy boven gheseydt hebben, dan moeten de Cimacie ende Bafamenten van 't Pedestilo heel deurloupen, ghelijck *Vitruvius* inde voorghemelte plaetsen ghedaen heeft, sprekende vande Tempels vande Ionische Order: dese Rifalti heeft hy Scamilli genaemt, van welcken wy genoegh gesproken hebben, ende een exempel van een oudt Marbelsteen bewesen, ende dit is soo veel, aengaende de buytenste verdeelinghen. Cap. 12.

De voornaemste of principale Poorten van dese Colonnati sal $\frac{1}{2}$ hoogh zijn, vande hooghte vande gront waer de Pedestili op staen, tot onder de Spatij vande Modiglioni vande principale Cornice van buyten toe (gelijck elders gheseydt is gheweest) de breedte van 't licht sal 6 ende $\frac{1}{2}$ deel van 13 zijn ende $\frac{1}{2}$ van zijne hooghte; so datse vermeerderen sal de helft van 't Limitare meer als $\frac{1}{4}$: 't Front vande Erte of Stijlen der Ornamenten daer boven, ende alle andere dinghen voor de Poorte self, moet daer nae ghemaect worden, als wy gheseydt hebben vande Poorten vande simpele Colonnati, van dit Order, om een dingh niet dickmael te wederhalen. Cap. 14.

De Nicchi teghen de kleyne Intercolomni over fullen haer begin hebben naer 't Livello vande hooghte vande Basen der Colonnati, ende haer opperdeel sal recht teghen over 't licht vande Poorte zijn, ende soo fullense al met malkander over een komen, maer indienmen vierkante Vensteren wil maecten, dan behoordense te staen boven de Cimacia vande Pedestili.

Nu volght de ontwerpinghe van 't Ionische Colonnati met de Pedestili, ende alle deelen met hare Modiglioni ende portien verdeelt.

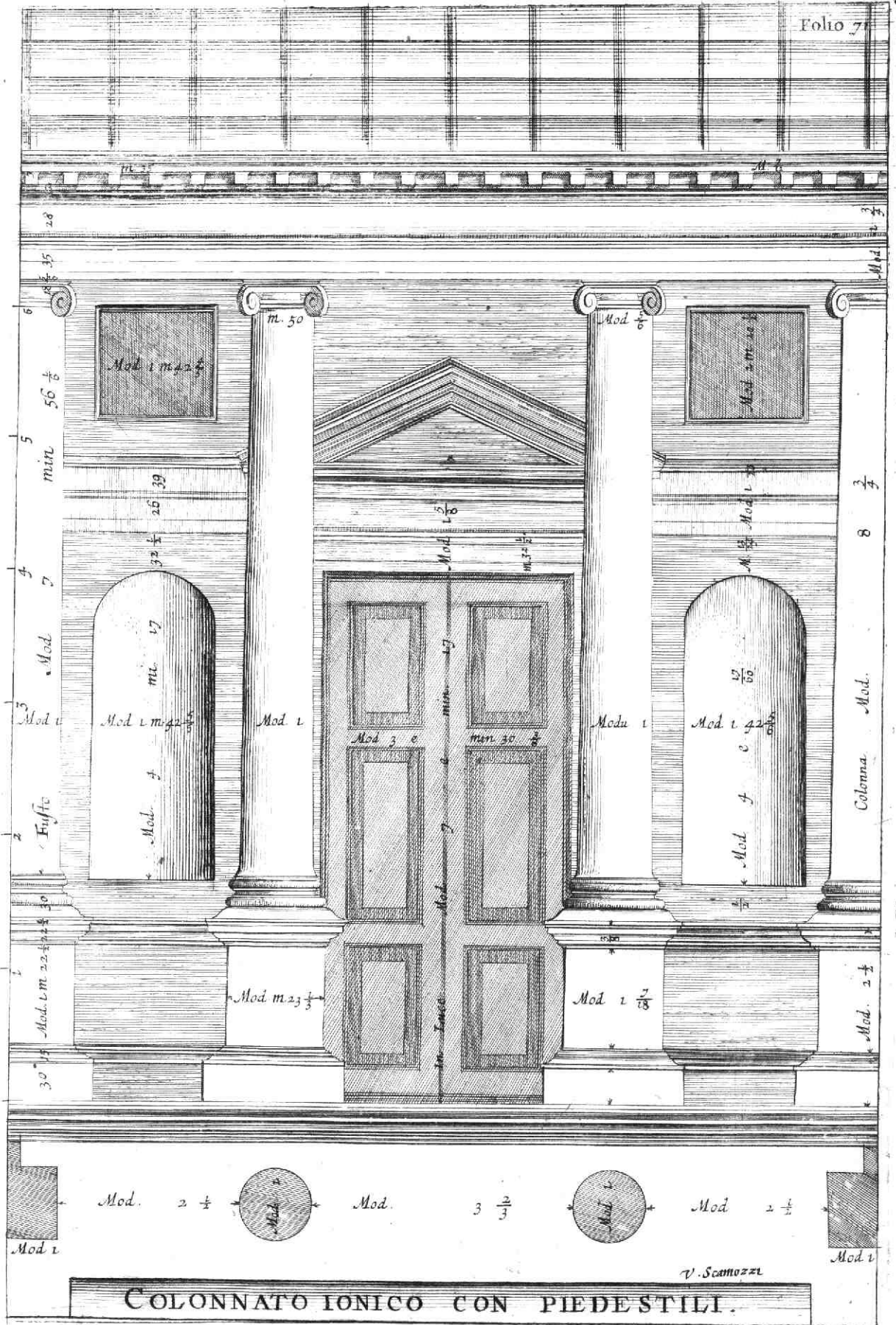
Behalven de simpele Archi kunnen oock die met Colommen op Pedestili ghemaect worden, 't welck by den Ouden ghebruycklijck gheweest is inde publijcke ende private ghebouwen, ghelijck men uyt de overghebleven teekenen afnemen kan. Ende wy selfs kunnen de selfde naer ghelegentheydt noch imiteren ende volghen, aengaende de verdeelinghen van d'een mitte tot d'andere vande Colommen vande Archi, daer zijn 8 Moduli, ende de Colommen een Modulo groot, ende fullen een weynigh meer dan de helft voor uytgaen om de voor-bethoonde redenen.

't Gheheele Pilastro de middeler Colomme daer in begrijpende ende de twee Vleughelkens op de een ende de andere zijde, sal twee Moduli ende $\frac{1}{2}$ zijn; maer 't Massif aende dickte van de muur sal so veel zijn als een Aletta, ende $\frac{1}{2}$ vande Colonna van buyten, ende 't ander vierde-deel magh dienen voor 't Agetto vande binnenste Pilastro, welck 't ghewelf vande Galerye draeght. De Vleughelkens of Alette op de rechte ende slincker-zijde vande Schacht vande Colonna, fullen in 't Front $\frac{1}{2}$ van 't Modulo zijn, ende so veel behooren oock van d'een mitte tot de andere de Modiglioni vande Cornice te zijn, de Alettaes fullen van boven tot beneden toe van een stuck zijn.

De Colonna ende 't Ornament daer boven, ende in ghelijcks de Pedestili om die te verhooghen, fullen vande voorgeseyde proportien zijn, ende de Pedestijlen fullen sy met sommige trapkens vande aerde verhooghen; op dese wijze fullen de Archi 4 Moduli breedt zijn ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, ende fullen boven twee $\frac{1}{2}$ met $\frac{1}{4}$ van 't Modulo wassen. Op de Archi sal voor de hooghte van 't Serraglio over blijven een Modulo, soo datse in 't gheheel 11 Moduli ende $\frac{1}{2}$ zijn fullen van 't vlacke tot onder de Architrave toe.

De Archi of Bogen fullen van een half cirkel zijn, ende fullen voor de wassinghe $\frac{1}{2}$ van 't Modulo hebben, voor het gheene dat de Sporto vande Imposta wegh neemt: 't welck van velen niet in acht genomen zijnde, is een oorfaeck gheweest dat hare Archi al te laegh gheworden zijn. De Imposten boven de Aletten daer de voet vande Archo op staet sal alsoo hoogh zijn als 't Fregio ende de Cornice vande principale Poorten.

De Archivolto rondsom 't licht gaende sal $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$ vande breedte vande Archo zijn, ende soo veel sal 't Serraglio inde Front zijn, in het deel dat daer boven op komt: ende van daer naer boven toe salse haer verbreyden naer de linien uyt het center vande Archo ghetrocken: vande Ornamenten van de Serragli hebben wy elders ghesproken, in 't generael. Ende aengaende de verdeelinghe vande Modiglioni recht over teghen elcke Colonna daer sal een komen, ende daer tusschen fullen 12 Spatij ende 11 Modiglioni zijn, soo dat de middelste heel wel komen sal om 't Frontespicio te maken ende op die wijze sal van Colonna tot Colonna 't gheheel Ornament Rifaliren. De Aletten op de kanten van dese Bogen kunnen verkleent worden, om de juyfste verdeelinghe vande buytenste Modiglioni te vinden. Van 't Frontispicio, Acrotery, Dack ende andere saken kan ghemerckt worden, 't welck wy elders gheseydt hebben. Cap. 13.

COLONNATO IONICO CON PIEDESTILI.

v. Scamozzi

De principale Poorten sal hare proportien hebben indien de hooghte van 't vlacke, alwaer de Pedestili vande Colommen op staen, verhooght wort tot boven de Imposta vande Archi toe: ende so veel als de hooghte vande Gola ende zijn Orlo toelaet. Dese hooghte sal in 16 ende $\frac{1}{2}$ deel verdeelt worden, ende vande $13\frac{1}{2}$ onderste sal de hooghte van 't licht vande poorte zijn, daerom salse van $\frac{1}{2}$ zijn van 't vlacke tot onder de Architrave toe: zijn breedte van anderen aen de drumpel ende om hooghe sal $6\frac{1}{2}$ zijn, ende soo wast zy $\frac{1}{2}$ de helft vande groote van 't Limitare.

Daer nablijven de 3 overige deelen voor 't Ornament vande poorte, van een deel wort de Architrave ghemaect, ende soo groot behooren de stocken of Erten in 't Front te zijn: ende het Fregio sal van een deel min $\frac{1}{2}$ zijn ghemaect recht of krom, ende van $1\frac{1}{2}$ deel sal 't Cornice naer 't Livello ghemaect worden, op dese wijze komt het dat 't gheheele Ornament in 17 deelen verdeelt wordt, beyde van de hooghte van 't Fregio, ende vande Cornice vande poorten self, behalven de Orlo ende de rechte Goletta sal de hooghte vande Imposta vande Archi zijn (ghelijck gheseydt is,) ende de deelen van de eene komen met de deelen vande andere over een, in 't opperste van dese poorten sal gelet worden, wat wy inde andere van dit Order gheseyt hebben.

Aengaende de Nicchi of Vensteren, haer beginsel sal naer de linien met de Cimacia vande Pedestili zijn, ende het bovenste naer 't Livello van 't licht vande poorten, ende al dit wort heel wel in de ontwerpinghe verthoont.

Nu volghet de ontwerpinghe vande Ionische Archi met den Pedestili ende al hare deelen met Moduli ende portien gheteekent.

Vande particuliere proportien ende maten der Pedestalen, Basen ende andere deelen vande Ionische Order, oock van verscheyden Capitelli ende Ornamenten boven hare Colommen. Cap. 23.

DE Ionische Colomme behoort aende voeten een Cimbria ende een Tondino te hebben, 't welck de Basa oock mede seer verciert, rondom is sijn Fusto of Schacht in 24 Canalen verdeelt, welcke in 't midde wat diep ingaen, 't levendigh tusschen de Canalen sal een deel van drien zijn, ende $\frac{1}{2}$ vande Canale. Alsmen een cirkel vande groote vande voet vande Colonna maect, dan wordt uyt de selfde centro of middel-punct een ander cirkel ghetrocken, ende een quadraet of vierkant van een Modulo ende $\frac{2}{3}$, ende dat is de lenghte ende breedte vande Tafel ende Sporti vande Basa. De hooghte vande Basa selfs is $1\frac{1}{2}$ Modulo, verdeelt in 5 deelkens of portien ende $\frac{2}{3}$; zy heeft 6 leden, Thoro, Listello, Cavetto, Listello ende Thoro, alle 7 rondt, daer nae het Plinto of vierkantige Tafel, welcke vereenicht moet worden met de Cimacia van 't Pedestilo: van welke de twee Thori met snijdt-wercken kunnen ghemaect worden, het Agetto van dese leden is $\frac{1}{3}$ ende $\frac{1}{2}$ Modulo, ende soo veel sal voor haer genoeg wesen.

Het Pedestael zijnde van $\frac{1}{2}$ ghemaect ende een half vande Colonna wort dan twee Moduli ende $\frac{1}{2}$ hoogh: verdeelt sich in 6 deelen ende $\frac{1}{2}$, namelijk een voor de Cimacia, drie ende $\frac{1}{2}$ voor 't quadro of vierkant, ende 2 deelen voor 't Basament, de Cimacia heeft $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, verdeelt sich in 6 deelen ende $\frac{1}{2}$, zijn leden zijn 7, Orlo Cimacio, (voor een deel) Fascia, Vovolo, Reftrato, Tondino, Listello, ende 't onderste Cavetto, vande welke 't Cimacio ende Vovolo kan gesneden worden, het heeft voor Agetto een weynigh meer dan $\frac{1}{4}$ van 't Modulo.

De tronck of stock van 't Pedestael is een Modulo ende $\frac{1}{2}$ hoogh, ende op alle zijden een Modulo breedt ende $\frac{2}{3}$; ghelijck als de quadro of vierkant vande Basa. 't Gheheele Basament is $\frac{1}{2}$ van 't Modulo hoogh, het derde deel daer van worden in vier deelen ende $\frac{1}{2}$ verdeelt, welke zijne leden toekomen, 't Cavetto, Listello, Tondino, Gola, Listello ende Thoro, van dese 6 leden kan de Gola met ghesneden wercken ghemaect worden, sy hebben een weynigh meer dan $\frac{1}{2}$ van 't Modulo voor Agetto. Onder aen dese leden is de Zocco een half Modulo hoogh, op alle zijden een Modulo, ende een weynigh meer dan $\frac{1}{2}$, ende dat is 't onderste deel van 't Pedestael.

Van boven tot beneden toe op de kant van 't Pedestael zijn de Alctten of Vleugelkens, welke aen de voet van de Colommen $\frac{2}{3}$ van 't Modulo breedt zijn, op de slinker-zijde van 't Pedestael daer zijn de Modonature vande Imposta ende de groote vande kleynste Archivolti; sy is voor haer self $\frac{2}{3}$ hoogh ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, wordt in $9\frac{1}{2}$ deelen verdeelt, heeft 8 leden, 't Orlo, Cimacio aen een zijde; de Fascia, Orlo, Gola, Tondino, Listello ende Collarino; vande welcken de Cimacio ende grooter Gola kunnen met snijdt-wercken ghemaect worden, 't gheheele Agetto is een weynigh meer dan $\frac{1}{5}$ van 't Modulo, de Archivolto is een weynigh meer dan $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, wordt in 7 deelen verdeelt ende een half twaelfde-deel, heeft vijf leden, 't Orlo, Cimacio, Tondino, ende de twee Fascie, daer van de onderste is $\frac{1}{3}$ min als de bovenste, het Cimacia magh met snijdt-wercken ghemaect worden.

't Ornament vande principale poorten vande groote Archi is op de rechte zijde vande Planta vande Basa: zijne hooghte is $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$ van 't licht, ende komt tot een Modulo, ende $\frac{2}{3}$ ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, 't welck in 15 deelen verdeelt wort, namelijk 5 voor de Architrave, 4 voor 't Fregio, ende 6

voor de Cornice, fy is ontrent $\frac{7}{12}$ van 't Modulo hoogh, ende heeft oock soo veel Sporto, wordt in 9 deelen ende $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$ verdeelt, zijne leden zijn 9, 't Orlo, recht uytgaende Gola, op een zijde 't Graddetto, Cimacio, Giocciolatojo, Vovolo, Gradetto, Dentello, ende onderste Gola, vanden welcken het Cimacio met snijdt-wercken kan ghemaect worden, ghelijck oock het Dentello, zijn Fregio is een weynigh meer dan $\frac{1}{2}$ van 't Modulo hoogh, hy kan krom ghemaect worden tot verscheydenheyt van die van dese principale Order.

De Architrave is $\frac{2}{3}$ deel hoogh ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, wordt in 5 deelen verdeelt ende in $\frac{2}{3}$, heeft 4 leden, 't Orlo, Cimacio ende twee Fascie, d'eene wat grooter dan de andere: van dese leden kan 't Cimacio met snijdt-wercken ghemaect worden, ende soo veel sal hier van ghenoech zijn. Dit Ornament kan de Cartelle welke *Vitruvius* Ancones noemt hebben, want sy worden rondsom ghekromt: vergrooten haer in 't midden vande Cornice, ende wenden sich nae onder aen 't Giocciolatojo, sy verlenghen haer tot 't licht vande poorte toe, ende van daer naer onderen toe hanght het blad.

Lib. 4. cap. 6

Op de slincker-zijde van dit Ornament is de Imposta ende Modono vande grootste Archivolto, zijne hooghte is ghelijck als de Cornice vande Gola naer beneden, ende daer boven soo veel als het Fregio, in twee Fascie van verscheyden hooghten verkeert zijnde: dese leden hebben sekere gelijkenisse met de Cornice, ende oock met de andere Imposta, zijn Archivolto is een weynigh meer dan een half Modulo, ende heeft daerom de selve leden, van d'andere wort niet anders gefeydt.

Nu volgt de af-beeldinghe vande Sacomen vande Basa, Cimacia van 't Pedestael, Imposten ende andere deelen vande Corinthische Order, afgeteekent met portien, Moduli ende minuten.

Inde opper-deelen vermindert de Ionische Colonna $\frac{1}{2}$ van sijne groote aen de voeten, ende heeft het Tondino met zijn Listello, welck 't Capitello verrijckt. Onder de outheden sietmen veel schoone ende verscheyden formen van 't Ionische Capitello, even wel nochtans hebben sich de Moderne Meesters niet veel bemoeyt om deselve te beschrijven, of nae te volghen, daerom willen wy voor 't minst van twee soorten handelen.

Onder alle Capitelli die *Vitruvius* beschreven heeft, is naer mijn verstant gheen beter dan die gheene, welke op de Ionische Orders of maniere gemaect is. Evenwel zijnder soo veel disputatie daer van ontstaen, ende soo veel pretensien tusschen de verstandighe, dat elck meynt zijn opinie sy de beste, hoedanigh de selve oock zijn. Wy willen de selve in sulcker manieren beschrijven, datmen de meyninghe van desen Autheur sal verstaen kunnen, ende 't beste over een komt met de schoonsten Capitelli van *S^t. Maria* van Travistere, ende noch veel andere meer binnen de stadt Roomen, ende willen dan de verstandighe van onser moeyten laten oordeelen.

Lib. 3. cap. 3

Voor 't eerst behoort de Abaco soo langh ende breedt te zijn als de groote vande voet vande Colonna is, ende een 18 deel daer en boven; met den welcken 't gheheele Capitello in 't middelste verdeelt wort, 't welck $9\frac{1}{2}$ deelen zijn, ende soo wort sijne hooghte met de Voluten ghemaect. In 't Capitello worden twee wedersponghen ghemaect: ende worden de Catheti gheformeert; maer de curieuse hebben noch 't eene noch 't andere verstaen, ende daerom hebben se die oock niet naer de intentie van *Vitruvius* gheformeert. De eerste weerspronck is van een deel ende $\frac{1}{2}$ voor 't een deel, 't welck $2\frac{1}{2}$ zijn in 't gheheel, offe zijn vande 19 deelen vande kleynste Capitelli, of van 20, als de Abaco vande grootste soort is, welke assigneeren de fronten van de Voluten van vooren ende van achter, $16\frac{1}{2}$ van malkanderen staende, ende in ghelijcks de Sporto vande Abaco heel rondom. De Catheti zijn 4 perpendicoli of rechte linien naer beneden gaende, in 't uysterste vande Abaco, die in zijn hooghte van $1\frac{1}{2}$ ghemaect wordt, ende 3 deelen blijven overigh van daer naer beneden toe voor de Voluten, welke de Grieken Helices noemen.

Lib. 3. cap. 3

Encl. lib. 1.

De andere retiratie wordt ghemaect aen de rechte ende slincker-zijde (naer de linien in 't Front vande Voluten) ende meer inwaerts de uysterste Flancken vande Abaco $\frac{1}{4}$: welke 't famen $1\frac{1}{2}$ deel zijn, ende tusschen deselve blijven 17 deelen overigh ende $\frac{1}{2}$; op dese linien worden de centri of middel-puncten vande ooghen der Voluten gemaect, en noch vier deelen, ende $\frac{1}{2}$ onder de Abaco, ende $3\frac{1}{2}$ blijven beneden. Het ooghe vande Voluta is van een deel, 't welck in 4 ghelijcke deelen verdeelt wort, uyt de Diameter naer 't Loot ghetrocken, ende van 't perpendicolo aldaer ghemaect, ende 't parallel mette Catheti. De Voluta vermindert in allen actien $\frac{1}{4}$ of vermindert de helft vande groote van 't ooghe, soo dat inde eerste giro of omtreckinghe twee deelen zijn, ende vande rest verminderingh seght *Vitruvius* niet meer.

De hooghte van 't Capitello wordt in dese maniere verdeelt: 3 deelen blijven overigh van 't ooghe vande Voluta naer beneden toe, 't ooghe is een deel, ende soo veel krijght de Tondino vande hooghte vande Colonna, welke zijn Cinta heeft ontrent de helft, 't Cimacio of Vovolo is twee deelen hoogh; van 't Tondino tot waer de eerste giro of rondom-keeringhe vande Voluta sich eyndet, ende dat zijn 3 ronde leden. 't Overige, namelijk de twee deelen (welcke de Voluta inde eerste giro of rondom-keeringhe verkleynt) komt de Canale met zijne bovenste groote toe: ende $1\frac{1}{2}$ blijft overigh voor 't Cimacio, ende 't Orlo vande Abaco, ende dit zijn 4 vier-zijdighe leden, welke t'famen in 't geheel vijfdeelen maecten, met de helft van 18: 't Vovolo 't welck *Vitruvius* Cimacio naemt, heeft vande Sport op alle zijden een deel meer vande buyten en 't uysterste vierkant vande Abaco.

De Balthei, dat is te segghen, de girdelen of cinghelen, welke de Voluta binden, ghelijck als of het Wangekens waren in de Flancken inghewickelt, juyft boven 't Sporto van 't vovolo zijn een deel

T

breedt,

breedt, de borden of grootenis vande Voluta, naer 't buytenste zijn inghelijcks een deel breed. De Voluten zijn in 't begin in 't Front uytghehoolt; 't welck soo veel als $\frac{1}{2}$ van haer hoogte is, maer daer nae rondom gaende van handt tot handt behoorende alrijdt minder ende minder uytghehoolt te zijn.

Dese zijn de proportien, welcke *Vitruvius* naer mijn verstant de Capitelli vande kleynste Colommen toe-eyghent; maer voor de grootste, om datse meer verkleynten, wil hy dat de Abacus zijn sal 20 deelen vande 18 vande voet vande Colonna, 't welck voor seecker een schoone vermaninghe is: tot dien eynde de Voluten meer van malkander te doen staen, ende dat 't Vovolo rondom gaen magh sonder de Volute te verhinderen. Wyprijfen daerom dat de Colommen fullen verkleynten, want op die wijze fullen de Volute te vryer blijven, ende hare Fufti hebben inghelijcks meer gratie.

Nu willen wy de planta of voetfoolen van een ander Ionisch Capitello verklaren; 't welck de Ouden eenfdeels ghevolght, ende eenfdeels van *Vitruvius* ghenomen hebben, ende eyndelijck van my ghevonden ende in 't ghebruyck ghebracht; 't welck ghelijck het verscheyden is, van alle Capitelli soo tot noch toe gheformeert zijn gheworden, door de uytgheholde Abaco ende de Voluten of kanten, welcke inde Fronten eenen ghelijcke aspect of aensien maecken, als oock inde zijden, 't welck de Capitelli met Voluten in 't Front niet en doen. Aenghesien dat zy eenighe correspondentie met het Romeynsche Capitello heeft, so komt het inghelijcks in al zijn deelen beter gereguleert, ende schoonder voor ooghe. Ende dese soorte hebben wy in 't meeste deel van onse wercken gebruyckt.

Sijne planta wort in een vierkant van een Modulo geformeert, ende voor de Faciate, inde welke sijne twee kanten ghetrocken worden; ende de diameter diese kruylwijs doorsnijden verdeelen het in 8 gelijcke deelen. Met dit centro wort de Circumferentie vande grootte van het opperste vande Colonna ghemaect, vermindert door het seste, ende dat van 't Listello of zijne Tondino.

Daer nae op de diagonalen of tweekanten van 't center teghen de 4 kanten, wort op alle zijde naer 't quadro een Modulo min $\frac{1}{2}$ ghemaect, 't welck in 't gheheel tot een Modulo ende $\frac{1}{2}$ komt; ende dese zijn 't uysterste vande vier hoorens, welke 2 deelen ende $\frac{1}{2}$ breedt zijn, ende raecken met haer 8 hoeken de zijden van 't vierkant aen.

Ende met de verwijdeninghe van d'een hoecck tot d'ander vande hoorens een Triangel van gelijcke zijden ghemaect zijnde, moet de kromte in 't Front ende inde zijden vande Abaco gheteeckent worden; welke in 't uytgheholde $\frac{1}{3}$ ende $\frac{1}{2}$ Modulo zijn sal; soo dat juyft tusschen d'een ende de andere kromte vande Abacus een Modulo ende $\frac{1}{3}$ sal komen, ghelijck wy in 't voorgaende gheseyt hebben, ende soo kanse dienen, indien wy de Abacus vierkantigh maken.

In 't midden van alle vier deelen van de kromte vande Abacus, wordt een bloem van 't Modulo breedt geset, namelijk $\frac{3}{4}$ deelen vande 18. De Volte op de 4 hoeken met hare breedte, van 7 deelen vande Tondino naer buyten tot 't uysterste vande hoorens; d'een ende de ander is $2\frac{1}{2}$ in 't Front of voorhoofd groot; maer sy worden naer binnen toe wat verbreedt: ende verdeelen also 't Vovolo, tusschen de Volte, ende onder aende bloemen gaet 't Vovolo rondom, welck sich naer alle zijden toe uytstreckt, een half deel meer naer buyten de kromte vande Abacus; ende dus veel aengaende de Planta.

De hoogte van dit Capitello met de Volute is 9 deelen ende $\frac{1}{2}$ van 18 deelen vande voeten vande Colonna, welke wy in zijn verdeelinghe ghebruycken, de Abacus heeft in 't Front een Modulo ende $\frac{1}{2}$, zijne hoogte is $1\frac{1}{2}$, welke de Orlo tot meerder vastigheydt toekomen, zijn Cimacio is een deel, ende soo veel Sporto heeft het heel rondom. Onder de Abacus is 't Listello vande Voluta van $\frac{1}{2}$: ende een deel ende $\frac{1}{2}$ komt de hoogte van 't uytgheholde vande Voluta toe, welke op 't Vovolo staet.

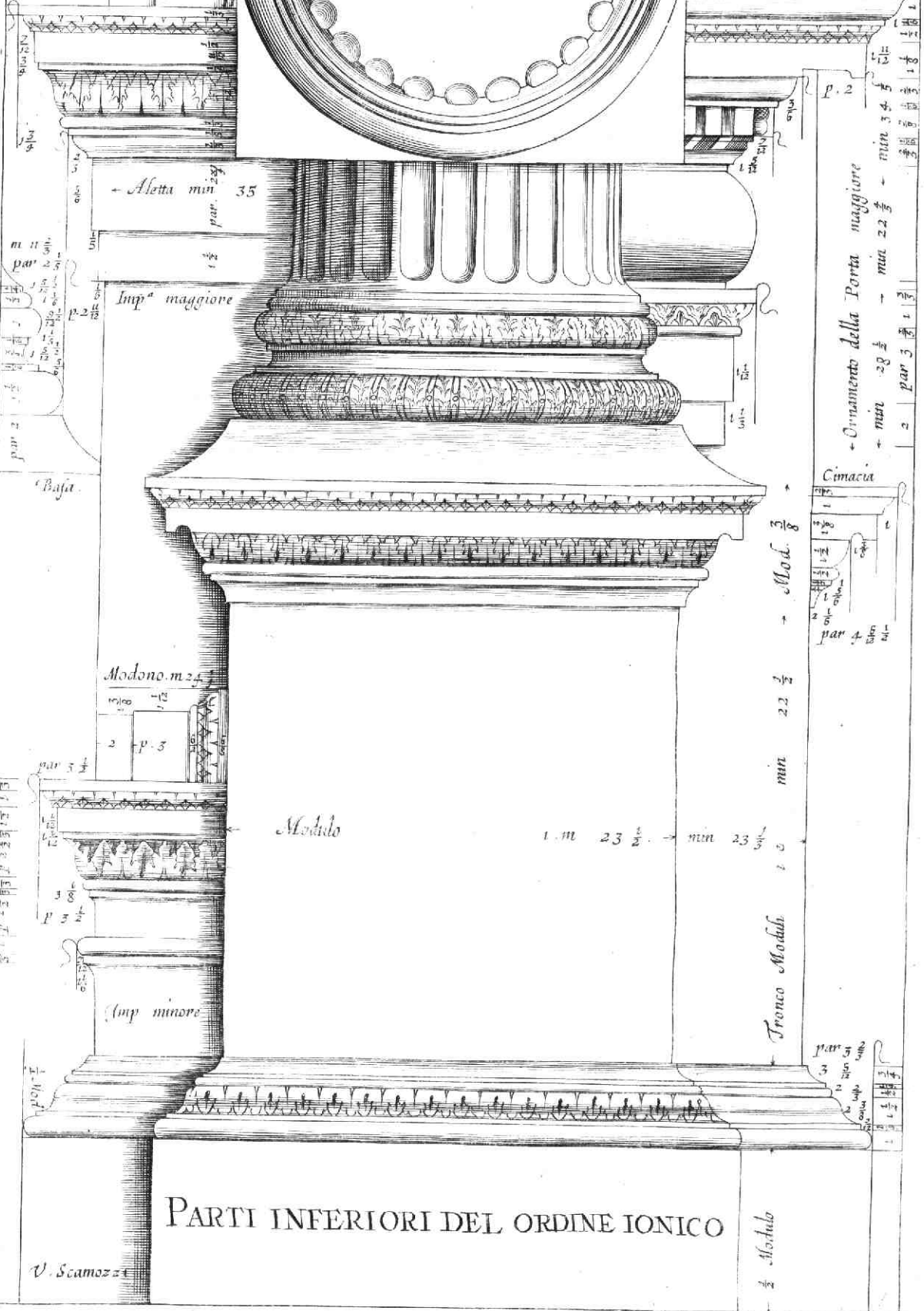
Het Vovolo is twee deelen van 't uytgheholde vande Voluta naer onderen, ende eyndet sich boven 't Tondino, ende de hoogte vande Colonna: zijn grootste Diameter is een Modulo ende $\frac{1}{2}$, ende daerom gaet op alle zijden een half deel vande kromte vande Abacus voor uyt, het Tondino van 't Vovolo naer beneden is een deel hoogh, ende staet recht teghen 't ooghe vande Voluta over, daer onder is 't Listello $\frac{1}{2}$ hoogh, ende dit zijn twee leden van 't opperste vande Colonna, ende behooren daerom alrijt vry rondom te gaen achter de Voluten, welke 't Listello $2\frac{1}{2}$ naer onderen toe voorgaen.

De Voluten vande Abacus naer beneden toe zijn 8 deelen hoogh, 7 langh ende 2 deelen ende $\frac{1}{2}$ breedt, (gelijck de Hoorens) sy wassen inde fronten ende inde zijden op de kant vande bloemen, tusschen de Abacus ende 't Vovolo, ende wickelen sich om onder aen de hoorens. Tegen het Tondino over wort de ooge vande Voluta geformeert van een deel, ende zijn Diameter ende Perpendikel wort daer geteeckent. Ende binnen 't ooghe wort een quadrato of vierkant ghemaect, van een half deel op de zijde, Parallel met de twee gekruyfte linien.

De Diagonali of twee kanten van dit quadrat worden in 6 ghelijcke deelen verdeelt, welke in sich self 12 Centren maecken rondom de Voluta te gaen, (ende hier moetmen neerstigh op letten) de angulaer of hoeckighe center daer tusschen staen een half deel van malkander af, soo veel alst quadrat is, de andere $\frac{1}{3}$, ende de binnenste $\frac{1}{2}$, ende soo veel neemt de Voluta af, of vermindert inde 3 rondom ganghen van elck een vande 12 quadraten.

Van 't center tot beneden de Abacus toe heeft de Voluta $4\frac{1}{2}$ deel, nae buyten 4, ende staen nae 't

par 2 $\frac{1}{2}$ p. 2 par 3

+ Ornamento della Porta maggiore

Cimacia

Modulo

1. m. 23 $\frac{1}{2}$ min 23 $\frac{1}{2}$

Mod. 3 min 22 $\frac{1}{2}$ Tronco Modulo 1 0

PARTI INFERIORI DEL ORDINE IONICO

V. Scamozzi

$\frac{1}{2}$ Modulo

Perpendicular vande Hoornen vande Abacus, ende beneden $3\frac{1}{2}$, nae binnen 3, ende voor aen 't eynde vande eerste Girus of rondom gayinghe blijven $2\frac{1}{2}$ overigh, ende foo is het 2 deelen vermindert, Lib. 3. cap. 3 namelijk een $\frac{1}{2}$ voor elck vierendeel, ghelijck *Vitruvius* seydt, inde andere Girus vermindert het $1\frac{1}{2}$, namelijk $\frac{1}{2}$ voor elck vierendeel, ende inde leste Girus neemt het maer $\frac{1}{2}$ af, 't welck tot $\frac{1}{2}$ voort vierendeel komt, foo dat de 3 Girus juyft tot 4 deelen zijn, dat even foo veel is vande Abacus naer beneden, ende eyndet sich alsoo boven 't ooghe.

De vierendeelen vande Voluten, welcke *Vitruvius* Tretantes naemt, zijn vier deel voor elcke Girus, d'eerste worden gheformeert op de verleden linien aende zijden, ende hoecken van 't quadrato van 't ooghe, ende indienmen de Voluten met een voet van de passer wil rondom gaen, foo komtfe juyft op de eerste center ende binnen hoek van 't quarta, ende met de andere voet gaetmen van 't begin tot haer eynde toe, ende foo vervolghens van handt tot handt tot 't eynde toe. Ende ghelijck als de 12 centeren nae haer gheleghentheydt verscheyden zijn, foo zijn insghelijcks de 12 quarten verscheyden, foo datse al Parallel mette Diameter zijn, ende naer 't Perpendicular van 't ooghe vande Voluta; al 't welck de Moderne niet wel gheobserveert hebben inde omloop vande Voluta; ende foo veel willen wy van 't Ionische Capitello gheseydt hebben. Ende om dat de eerste Girus vande Voluta 2 deelen kleynder wort, wefende zijne groote een half deel, daerom indien men de groote in 't front rondsom wil doen gaen, moeten de centri $\frac{1}{2}$ meer naer binnen toe van 't spatium vande 12 eerste gaen, ende recht op de selfde Diagonalen of twee kanten van 't quadrato, ende foo sal het stadigh verminderen, ende sich boven 't ooghe eynden.

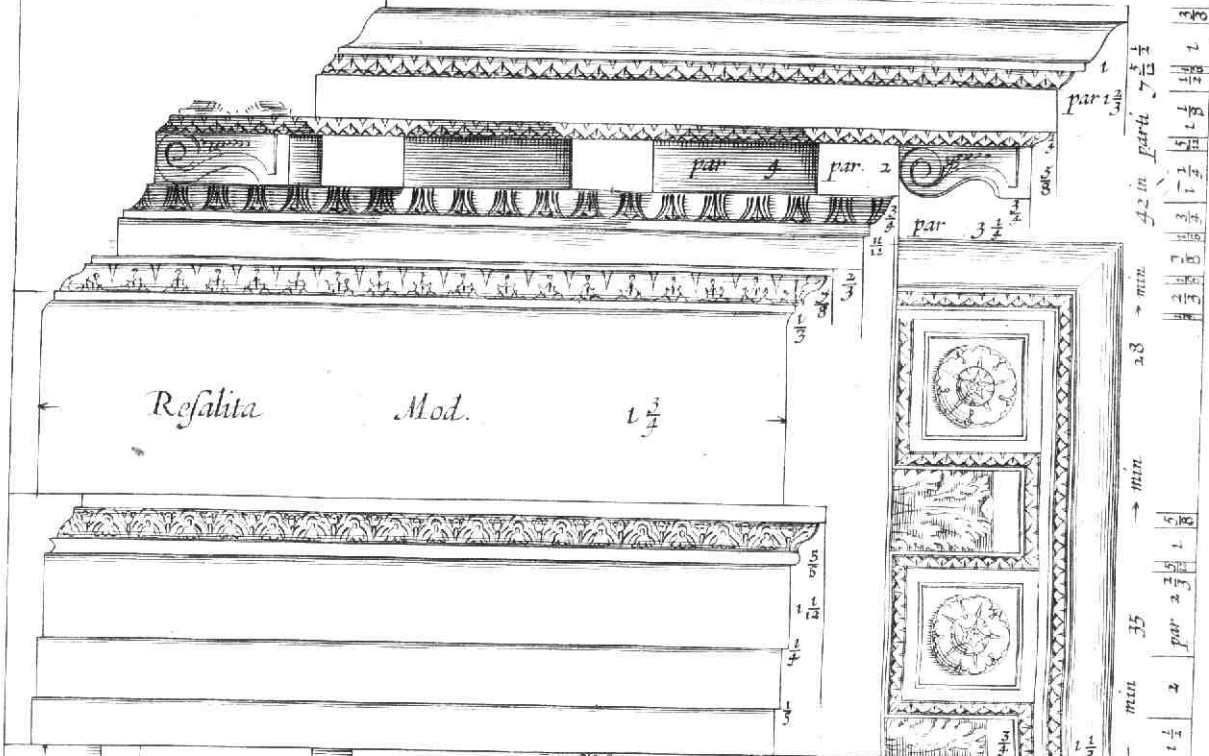
't Ornament vande Ionische Order, 't welck van 't vijfde vande Colomna ghemaect wort, komt tot een Modulo en $\frac{1}{2}$ hoogh, verdeelt sich in 15 deelen, vande welcke 5 de Architrave, ende 4 de Fregio toekomen, ende 6 blijven voor de Cornice. De Architrave binnen zijn Soffitto sal $\frac{1}{2}$ van 't Modulo breedt ghemaect worden, ghelijck 't hooghte vande Colomna is, zy komt $\frac{1}{2}$ van 't Modulo hoogh, ende wordt in 5 portien en $\frac{1}{2}$ verdeelt: zijne leden zijn 6, 't Orlo, Cimacia, Tondino met de 3 Fascien, d'eene $\frac{1}{2}$ hoogher dan de andere, van welcken 't Cimacio kan ghesneden worden. 't Fregio staet recht teghen over de eerste Fascia vande Architrave, ende moet met goet verstant ende vlack ghemaect worden, nae 't exempel vande Ouden: ende hier uyt worden de kromme Fregi swack. Zijne hooghte is $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, boven heeftse een Listello, welck sich daer gratieuselijck met vereenicht, ende beneden vereenicht sy haer gratieuselijck met de Orlo vande Architrave, ende aldus behoort de ghemeene Fregio te zijn.

Maer inde reale wercken, waer 't Fregio moet inghesneden worden, 't Ornament moet tusschen 4 ende 5 vande hooghte vande Colommen zijn, in 16 deelen ende $\frac{1}{2}$ verdeelt; daer van $5\frac{1}{2}$ 't Fregio, d'Architrave ende Cornice toekomen, ghelijck wy gheseydt hebben, op dese wijze worden de snijdtwercken beter ghesien, (ghelijck wy gheseydt hebben) ende foo hebben de ouden in haer voornaemste wercken ghedaen, ende wy insghelijcks inde Ionische Order vande wercken op *Sint Marcx* plaetse. De Cornice is $\frac{1}{2}$ van 't Modulo hoogh, wordt in 7 deelen verdeelt, ende $\frac{1}{4}$ ende $\frac{1}{2}$, zijne leden zijn 12, 't Orlo, rechte Gola, Gradetto, Cimacio, Giocciolatojo, daer nae volghet 't Cimacio ende Modiglione, beneden welcke 't Vovolo is, 't Gradetto ende Fascia vande Dentello, ende voor 't laetst de Gradetto ende onderste Goletta. Van al dese leden kan 't Cimacio van 't Giocciolatojo inghesneden worden, ende dat vande Modiglioni, 't Vovolo ende onderste Gola, alle dese snijdinghen komen met malkander over een, de Cornice gaet $\frac{1}{2}$ wijder uyt dan zijne hooghte is. Cap. 12.

De Rifaliten op de Colommen behooren inde Front $\frac{1}{2}$ van 't Modulo te zijn, ghelijck de hooghte vande Colomna is: inde Cornice komen in 't Front 2 Spatia ende 3 Modiglioni, ende twee Spatia in 't omwenden vande Cantonaten. Van d'eene helft tot de andere van 't Modiglione zijn $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, dese Refaliti stecken een Modulo en $\frac{1}{2}$ voor uyt, ende daer zijn twee Spatia ende 3 Modiglioni verdeelt, ende 2 andere Modiglioni komen in 't Profilo. Ende hier in (ghelijck wy elders gheseydt hebben) is de grootste swarigheydt by den Ouden ende Morderne meesters gheweest inde uytdeelinghe vande Modiglioni, door dese instructie of onderwijsinghe hebben wy die swarigheydt wegh-ghenomen, foo wel in dese als inde andere Sacomen, foo dat nu alles wel sal gaen. Cap. 12.

Op de rechter handt van 't Ornament, is de planta vande Cornice inde omwendinghe vande Rifaliten, alwaermen de uytdeelinghe vande Modiglioni fiet, ende vande Spatien of leedighe plaetsen, van beneden tot boven toe; de Modiglioni fullen de helft vande Spatij breedt zijn, ende hebben een Eycke bladt: ende inde vierkantighe spatien daer sijn Roofen ende snijdtwercken rondsom, aenghesien dat de Ionische Order heel dertel is, ende met groote Voluten binnen de hoecken van hare Capitelli, daerom heeft het heel billijck gescheenen voor sommighe Meesters, datmen sijn Fregio krom maecken soude, maer wy prijfen in alle manieren datse vlack gemaect worden, ende wy hebben insghelijcks Afragaletti of Tondino onder zijne leden ghestelt, ende wat meer snijdtwercken daer byghevoeght, die al te mael wel by een voeghen.

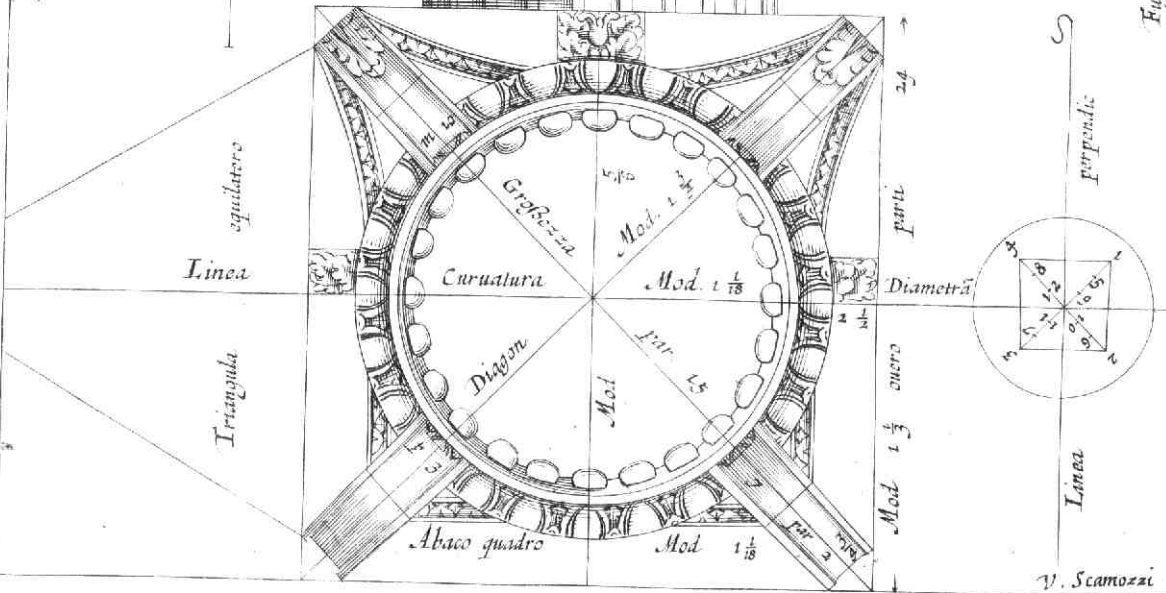
Nu volghet de *Figuur of afbeeldinghe vande Modonatuur van 't Capitello, ende insgelijcks de Architrave, Fregio ende Cornice vande Ionische Order, verthoont met Moduli ende Minuten, ende in portien verdeelt.*

ORNAMENTIDE

ORD IONICO

Folio 7 Mod. 15 1/2

V. Scamozzi

Vanden oorspronck der Romeynen, ende van sommige hare merck-waerdighe gebouwen, waer mede dit werck over een komt, insghelijcks van zijne portien ende maten. 24. Cap.

Cap. 3.

Y komen nu volghens de verdeelinghe der eerste Capittelen tot de Romeynsche Order, ende zijne Modulationen ende verdeelinghen, maer om dat de Moderne meesters (ghelijck wy gheseydt hebben) tot verscheyden tijden dese Order de Latijnsche, Italiaensche ende somtijds de vermenghde Order ghenacmt hebben, ende die boven al de andere gheset, daerom willen wy om meerder seeckerheys willen alle dese dinghen examineren, ende willen die van 't een deel tot 't andere toe beschrijven, gelijk wy inde andere ghedaen hebben.

Albert.
Lib. 7. cap.
8.

Aengaende de Italiaensche name, maer de vermaerde Provintie Italia, soo ghenacmt van *Italia* de eerste Koningh uyt Arcadia, welke oock in Italia zijn regeeringe heeft aengevanghen, 't is seecker dat dese naem al te ghemeen is, begriipende de volcken alsoowel als de landen, welke tot die tijt heel verscheyden waren in manieren ende ghebruycken, ende in alle andere dinghen, alsoo dat het niet schijnt waer te zijn, datse dit Order ghebruyckten, ghelijck wy oock de selfde insghelijcks niet en ghebruycken door heel Italia, alsoo dat by desen naem het even soo veel soude zijn, als of wy de Dorische, Ionische of Corintische Order wilden noemen de Grieksche Order, om datse in Griekenlandt ghebruyckelijck ende ghevonden wierden, 't welck gheenfin kan toe-ghelaten worden, aenghesien dat de selfde Orders hare namen vande landen ghehadt hebben, oock van den volckeren of particuliere steden, ghelijck dat oock dese Romeynsche behoort te hebben, ende daerom setten wy dese opinie aen d'een zijde.

Lib. 1. fac.
89.
Lib. 1. Hist.
Lib. 1. fac.
12.

De genen diefe de Latijnsche Order noemen geeftmen tot antwoordt, dat by gheen approbatie van eenighen ouden Aetheur mentie ghemaectt wordt van dat Order, welke toenaem ghelijck *Berosus* ende *Annius Viterbese* segghen, komt van *Sebatius Saga* (dat is *Armenus*) de welke naer veel op ende neer treckinge, is ghelijck *Herodianus* seydt, in Italien ghekomen, aen sich treckende de naem van *Saturnus*, ende van *Ianus* ontfanghen zijnde is hy daer verborgen ghebleven, in dit ghewest (ghelijck *Ovidius* seydt) welke achterwaerts vande Latijnen *Latium* ghenacmt wiert, daer van Alba de hoofsttadt was.

Lib. 3.
Lib. 5.
fac. 96.
Plut. in Romul. Lib. 1.
fac. 4.
Pro. f. 221.

Ende indien se segghen willen dat de Sabini ende Latijnsche een volck gheweest zijn met den Romeynen, aenghesien dat naer *Ptolomeus*, *Strabo* ende andere haer segghen Roomen in 't *Latium* ghelegghen was, ende om datse met malkander in *Aritium*, de Godinne *Venus*, *Lavinia* offeranden gaven: ende wy hebben elders gheseydt dat de beyde volckeren Latijn ghesproken hebben, maer datmen daer uyt fulcks niet besluyten kan, aenghesien dat de Romeynen die naem van *Romulus* haer eersten Koningh ghehadt hebben 770 jaer voor Christus geboorte, alhoewel hy vande Latijnen afkomst was: ende de Latijnen, welke als *Dionysius* seydt, eerst Aborigenes zijn ghenacmt geworden, afkomende ghelijck wy gheseydt hebben) van *Sabatius Saga*, daer en boven hebben dese natien gestadigh vyantschap onder malkanderen ghehadt, soo dat ghelijck wy uyt *Plutarchus* leeren, *Cassius* ende *Brutus* inden Tempel van *Pallas* zijn om 't leven ghebracht, om dat die als verraders de Poorten van Roomen den Latijnen hebben willen openen, in sulcker voeghen dat ten tijden als *Publius Decius* Burghe-meester was, 't een volck nae 't ander onder 't Romeynsche jock ghebracht wiert, ende wierden de Romeynen meester over gheheel Italien, met noch veel andere Koninghrijcken ende Provintien, ende om in een woort te segghen, van den gheheelen Aerdtbodem, daerom besluyten wy dat dese volckeren geen voorname ghebouwen hebben konnen maecten, veel min nieuwe Orders vinden alsoo dat de eerst-ghemelte opinie te niet komt.

Lib. 4. cap.
1.

De andere meer in 't ghetal zijnde, welke dit Order vermenghde of ghecomposeerde ghenoeemt hebben, gheven ghelijck verstandighe luyden konnen sien dit Order gheen eyghen naem, ghelijck de andere tot nu toe ghedaen hebben: aenghesien dat niet alleen dit Order in een excellente maniere maer oock de Toscanische daer nae, welke (ghelijck wy gheseydt hebben) voor eerst is ghevonden geweest, de andere alle zijnde onder malkander vermenght, ende gecomposeert d'een van d'ander: 't welckmen uyt hare oude Capiteelen heel wel kan afnemen, ende oock uyt den nieuwe, welke gracieuselijck ghemaectt zijn. Behalven dat heeft oock *Vitruvius* self dit heel wel ghemerckt, als hy vande Corintische, Dorische ende Ionische Orders spreeket, ende van hare Capitelli, ende soo veel hebben wy in 't kort willen segghen, om te weder-leggen de namen, welke de Moderne dit Order op verscheyden tijden gegeven hebben.

Lib. 36. cap.
13.

Nu is het nootfaeckelijck om de namen ende vindere van dat Order te soecken onder de merck-waerdighe wercken van vreemde natien, ende oock in dien van onse oude Romeynen, welke van haer dese Order ghebruyckten hebben, ende om van de Egyptische te beginnen, soo veel wy uyt *Herodotes* ende *Strabo* konnen verstaen, soo maecten se in hare boecken geene seeckere verklaringe van dese Order, alhoewel den Labirinth van *Plinius* beschreven, 140 Colommen van *Porfiro* ghehadt heeft.

Daer nae soo vinden wy onder de Grieksche schrijvers, datse gheen ander Order dan de Dorische ende

ende Ionifche ghehadt hebben, van welke *Pausanias* dickmalen fpreekt, ghelijck wy nyt de felve bethoont hebben: ende de Corintifche van welke wy inde naervolgende Capittels fpreecken fullen. Ende met defe 3 hebbenfe hare Tempels van binnen ende buyten verciert, oock de publijcke plaetfen ende andere vermaerde ghebouwen, ende tot meerder klaerheydt hier van heeft *Vitruvius* infgelijcks defe 3 foorten van Orders, de Dorifche, Ionifche, Corintifche, de Griecten toe-ghe-eygent. Ende de Tofcanifche de oude Tofcanen in Italien, ende *Plinius* felfs bevestight defe waerheydt in verfcheyden plaetfen, ende daer is geen ouder Autheur welke van eenige andere Order als defe die wy hier verhaelt hebben, mentie maect.

Lib. 3. cap. 2
Lib. 4. cap. 1
3. 7.
Lib. 16.
cap. 23.

Maer om verder te gaen, *Vitruvius* feydt infgelijcks datter sommighe in zijnen tijd waren, welke aen de felfde Colommen (verftaende de Ionifche ende Corintifche) welke hy altijd van gelijcke Fuffen ende Bafen ghemaect heeft, een andere maniere van Capitellen ghevoeght hebben, welke verfcheyden naemen hadden, welke evenwel vande Ionifche, Dorifche, ende Corintifche genomen waren, met defe woorden, *Quorum Symmetriae sunt in novarum sculpturarum translatae subtilitatem*, dat is te fegghen, hare proportien wierden verandert in een andere nieuwe subtiliteyt van fnijtwercken, welke hy evenwel niet Italianifch of Latijnsche, of vermenghde noch ghecompofeerde noemt.

Lib. 4. cap. 1.

Door welke woorden hy nochtans fonder twijfel de Capitelen vande Romeynfche Order verftaen heeft, welke tot die tijd binnen Roomen begoften ghebruyckelijck te zijn, 't welck de Moderne meesters niet wel in acht ghenomen hebben, indien het klaer is, dat van 't Corintifche Capitello zijne hooghte is ghenomen gheweest, ende de forme vande Vaefe ende Abacus, uytghehoort op alle zijden, ende 't ghetal der bladen, nochtans met onderscheyt, want d'eene zijn van Fycken of Acanthen, of Linde-boomen, ende de andere van Olijf-boomen: ende die vande Ionifche hebben de Voluten heel groot ghehadt, ende hoeckigh, tot onderscheyt vande Caulicoli of kleyne Krollen of Elices, met het Vovolo ende Tondino, welke beyde onder aen de Voluten rondom gaen, ende alle de leden van 't Ionifche Capitello, zijne deelen aen malkander gheset zijnde, maecten een ander maniere ende Order van Capitelen te ontfanen.

Wy konnen van al dat gheseyt is klaer verftaen, (ghelijck wy elders gheseydt hebben) dat dit geflachte vande 5 Orders, ten tijden *Vitruvii* binnen Romen niet veel geacht geweest of gebruyckt is, ghelijck wy sien aen 't Theater van *Marcellus*, vande Dorifche ende Ionifche Order door *Augustus* ghebouwt, ende 't Pantheon 't welck *Marcus Agrippa* naer de Corintifche Order ghemaect heeft: welke (ghelijck wy huynen-daeghs noch sien) heel vermaerde ghebouwen gheweest zijn, ende noch veel andere meer, soo dat hare Orders veel beter ghereguleert zijn, ende fchoonder dan de andere; welke van *Vitruvius* befchreven zijn, ende daerom moghen wy hem voor zijne instructie dancken; maer voor de reffe of om dat het gheen tijd gheweest is om in Griectenlandt ende elders verder te foecken, moeten wy met die, welck wy hebben te vreden zijn, welck de Ouden naer hem ghemaect hebben, ende soo moeten wy hem hier ende elders voor onfchuldigh houden.

Cap. 6.

Daerom indien wy vlijtigh willen nae foecken, fullen wy vinden dat dit Order in 't meeste-deel vande ghebouwen der Ouden is gheobserveert gheweest, niet alleen binnen Roomen, maer oock in vele andere Provintien van Europa, welke alle vande Romeynen zijn ghemaect gheweest, als daer zijn *Basilice*, Tempels, Boghen, warme Baden ende andere; al met dit Romeynfche Order verciert, daer van wy sommighe, welke tot onsen tijd toe ghebleven zijn, verhalen willen. Aengaende de Tempels, daer is de Vundt of Doopfteen vande Keyfer *Conftantinus* acht-kantigh zijnde, dicht by *Sint Iean Lateranus* met porfile Colommen wonder fchoon, ende inde hooghte verdobbelt, ende noch andere meer inde voorfte Galerye: daer nae de ronde Kerck van *S. Coftanza* buyten aen de muur, al van twee ende twee Colommen van binnen, in wiens Front dat vermaerde as of doot-vat van perfilo is, soo wel van wegghen de kunft als oock de groote, alwaer fy in begraven was, ende de binnenfte deelen van die tot *Pantano* ende andere meer, welke eyndelijck van dit Order waren.

De *Basilica* of vergader-plaetse, of 't fy den Tempel, welck de Keyfer *Adrianus* ter eeren van *Plotina* de vrouwe van *Trajanus* gebouwt heeft, 't welck een deughtfame vrouwe geweest is, ende welck veroorfaect heeft dat *Adriaen* tot een fone van hemaenghenomen wiert, gelijk *Spartianus* betuyght, fegghende *Per idem Tempus, in honorum Platinae Basilicam apud Nemausum opere mirabili extruxit*, 't welck een wonderbaer werck gheweest is binnen *Nifines* een ftadt ende Provintie in *Gallia Narbonenfi*, ofte *Languedocq*, op de rechter-hant vande *Rhofne*, 't welck een groot gebouw is van binnen met Colommen van dit Order verciert, vande welke men noch huynen-daegs de forme heel wel afnemen kan, ende in de felfde ftadt is een amphitheatre met een brugge, begraefnis met beelden ende infcriptien, welke zijn ouderdom betuygen, naer de getuygenis van *Ptolomeus*, *Strabo* ende *Plinius*.

Vita fac.
27.

Daer nae aengaende de *Archi*, daer zijnder veel, als wy thoonen fullen, als wy van de felve fpreecken fullen met *Pedestalen* onder aen de Colommen, ende die van den *Silver-smidt*, ende de *Booghen* binnen *Benevento* tuffchen *Roomen* ende *Napels*; daerom kanmen tot onse verfchooninge wel fegghen dat 't meeste-deel vanden *triumphael-booghen* binnen ende buyten *Roomen*, ende oock buyten *Italien*, welke wy hier niet verhalen, zijn op de Romeynfche maniere ghemaect.

Lib. 4. fac.
77.
Lib. 9. cap. 8.

Ende eyndelijck de warme Baden van *Antonin* ende *Dioclitiaen*, welke noch de heelfte van alle zijn met veel andere, ende veel ghebouwen van dit felve gheslacht waren binnen ende buyten van dit Or-

der verçiert, ende inſghelijcks daer zijn tot verſcheyden tijden onder de aerde veel Capitelen ghevonden, welcke noch hier ende daer binnen Roomen te ſien zijn, alle van deſe ſchoone Romeynſche maniere ende Order.

Daerom aengheſien dat wy dit Order niet ſien ghebruyckelijck gheweest te zijn by eenigh andere natie, als de Romeynſche, (ghelijck wy tot hier toe bethoont hebben, ende aengheſien dat al de andere Orders van verſcheyden volckeren hare namen ghehadt hebben, of van een byſondere hoofſtadt, waerſe hebben beginnen ghebruyckelijck te zijn. Hierom door deſe reden beweeght zijnde, (ende andere welcke wy hier op een zijde legghen) konnen wy heel wel concluderen, dat hy daerom de Romeynſche order behoort genaemt te worden, ende wy fullenſe in toekomende niet anders noemen, en op dat wyſe ter eeren van onſe voor-ouders behouden mogen: welcke de vermaertſte overwinners van de heele werelt gheweest zijn, ende van onſer eygen reputatie wegghen: aengeſien dat de Romeynen heel Italien met Venetien ende de Lombarden met burgher-recht van Roomen vereert hebben.

Lib. 5. ſic.
86.

Serl. lib. 3.
Lib. 4. cap. 9

Nu blijft noch overigh dat wy deſe Order een eyghen plaetſe toe-eyghenen, ende een bequame nevens de andere Ordens, 't welck ſonder twijfel teghen de univerſale opinie zijn ſal van de gene welcke ſonder eenigh reſpect of wichtighe redenen ſpreeckende van 't Coliſeus deſe boven alle d'andere ſetten, ende ſeggen dat, aengheſien dat de oude Romeynen over de heele werelt ghetriumpheert hebbende, ſoo behoort deſe Order; welcke ſy ſelfs ghevonden hebben (ende in 't eerſt Italiaenſche of Latijnſche genoemt hebben) boven al d'andere geſtelt te worden. Sy hebben oock hier by willen bewijſen datſe alle andere Orders door deſe onder hare voete treden, 't welck evenwel inder waarheydt niet ſoo en behoort te weſen.

Ac. 1578.
1579.

Lib. 4. cap. 9

Aengheſien dat wy dickmalen ſelfs gheſien hebben, dat de derde of vierde Order van 't Coliſeus, 't welck ſy voor een getuyghenis in brenghen, alhoewelſe het ſelf noyt ghemecten hebben) hebben beyde haer Corintiſche Capitelli, ende van gheene andere forme, 't welck ſy in 't eynde van haer ſelfs bekennen moeten, ende tot naer grooter ſchaemte iſſer noyt eenigh oudt ghecapprobeert ghebouw ghevonden gheweest, welcke deſe Order hebben die d'andere te boven gaet, maer wy hebben het Settizonio vande Keyſer Severus gheſien van 3 Colomnati, d'eene boven de andere, al met Corintiſche Capitelli, ende de Rotunda van binnen van twee Corintiſche Orders, in ſoo veel dat door al haer ſchrijvens ſy evenwel niet concluderen konnen eenigh dingh dat deught, ende daerom willen wyſe daer mede wederleyt hebben ende voorts gaen.

Daer is gheen twijfel dat het Capitello in hare deelen beſt gereguleert zijnde, wort ſchoonder van forme onder alle die de Ouden ghemaect hebben, ende wy inſghelijcks van dit Romeynſche Order maecken konnen; ende vande andere, welcke van ſommighe deelen vande Joniſche Capitellen, ende inſgelijcks van de Corintiſche aen malkander gevoeght is, ſo dat deſe Romeynſche order is, ghelijck een heel ſchoone gheboorte van de twee andere Orders op de werelt ghebracht, ende daerom hebben wy die tuſſchen de Joniſche ende Corintiſche Order als zijn eyghen plaetſe gheſet, datſe de forme van hare Capitelli ſchoon hebben, ende ſtaet heel wel tuſſchen de vrouwelijcke graviteyt vande Joniſche Capirelli, ende de Juffrouwelijcke ſchranderheydt van die vande Corintiſche Order, 't welck ghenoegh ſal zijn voor de verſtandige.

Noch meer! alle vijf Orders d'eene op de andere gheſet zijnde naer onſe wiſſe gereguleert, maken een heel gheproportioneerde opſtijinghe, beginnende vande Toſcaniſche robuſtheydt, ende de Dorifiſche vaſtigheydt, ende voortgaende tot de Ionifiſche graviteyt, ende ſchoonheydt of çierlijckheydt der Romeynſche, ende eyndelijck komende totte ſchranderheydt vande Corintiſche, welcke alle de andere te boven gaet, ende ſy maecken dan onder haer ſelven een groote over een komſte met malkander, d'een by d'ander vergheliecken zijnde, ſoo datſe malkander volghende van elck een met luſt aengheſien werden, 't welck ſy noyt doen fouden, indienſe gheſet wierden als de Moderne meesters hebben willen, of in eenigh ander gheſtalt als wy hier geſeyt hebben.

Ende indien yemant ſegghen wilde, dat aengeſien dit Order 't laetſte ghevonden is gheweest, behoort oock voor de andere geſet te worden, willen wy dit antwoorden, dat de letters in 't Grieciſche ende Latijnſche Alphabeth, als oock de nooten inde Muſijcke in Order gheſet zijn gheworden naer datſe klincken, of konnen gheſongen worden, ſonder aenſien van tijdt waer in ſy zijn ghevonden geweeſt, behalven Vitruvius, welck een weynigh daer van gheſproken heeft, vinden gheen andere oude Scribenten welck oyt van dit Order gheſchreven hebben, 't welck onſer opinie veel meer verſterckt: 't is waer dat veel van onſe Moderne Architecten daer van gheſproken hebben, onder welcke zijn de ghene van welcke wy elders verhaelt hebben.

Om dat de Romeynſche Order ſoo veel aenſiens waerdigh is, alſoowel in reſpect vande vernacrede lieden welcke die ghebruyckt hebben, als oock in reſpect van hare ſchoone deelen, welcke zy in ſich heeft, daerom hebben wy goet gevonden de ſelfde venuſto of ſchoon te noemen, ende de vierde plaetſe toe-ge-cygent, ende ſeecker de groote gratie van zijne Pedeftalen ende Colommen, welcke Joniſche deelen ende Corintiſche zijn, ende de Ornamenten boven haer, 't ſamen heel ſchoon daer in ghemaect, met verſcheyden formen van ſnijdt-wercken, 't welck al een ſchoone conſonantie van dertelheydt voor de aenſenders verthoont. De Ouden (gelijck wy een weynigh te vooren bethoont hebben) hebben met dit Order 't meeſte deel van hare gebouwen verçiert.

Dit Order is heel bequaem voor de ghebouwen, wereltlijck of geestelijck, welke van importantie zijn, ghelijck als vermaerde Tempels, Altaren ende andere geestelijcke, ende de Paleysen van Princen of republijcken, ende in ghebouwen tot eenighe gedachtenis gemaectt, ghelijck de triomphale Booghen ende andere, behalven dat de een ende de ander veeltijds oock naer de Corinthische Order kan ghemaectt worden, naer elcks gevoelen, dan gelijck als dese Orders veel respondentie met malkanderen hebben, soo konnen oock de gebouwen van haer beyde deels-wijse gemaectt worden, maer hier is van nooden dat de Bouw-meefters heel groote confideratie daer inne nemen, ende de Orders met malkanderen niet confondeere of vermenghen, 't welck wy veel hebben sien doen, ende welke weynigh prijs daer mede verdient hebben.

De Colommen van dat Order met de Base ende 't Capitelli behooren 9 Moduli langh te zijn ende de Base sal $\frac{1}{2}$ Modulo hoogh zijn, maer 't Capitello $1\frac{1}{2}$ Modulo, 't welck de Abacus toekomt, ende dat zijn de schoonste proportien vande Capitelli. De Fusti vande Colommen blijven 8 Moduli ende $\frac{1}{2}$, ende verminderen boven het sevende, vande groote vande voeten.

't Ornament op de Colommen voor 't vijfde van haer hooghte (ghelijckmen vande Ionico geseyt heeft) sal 2 Moduli zijn min $\frac{1}{3}$ van 't Modulo, verdeelt sich in 15 deelen, daer van komen 5 de Architrave toe, 4 't Fregio ende 't Cornice met den Modigliani 6, op dese wijze komt 't Fregio $\frac{1}{3}$ min dan de Cornice, maer als men snijdt-wercken maken wil dan behoortmen te mercken, 't gheene wy inde Ionische Order geseyt hebben.

De Pedestalen voor de Colommen van dit Order fullen $\frac{1}{2}$ hoogh zijn ende $\frac{1}{2}$ van haer hooghte, ende fullen juyft 3 Moduli zijn, in 8 deelen verdeelt: van welke de bovenste de Cimacie met hare leden toekomt; de 5 volghende, de tronco of quadro, de twee onderste blijven voor 't gheheele Basament, doch $\frac{2}{3}$ gaen tot de Corniciate leden, ende $1\frac{1}{3}$ blijft voor de bloote onderste Zocco, welck een half Modulo hoogh is, zijne leden $\frac{1}{3}$ van 't Modulo: de tronco $1\frac{1}{3}$ van 't Modulo, de Cimacia $\frac{1}{3}$ van 't Modulo, ende soo maeckense de boven verhaelde Modulen vande verdeelinghe van dese leden, ende van die leden vande Colommen ende hare Ornamenten fullen wy spreekken in 't eynde van dit Capittel, alwaer hare Sacome heel distinctelijck zijn fullen. Nu laet ons vande Colonnati spreken.

Vande Colonnati ende simpele Archi vande Romeynsche Order, ende vande Colonnati ende Archi met Pedestalen beneden aen hare Colommen, ende de Modulationen van hare bequame Poorten. Cap. 25.

nder de simpele Colonnati vindtmen hyuden-daeghs in de oude merck-teekens van dese met Galeryen van 3 Intercolomni, ende met 2 Colommen, ende de Pilastri boven de Cantonaten aen de muur, (ghelijck wyse maken) ende in ghelijcks binnen den Tempel van 8 Colommen vande Doopsteen van *Constantinus* ghemaectt inde ghedaente van Eylanden, ende naer boven toe verdubbelt, alle vande kostelijckste Porfisten ende naer dese Romeynsche Order, men kost in ghelijcks seggen, dat oock de 12 Intercolomni zijn met de Colommen van Granito twee ende twee aen malkander ghekoppelt, welke de Archi ophouden van het binnenste vande ronde Kercke van *S. Costanza*. In welke grootste Nicchi haer graf is vande beste Porfiro, teghen de opinie van sommighe, welke segghen, dat desen Tempel oock de begraeffenis van *Bacchus* geweest is. Wy sullen de verdeelinghen van verscheyden Colonnati thoonen, welke wy inde Galeryen ghebruycken konnen, ende inde Kercken, ende in ghelijcks inde publijcke of private Loggie, naer wiens gelegentheyte wy Loggie ende andere Colonnati verordineert hebben.

Ende aengaende het Colonnato van 3 Intercolomni bezijde den Sporti vande buytenste Base, wordt de gheheele lenghte in 9 deelen ende $\frac{1}{2}$ verdeelt, welke voor Modulen verstaen worden de 2 Colommen, ende twee Pilastri van buyten fullen 4 Moduli toekomen, de middelste Intercolomnio (by *Vitruvius* ghebruyckt) $2\frac{1}{2}$ van 't Modulo: ende voor die op de rechte ende flincker-handt een Modulo ende een weynigh meer dan $\frac{1}{2}$: De proportien van dese Intercolomni moet altijd verstaen worden dat de middelste is bykans het derdedeel grooter als de andere. Indienmen 't Colonnato van 6 Colommen maectt, soo moetender 2 Colommen by ghevoeght worden, ende 2 Intercolomni, 't welck tot 15 Moduli komen sal ende $\frac{1}{2}$, ende soomen noch twee andere Colommen ende Intercolomni daer byvoeghde, dan fullen voor die van 8 Colommen komen $20\frac{1}{2}$ Moduli, behalven de uytterste Sporti vande Basen.

Dese Colonnati konnen van 't vlacke verhooght worden, ten minsten so veel als een Sottobasi, ende men sal om meerder majesteys wille by trappen daer toe opgaen, ende soo sietmen de Basen vande Colommen te beter, de hooghte vande Colommen ende hare Ornamenten fullen zijn ghelijck wy een weynigh te vooren geseyt hebben. In dese 3 foorten van Colonnati komt de uytdeelinghe vande Colonnaten heel wel, gheset zijnde naer 't Loot van 't midde der Colommen, ende de Pilastri een Modiglian; voor de kleynste Intercolomni 5 voor elck, ende voor de middelste 6, 't welck in 't gheheel 16 Spatij zijn. Maer voor 't Colonnato van 5 Intercolomni komen 26 Spatij, ende voor 't Colonnato van 7 Intercolomni komen 36 Spatij, van 't een midde tot het ander midde van 't Pilastro; behal-

behalven die vande Colomnaten: ende in elck een vande Colomnati komt een Modiglian in 't midde, 't welck heel wel komt om 't frontespicio te maken: hier van, als oock vande Acroterij ende 't dack magh gheobserveert worden 't gene wy in het 12 Capittel geseft hebben.

De hooghte van 't licht vande principale Poorte sal $\frac{1}{2}$ zijn, vande gront tot onder de Lacunari van 't Soffitto toe, of de Spatij vande Modiglioni, ofte van 6 deelen tot onder de Architrave toe: ('t welck al tot een komt) de 4 deelen fullen in 14 ende $\frac{1}{2}$ verdeelt worden, ende vande $\frac{1}{2}$ sal de breedte van onder aende drumpel ghemaect worden, maer boven is het wat ingetrocken, soo dat het buytenste vande Stijlen met de Colommen een Parallel maken, welke Colommen daer tegen over staen ende wast $\frac{1}{2}$ van twee vierkanten van 't Limitare, zijn gheheel Ornament sal 3 deelen van 15 zijn, ende $\frac{1}{2}$ van 't licht, van welcken d'ene de Architrave toekomt, ende soo groot fullen hare Stipidi of Stijlen zijn, een deel min $\frac{1}{2}$ het Fregio, $\frac{1}{2}$ de vlakke Cornice sonder de Gola ende Orlo, welke daer naer de Cornice van 't Frontespicio toe behooren. De Cartelle op de rechte ende slincker-zijde vande Zanche, de Erten fullen half so veel als de Cornice groot zijn, ende komen $\frac{1}{2}$ vande groote der Stijlen of Erten, hare Volutinen fullen naer beneden toe hangen, met de bladen van 't licht nae onder toe, ende met 't opperste fullense gaen tot 't eynde vande Cornice.

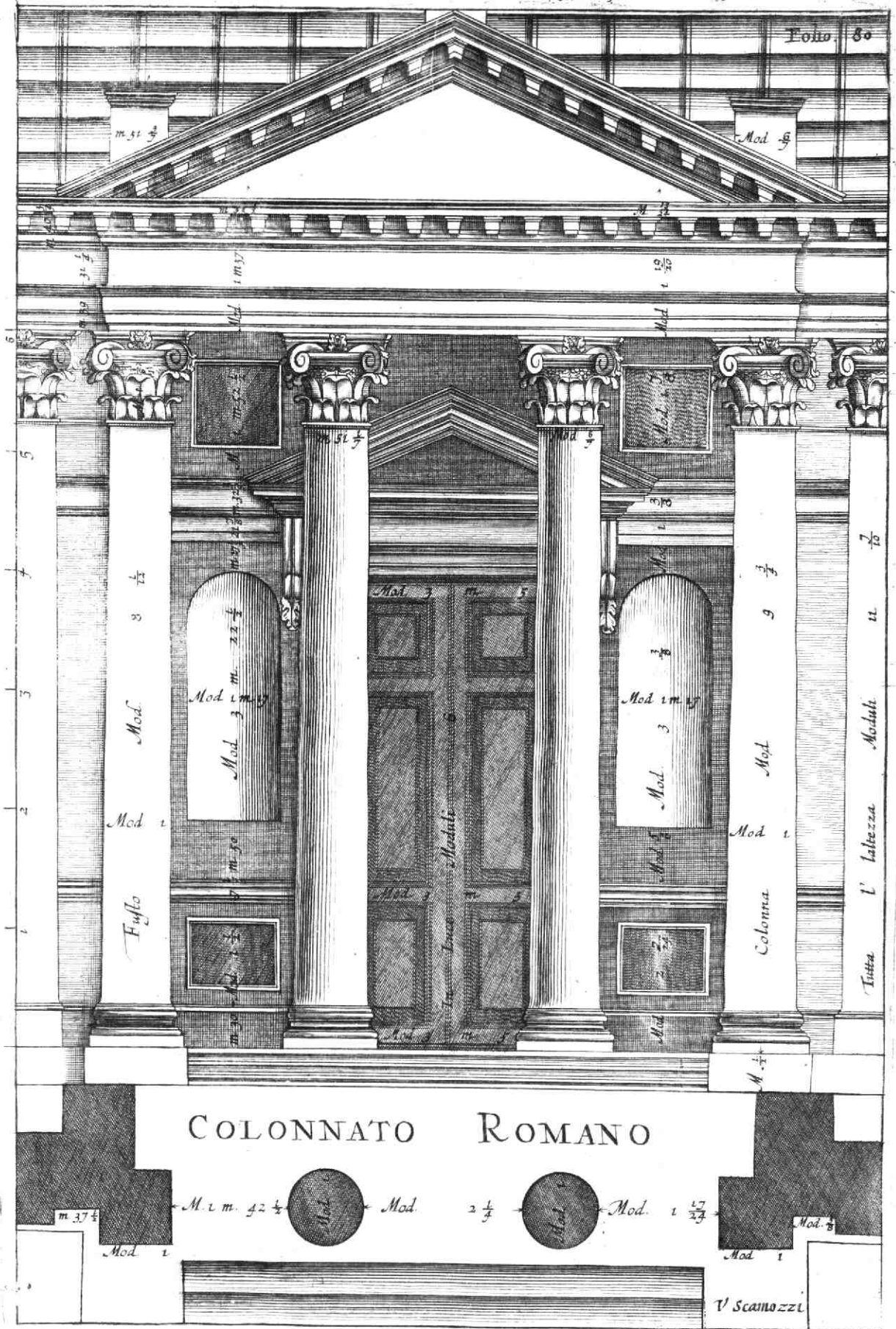
Aengaende het restringeeren of vernauwen boven aen 't licht vande Poorten, kan die in ghelijcks ghemaect worden naer de proportie vande Pilastraten, doch moet niet in alle soorten van Colonnato ghemaect worden, gelijk vele gedaen hebben; maer als het buytenste vande Stipidi of Stijlen buyten het centro vande Colommen staen, welke d'Intercolomnio in 't midde maecten; tot dien eynde dat de vernauwinghe van 't bovenste van 't licht met de verminderinghe vande Colommen een Parallelo maken, ende beyde correspondeeren. Ende dit heeft *Vitruvius* gemeent, als by gheseydt heeft, dat de Colommen vande Intercolomni vande 2 soorten vernauwende, de Ornamenten vande Poorten het licht benemen, als hier gheschiedt, ende in alle andere van sulcke Colonnati gheschieden soude: ende in ghelijcks dese vande Colonnati vande Corintische Order, daer wy sien noch huysdaeghs dat het oock is gheschiedt in 't meestedeel vande Poorten vande oude Colonnaten. Tot dien eynde heeft *Vitruvius* de hooghte Poorten wat min vernauwt ende verkleynt, de Colommen met de selve Order, ende daerom is 't licht vande Poorte vanden Tempel Rotunda genaemt binnen Roomen, welke 33 van onse voeten hoogh ende 16 $\frac{1}{2}$ breedt is, van boven minder vernaut, ende dit zijn de oorfaken, waerom wy sulcke vernauwingen maken fullen. Boven dien dit Parallelo vergeselschap de verminderinghe van de Pilastraten heel wel, welke op de rechte ende slincker-zijde aen de muur vande Poorte ghelent zijn, ende teghen de Colommen van buyten over, ende dat te meer als men riquadri ende Ornamenten maect, gelijk aen de Rotunda ende andere diergelijcke zijn. Daerom behooren de Poorten door al dese redenen noyt vernauwt te zijn, welke onder de Archi geset worden. Wy hebben de Poorte vande gheseyde Rotunda voor een exempel vande Poorten der Ouden, welke boven vernauwt zijn, ende een tot *Sat. Sabina*, de Poorten ende Vensteren vande Tempel van *Sint Stephan* de Rotunda naer by *Tevere*, ende in ghelijcks inde ronde Tempel tot *Tivoli*, met vele andere. Daer nae moet het beweeghlijcke deel met de selve deelen ghemaect worden vande Poorten, welke meer verciert moeten zijn, dan die met het Ionische Colonnato, alsoewel met quadri van verscheyden grooten, als oock met verdubbelinghe vande Fregi, ende Riquadraturen, ghelijck wy inde afbeeldinghe sien.

Als men *Nicchie* in desen Colonnati maecten wil tot gieraet, hare hooghte moet dan naer 't *Livello* met 't licht vande Poorte over een komen, ende fullen aen de voeten een weynigh hooger staen, dan eene *Fascia* van een *Pedestale*, 't welck tot $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$ komt vande hooghte vande Colommen, ende maeckende in hare plaets Vensteren daer moeten die boven de *Cimacia* gheset zijn, de *Cornice* ende 't *Fregio* vande Poorte moeten heel rondsom gaen, ende een weynigh verheven tot vercieringhe van dese Colonnati, soo wel nae boven als nae beneden; teghen de *Nicchi* over moeten riquadri ende andere gieraeden gemaeckt worden om historien ende andere gieraeden in te stellen.

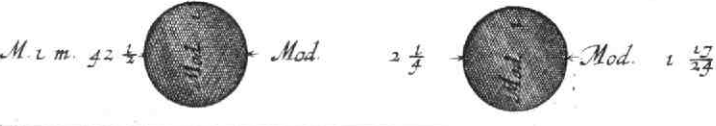
Nu volgt de afbeeldinghe van 't simpel Colonnati vande Romeynsche Order, met al zijne deelen, gheteekent met Modulen ende portien.

Alhoewel wy in de oude wercken gheen treffelijck exempel hebben, daer by wy sien kunnen, hoe danigh de simpele Archi met den Romeynsche Colommen die boven het vlakke te staen komen, behooren ghemaect te zijn, nochtans kunnen wy dat selve afnemen uyt de voorgaende Orders, ende uyt die exempelen, welke wy hier achter verhalen fullen van de Corintische Order. Wy willen hier van sommige regulen ende observatien voor den dagh brengen, daer door sy volmaect ende schoon worden, wy konnense oock ghebruycken in veel occasien of gelegentheyden, van publijcke ende private ghebouwen, van welcken wy oock selve Altaers ende depositien ghemaect hebben, maer sonderlijck binnen de *Carita* ende andere wercken van de doorluchtighsten Hertogh *Nicolaes de Ponte*. De Colommen van dese Archi kunnen van onder aen met een *Sottobase* verhooght worden, soo dat men by eenighe stapkens daer nae toe opgaet om boven verhaelde redenen, hare opper-ornament ende het *Frontispici* met andere dinghen behooren ghemaect te worden, ghelijck wy een weynigh te vooren gheseyt hebben, in 't 12 Capittel, ende dit is genoegh gheseydt, aengaende de hooghte.

Aengaende de uyt-deelinghe van d'een midde tot d'ander vande Colommen of Massive Pilastraten, die moeten van $\frac{1}{2}$ Moduli zijn, de grootnisse vande Colomme een Modulo, ende moeten soo veel

COLONNATO ROMANO

V' Scanzozzi

voor uyt fleecken, dat de bloemen op de zijde van de Capitelen heel ende gantsch blijven, het welke dan oock de Pilastren te meer vercierren sal, ende kan oock insghelijcks voor het Soffitto van de Architrave dienen, indien de selfde heel over gaet, de Massive Pilastren, met de Aletten of vleughelkens, ende de dicke vande Colomna sal $\frac{1}{2}$ zijn ende $\frac{1}{4}$ vande breedte vande Archo; maer inde zijden sal 't Pilastro groot zijn als een Aletta of Vleughel, een $\frac{1}{4}$ van 't Modulo vande Colomna, dan blijft het overighe vierde-deel voor 't Contrapilastro, van binnen vande Pilaster, als wel voor een Ornament als oock om het ghewelf vande Galerye te regeeren, de Alette of Vleughelkens op de rechte ende sliicker zijde vande Colomna, zijn een weynigh meer dan $\frac{1}{2}$ ende een half Modulo, sy behooren van beneden naer boven toe van een stuck ghemaect te zijn, alle naer 't Loot, aldus sal het werck meer gratie hebben.

De Archi worden 4 Moduli hoogh, ende bykans $\frac{3}{4}$ van 't Modulo; sy wassen van 2 vierkanten tot $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, ende van daer naer boven toe tot onder de Architrave blijven noch $\frac{1}{4}$ van 't Modulo overigh voor de hooghte van 't Serraglio of sluytwerck vande Archo, 't welck soo veel is als de hooghte vande eerste bladekens vande Capitelen naer boven toe, ende al met malkander zijn soo veel als de Colomna ende Sottobase. De Archo is een half cirkel, ende bykans $\frac{1}{4}$ van 't Modulo meer, tot advantagie van 't geene de Imposta met zijn Agetto wegh neemt.

De hooghte vande Imposta vande Archi sal $\frac{1}{4}$ zijn ende een half van 't vlakke tot zijn hooghte toe, soo wort die dan gheproportioneert als een simpele Cornice op de Pilastri, de Front vande Archivolto moet $\frac{1}{2}$ zijn, ende $\frac{1}{4}$ van 't licht, ende soo moet oock de breedte van 't Serraglio vande Archo onder zijn, ende behoort sich allenghskens naer boven toe te verwijden. Wy hebben elders ghenoech bethoont hoe de Serragli moeten verciert worden. Met dese verdeelinghe sal heel wel over een komen de Modiglioni met de Spatien daer tusschen, want daer komt een Modiglion in elck midde vande Colommen, ende 12 Spatien ende 11 Modiglioni daer tusschen: een Modiglion in 't midden, komt heel wel om het Frontispicio te maken, ende dan behoort het Ornament heel over van een Colomma tot de andere uyt te springhen.

De principale Poorten, om datse vierkantigh zijn, moet met de hooghte vande Imposta naer 't Loot met zijne Cornice over een komen, daerom moet het licht $\frac{1}{4}$ van 't vlakke aen de Architrave zijn, maer sy behoort rondt ghemaect te worden omse daer mede te onderscheyden vanden anderen van dit Order, zijne breedte sal wat min zijn, als 't licht vande Archo van buyten, ende de grootnis rondom gaende: moet naer de voorgheseyde proportien zijn, ende tot gieraet dienen. De Imposta vande buyten Archi in de ingangh kan met trappen ghemaect worden om meerder majesteyt te geven, de beweeghlijcke deelen welke op de eene ende andere zijde konnen geopent worden vande Imposta naer beneden toe, behooren in 2 vierkanten van verscheyden groote ghemaect te worden, oock de recinti ende Fregi, ghelijck inde ontwerpinghe te sien ende elders verhaelt is.

Cap. 14.

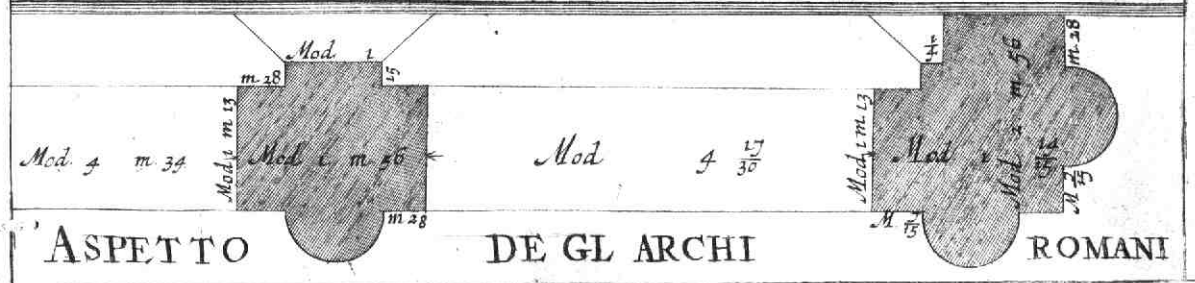
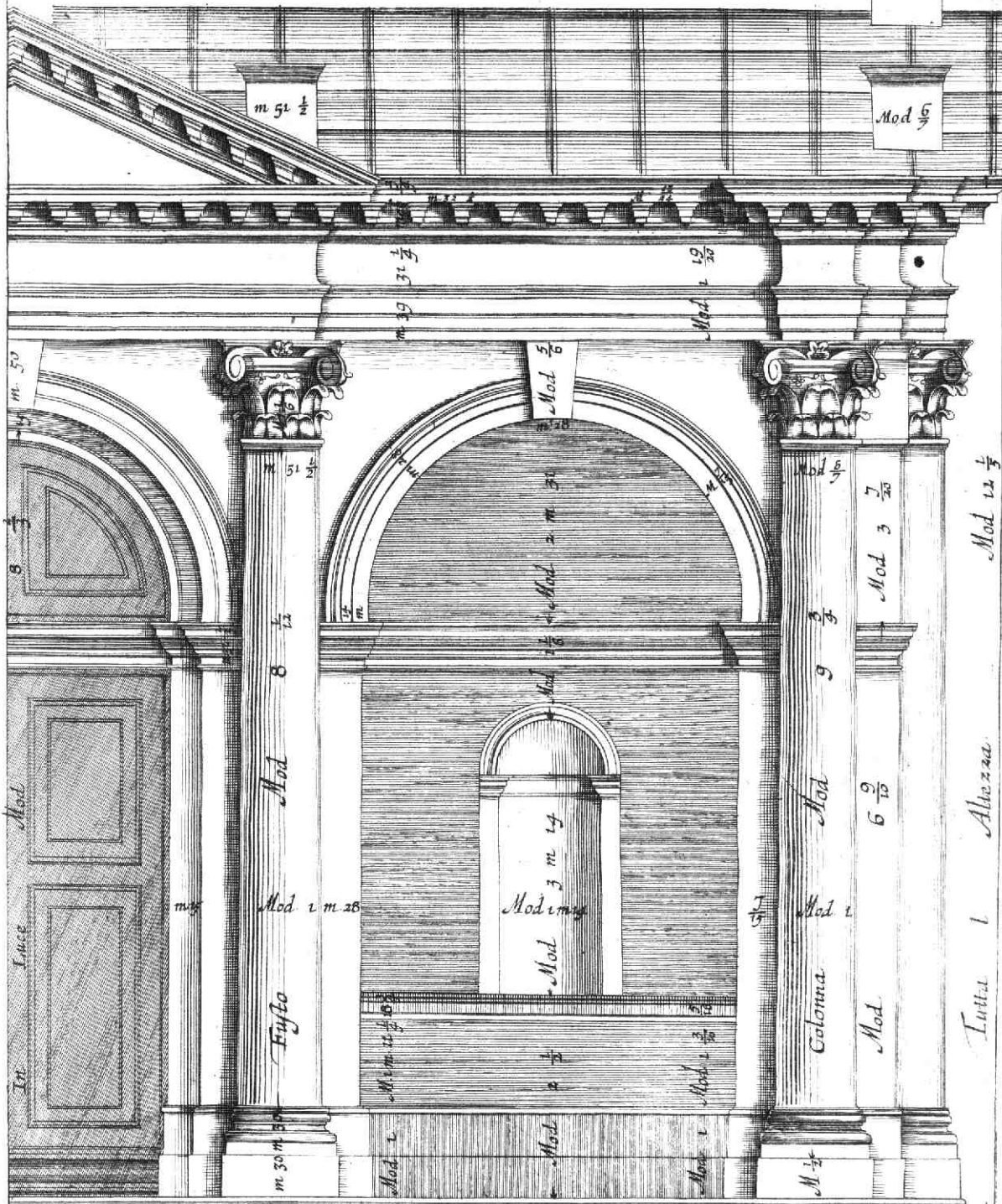
De Nicchi of beeldgaten, 't sy datse voor haer gieraet dienen, of om vierkantighe Venstere te maken, om licht daer by binnen te brenghen, moeten boven eene Cimacia van 't Pedestilo geset worden een $\frac{1}{2}$ hoogh ende $\frac{1}{4}$ van 't vlakke tot onder de buytenste Architrave toe. De Basamenten, de Cimbia van de Colomna, de Cimacia ende Imposta loopen langhs de heele muur, de Nicchi of Venstere van hare hooghte komen wat nederwaerts dan het begin vande Imposta der Archi, de welke oock insghelijcks met bequame Imposten ende Modoni behooren verciert te zijn.

Nu volght de ontwerpinghe vande simpele Archi des Romeynschen Orders, met al hare deelen, met Moduli ende portien beteckent.

Het kan beuren, datmen in de Romeynsche Order de Colomnati beneden met Pedestalen maect, ghelijck de Ouden ghedaen hebben, ende men kan wel segghen, dat de gheene, welke de Keyser *Adriaen* ter eeren van *Plotina*, *Trajan*s wijf binnen de Basilica ghemaect heeft, foodanigh zijn, alhoewelfe van middel-matigher groote zijn, ghelijck wy in 't begin gheseydt hebben, nochtans zijn dese verdeelinghe vanden Colomnati vande Moderne meesters gheheel achter gelaten, soo dat het schijnt, datse de selve of heel vergeten of niet gheacht hebben, daerom willen wy onderfoecken hare verdeelinghe ende Moduli te beschrijven, op dat wy de selfde in de publijcke ende private ghebouwen moghen ghebruycken, ghelijck ick selver dickmaels ghedaen hebbe, ende men uyt de ontwerpinghe van onse wercken wel afnemen kan.

De hooghte vande Pedestalen, Colommen ende Ornamenten daer op moeten gemaect zijn naer die proportie daer van wy in 't begin van dit Capittel ghesproken hebben, ende het vlakke moet insghelijcks van de aerde verheven worden, datmen by trappen daer by opgaen mach, om voorgheseyde redenen, indienmen het Colomnato kleyn maken wil, dan moet de heele lenghte buyten de Pilastri, behalven de Sporti der Basamenti in 12 deelen uytghedeelt worden min $\frac{1}{2}$, ende dat zijn Moduli, de Colommen ende Pilastri moeten 4 hebben, het Intercolomna in 't midden 3 ende $\frac{1}{2}$, maer die op de rechte ende sliicker-zijde 2 Moduli ende $\frac{1}{4}$ voor elck, van welke *Vitruvius* ghesproken heeft, prijfende de selve seer, ende soo zijn de Moduli verdeelt: het middelste Intercolomni is een weynigh meer dan de helft vande andere, ende zijn geproportioneert, gelijk 17 tegen 40, in 't Colomnato van 6 of 8 Colommen, daer wassen de Colommen met de Intercolomni op de rechte ende sliicker-zijde, de eene sal hebben 18 Modulo ende $\frac{1}{4}$, de andere 25 min $\frac{1}{2}$ bezijde de Agetti vande Basamenti.

Tot elck Colomna of Pilastro moet een Modiglione komen, de kleynste Intercolomni komen 6

Cap. 12. Spatij toe, en de middelste 8, soo komt dan in 't midden een Modiglione, het welck heel wel komt om de Frontispicio te maecten, daer van wy elders gheseydt hebben, het Colonnato van vier Colommen, van 't een midde vande Pilastro tot d'andere, zijn 20 Spatij; maer 't Colonnato van 6 Colommen sal 32 hebben, ende d'andere van 8 Colommen sal 44 Spatij hebben met hare Modiglioni. Als het beurt dat het Poggio moet heel over ghemaect worden, of aen de zijde vande Colonnati (ghelijck gheschieden kan in de hooghe wercken) dan behooren de Cimacien ende Basamenten van 't een Pedestael tot 't ander ghebonden te worden, soo dat de Balustri of ander dinghen beneden staende om te fluyten moeten reghel-recht met 't eyghen Centro vande Colommen ende Pedestalen staen, welke *Vitruvius Scamilli* ende *Alveolotto* noemt.

Lib. 3. cap. 2

Nu willen wy vande principale Poorten deser Colonnati spreekken, de hooghte van 't vlacke zijn beneden aende Spacien der Modiglionen ('t welck oock 't Livello vande Lacunarij van 't Soffitto is) wort in 7 ghelijcke deelen verdeelt, vande 4 deelen der selfde behoort de hooghte van 't licht vande Poorten gemaect te zijn, 't licht selver wort in 14 deelen verdeelt ende $\frac{1}{2}$, vande welke $\frac{6}{14}$ de breedte 't onderste vande drumpel toe komen, de Erten of Stijlen moeten Parallel ghelijck staen met het uysterste vande twee Colommen in 't midde, ende so salse boven vernauwen tot $\frac{1}{4}$ ende $\frac{1}{4}$ vande grootenis van 't Limitare, 't gheheel Ornament daer op sal $\frac{1}{4}$ zijn ende $\frac{1}{4}$; voor de Architrave, Fregio, ende Cornice, en de andere dinghen moeten geobserveert worden, 't ghene dat gheseyt is van de poorten met de simple Colonnato van dit Order, het bewegelijcke vande Poorten kan in 2 deelen gemaect worden van boven naer beneden toe, of met een stercke Posterna daer boven, ghelijck de Ouden gebruyckt hebben, ende moet gheriquadreert zijn naer 't gedaente van verscheyden grootnissen, ende met Recinti of Cinghels, met Cornici ende Fregi, welke over een komen met de Cimaci ende Basamenten vande Pedestalen.

Alsmen Vensters maecten wil, dan moet het bovenste deel naer 't Livello met 't licht vande poorten staen, maer 't onderste deel moet een weynigh hooger zijn als de Basen vande Colommen, en op dese maniere sullense fraey, wijt ende hoogh worden inde voornaemste plaetsen, en zy kunnen oock ghebracht worden in Nicchi met Modonen, Imposten, Requadren ende diergelijcken, beneden haer moeten een weynigh verheven ghemaect worden de Cimacie ende Basamenti langhs de muur, ende soo insghelijcks het Fregio ende de Cornice vande poorten; doch behooren recht over teghen de Nicchi alsoowel boven als beneden quadri ghemaect te worden, in malkander verbonden ende recint, inde welke Historien of dierghelijcke Adornamenten kunnen ghemaect worden, welke dinghen het werck schoon ende sierlijk maken, als inde ontwerpinghe te sien is.

Nu volght de ontwerpinghe van 't Romeynsche Colonnato met Pedestalen, ende al hare deelen, gheteekent met Moduli ende portien.

112.

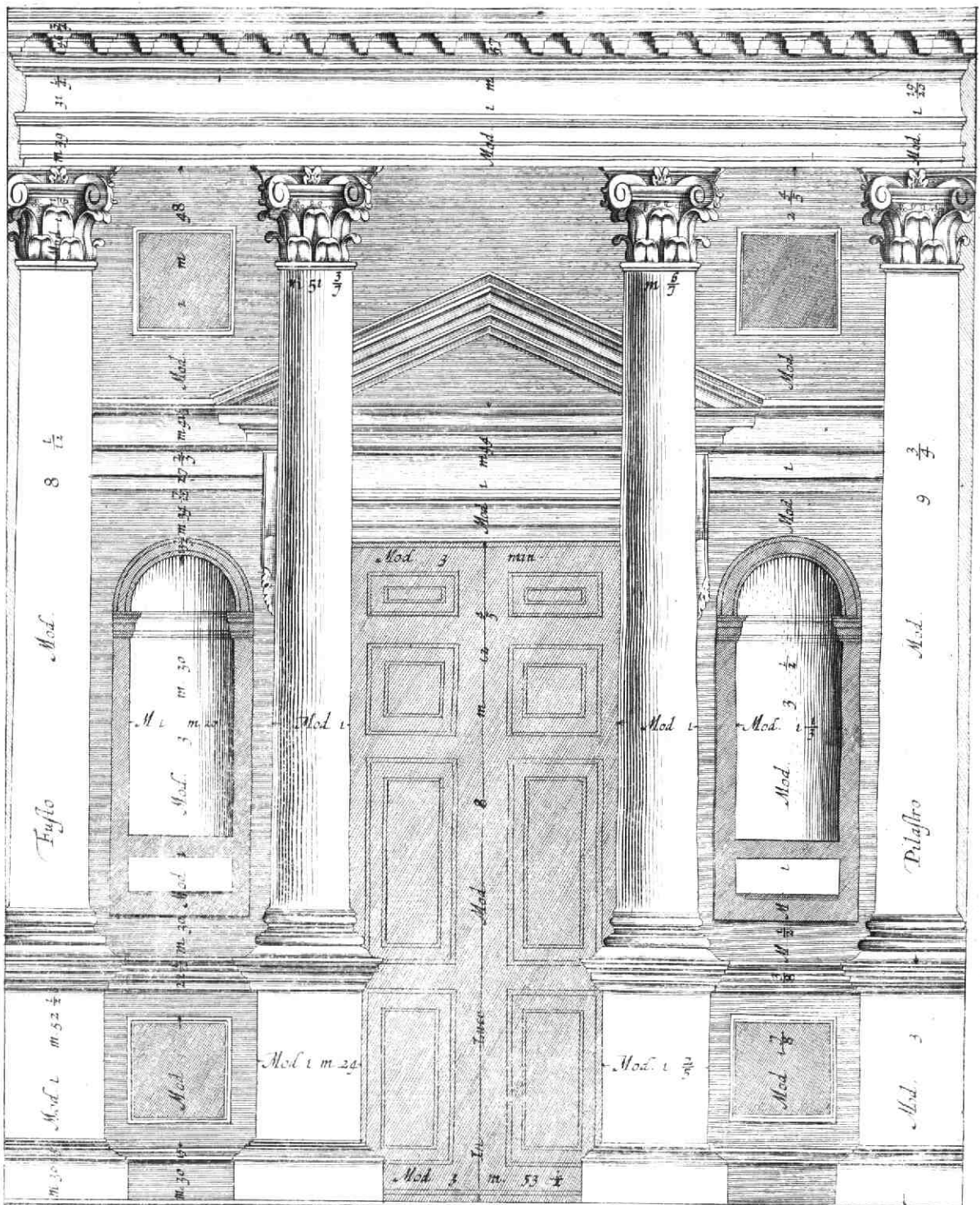
De Ouden hebben dickmalen in haer groote ende merckelijcke wercken, de Archi gemaect met Pedestalen beneden de Colommen, ende foodanigh is noch huuden-daeghs de vermaerde Archo van *Titus*, niet veer van den Tempel des Vredes, welke de eerste gheweest is die de Keyfers oyt ghemaect hebben, ende beyde inde triumph van Ierusalem, daer is insghelijcks de Archo van *Septimius Severus*, beneden aen den Bergh van 't Capitolium, ende eyndelijck de Archo tot ghedachtenis van *Constantinus* ghemaect, dicht by 't Colifeus, welke wercken altemael vande Romeynsche Order zijn, ende zijn ghemaect gheworden by occasie vande overwinninghe ende triumphen die de Romeynen over vreemde natien gehouden hebben, als uyt hare inscriptien blijktt. Daer zijn oock noch andere, ende die vande Keyser *Leon* binnen Verone insghelijcks op dese maniere ghemaect, met noch andere, welke wy, weghen kortheydt van tijdt niet en willen beschrijven.

Wy willen hier beschrijven de proportien vande Archi vande Romeynsche Order, inde welke sy de oude imiteert ende ghevolght hebben, overmits wy de selfde oock in publijcke ende private gebouwen gebruycken kunnen, ghelijck ick ghedaen hebbe inde triumphale Archi, welke voor een tijdt ghemaect zijn, worden by occasie der door-treckinghe vande Serenissime Keyserinne *Maria* van Oostenrijck, ghelijck oock in andere wercken. Voor 'teerst moeten wy 't vlacke vande aerde door sommighe trappen verhoogen, gelijk wy alreede dickmalen geseyt hebben.

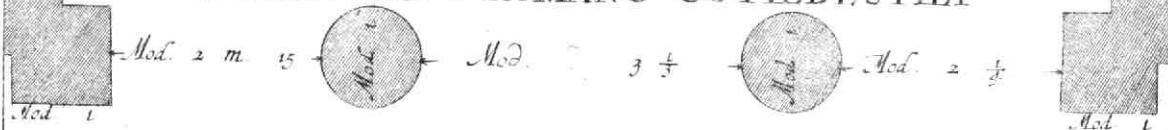
Anno
1581.

Aengaende de verdeelinghe van dese Archi, het Spatio van d'een helft tot d'ander vande Colommen, ende de Pilastri tusschen d'een Archo ende de andere, behoort te zijn van 7 Moduli ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, de aengheleende Colommen zijn een Modulo groot, ende steecken een weynigh meer dan de helft voor uyt, alsoowel voor de bloem of cieraet, als om 't Soffitto de Architrave te gheven. Het Pilastro tusschen de Archi begrijpende de Colonna ende twee Vleughelkens, komt tot $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{3}$ vande breedte vande Archo, de grootenis inde Flancken of zijden behoort alsoo veel te zijn als een Vleughelken ende $\frac{1}{4}$ van 't Modulo vande Colonna, ende het andere vierde deel magh zijn voor de uytstreckinghe van 't Pilastrino voor Ornament, ende om het ghewelf vande Gallery te regeeren. 't Front vande Vleugelkens op de kant vande Colommen sal komen toe $\frac{7}{12}$ ende een half Modulo, ende soo veel sal oock zijn van d'een helft tot d'andere die van 't Modiglione: sy behooren insghelijcks van boven tot beneden toe van een stuck ghemaect te worden, ghelijck wy sien inde oude triumphale Archi, ende dese op de kanten verminderen wat gelijk Pilasters, ende soo gevense schoone ende genteliteit van sich.

Aengaende de misuren of maten vande Pedestalen, Colommen ende Ornamenten daer op moet gheob-

COLONNATO ROMANO CO PIEDE STILI

geobferveert worden 't gene wy in 't begin van dit Capittel ghefeydt hebben, de Archi fuffen in haer hooghte vana'e vlakke naer boven toe tweemaal soo veel zijn als hare breedte, ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo daer en boven. Van haer opperfte hooghte tot onder de Architrave is een Modulo overigh voor de hooghte van 't Serraglio, ende soo maeckense juyft de hooghte vande Pedestalen ende Colommen. De Archi zijn van een half cirkel, ende voor 't geficht 't welck de Agetto vande Impofte wegh neemt, wort voor 't meest $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo gegheven, de Impofta van waer de Archo begint te krommen, moet alfoo hoogh zijn als 't Fregio, ende de Cornice vande principale poorten, behalven de Orlo ende rechte Gola. 't Front vande Archivolto fal $\frac{1}{2}$ zijn, ende $\frac{1}{2}$ vande breedte van zijn licht, ende soo veel fal oock zijn het onderfte van 't Serraglio vande Archo, ende moet van daer nae boven toe sich allenghskens verbreden, ende zijne hooghte is een Modulo. Vande Ornamenten der Serragli hebben wy elders genoegh ghesproken. Cap. 13.

In dese verdeelinghe komen de Modiglioni heel wel, settende een recht teghen elcke Colonna, ende teghen elcke Pilaftri over, tuffchen welcke 14 Spatij met een Modiglion in 't midde komen, welck wel te pas komt, alsmen 't Frontespicio infgelijcks maecten wil, ende hier moeten de liefhebbers mercken, dat in alle Colonnati, ende Archi van dit Romeynsche Order, de verdeelinghen der Modiglioni ende haer Spatij juyft uytvallen, ende van d'een midde tot d'andere vande Modiglions met begrijpende het Spacio, daer zijn $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo. De Vleughelkens boven de Cantonnaten met haer verminderinghe gaen nae de verdeelinghe vande Modiglioni toe, en 't begin vande Cornice, ende fy moghen hare Bafi ende Capitelen van gheheele of minder hooghte hebben. Aengaende het dack, 't Frontespicio van de Acroteri, ende andere dinghen voor dese Archi bequaem zijnde daer kan gheobferveert worden wat wy elders ghefeydt hebben, om een dingh niet dickmalen te wederhalen. Cap. 13.

De proportien van de principale Poorte zijn dese, de hooghte daer de Pedestalen op staen, tot de hooghte vande Impofta vande Archi moet verdeelt zijn in 17 ende $\frac{1}{2}$ deelen, daer in begrepen het gheene de rechte Gola ende Orlo wegh-neemt. De hooghte van 't licht fal 14 ende $\frac{1}{2}$ onder zijn, 't welck juyft tot $\frac{1}{2}$ komt, van 't vlakke tot onder de Architrave; zijne breedte van onder ende van boven, (om dat de selve, ghelijck een weynigh te vooren gheseyt is geworden, niet vermindert wort) magh zijn 6 deelen ende $\frac{1}{2}$, ende so walfte vande twee quadri of vier deelen tot $\frac{1}{2}$ vande grootnis van 't Limitare, ende dan maectmen vande bovenfte 3 deelen het Ornament van de Poorte felf, van welke een deel de Architrave toe komt, ende soo groot moeten de Erten of Stijlen in Front zijn, de Fregio komen $\frac{1}{2}$ toe, ende de Cornice naer het Loot een deel ende $\frac{1}{2}$, behalven 't Orlo ende de rechte Gola, (ghelijck wy een weynigh te vooren gheseyt hebben) ende komt tot een: als die in 15 deelen verdeelt zijn, ende de Impofta is dan juyft alfoo veel als dat Cornice, ende 't Fregio, ende de leden vande eene verghefelfchappen sich veel met de leden vande andere.

Aengaende de andere dinghen, welcke tot de volmakinghe van dese poorten noodigh zijn, met den Nicchi ende Venfteren, daer moet gheobferveert worden 't ghene welcke wy kort te vooren gheseydt hebben. In de volghende ontwerpinghe zijn alle dinghen voorgestelt welcke noodigh zijn voor dese Archi, ende de verdeelinghe vande beweeghlijcke poorten met hare quadri of vierkanten ende Recinti, ende alle andere dinghen verghefelfchappen haer wel. Vande leden ende formen vande Pedestalen, Colommen, Ornamenten ende Impoften fal ghesproken worden een weynigh hier achter, ende daer fal ick hare Sacomen inde ontwerpinghe bethoonen.

Vande proportien ende particuliere maten vande Pedestalen, Basen ende andere deelen vande Romeynsche Order, ende infgelijcks vande Capitelen ende Ornamenten op hare Colommen. Cap. 26.

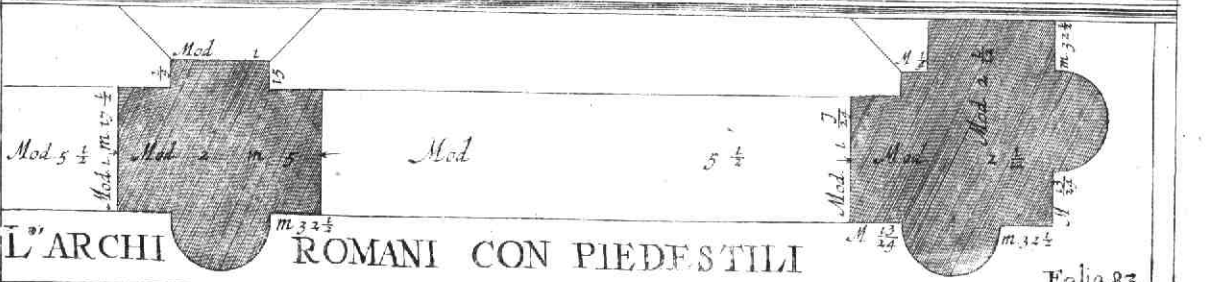

DE Colonna vande Romeynsche Order begriipt in sich de Cimbria ende een Tondino aende voeten, alsowel voor sich selfs als voor een Ornament vande Bafe, rontfom de Schacht zijn 24 Canalen verdeelt, hare grooten onder malkander, magh $\frac{1}{2}$ zijn, ende $\frac{1}{2}$ van haer breedte, ende moeten in 't midden wat diep zijn, de planta of Soolen vande Bafe fal van een Modulo geformeert zijn, ende een weynigh meer dan $\frac{1}{2}$ voor 't quadro: ende dese komen den Sporti van beyde deelen toe, fy is een half Modulo hoogh; verdeelt in 6 deelen, zijne leden zijn 6, het cirkelrondt, namelijk Thora, Listello, Cavetto, Listello, Afttragalo, (of Tondino) ende de onderfte Thoro, ende dan de vierkantighe Tafel, welke boven de Pedestalen zijnde, verghefelfchapt haer wel met de Cimacia: dese leden hebben voor haer Agetti $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, of een weynigh meer, vanden welke de twee Thori moghen in ghesneden worden.

Onder aen de Bafa is het Pedestael, het welck zijnde $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$ vande Colonna, komt juyft tot drie Moduli hoogh, wordt in 8 deelen verdeelt, een voor de Cimacia, 5 voor de tronco of quadro, ende twee voor het Basament met zijne leden. De hooghte vande Cimacia is $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, wordt in 6 deelen verdeelt ende $\frac{1}{2}$ ende een half, zijne leden zijn 8, Orlo, Cimacio, Fascia, Listello, beckighe Vovolo, Tondino, Gradetto ende de onderfte Goletta, het Cimacio, het Vovolo ende de onderfte

Moduli 14 7
 L. E. Altezza
 Tuttia

L'ARCHI ROMANI CON PIEDESTILI

Goletta konnen met snijdt-wercken ghemaect worden, 't geheele Agetto is een weynigh min dan $\frac{1}{2}$ deel ende een half van 't Modulo. De hooghte vande tronco van 't Pedestael komt tot een Modulo ende $\frac{1}{2}$, zijne breedte op alle zijden is een Modulo ende een weynigh meer dan $\frac{1}{2}$, also veel de Tafel vande Base is, de leden van 't Basament zijn $\frac{1}{4}$ van 't Modulo hoogh, in 4 deelen ende $\frac{1}{2}$ verdeelt, ende zijn de selve 6 deelen, Goletta, Gradetto, Tondino, de groote Gola, Listello ende Thoro, vande welke deelen de twee Gola konnen met snijdt-wercken ghemaect worden, het Agetto is $\frac{1}{4}$ ende een half Modulo, 't onderste deel van 't Pedestael ende de Zocco is een half Modulo hoogh, ende op alle zijden een Modulo, ende $\frac{2}{3}$ van 't Modulo, Behalven het Pedestael zijn daer de Vleughelkens of Alette van 't Pilastro, welke de Colomna, Flancken of zijden maecken, ende teghen haer voet over zijns $\frac{1}{2}$ breedt, ende een half Modulo.

Op de sliicker-handt vande Base is de Sacoma vande Imposta ende 't Archivolto van de kleyne Archi, de Imposta is ontrent $\frac{1}{3}$ hoogh, ende een half Modulo, ende heeft $\frac{1}{2}$ van 't Modulo voor zijn Agetto, wort in 11 deelen verdeelt ende $\frac{1}{2}$, zijne leden zijn 10 in 't ghetal, Orlo, Cimacio, Fascia, Listello, de groote Gola, Tondino, Gradetto, Goletta, Listello ende Colarino, vande welke het Cimacio de groote Gola ende de onderste Gola konnen ingesneden worden, de Archivolto is $\frac{1}{2}$ van 't Modulo hoogh, wort in 7 deelen ende $\frac{1}{2}$ verdeelt, door zijne leden, Orlo, Cimacio, Tondino, de grootste Fascia, Vovollette ende de kleyne Fascia, dese is $\frac{1}{2}$ kleynder dan de andere, het Cimacio ende Vovollette konnen ingesneden worden.

Op de rechte zijde van 't Pedestael is het Ornament vande principale poorten binnen de grootste Archi, zijne hooghte is een vierendeel ende $\frac{1}{2}$ van 't licht, het komt een Modulo ende een weynigh min dan $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, wort in 15 deelen verdeelt, de Architraven komen 5 toe, de Fregio 4, de Cornice 6, sy is $\frac{1}{2}$ hoogh ende een half, heeft oock soo veel voor 't Sporto; wort in 6 deelen verdeelt min een half twaelfde-deel, sy is ghecomponceert of tot malkander ghevoeght van 11 leden, Orlo, groote Gola, Gradetto, Cimacie, Listello, Vovolo, Gradetto, Fascia, Gradetto ende onderste Gola, vande welke ingesneden konnen worden het Cimacio, Vovolo, ende onderste Goletta. Het Fregio is vlak, een weynigh hogher dan $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, boven heeft het een Listello, ende beneden aen de voeten vereenicht het sich met de Architrave, ende staet recht teghen over de eerste Fascia, de hooghte van de Architrave is $\frac{1}{2}$ ende een half van 't Modulo, wort in 7 deelen ende $\frac{1}{2}$ verdeelt, heeft 6 leden, Orlo, Cimacio, Tondino, de groote Fascia, het Vovollette, ende de kleyne Fascia, dese is $\frac{1}{2}$ kleynder dan de hooghte, de Cartelle van dese poorten wimpelen haer selve in onder aen de Cornice, ende hanghen met hare kleynste Voluten van 't licht naer beneden toe, ende zijn inde Front alsoo breedt als het midde vande Cornice.

Op de sliicker-handt van 't Pedestael is de Imposta voor dese Archi, zijne hooghte is alsoo veel als de Cornice van de opperste Gola naer beneden toe, ende 't Fregio verandert in twee Fascie, d'een groter dan de andere; hare leden komen met die vande ghefeyde Cornice heel wel over een, ende met de kleyne Imposta: Het Cimacio, de grootste ende kleynste Gola konnen met snijdt-wercken ghemaect worden. De Archivolto van dese Imposta is $\frac{1}{2}$ ende een half Modulo, ende heeft 6 leden ghelijck de kleynste Archivolto, oock met de selfde proportien ende snijdt-wercken.

Nu volghet de ontwerpinghe vande Modonature der Base, Pedestael, Imposte ende andere deelen vande Romeynsche Order, contrafegueert of gheteeckent met Moduli, Minuten, ende portien.

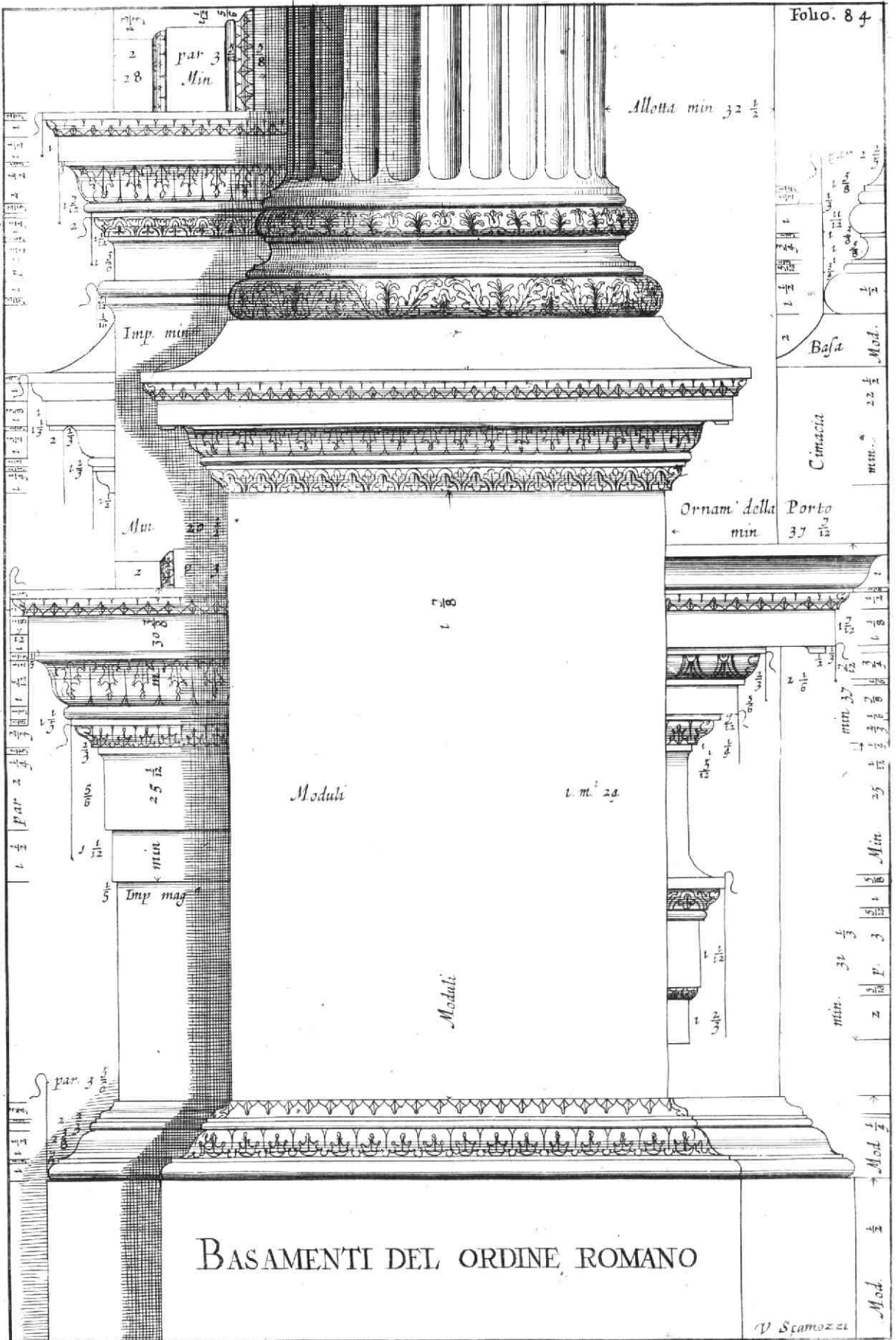
De Fusto of stock vande Romeynsche Colomna vermindert $\frac{1}{4}$ vande grootnis vande voet, soo dat in 't bovenste deel $\frac{1}{2}$ van 't Modulo verblijven, het heeft een Tondino ende een Listello, welck sich gratieuslijck met zijn Cimbia vereenicht, het is niet min noodigh om 't Romeynsche Capitello wel te formeeren, datmen de Planta ende Impidi hier by voeght, gelijk by de andere

Daer moet een perfect quadrato of vierkant van een Modulo ende een half op elke zijde voor de planta ghemaect worden, inde welke de Diagonali ende Diametrali moeten ghetrocken worden, welke malkander kruysen ende de selfde in 8 gelijcke deelen verdeelen, van 't Centro op de zijden, daer moet naer 't quadro vande Diagonali een Modulo voor een deel ghefegneert worden, ende dese zijn 't uysterste vande vier krollen, welke $\frac{1}{4}$ van 't Modulo breedt zijn, ende raecken met hare kanten de Flancken van 't quadraet of vierkant aen.

Alfimen de lenghte vande hoorens of krollen, van hoeck tot hoeck wegh neemt, dan wort door dese verbredinghe, ende Basa kruyswijs een Triangulo ghelijck zijdigly ghemaect zijnde; de kromte of holten van 't Abaco ghemaect, in al de vier deelen, die tot $\frac{1}{4}$ van 't Modulo komen, in 't midde vande kromte, verbreyden sich de bloemen $\frac{1}{4}$ van 't Modulo, ende staen naer de reghel, recht met al de vier zijden van 't quadraet.

Inde planta selfs moeten twee cirkels gemaect worden, de een moet also groot zijn als de hooghte vande Colomna, ende de andere als de gront vande Canalen naer boven toe, ende 't geheele Spacio tuffchen haer wort inghenomen vande groote der bladeren, de kleyne bladeren zijn met malkander verdeelt, door 't midde van elck achtste-deel van 't Capitello, ende met haer grootste Sporto; ende die vande Orlo van 't Vovolo, die raecken aen de kromte vande Abaco, welck in zijn diametro een Modulo begrijpt ende $\frac{1}{2}$; juyst alsoo veel als de hooghte van 't geheele Capiteel.

De acht grootste bladeren op de vier Fascie 5 ende 4 Diagonali, raecken 't midden vande bloemen met haer uysterste rondom-keeringhe aen; in hare Diametro zijns meer dan een Modulo ende

BASAMENTI DEL ORDINE ROMANO

V Scamozzi

Mod. 1/2

de $\frac{1}{2}$, de Fronten vande Voluten beneden aen de hoornen vande Abaco, behooren in 't minst $\frac{1}{2}$ van 't Modulo groot te zijn, ghelijck de krullen of hoorens, ende verbreedden sich gratieufelijck beneden aende Abaco; ende soo veel aengaende de planta.

Inde profilo begrijptmen de hoogte van 't Capiteel, 't welck van een Modulo ghemaect wordt ende $\frac{1}{2}$: dese komt de Abaco met zijn Cimacio, Listello, ende een weynigh hanghende Fascia toe, de rest wort dan van de Abaco naer beneden toe verdeelt. Het lichaem van 't Capitello is van cirkelronde forme: zijne hoogte is een Modulo, ende wort in drie ghelijcke deelen verdeelt, d'eene komt de eerste bladen toe, de andere den anderen, ende de derde de Voluten, welcke oock een deel vande Fascia vande Abaco begrijpen.

De Voluten zijn acht deelen hoogh, ende seven breedt, gelijk als de Ionische, ende worden oock op de selfde wijze gheformeert, ende uyt de selve Centri; Want de deelen zijn hier van $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, ende inde andere $\frac{1}{2}$. De extremitteyt vande eerste ende andere bladeren komen soo wijdt van buyten, datse aenraecken de linie ghetrocken zijnde van 't Sporto vande Tondino der Colomna, tot de cirkel toe die (boven de Tafel vande Abaco) een Diameter van een Modulo ende $\frac{1}{2}$ maeckt. Dese circumferentie is $\frac{1}{2}$ meer inwaerts dan die, welcke sommige Bouw-meesters trecken van 't selfde Tondino aen de krullen of hoorens, ende $\frac{1}{2}$ meer uytwaerts dan de andere, welcke haer trecken van 't buytenste vande bloeme in 't Abaco, soo datse alle beyde manghelachtigh zijn, de eene te weynigh de andere te veel Agetto het bloem-werck gheleve.

Nae dese perpendicular (onder aende krollen of Hoorens) staet de extremitteyt van de Voluten van buyten, het centro van haer ooghe valt naer 't Loot van 't uysterste vande andere Diagonale bladeren, welcke haer onder de Volute ombuyghen, het perpendicolaer vande kromte vande Abaco raect 't uysterste vande eerste bladeren, ende van 't Vovolo, aen 't welck de binnenste deelen vande Volute gelent zijn. Tusschen de Abaco ende Cimacio of Vovolo daer reesteert $\frac{1}{2}$ Spacij, ende schijnt het dat daer de Volute ende bloemen (van 't lichaem van 't Capiteel) haren oorspronck hebben, welcke bloemen in 't bovenste deel staen naer de linie van 't vierkant, van 't opperste van de Abaco; ende daer nae van beneden op de Orlo van 't Vovolo. Het Vovolo begint inde andere rondom-keeringe vande Voluta ende staet boven 't Tondino, 't welck twee deelen zijn, het Tondino is een deel, als het ooghe vande Voluta; het heeft van beneden het Orlo vande Vaso des Capiteels, ende men fiet hoe al dese deelen sich beneden aende Volute rondom wenden.

De Garbatura van 't Vaso of lichaem van 't Capiteel, namelijk vande Orlo, tot recht over teghen de gront of eynde vande Canalen der Colomna, (soo dat d'eene vastigheyt op de andere vastigheyt staet) daer wort een linie ghemaect, welcke soetjens eyfch-ghewijse komt, als in 't profilo te sien is. In 't Front vande Impidi, daer is de Abaco van $\frac{1}{2}$ Modulo, heeft oock een bloem in 't midde, op wiens kant de Voluten ontspringhen, d'eene op dese de andere op de andere zijde, welcke sich buyghen ende vereenighen twee ende twee onder aen de krollen vande Abaco.

Achter de eerste bladeren ontspringhen de Gambi of Fusti, welcke sich gratieufelijck onder aen 't Orlo van 't lichaem des Capiteels inwimpelen, ende maken de bloemen tusschen de hooghten der grootste bladeren. Om dit Capiteel meer te verciieren kanmen het Cimacio vande Abaco, de Tondino, ende Vovolo met snijdt-wercken maecken, ende maken het bladt-werck aen de Volute, ende dat de bladeren in haer buytenste groote sich rontom wenden.

Al de principale bladeren buyghen sich gratieufelijck een vierde-part van haer hoogte, of 't $\frac{1}{4}$ van 't Modulo, dese ende insghelijcks de Fusti ende de bloemen ende rondom-keeringe van 't bladt-werck behooren aen de voeten wat te vergrooten, ende behooren sich teghen de Cima allencxkens te verkleynen, want so fullense de schoone antiquiteyt ghelijck komen, ende de nature selfs, als men in de wassende kruiden fiet. Dese Capitelen worden met eycke bladeren ghemaect, om meerder sterckte te bethoonen, tot onderscheydt vande Corintische.

Als men het Ornament van dit Order een vijfde vande Colomna maecken wil, dan wordt het twee 117. Moduli min $\frac{1}{2}$ hoogh, ende dan in 15 verdeelt zijnde, geeft het 5 deelen voor de Architrave, 4 voor 't Fregio, ende 6 voor de Cornice, de Architrave in zijn Soffitto komt tot $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, ghelijck de hoogte vande Colomna, zijne hoogte is ontrent $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, ende wordt juyft in 9 deelen verdeelt, zijne leden zijn 8 , Orlo, Cimacio, Tondino, bovenste Fascia, Vovoletto, middelste Fascia, Tondino ende eerste Fascia; het Cimacio, Vovoletto, insghelijcks de twee Tondini kennen ingesnedden worden, de Fascia zijn $\frac{1}{2}$, d'eene grooter dan de andere.

Het Fregio is ordinaerlijck een weynigh min dan $\frac{1}{2}$ hoogh ende $\frac{1}{2}$ Modulo, ende staet recht over teghen de eerste Fascia vande Architrave, zy is bloot ende effen, ende vereenicht sich onder gratieufelijck met de Architrave. Als het Fregio met snijdtwerck moet ghemaect wesen, dat moet het $\frac{1}{2}$ hoogh zijn, als inde Ionische gefeyt is geworden, de Cornice is een weynigh min dan $\frac{1}{2}$ van 't Modulo hoogh, ende soo veel is zijn Sporto insghelijcks, wort in 8 deelen min een half twaelfdedel verdeelt, heeft 16 ledē, Orlo, groote Gola, Gradetto, Cimacio, Listello, Giocciolatojo, Cimacio, Tondino, d'andere Fascia, Golettina, eerste Fascia vande Modiglioni, Vovolo, Gradetto, Fascie in plaetse van Dentelli, Gradetto, ende onderste Gola. Hier van konnen de twee Cimaci, de Golettina, het Vovolo, ende onderste Gola ingesnedē worden, de insnijdinge behooren correspondentie met malkander te hebbē.

De Risaliten komen in 't Front tot $\frac{1}{2}$ van 't Modulo door dese verdeelinghen, ghelijck de opperste deelen

*Figola &
Pallad.
Lib. I. cap.
17.*

deelen vande Colonna, sy hebben drie Modiglioni in 't Front, ende twee inde lengte, ende twee Spatij tusschen haer, een Spacio begriipende komeuse tot $\frac{2}{3}$ ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, de Risaliten in 't midde vande Modiglioni steecken inde Flancken een Modulo voor uyt ende $\frac{1}{3}$; alwaer sy haer in 't Front in drie Modiglioni verdeelen, ende 2 Spatij met twee andere Modiglioni ende hare Spatien in 't Profilo.

De Planta vande Cornice voor de Risalite selfs, ende op de rechter-handt van 't Ornament, in welke men van beneden naer boven toe de verdeelinghen vande Modiglioni ende Spatij fiet, dese zijn eens soo veel, in 't midde van de Agetten vande Fascie: sy hebben sommige bladekens in haer Soffitto, ende in 't midde vande vierkantighe Spatij zijn de Roosen met snijdt-werck daer rondom. Aen-ghesien de Romeynsche Order vereyft wat meer curieus heydt ende schoonheydt dan de voorgaende, soo hebben wy daer om zijne deelen vermeert, alsoowel inde varieteyt vande leden, als in 't ghetal, ende is daer en boven vergiert met een reedelijcke quantiteyt van insnijdingen, ghelijckmen sien kan.

Nu volgt de ontwerpinghe vande Sacomen van 't Capiteel, ende 't Ornament vande Romeynsche Order, met Moduli, portien ende Minuten geteekent.

Vanden oorspronck der stadt Corinthen, ende van sommige ghebourwen der selve, ghemaeckt zijnde op dese maniere ende van hare proportien ende maten. Cap. 27.

In het 4.
boek cap. 1

In de gheschiednisse
van de A.
postelen.
cap. 18.
In het 2.
boek fac.
130.

Ulaet ons komen om te sprecken vande Order van Corinthen, *Vitruvius* de welke in 't breedt hier van ghesproken heeft, verhaelt dat dese Orden binnen Corinthen was aengevanghen. Het is een heel vermaerde Stadt in Peloponefus ghelegen, seer vermaert by de Griekische Scribenten, als oock mede inde heyliche schriften; ende beteeckent soo veel als rijk ende vergiert. Wy om beter kennisse hier van te hebben, sullen wat naerder daer van sprecken, dit landt als *Pausanias* verhaelt, is in het begin bewoont van *Efra* een soon van *Ocean* ghenamt, daer naer heeft *Maraton* het bewoont, ende eyndelijck is *Corintus* zijn andere soon daer komen te wonen, welck insghelijcks dese stadt nae sich selfs ghenamt heeft, maer *Eusebius* verhaelt dat dese stadt in het begin was ghenamt *Epirus* ende ghebouwt binnen 't kleyn *Achaia* teghen *Isthmus* of het enghe landt over, van *Atto* een soon van *Deucalion*.

Lib. 8. fac.
159.

Andere (onder de welke *Valerius Paterculus* is) segghen, datse van *Aletto* een soon van *Hippotes* ghebouwt is gheworden, alhoewel *Strabo* seydt, datse dese bevolckt hebben naer de kinderen van *Hercules*, ende datse hier naer vergrootet zy gheworden, door een seecker *Siffo* genaemt, maer een weynigh daer naer seydt *Pausanias*, isse weer her-ghestelt gheworden van *Corintus*, een soon van *Maraton*, ende datse naer die tijdt ghedurigh by dese name is ghenamt gheweest, alsoowel de stadt als het gheheele landt, dese stadt als *Pausanias*, *Strabo* ende *Plinius* verhalen, is vergiert gheweest met vele ende grootte ghebouwen, ende heeft ghehadt mannen van treffelijck verstant, alsoowel in de Politie ende Oorlogh als in schoone kunsten ende wetenschappen, onder welke zijn oock geweest groote ghetalen van Schilders, Beelt-snijders ende treffelijcke Bouw-meeesters, van welke wy hier gheenensins willen spreken, om dat wy in andere plaetsen ghenoech hier van gesproken hebben.

Lib. 2. fac.
103.
Lib. 8. fac.
256. cap.
34. cap. 2.
Lib. 1. cap. 3

Naderhandt zijn dese Corinthers soo groot ende machtigh gheworden naer den Oorlogh de welke sy met den Macedoniers ghehadt hebben, ende soo vermaert dat *Cicero* haer noemt een licht van geheel Griekenlandt, ende saten in soo grooten vermaeck ende overvloed by reden van haer goede geleghenthey, ende twee havens van de Zee *Lecheus* ende *Schenus*, tusschen twee Zeen van *Ionien* ende *Egeen*, dat elck wilde 't hooft van haer zijn, mytineerende gestadigh, ende zijn soo verdwaest datse een verbont met den Achaien gemaect hebbende, het volck van *Romen* verachten, daer door de Romeynen als *Pausanias*, *Strabo* ende *Iustinus* schrijft, heel vergramt zijnde, hebben een grooten hoop soldaten uytgelonden, onder het commando van *Lucius Memmius*, doen ter tijt Burgemeester van *Roomen*, ende hebben de stadt binnen een weynigh tijt inghekregghen, verbrandt ende vernielt, als *Appian* van *Alexandia* betuyght, met meer andere ontrent de 160 Olimpiade, alhoewel *Plinius* seydt, dat het gheschieden ontrent het 165 Olimpias, ende in het 603 jaer van *Roomen*, ende doen ter tijdt was heel Griekenlandt verscheurt ende verwoest, ende *Achaia* was tot een Provintie der Romeynen ghebracht, daer hebben de Achaien ende Corinthische haer namaels vreedtsaem ghehouden, ghelijck *Strabo* ende anderen Authouren verhalen, ontrent duysent jaren nae datse ghebouwt was.

Lib. 7. fac.
500.
Lib. 3. fac.
210.
Punico. fac.
115. cap. 2.

Hierom zijn de rijckste Koopluyden van dese plaetse over-ghetrocken in het Eylandt *Delo* daer dicht by gheleghen, daer af 't selve Eylandt vermaert is gheworden, als *Strabo* verhaelt, der roof welke de Romeynen van Corinthen ghebracht hebben was soo groot in 't ghetal ende soodanigh, in 't particulier van Schilderyen, Beelden ende Schotels van Metael, insghelijcks van aerde, heel schoon bewerckt, ende van kostelijck huyfraedt, behalven het ghene 't welck jammerlijck met vyer verbrant is, datse de stadt *Roomen*, midts gaders de Buursteden daer mede vergiert hebben als *Plinius* schrijft.

Maer

Maer om dat foodanighen Stadt niet heel verlaten soude staen, soo was van *Julius Caesar*, of als sommighe segghen, ten tijden *Augustus* eene Colonie bestaende in Latijnsche Soldaten daer ghesonden, welcke in te weer-harstellinghe van dese Stadt veel beelden ende schotelvonden van grooten prijse, behalven een grooten hoop van Metael met Gout ende Silver vermenght, het welck in den brandt was versmolten, ende is om dese redenen Corintisch Metael ghenamt gheweest, ende altydt hier nae in grooter waerde ghehouden, als *Eutropius*, *Florus* ende *Plinius* betuyghen.

Lib. 2. fac.
49.
Lib. 3. 4. cap.
2.

Dese Stadt als alreede verhaelt is, heeft te vooren van haer beginningh veel andere swarigheden uytgheftaen, want sy is naderhant qualijck ghetracteert gheworden van de Gotthen en Bulgares ende vande Saracenen ter buyt gemaect geworden, tot datse op 't laetst tot onser Groot-vaders tijden heel onder het rampsalighe Turcksche jock gheraect is, ghelijck oock het andere deel van *Morea*, ende is nu van daghe ghenamt *Couranto*, de Griecken als wy boven onder 't getuyghenis van *Vitruvius* geseyt hebben, hebben insghelijcks dese Order gehouden, waer tyt men sien kan, met wat groot verstant sy alleen onder alle natien van de gheheele werelt ghevonden hebben de Order van *Ionien* ende van *Dorea*, ende insghelijcks van *Corinthen*, ghelijck als nu ter tijdt in *Italien* de *Toscanische* ende *Romeynsche* Order ghevonden is, als alreede ghetheet is.

Lib. 4. cap. 1

Maer nu soo veel de Oude ghebouwen vande Griecken aengaet: om te verhalen een van dese Order, soo verhaelt *Pausanias*, dat de Tempel of Kerck van *Minerva Elea* in *Arcadien*, van binnen hadde twee Orders van Colommen, d'een boven d'ander, de eerste was (als wy alreede gheseydt hebben) nae de *Dorische* maniere gemaect, ende de andere achter de *Corintische* manier, welcke een *Gallerye* maecten, rondom verdubbelt naer boven toe, zijnde in de midden open, het welck als *Vitruvius* verhaelt, heel majesteus aen te sien was, ende sierlijck: insghelijcks was de Tempel van *Iupiter Olimpicus* binnen *Athenen*, hebbende van vooren acht Colommen, ende soo veel van achter, doch tweemaal soo veel binnen 't midde der *Galeryen* die op de zijden waren. In 't *Eylandt Cyprus* daer was een Tempel ter eeren de *Godinne Venus* ghebouwt, welck door 't neerstigh bidden van de *Heylighe Apostel Barnabas* is in de grondt agheworpen gheworden, ende aenghesien dat het openbaer is, als *Vitruvius* betuyght, dat ter eeren van *Venus*, *Flora* ende *Proserpina*, insghelijcks alle *Nimphen* in 't ghemeen Kercken zijn ghebouwt gheweest, nae de *Corintische* maniere, ende om redenen van haer dertelheydt ende tengerheydt betaemden haer de sieraden van kostelijcke bladeren, bloomen, ende planten, ende dierghelijcke. Derhalven als *Pausanias*, *Strabo* ende andere verhalen, soo langh als de Griecken de overhandt ghehadt hebben, ende sonderlijck in *Olimpia*. Om dese redenen, soo veel als ick gheobserveert hebbe, hebben oock de *Romeynen* de *Corintische* Ordre ghevolgt in hare vermaertste ghebouwen, ende insonderheydt in hare Tempelen, als gheschiede inde bouwinghe vande Tempel, ter eeren van *Iupiter*, ende inden Tempel gemaect ter eeren van alle Goden, als daer is de oude Tempel *Pantheon* ghenamt, die nae 't segghen gemaect wiert ter eeren van alle de Goden. Binnen dese Stadt *Roomen* ende binnen de andere *Italiaensche* steden, insghelijcks binnen de steden van deser zijde van 't ghebergte hebben wy een groot deel vermaerde ghebouwen gesien, van schoonder proportien ende groote, ende gemaect van schoone *Marbel-steenen* ende andere kostelijcke steenen, op 't konstelijckste ghewerckt ende volmaect. Maer soo veel aengaet de ronde Tempels die noch heden ten daghe te sien zijn, is het ghenoegh aen den Tempel *Pantheon* ghenamt, eyghentlijck geseyt ter eeren van alle Goden, welcke als *Dion* ende *Plinius* seggen, *Marcus Agrippa* gebouwt heeft, tegen d'opinie van sommighe nieuwe bouw-lieden, ende is de *Iupiter Vendicator* ghenamt, toegheheylight, dese Tempel hadde veel Colommen nae de maniere van *Corinthen* gemaect, van verscheyden lengten, ende van boven heel mooy verciert, al vande schoonste witte *Marbelsteen*, uytgenomen de Colommen van de eerste *Galerye*, welcke van *Thebausche* *Granijten* gemaect was, daer zijn oock noch twee kleyne Tempels d'een ront, ter eeren van *Sint Stephan* ghenamt; staende naer by *Tevero*, naest de brugge van *S^{te}. Maria* van *Egypten*, 't andere is tot *Tivoli*, dese zijn beyde achter de Order van *Corinthen* gemaect, met twintigh Colommen aen malkander ghevoeght, ende rondsom verdeelt, van boven verciert, doch die van binnen zijn uytmaten sierlijck.

Lib. 1. cap. 2
Lib. 8. fac.
139.

Lib. 4. cap. 3
Lib. 3. 6. cap.
15.
Palladio.
Lib. 4. cap.
20.

Aengaende de hoeckighe Tempels, soo is daer te sien de vermaerde Tempel des *Vredes*, zijnde gebouwt van de *Keyfers* *Vespasianus* ende *Titus*, nae de vernielinghe van *Ierusalem*, met Colommen, en de *Corintische* sieraden wonder groot, ende van heele schoone *Marbel-steenen*, insghelijcks de Tempel of Kercke ter eeren van *Apollo* gemaect, welcke als *Vopiscus* ende *Publius Victor* verhalen, gemaect is gheworden, door het commando van *Aurelius* de *Keyser*, op 't verfoeck van sijn *Moeder* *Sacendotessa* ghenamt, van welcke noch ten daghe te rechte zijde van achter te sien is met een deel van 't *Frontespicio* heel nae de maniere van *Corinthen* gemaect, staende op den heuvel *Quirinalo* ghenamt, 't welck niet min te verwonderen waerdigh is dan de vermaerde *Paerden* van *Fidias* ende *Praxiteles*; alwaer ter tijdt, als ick tot *Roomen* was rondsom waren veel Colommen ende *Corniciamenten* altemael oude reliquie van ouden tijden.

In 't jaer
1579.

Den Tempel van gelijcken van *Antoninus Pius* was niet min met verwonderingh aen te sien, op de plaets van *Pretti* tusschen den Tempel *Pantheon* genaemt, ende de Colommen vande gheseyde *Keyser*, gelijckmen afnemen kan uyt het Model en uyt *Publius Victor*, van dese kerck is noch huyden-daegs een *Kelder* te sien ende 11 Colommen met de sieraden vande *Galerye*, op de rechte zijde van buy-

Lib. 35.
cap. 5.

ten, in 't gheheel ghemaect op de Corintifche maniere, ende van de wiffte Marbelsteen. Wy lesen in *Plinius* dat *Cneus Octavius* triumpheerende van de Koningh *Perseus*, dien hy overwonnen hadde, maeckte dicht by de cirkel *Flaminius* een dubbelde Galerie, met Colommen nae de Corintifche Order, ende de Capitelen waren van Metael ghemaect, ende inſghelijcks het *Settizonius* van de Keyfer *Severus* ghemaect, beneden aen den Bergh *Palatinus* ghenamt, 't welck wy ghesien hebben te zijn van drie Orders nae de Corintifche maniere ghemaect, ende soo gheschreven wort vande oude Scribenten, soo hebben de Ouden al hare Theatres of Speel-tonnelen met dese Order vergiert, ende inſghelijcks haer Sceenen, als *Vitruvius* betuyght, ende haer Amphitheatres ende warme badtſtooven, als te sien is in *Pola*, eene ſtadt aen 't eynde van *Italien* binnen *Iſtria* gheleghen, een Speel-tonneel, het welck van binnen ende van buyten vergiert was nae de Corintifche Order, ende aen mal-kander ghebonden van ruſtijck werck.

Lib. 5. cap. 7

Overmidts de Tempel van *Iupiter Stapor*, te voor beloofd van *Marcus Poſthumius* Burghemeester van *Roomen* ten tijden als hy teghen de *Sanniten* gheftreden hadde, ende achterwaerts ten goeden tijden weer opgericht, ſchoonder als het in *Romulus* tijden was, als hy met zijne Soldaten ſtont ende vocht teghen de *Sabiſſe*. Daer was noch een ghemaect ter eeren van *Iupiter Tonans* onder aen den Bergh *Capitolium*, beloofd zijnde van *Augustus*, alwaermen noch drie Colommen van ſiet op de ſlinker-handt vande Galerye, alle ghemaect ende ghegiert nae de Corintifche Order, noch een ſlinker-zijde, 't welck moghelijk magh gheweest zijn een deel van 't *Basilica* van *Paulus Emilius* van *Catechumeni*, 't welck ſtaet binnen 't vierde quartier vande ſtadt *Roomen*, als wy uyt *Publius Viſtor* moghen sien, met veele andere wercken, welke hier konden verhaelt worden, ſtaende binnen ende buyten de ſtadt *Roomen*.

Fab. Piſtor.

In 't jaer
1579.

Ende dan nae buyten op de plaetſe ſtaet noch huynen-daeghs de heele ſlinker ſtanck van onder tot boven toe, vande *Marckt* van *Nerva* voortijden ghenamt *Foro Tranſitorio*, ende een goet deel van zijne *Kerck*, als uyt zijn op-ſchrift blijkt, beyde ghemaect nae dit Order van *Corinthen*, in ſchooner gheſtalte, ende vande beſte *Marbel*, als ick te *Roomen* was zijnder veel Colommen uyt de aerde gegraven, oock Capitelen ende Corniciamenten van dese Order uytermaten ſchoon, ende om datſe by den Bergh *Quirinal* ghenamt ghevonden wierden, niet verre vande Colommen van *Chiocciola*, hebben ſommighe willen oordeelen datſe van de *marckt-plaetſe* van *Trajanus* by de *Scribenten* ſeer vermaert waren.

Maer laet ons weder keeren nae *Roomen*, de derde ende vierde Order van 't Amphitheater van *Titus* de Keyfer zija heel nae dit Order van *Corinthen* ghemaect, inſghelijcks ſietmen daer heele groote Colommen met hare Ornamenten van *Marbel*, inde warme *Badtſtooven* vande Keyfer *Dioctetiaen*; ende noch veel andere van *Granaet* ende *Marbel* vermenght inde *Antoniaenſche* termen, welke meeften-deel gheweest zijn nae de *Corintifche* Order, ende aengaende de Colommen ende Galeryen daer zijnder veel, van welke wy hier niet willen ſpreecken, om 't verdriet te vermijden.

Lib. 1. cap.
4.
Paus. lib. 1.

Laet ons nu wat ſpreecken van 't *Corintifche* Capiteel, 't welck van gheſtalte, gierlijckheit ende aennemelijckheit veel verſcheyden is van alle de andere, daer van wy voor-ghesproken hebben, van dit Capiteel ſchrijft *Vitruvius* met veele andere, dat *Calimachus* van *Athenen* gheboren, ghesien heeft binnen *Corinthen* in een ſeecker huys op de begraefnis van een ſeecker jonckvrouw, een ſeecker maniere van *Vaſe* of *Sesto*, dat is *Gordel* van ſeer ſchoone gheſtalte, welke (als wy ons moghen inbeelden) nae beneden toe wat nauwer was.

Diergelijck wy inde oude formen veel geſien hebben, ende als huynen-daeghs het ſterckte of lichaem onder de bladeren van 't Capiteel ghemaect worden, ende het was met een ſeker manier van *Tegelen* ghedeckt, moghelijk met hoecken ghelijck *Hoornen* of *Krollen*, ende het was van boven naer beneden (gelijck als by gheval) vergiert met ſtocxkens ende bladeren van *Acanto*, 't welck geen hoogh kruyt en is maer vol van langhe ende ſlapper bladeren, ende een ſtam met ſommighe bladerkens rondſom vergiert, (door de ſlappigheit uyt der aerden gewaſſen) ende rondſom veritroyt, oock met ghekromde wijn-rancken onder de *Hoornen* of *Krollen*.

Men moet ſich oock over dit gheensins verwonderen, aenghesien dat *Strabo* ſeydt, dat in een ſeecker plaetſe van *Vranckrijck* de vrucht van een ſeecker boom is ghelijck aen te sien als een *Corintifch* Capiteel, doch op dese ſchoonheydt volghet, dat ſyn ſap verdroogende is. Waer uyt *Callimachus* zijnde een vernuftigh ende ſubtyl man inde graf-kunſte, ghelijck *Pausanias* ende *Plinius* ſelver betuygen, heeft uyt dese bloote ende ſimpele forme de inventie van 't Capiteel ghetrocken, ende heeft inſghelijcks, als *Vitruvius* betuyght de *Fuſti* vande *Colonna* daer bygevoeght, ende dit kan geſchiedt zijn terwijlen *Corintus* noch in aenſien was.

Lib. 4. ſac.
58.
Lib. 1. ſac.
58.
Lib. 3. 4.
cap. 8.
Lib. 4. cap.
1.

Maer dat foodanigbe forme van *Capitelli* ende *Colomme*, welck *Vitruvius* ghebruyckelijck ghemaect heeft, hebben achterwaert beyde hare volkomenheydt verkregen, alſoowel door vlijt vande *Grieken* ſelfs als den *Romeynen*; daerom zijne ſoo hoogh gheklommen, inſonderlijck in dit Order, ſo wel inde ſchoontheit der formen in alle hare deelen, als inde rijckheit van 't Ornament, ende ſchoonheit van ſnijdt-wercken, 't welck uyt de overgebleven teekens binnen *Roomen* ende elders kan afghenomen worden, dat het niet moghelijk is de ſelfde te vergelijken, ick wil ſwijgen dat menſe ſal overtreffen. *Vitruvius* (gelijck gheſeydt is geworden) ſeydt van dit *Corintifche* Order, dat *Ar-gelius*

gelius vande proportien gheschreven heeft, ende *Cosutius* een Romeyn, inghelijcks van den Tempel van *Iupiter Olimpius* binnen Athenen geschreven heeft, de welke hy met heel schoone Corintische Order verciert heeft, ende *Cajus Mutius* heeft inghelijcks Boecken achter ghelaten van de Tempels vande *Honor* ende vande *Virtus*, oock van een kelder *Mariana* ghenaemt binnen Roomen, welke wy in respect van de dertelheydt van 't werck daer voor houden dat het van de Corintische Order gheweest zy, *Vitruvius* heeft oock een weynigh daer van mentie ghemaect, daer is voor seker geen onder alle de vijf Orders welke aensienlijcker ende schoonder is dan de Corintische, daerom setten wy de selfde niet sonder reden boven ende nae al de andere, want sijne dertelheydt van Pedestalen, ende gratieuselijck gekanneleerde Colommen, oock schoonheydt van Capitelen met Olijven ende wijnrancken, met de schoone over een kominghe der deelen inde Cornici met Modigliani, met Cartelen ende snijdt-wercken hier ende daer verstroyt, isse ghelijck de schoone ghedaente ende manieren vande Ioffrouwen, daerom is gheen ander overvloedigher of rijcker van exempelen inde Romeynsche antiquiteyt ende door gheheel Italien, als oock in andere landen, alwaermen teeckens vindt geheel verscheyden in hare deelen; alsoewel in respect vande verscheydenheydt van tijden ende manieren, als om datse somtijds ghemaect wierden van verscheydenen hier en daer vergaderde stucken van andere gebouwen wegh-genomen, gelijk wy een weynigh te vooren geseydt hebben.

Cap. 7.

De Ouden hebben dit Order ghebruyckt inde vercieringhe vande Faciaten, ende de deelen binnen de Tempels, willende daer mede bethoonen, dat de treffelijckste ende vermaertste dinghen eyghentlijck den Goden toekomen. Wy willen inghelijcks verhalen, dat dit Order de sinceriteyt van 't ghemoet representeert, welke het teghen zijn hoogste Godt behoort te bethoonen, daerom kanmen nae de Corintische Order de Tempels maken, 't sy zijdige, ronde of ghedeeltswijse, inghelijcks oock de Capellen, Altaren ende diergelijcke dingen, inghelijcks naer de Ecclesiasticalen gebouwen, de Paleysen vande Princen, de Basiliken, de Fronten der Scenen inde Theatres, ende somtijds oock de triumphale Archi, gelijk de Ouden gedaen hebben, alhoewel al dese dingen oock naer de Romeynsche Order konnen ghemaect worden, gelijk wy in 't voorgaende Capittel geseyt hebben.

Cap. 14.

Nu willen wy handelen vande particuliere misuren of maten, oock vande best-ghereguleerde Moduli van dit Order, welke wy veel inde treffelijckste oude wercken geobserveert hebben, ende welck wy daer nae ghebruyckt ende gheproeft hebben inde Orders van onse wercken, publijck ende privaet, heel wel ghestelt in alle hare deelen, alsoewel van Pedestalen, Colommen, Corniciamenten, als oock van Colonnati, Archi ende diergelijcke dingen, welck de Order selfs aengaen. De Colomme vande Corintische order sullen juyft 10 Moduli zijn, met de Base ende Capitello, ende dat is de grootste hooghte vande Colommen, de Base sal $\frac{1}{2}$ Modulo hoogh zijn, het Capitello een Modulo, ende $\frac{1}{4}$ voor de Abaco, soo blijven dan de Fusti van de Colommen 8 Moduli ende $\frac{1}{4}$, ende inde hooghte verminderense het achtste deel van hare groote aen de voeten.

Het Ornament boven op dese Colommen sal $\frac{1}{2}$ zijn van hare hooghte, ende soo sal het juyft tot 2 Moduli komen, het verdeelt sich in 15 ghelijcke deelen, daer van komen 5 der Architrave toe, 't Fregio 4, ende 't Cornice 6, welck oock zijne Modigliani hebben kan, het Fregio is $\frac{1}{3}$ min dan de Cornice, maer als het sal in gesneden worden, dan moet het gene welke wy inde Ionische Order geseydt hebben, gheobserveert worden, ende noch elders seggen sullen.

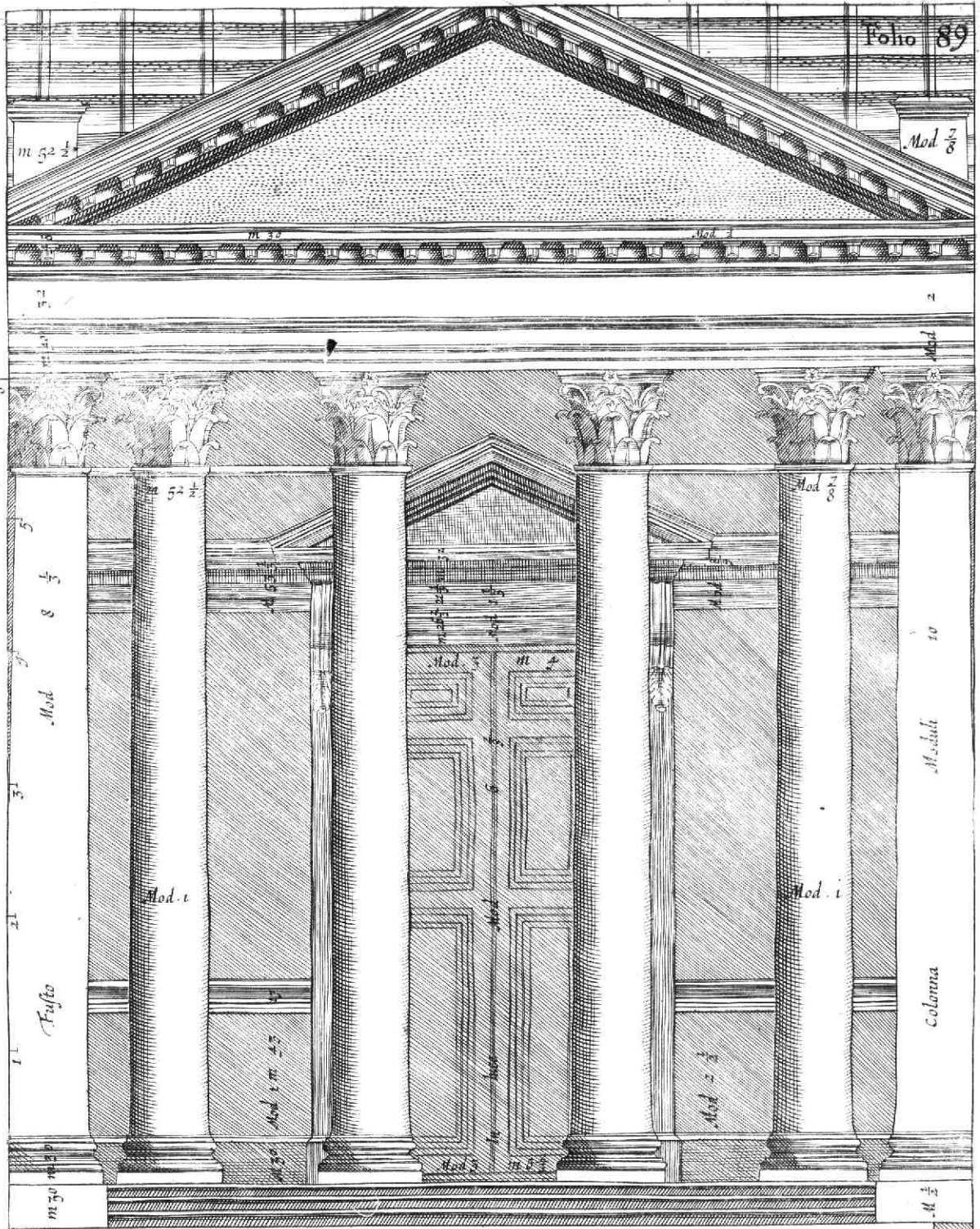
Cap. 22.
Cap. 26.

De Pedestalen van dese Colommen moeten $\frac{1}{3}$ van hare lenghte hoogh zijn, 't welck tot 3 Moduli komen sal ende $\frac{1}{3}$, dese hooghte wort in 9 deelen verdeelt min $\frac{1}{3}$, het opperste sal zijn voor de Cimacia, 6 deelen min $\frac{1}{3}$ fullen van de tronck zijn, ende de twee onderste blijven overigh voor de geheele hooghte van 't Basament, namelijk $\frac{1}{3}$ voor 't Corniciato, een deel ende $\frac{1}{3}$ voor den blooten Zocco op 't vlacke. De Cimacia is $\frac{1}{2}$ van 't Modulo: de Tronco twee Moduli ende $\frac{1}{3}$, het Corniciato is $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, ende de Zocco staende op de vlacke aerde $\frac{1}{2}$ Modulo, (ghelijck inde andere Orders gheseyt is gheworden) vande verdeelinghe vande leden ende deelen vande Pedestalen, Colommen ende Ornamenten, sullen wy in 't eynde van dit Order spreken, aldaer hare ontwerpinghen sullen by-gevoeght worden.

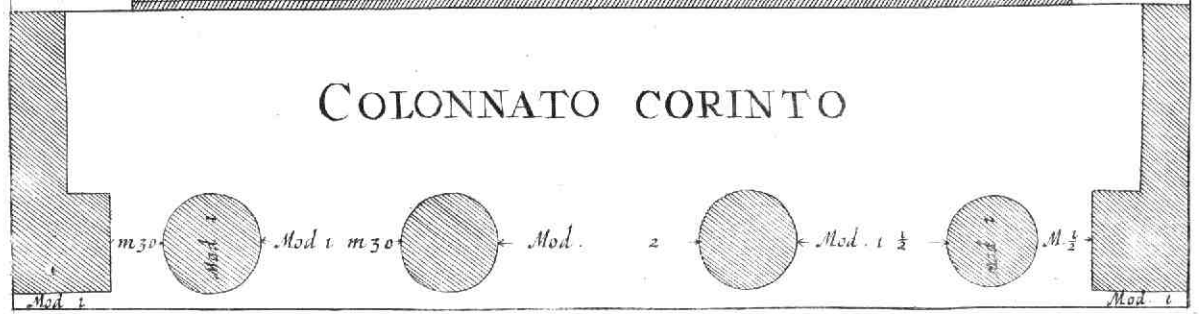
Cap. 29.

Vande Colonnati ende simpele Archo vande Corintische Order, ende eyndelijck van den Colonnaten ende Archi met haer Pedestalen beneden aen hare Colommen, ende vande proportien van haer binnen poorten. Cap. 28.

DE simpele Colonnati vande Corintische Order zijn by den Ouden Grieken ende Romeynen veel ghebruyckelijck gheweest, in soo veel dat (ghelijck als *Vitruvius* ende *Pausanias* betuyghen) weynigh Tempels gheweest zijn, welke ghene Galeryen met Colommen in 't Front, ende rondsom en oock inghelijcks van binnen ghehadt hebben, men siet huyden-daeghs de vermaerde Galerye vande Rotonda met acht Colommen in 't Front, ende acht rondsom van wonderlijcke schoonheydt, ende bykans al de verhaelde Tempels hebben Colonnati ghehadt, behalven welke oock noch de Galerye met 6 Colommen in 't Front vanden Tempel vande Keyser *Nerva* te sien is, al vande beste Marbel met snijdt-wercken. Ende dit van *Antoninus* ende *Faustina* met 6 Colommen

COLONNATO CORINTO

men van Cipollinifche Marbel, de Gallerye van *Septimius Severus* met 6 Colommen, met Pilaftren ende Contra-pilaftren op de kanten, (welck imiteerens waerdigh is) tot *Sint Angolo* binnen *Pefcaria*, ende oock het Cantonael vande vermaerde Tempel der Sonnen, 't welck de Keyfer *Aurelianus* ghemaeckt heeft staende boven 't Statuas vande heylige Apostels, twee Colomnati binnen *Pola* een ftadt in *Istria*, van vier bloote Colommen voor elck. Binnen *Napels* een Galerye van 6 Colommen zijnde in 't Front heel wel verciert, ende een van 6 Colommen inde *Fascia*. Binnen *Nismes* een ftadt in *Narbonensis* in *Vranckrijck*. Oock noch veel andere die wy hier voorby gaen, al naer de *Corintifche* Order. Wy in ghelijcks hebben in verfcheyden plaetfen *Loggien* ende *Faciaten* van dit Order gheordineert, ghelijckmen fiet inde ontwerpinghe der Tempels ende andere publijk ende private gebouwen, soo is oock de *Loggia* inde *Fasciata* van 't Landt-huys der wel Edele Heeren *Badoëri* tot *Pera-ga* naer by *Padoua*, ende binnen andere huysen meer.

Voorghenomen hebbende te handelen vande verdeelinghen; foo willen wy eerftelijck bethoonen de breedtniffen, ende dan willen wy van haer hoogte daer by voegen, aen 't Colomnaet van 4 Colommen (de *Sporti* vande *Bafi* naer buyten voor behoudende) laet ons de gheheele lenghte juyft in 9 deelen verdeelen, welck *Modulen* zijn, daer van willen wy de twee Colommen ende de uysterfte *Pilaftri* 4 geven, de middelste *Intercolomnio* 2, ende voor die op de rechte ende flincker-handt een, ende $\frac{2}{3}$ voor elck, *Vitruvius* selfs heeft van dese beyde foorten van *Intercolomni* gefproken, ende foo zijn de *Moduli* verdeelt, het middelste *Intercolomnio* is het derde-deel meer dan dat op de rechte ende flincker-handt.

Lib. 3. cap. 2

Aen 't Colomnato van 6 of 8 Colommen worden daer en boven de *Intercolomni* byghevoeght, ende de Colommen op de rechte ende flincker-handt, voor d'eerfte Colomnato zijn 14 *Moduli*, voor 't andere juyft 19, daer is te mercken in alle Colomnati dat altijd hare *Pilaftri* in 't uysterfte moeten ghestelt worden, aengaende de hoogte der Colommen ende Ornamenten moeten vande proportie zijn daer van wy alreede gefproken hebben, het vlakke kan in 't minft met een *Sottobafe* vande gront verheven worden, fo datmen by trappen daer op gaen moet, want in die maniere verthoonen fich alle dinghen beter.

In al dese verdeelinghen komen de verdeelinghen der *Modiglioni* ende *Spatij* wel te pas van d'een midden vande *Pilafter* tot d'andere, van 't eerft Colomnato zijn 17 *Modiglioni*: in dit van 6 Colommen fullen 26 *Spatij* komen, maer die wy in de ontwerpinghe gheset hebben is maer 22; voor de laetste Colommen op de kant van 't *Pilaftro* ghetrocken zijnde in 't Colomnato van 8 Colommen komen juyft 36 *Spatij*, behalven die teghen de *Cantonaten*: recht teghen over elcke *Colonna* ende *Pilaftro* fal een *Modiglioni* zijn, inde kleynfte *Intercolomni* 5 *Spatij*, inde alder-kleynfte drie, ende inde middelste 6, in al dese Colomnati komt een *Modiglione* in 't midde, daerom konnen de *Frontespicio* sonder faute ghemaect worden: Van dit ende van de *Acroteri*, ende in ghelijcks van 't dack mach gheobferveert worden, dat wy elders in 't breede verhaelt hebben.

Cap. 12.

Nu laet ons spreken vande dinghen binnen 't Colomnato, de principale poorte (om datse gheproportioniert gemaect worde tot gheheele ghebouwen) moet $\frac{3}{4}$ hoogh gemaect worden, 't welck van 't vlak tot onder de *Spatij* vande *Modiglioni* komt, ende onder 't *Livello* vande binnenste *Soffitti*, of van 6 tot onder de *Architrave* toe, ende dat fal de hoogte van 't licht zijn. Dese hoogte wordt in 15 juyfte deelen verdeelt, ende vande 7 fal hare breedte aen de voeten ghemaect worden, ende soo komtse tot twee *quadri*, ende daer en boven soo veel als *Limitare*, ende wordt oock fwacker om datse van boven wat kleynder wordt, ende dat fal niemandt te weynigh duncken, aenghesien dat dit veel poorten der *Ouden* hebben, oock die vande *Rotunda* binnen *Roomen* zijn een weynigh meer dan twee *quadri*.

Het Ornament van dese poorten fal het vijfde zijn vande hoogte van zijn licht, ende dat is het dertelfte Ornament dat aen de principale poorten kan ghemaect worden, ende verdeelt fich in 15 ghelijckedeelen, de *Architrave* komen 5 toe, ende soo groot behooren oock te zijn de *Stipidi* of *Erte* van boven naer beneden toe, de *Fregio* komen 4 toe, ende de vlakke *Cornice* 6, uytghenomen het *Orlo* ende rechte *Gola* welcke naemaels die van 't *Frontespicio* toe komt, soo dat de *Architrave* is een vande drie deelen van 't Ornament, het *Fregio* $\frac{2}{3}$, ende de heele *Cornice* een deel ende $\frac{1}{3}$. De *Erten* in 't bovenste-deel hebben de *Swelte* of *Zanche* (want soo noemen de *Grieken* de geboogene of ghekronide dinghen) ende daer en boven oock de *Cartelle* onder aen de *Cornice*, welcke $\frac{2}{3}$ vande *Erte* groot zijn, of de helft vande *Cornice*, ende komen naer beneden tot de *Zanche* toe, ende van daer hanghen de bladeren naer beneden toe, ende een vleugelken tot de grondt toe, welcke 't Ornament vermeerert.

Aengaende de vernauwinghe in 't bovenste-deel vande poorten, foo kan de selve foodanigh zijn, dat de *stijlen* ende het buytenste vande profijlo mette middelste Colommen een *Parallel* maecken, ende dat was de intentie der *Ouden*, welcke de *Moderne* meesters niet wel verftaen. De verdeelinghe vande beweeghlijcke poorten moet van boven naer beneden toe in twee deelen ghemaect worden, ende om datse meer dan andere verciert moet wesen, soo hebben wy vier van verfcheyde formen afgeteekent ende ontworpen, met *Cornicen* omgingelt ende met *Friefen* rondsom, in welcke wy de 7 ghemelte deelen verdeelen.

Alfinen *Nicchi* inde groote Colomnaten maken wil, het bovenste deel fal na 't *Livello* of *Loot* met

het

het bovenste van 't licht vande poorten over een komen, ende onder aen behoorense een weynig hooger te staen als de Cimacia van een Pedestaal van twee Moduli, voor 't derde-deel vande hooghte der Colommen of Pilastri, welcke daer boven mogen komen te staen, false dienen mogen voor een drummel of 't onderste vande Vensteren, welcke men maecten kan om 't licht naer de binnen deelen in te brengen. Alle Basamenten der Colommen, Cimacien der Pedestalen, Fregio, en de Cornice vande poorten moeten wat hoogher omloopen aen de muur, want dese dinghen vergeselschappen haer heel wel, ende gheven schoonte ende gratie voor het werck.

Nu volgt de Desegno of ontwerpinge van de simpele Colonnato vande Corintische Order met al haer deelen, met Modulen ende portien geteeckent.

De Faciaet ofte de Galeryen met de Archi of Booghen, ende Pilastren met Colommen naer de Order van Corinthen daer aen ghelent, zijn by de Ouden heel ghebruyckelijck gheweest, ende men sieter noch huysen-daeghs veel tot Roomen inde buytenste deelen van Colifeus, beneffens die welcke tot Pola te sien zijn van de eerste Order van 't Theatre of Speel-tonneel, aenghesien dat in 't een ende 't ander de Arcken of Boogen beginnen boven de Cimacien van hare Pedestalen, op dese maniere zijn gelijckerwijs de Arcken van 't boven ende beneden op de Marckt van *Nerva Transitorium* ghenaeemt, gheheel van Corintisch werck, behalven soo veel andere exempels, welcke men vinden soude kunnen, indien men neerstigh soecken wilde inde vermaerde ghebouwen der Ouden. Soodanighe Booghen kunnen wy insghelijcks maken in onser publijcke ende private wercken, ende wy sien oock dat soodanighe staen in de Kercken ende andere gebouwen, welcke nae onser inventie ende Order ghemaect zijn.

Ende om te sprecken van de Booghen, hare Colommen ende gieraden fullen zijn naer de mate daer van wy in 't begin van dit Capittel ghesproken hebben, het vlacke moet wat verhooght zijn van de gront, soo datmen met sommighe trappen daer by moet opklimmen, het welck het werck majesteytigh maect, ende verseeckert de ghebouwen van de toeneminghe der aerde ende overvlottinge des waters, de Colommen selfs salmen setten op een onderbase, een halve Modulo hoogh, van d'een helft tot d'andere, vande Colommen welcke aende principale Pilastren ghelent zijn moeten juyft 6 Modulen wesen, de dichte vande Colommen sal wesen een Modulo, ende nae buyten meer dan de helft uyt-gaen, soo dat in de zijde van 't Capiteel, de bloem van de Tafel heel moet blijven ende de Canale insghelijcks, ende het Orlo van de Fusti, daer door de Colommen te beter kan opghehouden worden, gelijk als de Soffitto gaende door de Architrave doet, welcke onder de Rivalite henen loopt.

Het Front van de Massive Pilastri, welcke de vleughel van de rechte ende slincker-zijde vande Colommen maecten, komt $\frac{1}{2}$ van 't Modulo min te zijn als de halve breedte vande Archo, de Flanck of groote van 't Pilastro moet alsoo groot zijn als een Alette ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo vande Colommen, dan salder noch overblijven $\frac{1}{2}$ voor 't Sporto vande binnen-contra-pilastri, 't welck alsoowel voor gieraet is, als om het ghewelf vande Galerye op te houden ende te regeeren: de Alette of kleyne ledemens aende hoeck vande Colommen fullen $\frac{1}{2}$ van 't Modulo hebben ende een weynig meer, ende tot meerder schoonheyt behooren dese Aletti alle van een stuck ghemaect te zijn, sonder spaltinge over dwars, ende nae 't Loot van boven tot beneden toe, want op dese maniere houden sy insghelijcks op de keeringhe of wendinghe vande Cantonaten. De Arcken behooren teghen 't licht 4 Modulen breedte te hebben, ende een weynig min dan $\frac{1}{2}$ van een Modulo, tegen de hooghte aen wassen sy $\frac{1}{2}$ van 't Modulo ende $\frac{1}{2}$, het welck bykans maect $\frac{1}{2}$ van haer breedte, van daer aen teghen boven toe blijven noch overigh $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, voor de hooghte van 't Seraglio, het welck juyft alsoo veel maect als die vande eerste bladeren van 't Capiteel opwaerts, ende dese met malkander maecten juyft op de gantsche hooghte vande Colommen met het Capiteel ende Base met de Sottobasen. De Archi behooren boven de middelste cirkel te wassen een weynig meer dan $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, voor 't ghene de Imposta met zijn Sporto kan wegh-nemen.

De Imposta alwaer de Archo begint behoort $\frac{1}{3}$ hoogh te zijn ende een half, van het vlacke tot haer bovenste toe, nae de mate van een Cornice, welcke voor haer alleen soo hoogh is, ende behoort nae binnen en buyten toe te keeren, bindende de Aletti vande Pilastri rondom. De Archivolte behoort alsoowel van buyten als van binnen $\frac{1}{2}$ te zijn vande breedte van het licht, welcke proportie heel wel over een komt met de maten vande hooghte vande selfde Colommen. Ende soo behoort insghelijcks te zijn de groote van 't Seraglio, in het deel welck boven 't licht vande Archo komt, ende vergroot sich van daer tot onder de Architrave toe, ende zijne hooghte (als wy alrede gheseydt hebben) behoort te zijn $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, de Fronten vande Seraglien kunnen in verscheyden manieren verciert worden, als wy in andere plaetsen verhaelt hebben.

Met dese verdeelinghen komen wel over een de Modulen ende Spatien, want bezijden die welcke Cap. 13. recht over teghen de midde vande Colommen ofte Pilastren zijn, soo komender noch 12 Spatien ende een Modiglian in 't midde, het welck heel bequaem is om 't Frontespitium daer van te maecten, maer alsdan moet het Ornament heel over loopen van d'eene Colomme tot de andere, ende alsdan in de andere spatien kanmen nae binnen toe risaleren; om dat dusdanighe Robustheyt niet bequaem is voor sulcke delicate wercken, aengaende het dack met 't Frontespitium ende andere dinghen, daer moet in gheobserveert worden dat wy in andere plaetsen geseyt hebben.

Cap. 12.

De principale poort om in te gaen, hoewel die vierkant kan gemaectt worden als de voorgaende, nochtans maecken wy de selve booghgh-ghewijse, om dat daer eene differentie gemaectt worden tusschen haer ende de andere poorten: zijne breedte behoort min te wesen dan het licht in de buytenste Booghen, 't welck $\frac{1}{3}$ voor een deel komt: ende wort gegheven voor de dichte van zijn Modona, welck daer rondom gaet, ghelijck als in de buytenste Booghen, ende niet te min zijne Imposta behoort een Ornament te zijn: tot dese poort gaetmen op met trappen of graden, van wegen sijne Majesteyt, ende voor beter lustigheydt van de binnenste plaetsen, als wy alreede dickmalen geseyt hebben. Ende als men wil de poorte vierkant maecken, de hooghte van 't licht behoort te zijn $\frac{1}{2}$ deel, 't welck van 't vlakke op sal gaen tot onder d' Architrave toe, ende het Ornament vande poorte selfs behoort over een te komen met de Imposten vande voor-verhaelde Archi.

Het beweeghelijcke deel om toe te sluyten ende grendelen, behoort vande Imposta naer onder toe van twee deelen ghemaectt te wesen van boven tot beneden toe, ende behoort verdeelt te wesen in $\frac{1}{2}$ voor elck, welcke omginghelt moeten wesen met Cornicen en dubbelde Friesen, ende dierghelijcke Ornamenten, als de Ouden ghewoon waren te maecken in hare Metale poorten, ende sullen over een komen met de Cimacio ende Basament met 't opperste vande Imposta, ende kan wel ingheleydt worden met Metael of vierkanten, als wy hier inde afbeeldinghe bethoonen.

Op de rechte ende flincker-zijde vanden ingangh, of principale poorte kanmen Nicchen maken, met kleyne Pilasterkens ende Frontespicien daer op, heel bequaem om beelden daer in te stellen, of licht daer door in te trecken als door een Venster, ende men sal die een weynigh boven de Cimacia setten, welcke als een Pedestael gheproportioneert is, ende behoort hoogh te zijn $\frac{1}{4}$ van 't vlakke tot onder de Architraven toe, soo dat het komt te zijn een derdendeel, ghelijck oock inde principale Order.

De Basamenten ende Cimacien vande Pedestalen, ende Cimbien vande Colommen met de Imposten vande Archi behooren rondom de muuren te gaen, want sodanige banden vermeerden de gieraet, ende 't schoonheytt van 't geheele werck, 't welck wy noch inde antiquiteyt zien, alhoewel het vande Moderne meesters weynigh is gheobserveert. De breedte vande Nicchen of Venstere, al waren se vierkantigh ende soo geproportioneert datse de hooghte van $\frac{1}{4}$ ende $\frac{1}{3}$ hebben: de Imposta moet soodanigh zijn, datse een gieraet is van boven, als hier inde Kaerte te sien is. Vande Modonaturen van dese simpele Booghen sullen wy in 't volghende Capittel spreken.

Cap. 29.

Nu volght de afbeeldinghe vande simpele Booghen nae de ordeningh van Corinthen, met al hare binnen ende buyten deelen gheteeckent met Modulen ende portien.

Om dat het somtijden nut is in grooten ghebouwen, welcke van importantie zijn, datmen Colonnaten set boven de Pedestalen ghelijck als de Oude pleghen te doen, ende wy selve ghesien hebben tot Roomen inde tweede ende derde Corinthische Order van 't *Settizonio* des Keyfers *Severus*, 't welck soo ghenacmt is gheworden, om dat het omginghelt was met Colommen ende vele Cornicien, als wy ghehoort hebben in onse discoursen vande antiquiteyten. Binnen Scifi, eene stadt in Umbria in Italien gheleghen, daer sietmen een heele schoone Galerye, met 6 Colommen in 't Front, ende 4 op de zijden, ende inde uysterste deelen met Pilastren aen de hoecken vande muur, al heel schoon werck nae de Corinthische Order ghemaectt.

Lib. 4. cap. 7

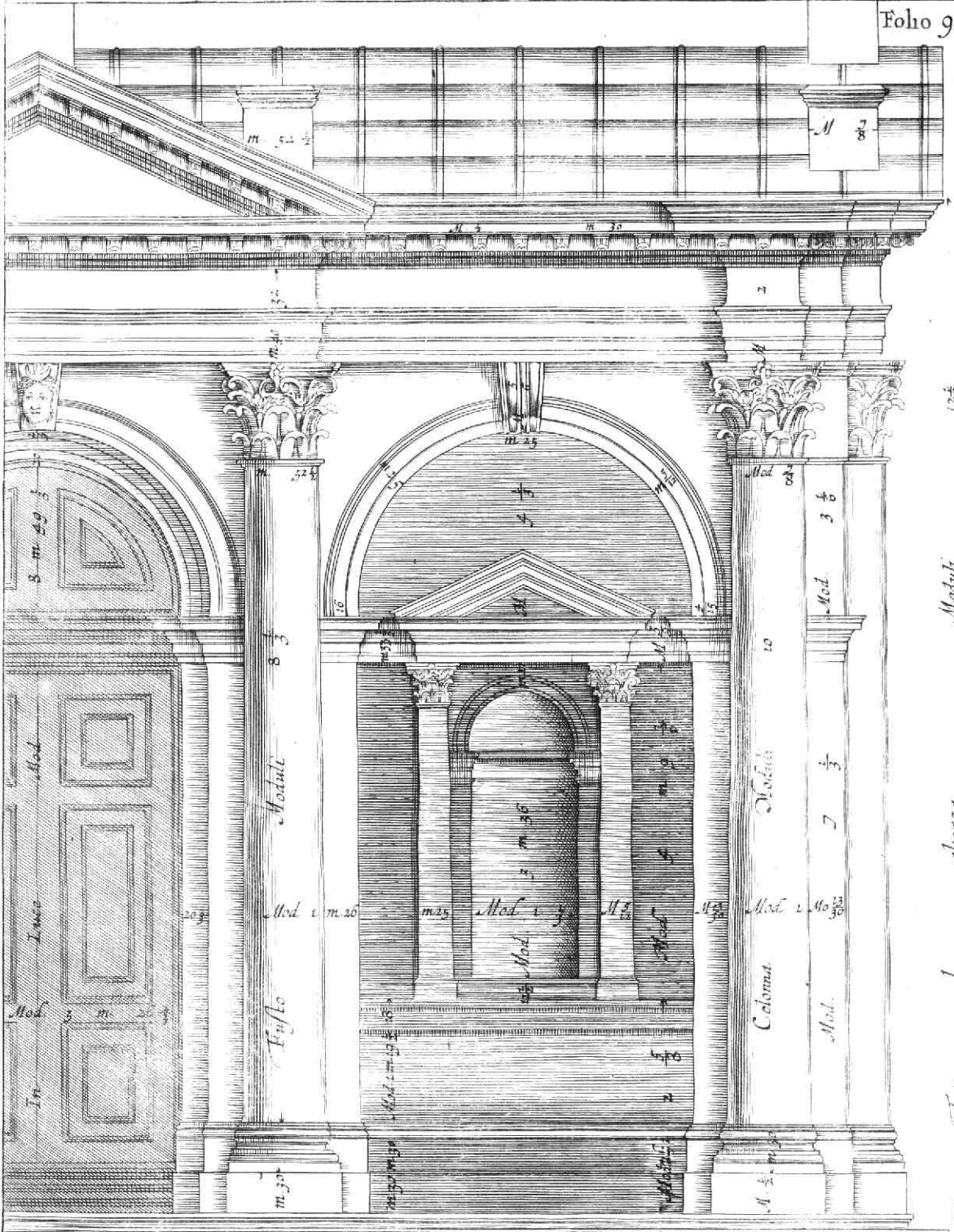
Wat aengaet de Colommen met Pedestalen, daer van schrijft *Vitruvius* als hy spreeckt vande ronde Kercken, gebruyckelijck tot sijner tijdt in Toscano, daer van nemen wy dat de Colommen van 10 Modulen gheweest zijn, ende vande hooghte vande Capitelen nemen wy datse ghemaectt zijn gheweest nae de Order van Corinthen, ende heel curieus, daer van wy yet wat gheseyt hebben als wy gesproken hebben van dit Order, maer meer als wy sprecken vande ronde Tempelen, daer insgelijcks gheseydt wiert van sulcke Colonnaten met Pedestalen daer onder voor de Gallery achter de Scene van 't Theatre of Speel-tonneel, ende het is daerom te verwonderen, dat noch van wegen dese exempels of van weghen veel andere, welcke hier konden by ghebracht worden, de Moderne meesters in hare schriften gheen regulen of Ordonnantien hier van ghegheven hebben. Wy hebben dese exempelen ghevolght inde openbare wercken, als inde Loggien vande Palleyfen ende Faciaten van voren en achteren vande derde Order der wooninghen des deurluchtighe Heeren Procurateurs van *St. Marco*, ende oock in andere plaetsen van private ghebouwen, als hier te sien is inde Tafelen van beyde, daerom willen wy hare Modulen ende verdeelinghe beschrijven.

Lib. 5.

Van 't eerste moeten wijse verhooghen vande aerde voor het minst drie trappen of graden om het vlakke van 't ghebouw te majesteuser te verthoonen, ende te vermijden veel quade accidenten, die van wassinghe vande aerde komen, indien het Colonnaet van vier Colommen is, de Agetti vande Basamenten eerst afghenomen, dan behoort de gheheele lenghte verdeelt te wesen in 11 deelen, ende sullen dienen voor Modulen: waer af wy 4 gheven sullen aende twee Colommen ende buytenste Pilastren, de middelste Intercolomnio sal hebben drie Moduli, ende de tweekleynste twee Modulen voor elck, ende daer van heeft *Vitruvius* ghesproken, ende op soodanighe wijze zijn de Modulen verdeelt, het middelste Intercolomnio is de helft meer dan de andere.

Lib. 3. cap. 2

De Colonnaten van 6 of 8 Colommen met de Intercolomnio, ende de Colommen op d'een ende d'ander zijde sullen d'eerste van 17 Modulen ende de andere van 23 zijn, behalven de Agetti vande Basamenten van buyten, de verdeelinghen vande Modiglionen komen heel wel, als namelijk een recht

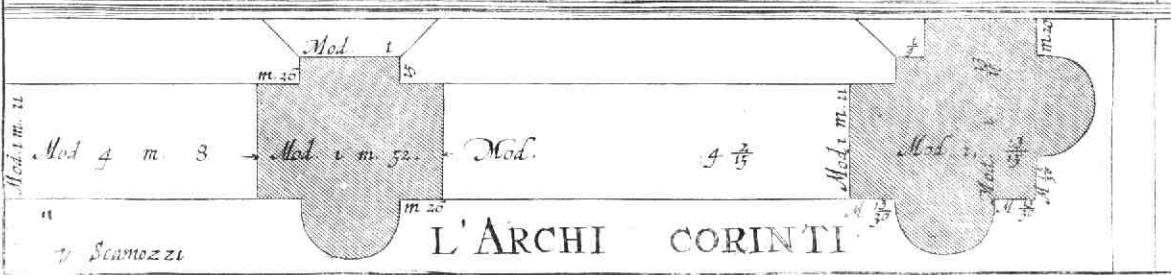
12 1/2

Moduli

altezza

1

Intra

L'ARCHI CORINTI

Scamozzi

recht tegen over elke Colommen ende Pilastren, inde kleynste Intercolotnio vijf, ende inde middelste 7, indiender een inde midden is, het welck bequaem komt om het Frontespicium wel te maken, in't Colonnati van vier Colommen behooren twintigh spatien te wesen, ende aen die van 6 Colommen 32 Spatien, ende aen die van 8 Colommen 44 Spatien met hare Modiglionen, behalven dese welke tegen de Cantonaten vande Pilastren komen.

De Ornamenten, Colommen ende Pedestalen staende op 't vlacke, behooren te wesen vande mate daer wy van ghesproken hebben in 't begin van dit Order, ende aengaende 't Frontespicien boven dese Colonnati, daer moet van gheobserveert worden, 't ghene dat wy in 't ghemeen gheseydt hebben. Indienmen de Poggio maecken wil als de oude om de Galeryen en rondom de Kercken en Tempelen gemaeckt hebben, ende gelijk wy bequamelijck ghedaen hebben inde voorghefeyde Loggien, dan sullen de Cimacien ende Basamenten vande Pedestalen heel over gaen, ende de Balustren ofte yets anders dat tusschen heen komt, behooren te staen nae 't center vande Colommen, ende nae 't midden vande Pedestijlen; want in dese maniere sullense beter correspondentie ende meer gratie hebben.

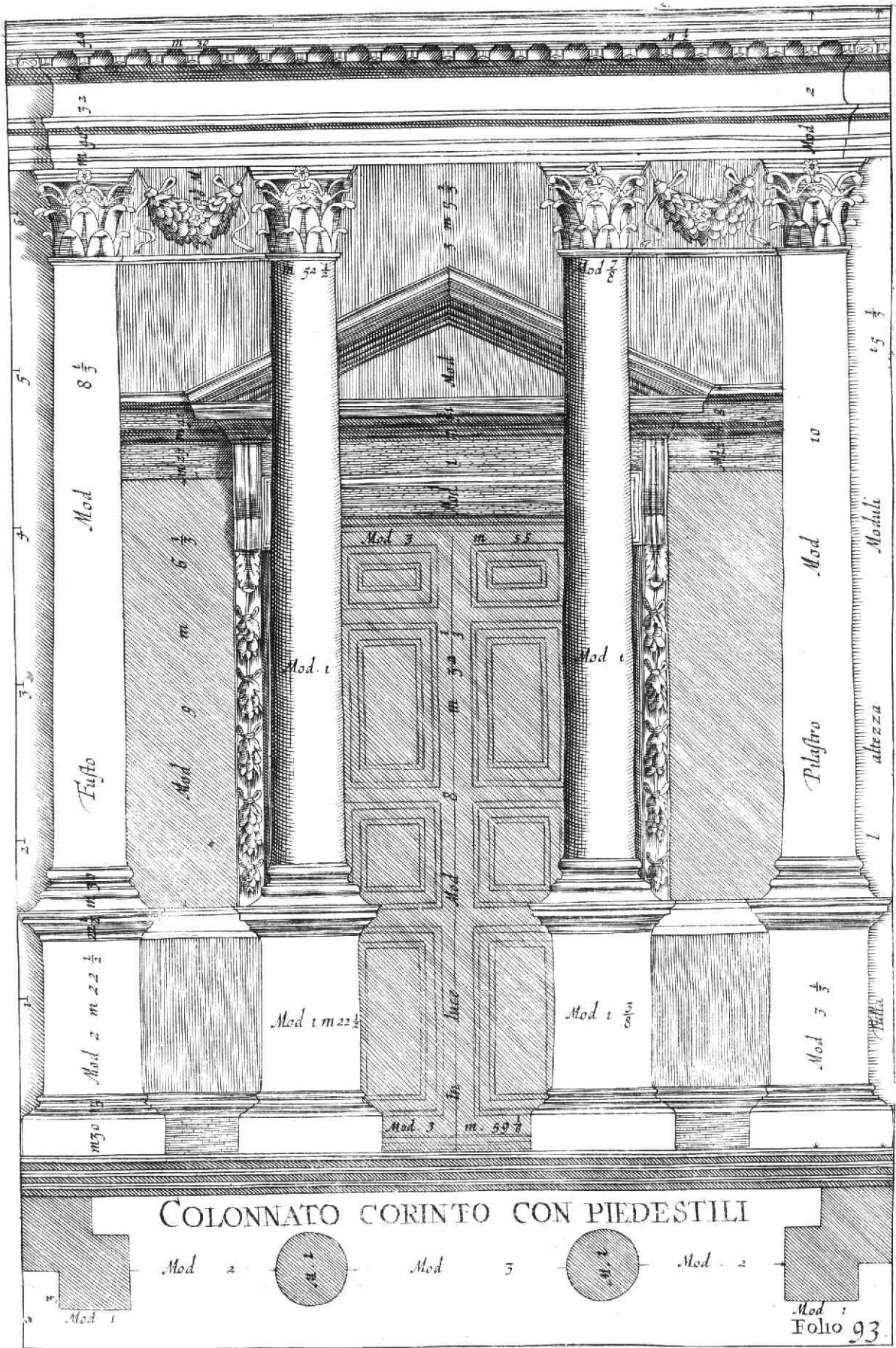
Nu sullen wy vande principale poorten handelen, de hooghte van 't licht sal wesen $\frac{1}{2}$ van 't vlacke tot aende Soffitten vande Loggia of Spatien der Modiglionen vande buytenste Cornice: ende wort weer ghedeelt in vijftien deelen, ende vande 7 deelen salmen maecken sijne breedte van onderen, ende soo salse komen tot $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$, of op 't meeste soo groot als de groote is van 't limitare; sijn gieraet sal drie deelen zijn, als namelijck $\frac{1}{3}$ vande hooghte van 't licht, een deel komt de Architrave toe, welck voor een Limidari dient, ende soo groot zijn de Stupidi, Stijlen of Erten, welke nae boven wat vernauwen, ende een Parallel maecken met 't buytenste vande middel-colommen, de Friefen wort een deel min $\frac{1}{3}$ ghegeven, ende de Cornice een deel ende $\frac{1}{3}$, uytghenomen de rechte Gola ende Orlo, 't welck achterwaert die van 't Frontespicium toekomen. Op de rechte ende slincker-zijde van 't Limidare, daer komen de Zanchen ende Cartellen, welke behooren ghemaect te zijn, als wy gheseydt hebben, aende poorten van 't simpele Colonnati, ende recht over teghen de Cartellen moghen Festoni ghemaect worden, ende andere hangende dinghen.

Het beweeghlijcke om te sluyten behoort in twee deelen verdeelt te wesen van boven tot beneden toe, ende elck deel behoort ghedeelt te wesen in $\frac{1}{2}$ van verscheyden groote, ende op dese sullen sommighe over dwars zijn, dienende tot Posterna, ghelijck als de Ouden ghewent waren te ghebruycken in 't exempel vande Metale poorten vande Rotonda, 't gheheele werck behoort omginghelt te wesen met Cornicen van middel-matighe hooghte met dubbelde Friefen ende Fondri, ende sullen correspondentie maecken met het Basament ende Cimacien vande Pedestalen, indienmen in dese Colonnaten Nicchen maecken wil (behalven de Intercolotnio welke vande Aletten vande poorten verhindert worden) dan sullense $\frac{1}{2}$ wesen ende $\frac{1}{2}$ of een weynigh meer, boven sullense staen na 't Livello van 't licht, ende somtijds wat boven de Cimacien vande Pedestalen: want alsoo sullen de beelden beter ghesien worden, maer indienmen Vensteren maken wil, sullense op Poggio boven de Cimacien komen, dese met de Basamenten sullen een weynigh hoogh gemaeckt worden langhs de muur, ende het Fregio aende Cornice vande poorten insghelijcks, ende de Tondini van 't Opperste der Colommen: want soodanighe banden gheven meer gratie ende schoonte tot het ghebouw, ende indien sy voor eenighe voortreffelijke zijn, soo salder rondsom Pilastren gemaeckt worden, ende teghen de Intercolotnio over, kanmen gheboghene Festoni maecken, ende dierghelijcke schoonheyden, al 't welck in de Tafel op-geteekent is.

Nu volgt de Planta ende de Impiedi van 't Corintische Colonnaet, met Pedestalen onder aende Colommen met alle hare deelen afgeteekent met haer Modulen ende deelen.

Behalven de simpele Archi konnen oock andere met Pedestalen onder aen de Colommen ghemaect worden, daer van wy oock oude exempelen hebben, ende onder andere de Archo vande Keyser Trajanus; boven de Anconische Poorten of Haven; welke met beelden Festoni ende andere merck-waerdighe dinghen van bronse gierlijck gheweest is, al van Corintisch werck ende de subtiylste Marbel-steen ghemaect, welck Durabel ende sterck zijn, noch isser een ander Archo binnen Verona dichte by 't oude Casteel, de welke van onse Vitruvio niet sijn en kan, aengesien dat hy ten tijden des Keyfers Augusti ghelceft heeft, want hy was ghenamemt Marcus Vitruvius Pollio, maer niet Lucius Vitruvius Cerdo als dese, behalven dat dit schrijven gheene Antiquiteyt bethoont, soo en staet d'inscriptie in gheen bequame plaetse, ende oock om dat geheele werck al te dertel in Pedestalen, Colommen met swacke Capitelen ende Cornici met Modiglioni, ghemaect met Cartellen ende bladeren, ende insghelijcks met Dentellen daer onder is; 't welck alle dinghen zijn die Vitruvius niet ghepresen maer ghelaect heeft, maer 't gene dat dit segghen, heel onmoghelijck maeckt, is dit, dat de triumphale Archen in zijn tijdt niet ghebruyckelijck en waren, soo dat hier dan genoegh uyt blijktt, dat niet Vitruvius, maer een ander 't selve werck ghemaect heeft.

Daer zijn insghelijcks de Archi vande tweede Order binnen 't Teatro van Pola, ende veel andere wercken der Ouden meer, vande Corintische Order; welke wy om kortheys wille voor by gaen, sookonnen wy dan de Archi met hare Pilastren, Eylants wijse maecken, of de Faciaten heel met Archien of Fenestroni voor 't gebruyck vande Galeryen ende andere wercken, welke met Colommen boven de Pedestalen, ghelijck wy gemaeckt hebben inde publijcke wercken, ende oock in sommighe private.

Om voort te gaen tot de verdeelinghe van dese Archen, alsse inde eerste Order van 't ghebouw zijn, dan moet het vlakke een weynigh verheven worden, soo datmen by trappen daer toe op gaen moet. De Colommen in 't midden sullen 7 Moduli zijn, welke oock voor de hooghte dienen moghen; als de Colommen van een Modulo zijn, so moetense soo veel voor uyt steecken, dat de rooffen vande Flancken der Capitelen, ende de Canellaturen vande Colommen heel staen, dan soo hebbense meer gratie.

't Front vande principale Pilaftren, waer de Colommen aen ghelent zijn, komt $\frac{1}{2}$ van 't licht der Archen, zijne groote sal zijn als 't Front van een Alette, ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo vande Colomna, dan blijft noch overigh $\frac{1}{2}$ voor 't Agetto van 't binnenste contra-pilaftro, 't welck verciert, ende insghelijcks het ghewelf vande Gallerye ophout. De Vleughelkens op de rechte ende slinker-zijde vande Colommen, ende binnenste Pilaftren zijn $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, ende tot meerder gieraet willen wy deselve inde forme van Pilastrini naer de Corintische Order maecken, met hare Capitelen daer op, ende het Basament vande Pedestalen dient haer voor een Base, ende al van een stuck zijnde, dalen te beter van boven naer beneden toe. De principale Colommen ende de Ornamenten boven de selve, ende insghelijcks de Pedestalen moeten de Moduli hebben, ende de verdeelinghe daer van in 't begin van dit Capittel gesproken is.

Op dese maniere komt het licht vande Archen van 't vlakke naer boven toe een weynigh min dan $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$: dan blijft voor de hooghte van 't Serraglio van daer tot onder de Architrave toe een Modulo overigh, welke de hooghte van 't Pedestael met de Colomna daer op maecken. De Archen zijn van een half cirkel ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo daer en boven, voor 't ghene 't welck de Imposta met haer Agetto van 't ooghe wegh neemt.

De hooghte vande Imposten vande Archen, welke de Pilastrini op de kanten vande lichten verciert, moet de hooghte van 't Fregio ende vande Cornice der principale poorten hebben, uytghenomen 't Orlo ende rechte Gola, de groote vande Archivolto moet $\frac{1}{5}$ van zijne breedte zijn, als van de voorgaende Archi ende elders gheseydt is, de groote van 't Serraglio waer zy boven 't licht leydt, moet insghelijcks $\frac{1}{5}$ zijn, ende moet sich allencxkens verbreden tot onder de Architrave toe, met de linien uyt het Centro vande Archen ghetrocken, vande vercierringhe van de Serragli is elders gesproken.

De Modiglionen vande Cornicen van dese Archen komen inde verdeelinghe heel wel, zijnde 14 Spacien met hare Modiglionen in 't midde vande Colommen, ende daer komt dan een Modiglion in 't midde weer om 't frontespicio te maken, ende in 't midden van de Modiglioni (het Spacio mede begrijpende) is altijd $\frac{1}{2}$ Modulo. De Vleughelkens boven de Cantonaten worden altijd inde forme van Pilaftren met Basen gemaect, ende met Capitelen sonder bladeren, op dat de andere vande Colommen niet en souden gheconfondeert worden, ende soo geven sy schoonheyt van haer, ende houden op de Cantonaten vande Cornicen met de Modiglionen. Voor 't Frontespicio ende het dack vande Archen mach geobserveert worden 't gheen elders verhaelt is.

Binnen de Gallerye moet de principale Poorten ghemaeckt worden in 't licht 15 van 18 deelen hoogh, van 't vlakke tot boven de Imposten vande Archi mede begrijpende, oock 't gheene 't Orlo ophout, met de rechte Gola, zijn breedte sal van 7 zijn, ende sal naer 't Loot staen; sy waft $\frac{1}{2}$ van hare breedte, de 3 opperste delen blijven voor haer Ornament, een deel komt de Architrave toe, ende soo groot moeten oock de Erten of stijlen van boven naer beneden zijn, en hare breedte moet zijn als de groote, of 't Modulo vande Pilastrini, welke 't Ornament vande poorten ophouden, ghelijck wy elders gefeydt hebben: voor 't Fregio is een deel min $\frac{1}{2}$, ende een deel de Cornice met $\frac{1}{2}$, so veel verliest de Gola ende 't Orlo, welke daer nae de Cornice van 't Frontespicio toekomt, ende dit is alsoo veel of de geheele hooghte van 't Ornament selfs in 15 deelen verdeelt wiert.

De Imposta boven de Archen, ende 't Ornament der Pilastrini boven de Vleughelkens is hoogh, ende ghelijck inde leden met de Cornice naer 't Livello ghetrocken, ende 't Fregio vande poorten, ende binden binnen ende buyten rondsom, ende soo moghen de Cimacien ende Basamenten vande Pedestalen ghemaect worden, ende indienmen trappen aen dese poorten maken wil, dan salse $\frac{1}{2}$ tot onder de Architrave toe rijfen; ende alsdan salse oock wat nauwer worden. Wat het beweeghlijck om de poorten te sluyten ende te openen aengaet, dat selve sal veel conformiteyt met de voorgaende poorten hebben, daerom willen wy niet meer daer van sprecken, als men (behalven de Archo vande poorten) Vensteren maken wil, ende Nicchi veel of weynigh verciert: die mogen ghenomen worden vande maten, welke wy een weynigh te voor gegheven hebben, om een dingh niet te weer-halen, ende dit sy ghenoegh hier voor.

Nu volgt de Planta ende Impiedi vande Archen naer de Corintische Order, met Pedestalen ende al hare buytenste ende binnenste deelen, met Modulen ende portien gheteeckent.

L'ARCHI

CORINTI CON PIEDESTILI

Mod. 5

5

Mod. 2

Mod. 1 m. 15

Mod. 5

5

Mod. 1 1/4

Mod. 2

2

Vande proportien ende particuliere maten vande Pedestalen, Basen ende andere deelen
vande Ordere van Corinthen, ende vande Capitelen ende sieraden boven
op de Colommen. Cap. 29.

Y, indien wy willen gelegentheyten nemen vande Ouden, mochten dese Order van Corinthen in vele leden verrijcken, ende de selve vercijeren meer dan in de verdelinge van eenighe andere, insonderlijck inde principale wercken. De voet vande Colommen heeft een Cimbria ende Tondino, ende den om-loop van sijn stock is in 24 Canalen verdeelt, de Orli tusschen de selfde zijn $\frac{1}{2}$ van hare breedte, ende in haer midden wat diep.

De Base is in haer Tafel een Modulo, ende $\frac{1}{3}$ van 't Modulo voor zijne Agetti op de andere zijde, zijne hooghte is een halve Modulo verdeelt in 6 deelen ende $\frac{1}{3}$, de welke weer verdeelt zijn in 8 deelen, Thoro, Astragalo, Listello, Scotia, Listello, Astragalo, Listello ende onderste Thoro, ende de Plinthus of vierkantighe Tafel, welck haer gratieuselijck vereenicht met het Orlo vande Cimacien van 't Pedestael, van dese leden kunnen wel sierlijck ghesneden worden de Scotia ende de twee Thori.

Het Pedestael bestaende in $\frac{1}{3}$ deel vande Colommen is 3 Modulen ende $\frac{1}{3}$ hoogh: wort verdeelt in Cap. 12. 5 deelen min $\frac{1}{2}$ (als wy geseydt hebben) namelijck een deel voor de Cimacio, ende twee deelen voor 't Basament, de rest is voor sijn Tronck, ende 't gheheele Pedestael is vierkant, de Cimacia komt tot $\frac{1}{3}$ van 't Modulo, ende is in 7 deelen verdeelt ende $\frac{1}{3}$, heeft negen leden, Orlo, Cimacio, Tondino, Fascia, Listello, Vovolo Roftrato, Tondino, Gradetto ende onderste Gola, van welke kunnen ghesneden worden het Cimacio boven de Tondino, met het Vovola ende Goletta staende tusschen andere die effen zijn, de geheele Sporto is $\frac{1}{2}$ ende een halve Modulo.

De Tronck van 't Pedestael is twee Modulen hoogh ende een half, maeckende een Modulo ende $\frac{1}{2}$ voor elcke Fascie, soo veel als de Tafel vande Base. In 't Front kunnen bequamer riquadreren in 't buytenste dan in 't binnenste, (want aldaer thoont het swacker te zijn) ende tot meer sierael kan het gesneden worden, aen 't Capiteel is een Orlo met een Cimbria, ende onder een Cimbria ende een Tondino, 't welck dienstelijck is voor 't Basament, ende kan ghesneden worden, het gheheele Basament is $\frac{1}{2}$ van een Modulo hoogh, het opperste $\frac{1}{2}$, kan in 4 deelen ende $\frac{1}{2}$ ghedeelt worden, ende weer verdeelt in 6 leden, namelijck Listello, Scotia, Listello, Gola Maggiore, Listello ende Thoro, welke boven de Zocco staet, van dese kan besneden worden de Gola ende de Thoro, al dit Basament buyten de Tronck heeft een weynigh min dan $\frac{1}{3}$ van 't Modulo voor Agetto, de Zocco is effen ende is $\frac{1}{2}$ Modulo hoogh, ende op alle zijden een Modulo, ende $\frac{1}{2}$ lanck, ende is het onderste deel van 't Pedestael, de Aletten van 't Pilafter der Archen op de rechte ende slincker-zijde van 't Pedestael, onder aen de Colommen zijn juyft $\frac{1}{2}$ Modulo breed.

Naest de Basen is de Sacoma vande Imposta, ende de Archivolto vande kleynste Booghen, ende derhalven vercijertse de Nicchen, alle dese hooghte is $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, ende heeft soo veel Agetti als zijne hooghte is, ende is oock verdeelt in 7 deelen ende $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$, zijne leden zijn 11, Orlo, Cimacio, Tondino, Giocciolatojo, Vovolo, Tondino, Gradette, ende Gola, grootste Fascia, Tondino ende kleynste Fascia, welke $\frac{1}{4}$ kleynder is als de bovenste, ende van dese kan besneden worden de Cimacio met sijn Tondino, de Vovolo ende de Goletta, ende de Tondino onder de Fascie, de Archivolte of dichte vande Archo is $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, verdeelt zijnde in 9 deelen, ende $\frac{1}{2}$ verdeelt in zijne 6 ledematen, Orlo, Cavetto, ende de Goletta vande Cimacio, grootste Fascia, Golettina, ende kleynste Fascia, d'ene de helft grooter als de andere, twee leden kunnen hier afgesneden worden, namelijck de Cavetto ende de Golettina.

Op de rechte zijde vande Tronck van 't Pedestael daer zijn de Sacomen van 't Ornament vande poorte, welke dien 't aende grootste Archen, ende indien $\frac{1}{2}$ van 't licht ghemaect worden, dan wortse een Modulo ende $\frac{1}{2}$ hoogh, verdeelt in 15 deelen, de welke verdeelt worden 5 aen de Architrave, 4 voort Fregio, ende 6 aen de Cornice, de Cornice is een weynigh min dan $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo hoogh, of $\frac{2}{3}$, ende heeft een weynigh meer voor Agetto, welck in 5 deelen ende $\frac{1}{2}$ verdeelt zijn, ende behooren aen 11 leden; het Orlo, rechte Gola, Gradetto, Cimacia, Tondino, Giocciolatojo, Listello, Vovola, Tondino, Gradetto ende onderste Gola, vande welke kan besneden worden het Cimacio, Vovola ende de Goletta, het Fregio is vlack, een weynigh meer dan $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, of $\frac{2}{3}$ vande Cornice, onder vereentse haer allencxkens met de Orlo vande Architrave, ende boven heeftse een Orlo, de Architrave is $\frac{1}{3}$ van 't Modulo hoogh, ende verdeelt sich in 10 deelen min $\frac{1}{2}$, ende heeft 6 leden, 't Orlo, Cavetto, ende de Gola vande Cimacia, grootste Fascia, Goletta, ende kleynste Fascia: dese is $\frac{1}{2}$ van 't grootste, hier van mogen gesneden werden twee leden, namelijck het Cavetto ende de Goletta.

Teghen over dit Ornament is de Sacoma vande Imposta ende d' Archivolte vande grootste Archen, de Imposta is even soo groot als de Fregio, ende de Cornice vande Poorten vande Gola naer beneden toe, ende is $\frac{1}{2}$ van 't Modulo hoogh, ende daerom hebben zijne leden groote correspondentie met de leden vande Cornice ende voor-verhaelde Imposta, de Archivolte is juyft $\frac{1}{2}$ Modulo

hoogh, ende wort oock in soo veel deelen verdeelt, ende met de selfde lidmaten ende snij-wercken als die, daer wy alreede van gesproken hebben.

Nu volgt de afbeeldinghe vande Modonaturen der Basamenten, Imposten ende andere deelen vande Corinthische Order, met Modulen, Portien ende Minuten geteeckent.

Cap. 11.
Cap. 18.

De Colommen van Corinthen (als wy alreede gheseydt hebben) vermindert haer naer boven toe $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, ende dit is de grootste verminderingh dewelcke wyse toe-eyghenen, inde hoogte heeftse ghelijck een Tondino ende een Listello die de Cimbia verçieren. Het Corinthische Capiteel is in de meefte-part van zijne leden als de Romeynsche, ende daerom willen wy in 't kort daer van spreken, ende op een andere wijze, hoewel sy all eens zijn.

De Abaco is een Modulo ende een half voor elck vierkant lanck ende breedt: ende twee Modulen van de eene krol tot d'andere, de krollen zijn $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, de kromte $\frac{1}{2}$, ende vande eene kromte tot de andere een Modulo ende $\frac{1}{2}$, de roose $\frac{1}{2}$, daer nae worden twee cirkels uyt het middelste punct vande Abacus ghemaect, d'eene van 't opperste vande Colommen, ende de andere van 't onderste vande Canalen, welcke ghemaect zijn naer de proportie van 't onderste vande Colommen, ende dese Spatie blijft overigh voor de grootenis vande bladeren. De kleynste bladeren zijn 8 in ghetal ghelijck de groote, dese hebben haer grootste uytbreidinghe nae buyten meer dan de helft vande Roosen, ende dese met de Orlo van 't Corpus of met de Vase van 't Capiteel, loopen tot de kromte vande Abacus. De Fronten vande Wijn-rancken welcke haer in een verbinden ende rondsom gaen, aende krollen vande Abaco zijn $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, even soo veel als de krollen.

De hoogte van 't Capiteel komt over een met de Romeynsche, en is een Modulo ende $\frac{1}{2}$, ende kan verdeelt worden in 7 deelen, namelijk twee voor de eerste bladeren, twee inde andere, de vijfde komt de Fusti ende de kromminghe vande bladeren toe, (de welcke *Vitruvius* Caulicoli noemt) ende het sefte deel sal zijn voor de inwindinghe vande Wijn-rancken (welcke de voorseyde *Vitruvius* Elices noemt) ende voor 't Orlo vande Vase: ende 't sevende sal zijn voor de hoogte vande Abaco. De grootste Wijn-rancken met hare bladekens komen lini-recht aen 't buytenste vande krollen, ende de Tondino vande Colonna, maer de kleynste inde Fronten staen aen 't Orlo van de Vase van 't Capiteel naer onderen toe, waer dat de Roosen schijnen te spruyten, ende dit geheele corpus is rondt.

Het uysterste vande eerste ende andere bladeren, raacken aen een twee-kantige linie, gaende vande Tondino der hoogte vande Colommen tot de cirkel toe, de welcke behoort een Modulo ende $\frac{3}{4}$ in haer diameter te hebben; omloopende in 't opperste vande Abaco, ende de middel-linie tusschen de Diagonale loopt nae de krollen toe, ende de Diagonale wort getrocken uyt de zijde vande Abaco, (als wy gefeyt hebben) ende so sullen sy heel wel komen. Na de Perpendiculara linien vande hoogte van dese groote cirkul, komen de Fronten vande grootste Wijn-rancken: het perpendicular vande kromte vande Abaco loopt nae 't uysterste vande eerste bladeren, ende insghelijcks nae 't Orlo vande Vase, ende om te seggen de Fronten vande kleynste Wijn-rancken. De forme van 't lichaem of Vase van 't Capiteel moet subtielkens met een kromme linie ghemaect worden van 't Orlo, recht tot onder de Canalen; soo datse gheset zy op de sterckte vande Colonna, ende de bladeren die van daer nae buyten gaen. De deelen vande Planta ende 't Profijl komen beneden over een, want de Abaco is een Modulo ende $\frac{1}{2}$ langh, heeft de Roose, ende onder aen de kleynste Wijn-rancken in 't midden, ende de grootste inde uysterste vande krollen.

Achter de eerste bladeren wassen de Cauliculi, of Fusti, uyt welcke de grootste ende kleynste Wijn-rancken met hare bladeren spruyten, de welcke sich gratieuselijck buygen nae onderen toe: ende boven aende grootste bladeren inde Fronten daer wassen eenige hertekens, welcke groeyen ende bloeyen. Tot meerder çieraet vande Abaco kan zijne Cimacia ingesmeden worden, want wy prijsen eenige Capiteelen der Ouden niet, welcke wervel-ronde bladeren hebben inde Abaco. De voornaemste bladeren behooren haer te buygen $\frac{1}{4}$ van haer hoogte, dese ende insghelijcks de Fusti, Wijn-rancken, Bladekens, Roosen ende wassende dinghen, sullen gentielkens, allencxkens sich buygen end $\frac{1}{2}$ nae de Cima toe loopen, ende sullen zijn als Olijf-bladeren vijfen vijf gelijck als de vinghers aende handen, want de Ouden hebbense alsoo ghemaect, ende zijn oock op die maniere lieffelijcker aen te sien, ende dus veele zy gefeyt aengaende het Capiteel.

Onder soo veel çieraden, welcke de Ouden ghemaect hebben, hebben die van Corinthen alle de andere heel verre te boven gegaen soo wel in 't ghetal als schoonheydt der deelen, ende dertelheydt der leden, daerom hebben wy de selve nae ghevolght, inde afbeeldinghe van dit çieraet soo overvloedigh in leden, ende rijck in gesneen-wercken, het çieraet vande Corinthische Order, om dat het ghemaect wort van 't vijfde deel vande Colonna behoort juyft twee Modulen te zijn, dese hoogte moet in 15 deelen verdeelt zijn, 5 sullen de Architrave toekomen, 6 het Fregio, ende 6 bleven overigh voor de Cornice. De Architrave is in zijn Soffitto breedt $\frac{2}{3}$ van 't Modulo, ghelijck als 't opperste vande Colommen is, ende is $\frac{2}{3}$ van 't Modulo hoogh, ende wort in 12 deelen ende $\frac{1}{2}$ verdeelt, de welcke in 9 leden weer verdeelt worden, Orlo, Cavetto, Gola, Tondino van het Cimacio, opperste Fascia, Golettina, middelste Fascia, Tondino, ende onderste Fascia: de Fascien zijn $\frac{1}{3}$ grooter d'eene als de andere. Het Cavetto, de twee Tondino, ende de Golettina konnen besneden worden: latende de andere bloot ende effen, het Fregio is $\frac{1}{3}$ hoogh van 't Modulo, ende staet nae 't Loot mette eerste Fascia vande Architrave, is vlack ende simpel, maer, als het ghesneden wort dan moet het van 7 deelen

ende

Imp^a minore.
par. $\frac{1}{8}$

par. $\frac{1}{8}$
Min. $\frac{1}{8}$

par. $\frac{2}{8}$

Mod. $\frac{1}{2}$

Baja

Cimacia

Ornam della Porta

par. $\frac{1}{8}$
Tutta Min. $\frac{3}{8}$

par. $\frac{1}{8}$
Tutta Min. $\frac{5}{8}$

Due e min. $12\frac{1}{2}$

Moduli uno e min. $22\frac{1}{2}$

Tronco Moduli

Imp^a mag^a

Tutta l'Ornam. Mod. 1 min. $36\frac{1}{2}$
Min. $33\frac{1}{2}$
Min. $35\frac{1}{2}$
par. $\frac{1}{8}$

Mod. $\frac{1}{2}$

par. $\frac{1}{8}$
Min. $33\frac{1}{2}$
Min. $35\frac{1}{2}$

$\frac{1}{2}$

Mod.

BASAMENTI DEL ORDINE CORINTO

ende³ gemaect worden, als gefeyt is inde Ionifche ende Romeynfche Orders, ende fal dan wesen een weynigh meer dan $\frac{3}{4}$ van 't Modulo: nae beneden vereenightfe graticufelijck met de Orlo vande Architrave.

De Cornice is⁴ van 't Modulo hoogh, ende soo veel is hare Sporto, dese hooghte wort verdeelt in 7 deelen ende⁴, ende dan verdeelt in 14 leden, verscheyden in gedaente ende hooghte, Orlo, grootste Gola, Gradetto, Cimacia, Tondino, Giocciolatoja, Liffello, Cimacia van 't Modiglioni, het eygen Modiglioni naer de Cartel, Liffello, Vovola, Tondino, Gradetto ende onderste Gola: van alle dese leden kan in gefneden worden het Cimacio, ende het Tondino vande Giocciolatoja, het Cimacia in 't Modiglioni, het Vovolo, en onderste Goletta, welcke tusschen de andere effene leden komen te staen.

Op de kant van 't gieraet is de plante vande Cornice ghereeckent, om de risaliten te maken welcke in 't Front zijn⁵ van 't Modulo, ghelijck als 't opperste vande Colommen hebben twee Spatien ende drie Modiglionen, de Flancken vande Risaliten zijn een Modulo ende⁵, juyst daer de Abaken vande twee Capiteelen zijn, ende hebben twee Scampi ende 3 Modiglione welcke de Facia verthoonen, ende inde uysterste twee met de zijden. Van d'een midde tot d'ander der Modiglionen is $\frac{1}{2}$ Modulo, de Modiglionen zijn door 't midden vande Spatie: de kassen der Roosen zijn altijd vierkantigh: de Modiglionen hebben Olijf-bladeren, welcke haer graticufelijck naer beneden toe buygen.

Om dat de Order van Corinthen behoort in alle zijne deelen waerdiger van aensien, ende schoonder dan al de andere te zijn, daerom hebben wy de selve graticufelijck verrijckt met sommighe uytghelesen leden, ende verciert met veel meer snijdt-wercken dan de Ouden ghebruyckt hebben, tot dien eynde dat wy die op een ghecierde ende oock bloote ende effene wijze gebruycken moghen, soo wel inde ghemeene als inde private wercken.

Nu volgt de afbeeldinghe vande Modonaturen van 't Capiteel, ende vande gieraeden vande Corintische Order, geteeckent met hare Modulen ende portien.

Vande Modonaturen der Orders in 't generael, van hare beste gereguleerde manieren, insgelijcks van hare leden, ende hoemen de Colommen verminderen sal. Cap. 30.

Lhoewel inde voorgaende Capittelen, waer in de manieren vande Orders, ende vande lichamen harer Pedestalen, met de Colommen en de Ornamenten zijn perfectelijck beschreven, oock insgelijcks de particuliere verdeelingen der deelen ende leden, ende andere daer toe behoorende dinghen, nochtans blijft noch overig te handelen vande manieren ende vormen der Modonaturen of Sacomen, welke eyghentlijck dese Orders toekomen, het welck voor sich selfs een treffelijcke, doch sware materie is om te handelen, ende welke de Moderni tot noch toe niet wel verstaen of ghehoont hebben, om die oorfaeck willen wy alle dese dinghen overlegghen, om tot sommigh excellent verstant te komen, om wel te begrijpen het ghene de Ouden ghemaeckt hebben.

Voor 't beginfel moetmen weten, dat dit woort Sacome is eyghentlijck alsoo veel als een forme of profilo, of oock een contrafegno, ende afteekeningh der deelen of leden van 't werck: gelijk als de Latijnisten *Sacoma* gheenoemt hebben, het Loot of Tongeken van de weeghschael. Ende Modono (ghelijck men te Roomen pleeght te segghen) is een woort komende van 't woort Modo of maniere, of als men segghen mocht van Modulo, ende schijnt ghenomen te zijn van 't woort Modello, ende dit kan ghenoech zijn: want wy willen hier niet subtielijck vande woorden disputeren, welke niet essentiael of van groote importantie zijn voor dese faculteyt.

De manieren vande Modonaturen of Sacomen zijn onder malkanderen heel verscheyden, indien wy hare specien of gheslachten onderfoecken willen: ende hierom gheschiet het principalijck, dat veel, welke gheen wetenschap hebben om eene maniere van de andere te verscheyden, alle dinghen voor goet aennemen, ende de selve gebruycken ghelijck als of het rariteyten of excellente dingen waren, overschaduwet of bedeckt met den naem van sommighe Autheuren, of houden de selve om die reden voor eenighe Antiquiteyt.

Daer zijn sommighe, welke om datse voor lief-hebbers van dese kunst van elck een moghen ghehouden worden, de maniere van *Vitruvius* grootelijcks prijfen: ende dencken evenwel niet, dat hy weynigh hier van ghesproken heeft, (ghelijck wy gheseydt hebben) oock de selve confuselijck ende sonder Order beschreven heeft: ick wil swijghen datse oock dwalen, of in de vermoeylijckheyt of rijckdom der selve, of in haer droogheyt ende magerheyt, gelijkmen fiet in die vande Toscanische, Dorifche ende Ionifche Order. 't Is waer dat hy aengaende de Generaliteyt suyver genoegh hier van ghesproken heeft, maer aengaende de particulariteyten vande leden, daer zijn heel weynigh dinghen in begrepen, alsoo wel van een als van de andere Orders: aenghesien dat alle dese leden in 't eynde krachteloos ende sonder alle forme zijn: de waerheyt van dese dinghen kan lichtelijck begrepen worden, indienmen de selfde verghelijcken ende teghenhouden wil, met de maniere vande oudste wercken, welke (ghelijck wy gefeyt hebben) voor sijne tijden zijn gemaect geworden, ende de anderen wijdt te boven gaen, ende daerom billijck zijn geprefen ende met wonder aengesien worden.

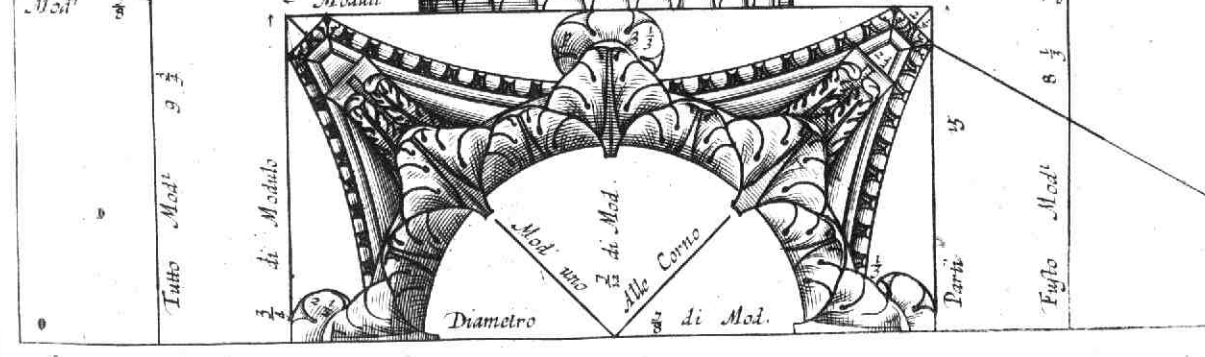
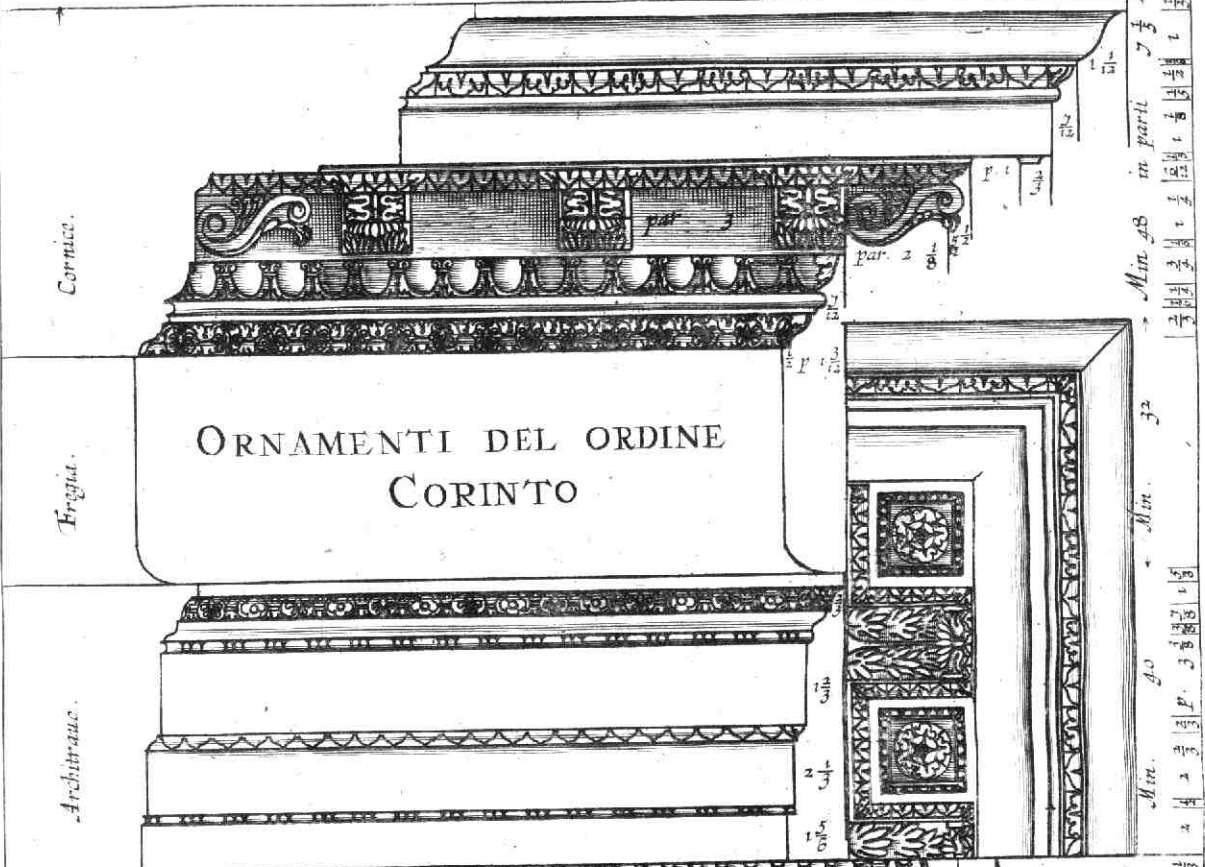
Aengaende de Alberti ende Serlio met den anderen van die soorte, welke van dese propoosten

Cornice

Fregia

Architrave

ORNAMENTI DEL ORDINE CORINTO

Min. 48 in parti 7 1/2
 Min. 40 in parti 32
 Min. 6 1/2 in parti 3 1/2
 Min. 6 1/2 in parti 3 1/2
 Min. 8 1/2 in parti 15
 Min. 12 in parti 15

Tutto Mod. 9 1/2
 1/2 di Modulo
 Mod.

Modulo uno et un felleto
 Moduli
 Diametro
 1/2 di Mod.
 Alle Cornice
 di Mod.
 Pariti
 Fugto Mod. 8 1/2

gheschreven hebben, soo hebben de selve insghelijcks slecht ghenoech hier in gebefogneert, ende in een arme ende swacke maniere, over sulcks zijn oock haerlyder leden droogh ende besnoeyt, om niet herder daer van te sprecken van dese luyden, aenghesien datse de oude tijden naer zijn ghevolght, doch magh met reden geseydt worden, datse dese professie grootelijcks besmet hebben. Gelijck als in 't teghendeel *Vignola*, *Sansovius*, ende principelijck *Palladius* met sommighe andere hier in veel nuttigheden ghebracht hebben, wantse hebben veel andere maniere opgebracht ende aenden dagh gegeven, welcke den Ouden ghelijck zijn; alle dese dinghen hebben wy daerom verhaelt, om de lief-hebbers te waerschouwen datse haer verhoeden in leelijcke ende montreufe dinghen niet te vallen.

Cap. 10. Soo dan, aenghesien dat de Orders ende Ornamenten van soo groote importantie zijn (ghelijck wy gheseydt hebben) daerom moeten hare formen met dertele ende schoone manieren gedefigneert worden, ende insghelijcks hare Modonaturen moeten met goet verstant Theoreticalijcker wijze voorghefelt worden, door excellente ende wel gheoeffende Meesters; om dat al de gratie ende schoonte van 't werck hier af dependeert. Eyndelijck moetense ghemaect worden van verstandighe ende kunst-rijcke meesters: also dat goede verkiefinge vande Meesters veel hier in vermagh, om het werck tot zijn perfectie, soo veel mooghelijck is, te brengen, soo veel de geslachte van 't werck, 't zy publijck of privaet vereyscht, ende de qualiteyten vande materyen verdragen mogen.

Wy prijse in alle manieren dat de Bouw-meesters sich wel beneertighen inde ondersoekinghe ende maeckinghe der Sacomen van alle deelen der Orders: oock dat hy de selve op 't vlijtighste met proportien ende gratie af-teeckene als moghelijck is te doen, onaenghesien dat sy wel weten dat al de andere Meesters met al haer kunst soo goedt niet maecken sullen. Want daer by sal elck een opghetiert worden als met een Spooore, alle dingh op 't beste ende vlijtighste te maecken; principelijck als hen-luyden haer moeyte ende vlijt naer behooren betaelt wordt: ende ick twijfel geensins, dat door 't exempel van een eenighe raere ende singuliere forme (om soo te spreken) de Meesters welcke soodanighe wercken opghedraghen zijn, oorfaeck nemen sullen, om vlijt aen te wenden, soo datse dickmalen meer doen sullen als men van haer gheloof of begeert heeft, want de oeffeninghe is een meester van alle dinghen.

Cap. 1. ende
10.

Voor 't eerst segghen wy, dat de manieren der Sacomen in 't getal juyft soo veel zijn moeten als de Orders, namelijk vijf, ende niet meer, ghelijck wy in 't breede ghehoont hebben. Ende ghelijck als de Modello een seecker bewijs is van de eyghen forme, welcke (naer de intentie vande Bouw-meesters,) van een werck zijn moet: soo dat de proportie van dit, met 't andere over een komen; soo insghelijcks de Sacomen zijn de ware ontwerpinghe of afbeeldinghe vande particuliere formen der deelen ende leden van dat selfde werck; daerom behoort boven alle dinghen grooter vlijdt hier aenghewent te worden.

Cap. 1 4.

Nu willen wy spreken van de over een komfte, welcke de deelen ende haren leden inde Sacomen hebben moeten, welcke een gestadige over een stemminghe is tusschen malkander, ten aensien so van 't generael als van hare soorten, ende hier van hebben wy in hare eyghen plaetsen ghenoech gesproken. De Sacomen vereyschen proportie in 't universael van 't werck ende in 't generael van de eyghen Order, ende dat hare deelen met malkander over een komen. De proportie is een qualiteyt meer particulier als de over een komfte, welcke eyghentlijck te sprecken een Analogia of vergelijckinghe is van twee dinghen, sy zijn ghelijck of onghelijck: daer van komt het dat de proportien niet lichtelijck van elck een konnen verstaen worden, aenghesien datse eygentlijck staen inde over een komfte der deelen, ende inde proprieteyt ende forme van hare bequamelijcke leden. Daerom is het nootfaeckelijck voor de gene welcke dit willen te werck stellen datse inde Mathematicus gestudeert hebben, want dese leert haer de proportien, oock hoemen de proportionaliteyt der ghetalen ende linien nemen sal, ghelijck wy oock elders in 't breede ghehoont hebben.

Lib. 1. cap.
10.

Maer om weder te komen tot de Sacomen, als dese in duystere plaetsen moeten ghefelt worden, ende welcke wijt van 't ooghe afftaen; dan behooren de deelen ende leden robuust te zijn, ende van witte materie: ende alsoe in enghe plaetse moeten komen, alwaerse van beneden naer boven toe moeten aenghesien worden, dan is het noodigh dat de vlacke dinghen wat vergrootet worden, als daer zijn de Giocciolatojo ende dierghelijcke, ende men moet dan andere seeckere leden weynigh Agetto geven; daerom verliesen de Basamenten wat in foodanighen plaetsen van hare eygen hooghte; gelijck als in 't Contrari de Cornici met hare Sporti winnen; Maer alle dese deelen of leden in vrye wijtende ende klare plaetsen staende, dan behoorense met hare behoerlijcke ende bequamelijcke proportien ghemaect te worden, sonder eenighe alteratie. Ende eyndelijck als men de Sacomen van boven naer beneden aensiet, dan worden alle Basamenten niet alleen van deel tot deel ghiesien; maer sy winnen oock boven hare eygene hooghte ende forme, daerom siet men oogen-schijnlijck, dat men hier in met grooten verstante procederen moet.

Behalven dat is oock wel te mercken, dat de Sacomen vande groote lichamen of deelen, oock groote leden vereyschen, ende de middel-matighe vereyschen middel-matighe, soo insghelijcks vereyschen de kleyne Sacomen alle dese kleyne dinghen, daerom is het wel te lijden dat men se wat vermeerdere; om datse niet al te kleyn worden, ende de Fabriek niet min verstellen, als een ghedierte soo groot van lichaem ende kleyne voeten heeft, of aen welck eenigh lidt ontbrack, aengaende de proportie

proportie ende schoonte, 't zy inde ooghen, ooren, of andere leden. Welcke dingen fommighe niet wel gheobferveert hebben, welcke van defe materie gefchreven hebben, als hebbende voortgebracht fommighe deelen of leden welcke voor 't werck onbequaem, alfoo datfe de wanfchapene ghedierten gelijk zijn geworden.

In alle Sacomen, hoe kleyn datfe oock moghen zijn, daer fal niet vande principale leden ontbrecken, als daer zijn de Golen, Giocciolatojo inde Cornice, de Plinten, de Toren inde Bafen, ende de andere, want dit zijn effentiale leden, als Ooghen, Mont, Neus ende Ooren aen 't hooft van een gedierde, welcke indienfe de felve niet en hebben, dan foudenfe voor monfteren der naturen aenghefien ende ghehouden worden. Ende foo wierde dit voor een monfter inde kunfte gehouden; ende alhoewel de veeligheyt van leden inde deelen der Sacomen, maecten datfe dinghen grooter fchijnen, ghelijckmen fiet dat de ghecanalleerde Colommen grooter fchijnen dan de effene, nochtans behooren wy inde eene ende de andere met reden te gaen.

Maer om weder te keeren tot de maniere van de Sacomen, 't is feecker dat de tedere ende delicate maken de wercken oock groots ende fchoon, ende foo ghelijck de maniere, welcke al te robuft ende opgeblafen zijn, maecten de wercken oncierlijck, bot, ende fonder formen; foo daer en teghen de teere ende fchrandere manieren, maecten de wercken fwack ende droogh, foo dat de Marbel ende alle andere fteenen fchijnen droogh ende fwack hout te zijn.

Wy fullen oock dit verhalen ('t welck verhalens weerdigh is) dat de Sacomen van de principale deelen der Orders alle de leden hebben konnen, welcke hier vereyft worden, maer als men Ornamenten tuffchen defe Orders maecten wil, als die van Venfteren, Poorten, Tabernakelen ende dierghelijcken, dan zijnfe niet alfoo bequaem, want alsdan komenfe met de principale Orders niet fo wel over een; ende oock om dat het niet billijck is, dat een dingh dat yets begrijpt, ghelijck fy met dat, 't welck daer in begrepen is, of dat de accessorie of by-vallige dingen, ende welcke van andere dependeren, den felven ghelijck zijn; wy sien oock in de eygen uyt-komft felve, dat veel leden in een kleyn werck niet wel en ftaen.

Veel meenen dat de Sacomen conformelijck ghemaect zijnde naer de ontwerpinghe, behooren fonder eenigh ander dingh, de felve effecten in 't werck te hebben, 't welckfe bethoonen inde ontwerpinge; jae fy verwonderen haer niet weynigh, als dit foo niet te pas komt, maer fy bedriegen fich selfs, niet verftaende de redenen. Daerom moetmen weten, dat de ontwerpinge der superficiale bloote linien, bewijfen noyt de dinghen, welcke het werck veel altereren konnen; 't welck fy alfoewel doen fouden indienfe met goet verftant inde proſpective ghetrocken wierden, ghelijck wy dickmalen bethoont hebben, ende wel kan verftaen worden, indienmenfe door de Modellen, of 't werck felve defignieren wil.

Ende aenghefien de ghene welcke de Antiquiteyten op de Kaerten of Afbeeldingen alleen ftudeeren, fonder de wercken selfs te befien, verkrijghen weynigh profijt daer van; om dat de kleyne of groote hooghte, de groote of kleyne diftantie, ende de naderheydt van de plaetfe waer het gebouw aenftaet, oock de kleyne of groote Agetti; ende veel andere dinghen meer konnen een ander fchijn van fich geven, als de ontwerpinghe aen haer ooghen reprefenteert. 't Welck heel wel te mercken is inde betrachttinghe der inventien, ende oock meer, als men de Sacomen met der daet felver maken wil, aenghefien (ghelijck wy cen weynigh te voor ghefeyt hebben) dat dit de feeckerheydt ende het werck is van 't werck selfs, uyt welck de perfectie of imperfectie van 't geheele gebouw ſpruyt.

Hier moghen veel-licht de lief-hebbers wenfchen dat wy haer in 't particulier verklaren fouden, welcke naer onfer meyninghe de fchoonſte ende lof-waerdighe manieren zijn, ende welcke boven al binnen Roomen ende elders zijn gebruyckt geworden, welcke wy niet loochenen konnen dat wijfe niet met ooghen ghefien ende met alle vlijt gheobferveert hebben; maer wy willen hier daer van niet oordeelen; want dit moghte een ftoutigheyt fchijnen, principalijck voor de gene welcke met vooroordeel ende affectien inghenomen zijn, ende hebben meer behagen in d'een manier dan in d'andere.

Daerom fal dit voor prefent ghenoech zijn, dat die manieren van Sacomen prijffens ende gebruyckens waerdigh zijn, welcke dertel ende galiaert zijn, ende hebben een sekere gratie in fich, de welcke voor 't meefte deel in foodanighen gebouwen gevonden worden, welcke ontrent de laetſte tijdt van de Romeynſche republijck ghemaect zijn, ende welcke daer nae ghevolght zijn tot de tijden in welke de çierlijckheydt van de grootſte Keyfers gefloreert heeft, welke in Griekenlant, in Afia ende in andere Koninckrijcken ende Provintien zijn overgegaen, de felve beoorloght, ende van daer alle rariteyten ende wonder-fchoone wercken naer Roomen ghebracht hebben, ende om hare luften ende begeerlijckheyte verfadighen, daer toe fy alle goede geleghentheyte ende overvloet van dinghen ghehadt hebben, hebben fy alle de raerſte ende koſtelijckſte of çierlijckſte gebouwen ende wercken, hare meefters doen imiteren.

Nu aengaende de materien, foo moetmen mercken dat de Cornicen ende andere deelen van de Orders alſe in Marbel of andere witte ende bloote ſteenen ghemaect worden, dan konnenfe met heele delicate leden ghemaect worden, ende daer zijn dan fommighe ſnijdt-wercken bequaem, naer dat de qualiteyt van 't werck, 't zy publijck of privaet het verdraghen mach. Men fiet ooghenſchijnlijck, dat de Ouden noyt ghecanalleerde Colommen ghemaect hebben, in ghelijcks oock de Cornicen ende andere deelen inde Graniti, veel min in de ghemengde ſteenen van verſcheyden

couleuren, Want seeckerlijck, alhoewelfe met dese lieffelijckheyt ende verfcheydenheyt van couleuren veel fchoonheyt bethoonen; nochtans fchijnense in 't eynde mottich ende gelijk ghespleten van den over-dwars-gaende glanffen, welcke nu klaer en helder, ende dan oock dayfter fchijnen. In fulcker voeghen, dat fulcke steenen met verfcheyden couleuren bequaem zijn voor effene ende bloote dinghen, maer niet voor delicate, ende welcke men met fnyjdt-wercken of anders dierghelijck maken wil.

Wy prijfen in alle maniere, dat de Cornicen en̄ andere dinghen van wat foorten fy zijn mogen, vande Orders of vande andere deelen vande Orders, tot malkander gevoeght worden in fulcker manieren dat in hare hooghten elck een voor fich selfs van een stuck van steen gemaeckt worden, want fo fullen fy stercker ende seeckerder sijn, ende oock bequaem de lasten te verdragen, niet ghelijck veel andere, welcke de selve in fommighe deelen mangelachtigh of quaet gheproportioneert van leden ghemaeckt hebben, (indienfe de qualiteyt vande materie hebben volgen willen, ja men behoortfe in fulcken geval liever van meerder stucken te maken, vlijtigh aen malkander gevoeght, ende diergelijke dinghen, want foo worden hare proportien ende formen onderhouden, welck dingh de Ouden dickmalen gepractifeert hebben, ghelijck uyt haer wercken fchijnt, niet alleen inde Cornicen, maer oock inde Basen ende Capiteelen.

De fnyjdt-wercken, voor foo veel als wy gheobferveert hebben inde treffelijke wercken der Ouden, meeftendeel ingefneden zijnde, komen sonderlijck wel te pas in de witte ende fijne Marbel, om dat foodanighe materie heel dertel ende delicaet is, behalven datfe oock inde witheyt wel mogen ghesien worden, daerom prijfen wy de Marbel ende alle andere foorten van steenen welcke van subtiyl greyn zijn, 't sy hart of dertel, ende de witte meer dan de andere, men behoort oock noyt fnydinghen te maecten inde steenen, welcke verfcheyden couleuren hebben, want het is klaer dat foodanighe verfcheydenheyt groote confusie in 't werck veroorfaect.

Ende om oock wat vande leden te sprecken, wy sien dat de Ouden alle foorten van Basamenten, Cimacien van Pedestalen ende Basen, veel verciert hebben met Tafelen, Thooren, Astragalen, ende fimpele ende dubbelde Cavetten, welcke onderdruckt zijnde vande swaerte van hare Pedestalen, en de Colommen fchijnen als offe klieven wouden. Daer nac hebbense groote menichte van verfcheyden Capitelen ghemaeckt, welcke lustigh verciert zijn gheweest, met dubbelde bladeren ende bloemen, Caulicoli, Vitticij, Voluten, Tondijnen, Vovolen, ende veel verfcheyden formen van vierkantighe Abaci, ende uytghehouden, ende diergelijke dinghen, welcke natuurlijck zijn, ende vermeerden de fchoonheyt van 't werck.

Inghelijcks inde Architraven ende Cornicen (der Imposten ende andere deelen der Archen te verfwijgen) behalven de rechte Golen, ende de ghekromde met de Giocciolatojen, Vovolen, Dentellen, ende andere dierghelijke leden, daer hebbense byghevoeght de Cimacien, met Modiglionen met bladeren verciert, of Cartellinen of Voghelkens, ende veel andere dinghen, welcke de nature in fommighe dinghen volghen, of welcke door konft soude konnen ghemaeckt worden.

Ende eyndelijck in 't Fregio hebben fy alle fchoone inventien ghestelt diefe hebben konnen bedencken, met Triglifen, ende Metophen met offen-hoofden verciert, of met Schuttelen, of ghelijcke dinghen, welcke het ghetal bethoonen, of de oorfaeck waerom de selfde offeranden gheschiet zijn, somtijden hebbense oock de instrumenten ghesneden, namelijk de drie-voctighe potten, de Hamers, de Azijn-vaeten, de Messen, de Schuttelen, Rook-vaeten, ende Kandelaers, ende elders hebbense, ghelijck *Plinius* betuyght, de stock van *Mercurius* ghemaeckt met Slanghen omcinghelt sonder Kammen, het welck vrede bethoont heeft, oock de stralen ende pijlen van *Jupiter* aen malkander gebonden, inghelijcks Tropheen, inghelijcx Mascaraden, Beeldekens, Gedierten ende verfcheyden om-loopingen van bloemen.

So sien wy dan datfe in alle niet achter gelaten hebben, watfe meynden fchoon te zijn, settende alrijt fulcke verfcheydenheyt van fnyjdt-wercken daer en tuffchen, fo fchoon tot malkander gevoeght, ende in bequame plaetsen verdeelt, met goedt oordeel ende verstant, 't welck fy al ghedaen hebben, alleen de deelen der Orders te verciere.

Ende om dat wy niet waerdighs achter laten, welck de lief-hebbers nae verlanghen mochten, foo segghen wy, dat de Ouden boven de nu verhaelde dinghen meerder ende met grooter vlijt verciert hebben de Vasi of Vas, de drie-voeten, Tafelen, Kandelaers, Urnen of doot-potten, de Vaesen of Fonten daer in men het heyligh water pleeght te storten, ende noch veel andere, ende verfcheyden dinghen, ghelijck binnen Roomen ende elders te sien is, welcke wy oock naer occasie volgen mogen; maer men fiet in al de verhaelde dinghen klaerlijck ('t welck wy hier principelijck verthoonen, ende op 't welck wel moet ghelet worden) of moet voor 't minst daer voor gehouden worden, dat beneden aen dierghelijke delicate dinghen wat robuſtheydt zijn moet, 't welck ghelijck de beenen in de gedierten, ende het hout inde planten de op-leggende swaerte regeeren ende dragen.

Daer van fchijnt het, dat de andere dinghen daer by ghevoeght ende boven op gheset zijn, maer alleen voor Ornament, ghelijck de bloemen, bladeren ende vruchten op de boomen, ende de luweelen ende Borduren op de kleederen; welcke cieraeden allencxkens ende met goedt verstant behooren verdeelt te worden, naer dat het de robuſten of dertelheydt van de Order vereyſcht of lyden mach; ende hier in hebben de Ouden de nature ghevolght, welcke oock inde gheringhſte dinghen pleeght

pleeght te letten op de profijt, bequaemheyt ende schoonheyt inſghelijcks, ende maect alle dingen ſoo datſe een over een komte met malkander hebben, ſonder eenigh over-tolligheyt of monſtreuſteyt, het zy dan by gheval.

Ende ghelijck als de naturen onder alle ghedierten haer ſelfs ſonderlijk bethoont heeft inde Fabrijk vande menſche, wiens conſtitutie de lchoonſte hermonie ende proportie begrijpt, diemen inde werelt vinden magh, alſoo wel in ſijn geheel als inde particuliere deelen of leden: ſo behoort inſghelijcx een Bouw-meester ſich te beneerſtigen, dat al 't corpus, deelen ende leden van 't gebouw heel proportioneerlijk ſtaen, met de Sacomen, alſooewel in 't geheel als in alle particulieren; ſoo dat de verſtandighe aenſenders, ende alle andere haer ghenoeghen daer in hebben.

Naest dit moet oock ghemerckt worden, dat de groote ende principale leden juyſt gheſet worden waer de grootſte Sporti ende uyt-ſteekinghe naer buyten zijn, ende waer de grootſte perijckel is van weer of aenſmettinghen, 't welck de Ouden oock ſelfs heel wel gheobſerveert hebben, niet alleen inde Baſamenten der Pedestalen ende Baſen der Cornicen, ende dierghelijcke dinghen, welck wy van onderen ſien; maer oock inde Cimacien der Pedestalen, Impoſten der Archen, Capitelen, Architraven ende Cornicen, welke al deelen zijn wiens leden naer beneden ſien, ende moeten daerom wat laegher ſtaen, ghelijck de andere leden wat hoogher ſtaen.

Om dat wy ons hier boven voor behouden hebben, hier in die plaetſe te ſpreecken vande verminderinghen der Fuſten of Schachten der Colommen ende Pilaſtren, daerom willen wy ſulcx nu bethoonen dat ſulcks proportioneerlijk ende gratieufelijck geſchieden kan, de Griecken hebben ſulcx *Entaſis* ghenoemt, ende *Vitruvius Adjectio*, de Moderne noemen het gheſwollenis: om dat het veel gratie bethoont, als de Fuſti haer in 't midden wat vergrooten, naer de ghelijckenisſe vande lichamen der gedierten, alſe wat ſwaers draghen. Dese verkleyningh kan in verſcheyden manieren gheſchieden, wy, achterlatende de andere, willen twee voor den dagh brengen van onſe inventie, welke van malkanderen verſcheyden, heel Theoricael ende evenwel niet ſwaer zijn; daer nae noch een ander meer practicael dan theoricael, welke al in alle Orders kan geapliceert worden.

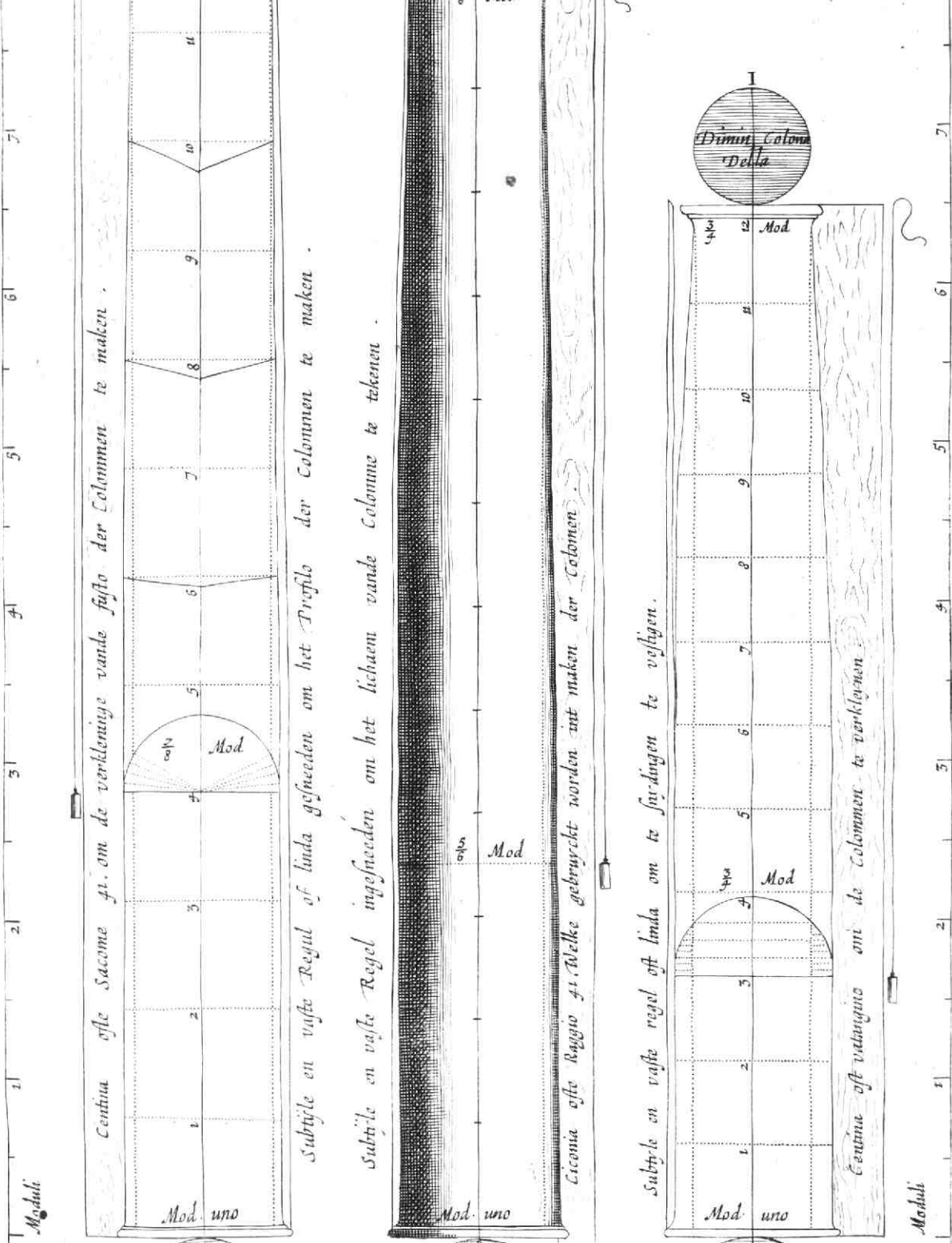
Cap. 6. ^{11.}
Lib. 3. cap. 2

Voor 't eerſt behoortmen de lenghte ende de breedte van de groote vande Fuſti der Colonna, welke verkleynt moet worden op een vlacke ende ghelijcke plaetſe af-gheteekent te worden, door welke midde daer nae een linie heel over moet ghetrocken worden, welke men *affe of centro* der Colonna noemen magh; daer nae moet de lenghte vande Fuſt altijd in 12 ghelijcke deelen verdeelt worden, ende dese diviſien of verdeelinghen moeten naer 't ſquadro of mate met de *Aſſe* ghetrocken worden, van welke deelen (hier moetmen wel op letten) de Toſcaniſche Colommen 3 gelaten worden, ontrent de voeten recht over tegen 't Loot, 't welck het vierde-deel zijn ſal: voor de Ioniſche 3 ende een half 't welck $\frac{7}{2}$ zijn, voor de Corintiſche 4, 't welck tot een derden-deel komt; de Dorisſche ende Romeynſche worden dan tuſſchen dese proportien meer of min ghemaect ('t welck al de Moderne niet gheobſerveert hebben.) Waer de ſnijdinghe of kruyſſinghe is in de *Aſſe*: van de deelen welke naer 't Loot overigh blijven, daer moet een half cirkel gemaect worden naer boven toe, van ſoo grooten Diameter als de grootenis vande Fuſto is, de reſt van daer naer boven zijnde 9 deelen, gaet al vernauwende of verkleynde.

Ende om dit in de hooghte vande Fuſto te maecten, op d'ene ende de andere zijden, aende voet van 't Liſtello beneden aende Tondino, daer moet gheteeckent worden hoe veelse naer binnen moet ghetrocken worden; namelijk 4 voor de Toſcaniſche, 5 voor de Dorisſche, 6 voor de Ionisſche, 7 voor de Romeynſche, ende 8 voor de Corintiſche, maer wy ſpreken hier vande Toſcaniſche. Dese voor-gheteekende termini, moeten naer onderen getrocken worden voor de Fuſto van boven naer beneden, even ghelijck afſtaende vande *Aſſe*, ende waerſe aenraecken, daer moet de cirkel verdeelt zijn, ende de portie ontrent de Archo in 9 deelen juyſt ſoo veel als in de Fuſto overigh ghebleven zijn, maer de Arca noyt (ghelijck *Fr. Sanefe* voor Serlio ghedaen heeft) want ſoo worden de Colommen te veel verkleynt naer boven toe, dan worden Parallel linien naer de diameter ghetrocken, tot datſe de cirkel aenraecken; daer nae wort de lenghte deser linien ghenomen ende van handt tot handt naer de 9 verdeelinghen vande Fuſto ghebracht; aen hare hoofden of eynden moeten kleyne ſpijckerkens gheveſticht worden op de eene ende op de andere zijde, welke termini of eynden zijn ſullen van de retiratie, ghelijck inde eerſte ontwerpinge te ſien is.

De andere maniere is dit, merckende wat wy gheſeyt hebben, ende de plaetſe waer de linien vande retiratie de cirkel aenraecken, gheteeckent zijnde, ende de portie vande Archo ontrent de diameter naer boven in 8 ghelijcke deelen verdeelt zijnde; ghelijck inde Fuſte vande Corintiſche Order ghemaect wort; dan moeten van dese punten 8 halve diameters naer het centro vande Arco ghetrocken worden, ende de diſtantien of Baſen der Trianglen worden met een paſſer van teeken tot teeken wegh-ghenomen, geſtadigh naer 't maect vande Diameter naer boven toe, ende ſoo wordenſe dan aende *Aſſe* of middele linie ghebracht; namelijk de groote van 't Liſtello van 't hooghte der Colonna naer beneden, ende ſoo moet inſghelijcks inde andere 7 geſchieden. Daer nae wort mede de ſelfde uyt-treckinghe vande paſſer, waer mede de middelſte cirkel van dese 8 punten inde *Aſſe* gheteeckent ghemaect is gheworden, een kruyſſinghe ghemaect op de linie der verdeelingen van 't Fuſto ende de *Aſſe*: Soo ſullen dan alſoo veel Diagonale linien daer van komen, welke die vande halve Diameters vande Archo heel ghelijck zijn, ende daer moeten inſghelijcx by elke kruyſſinghe

DIM. DEL LA COLONNA IONICA

Centina o ste Sacame p. om de verkleynge vande fusto der Colommen te maken.

Subtyle en vaste Regel of linda gesneden om het Profilo der Colommen te maken.

Subtyle en vaste Regel ingesneden om het lichaem vande Colonne te tekenen.

Colonna o ste Raggio p. Welke gebruyckt worden int maken der Colonnen.

Subtyle en vaste regel oft linda om te sijnlingen te vestigen.

Centina oft vatingo om de Colommen te verkleynen.

COLONNA

CORINTO

COLO

CORINTOS

Graf della Colonna

Graf della Colonna

Graf della Colonna

Spijckerskomen, welcke de termini of puncten bethoonen, d'een meer naer binnen gaende dan de andere, met welcke de linie der verkleyningh op d'eene ende de andere zijde ghemaect wort, ghelijck ghesien wort in 't profilo der Corintische Colonna; ende om confusie te vermijden zijn dese; (indien niet alle) met 13 halve Diameteren geteekent.

Daer nae wort eene langhe reghel ghemaect voor 't minst alsoo langh als de Fusto van de Colommen van redelijcker breedte, doch niet te groot, maer allencxkens verkleynende tot boven toe; ghelijck de Toscanische of Ionische of Corintische Fusto, om beter gheboghen ende gehandelt te konnen worden, ende langhs de buytenste breedte inde snijdinghe geset, ende dese niet vermindere moet vast gehouden worden, de reste boven dit derde of vierde deel moet naer de Stiletti of Spijckerkens toe gaen, bevestigende de selfde insghelijcx met alsoo veel Stiletti teghen den eersten over, ende in 't overighe moet het heel vry blijven. Daer nae binnen de selve (maer niet aen de handt gelijk veel doen) alsoo wel in dese als inde Toscanische, ende andere wort een linie ghetekent, welcke schoon ende delicaet staen sal: soo dat het de Fusto der Colommen een gheheele schoone gedaente gheeft, gelijkmen oock inde eerste ende derde profilo siet.

Met een van dese twee manieren pleghen wy de Sacomen of Centinen (ghelijckmen tot Roomen seydt) in wercken van importantie te maecten, welcke twee sekere ende lichte wegen zijn, ende van al de andere versheyden; ende soo veel wy gheobserveert hebben kanmen oock gheloooven, dat de Ouden de verminderinghen harer Colommen op die wijse ghemaect hebben; aenghesien datse veel sienlijcker ende aenneemlijcker voor 't ooghe zijn, dan die welcke de Moderne maken.

Van dat wy tot nu toe geseydt hebben, kanmen noch een andere lichten ende rechten wegh leeren de Fusti te verkleynen, set de gheseyde linea of lista in 't Taglio of snijdinghe ende bevestightse wel de portie der $\frac{3}{4}$ deelen, welcke inde Ionische niet vermindert worden, het overighe vande $\frac{8}{12}$ vande Lista selfs, welcke naer boven toe vry blijft, sal met de handt naer binnen geboghen worden; tot datse de hoochste punct vande Restrematie of verkleyninge aenraect, ende soo sal het eene kunstelijcke wat ghekromde linie worden, welcke van binnen ghesegneert zijnde, kan in een seecker maniere dienen voor de verkleyninghe der Colommen, ghelijck inde andere profilo te sien is.

Maer om datse veel sal lijden moeten van wegen de Lista, welcke te veel of te weynigh groot is, of te nerveus ende ontractabel of onmanierlijck, of om datse naer boven ghetrocken ende onbestandigh wort, daerom prijfen wy de wyse der Modernen niet, om de Colommen van kostelijcker materie niet in perijckel te brenghen, alhoewelfe voor Schilders ende dierghelijcke, welcke de lichtigheyt beminnen wel dienen konnen, behalven dat hare wercken oock van soo grooter importantie niet en zijn, ende om datse somtijts sulcke verkleyningh maken konnen met een draet in een couleur ghedoopt, ende treckende dan de selve naer buyten, soo dat het eene ghekromde linie wort.

Dese Sacomen, welcke onse meesters plegen Valanginen of Centijnen te noemen, zijn dienstigh voor de Steen-houwers, Metselaers, Timmerluyden ende andere, welcke inde Fabriicken wercken. Hare breedte sal niet min dan 4 noch meer dan 3 vande grootnisse vande Fusti zijn, ende naer 't Loot ghetrocken, sy behooren van Gentil-hout te zijn, soo datse niet en veranderen, ende voor accidenten beschermt worden, als windt, reghen ende dierghelijcke.

Nu volght de ontwerpinghe vande diminutie der Fusten der Toscanischen, Ionischen ende Corintische Colommen met hare Moduli inde vanden gheteekent: insghelijcks de Sacomen of Valanginen ende der Listeri, insghelijcks de Cicogna mede, welcke de Steen-houwers ghebruycken om de Steenen daer door te suyveren ende te volmaecken.

Vande deelen der Orders ende proportien, ende formen harer leden ende Agetti, oock sny-wercken daer toe behoorende. Cap. 31.

DE deelen der Ornamenten zijn in ghedaente ende leden veel onder malkander versheyden, doch gaense meestendeel naer buyten op versheyden wijfen, om de dinghen die daer op vallen mogen af te keeren. Voor 't eerst zijn sommige deelen der Orders, welcke minder Sporto hebben als hare eygene hooghte is, ende dit mach wel geseyt worden vande Basamenten ende Cimacien der Pedestalen, oock vande Basen ende Capitelen der Colommen, de Imposten ende Archivolten, ende eyndelijck de Architraven ende dierghelijcke: ende dat gheschiedt om datse meerder sterckte hebben sullen, ende niet van 't ooghe wegh-nemen, als men naer boven siet. Maer de principale Cornicen hebben altijt op 't minst alsoo veel Sporto ende somtijds oock meer als hare hooghte is, ende dat gheschiedt om meerder gieraet wegghen, ende datse al de andere deelen bedecken mogen, die beneden haer zijn, naer de selfde Order gedisponeert, ende om datse voor 't oogh sullen schoonder schijnen; ende behalven dat soo zijn alle de voor verhaelde deelen van onghelijcke leden aen een ghevoeght, alsoowel in forme als oock in grootnis.

Maer om naerder tot de particuliere dinghen te komen, ende datmen hare oorfaken ende wercken wel verstaen moghen, soo segghen wy dat de Basamenten der Pedestalen, ende de Basen der Colommen, ende dierghelijcke deelen aen malkander ghevoeght zijn van leden, welcke heel rondt of deels

rondt ende deels krom of uytgheholt zijn: dit kan een generale regel zijn dat onder de Listellen ende Graderten gheen vierkantighe leden of deelen zijn, ende dit al hebben de Oude bouw-meesters gheobserveert, om datse van de onweeren of slaghen minder sullen beschedicht worden. Naer dit soo zijn de Cimacien, Imposten, Archivolten, Capitelen ende Architraven aen malkander ghevoeght van sommighe leden welke wat robuust ende vlack zijn, alsoo wel voor sterckte ende gratie, als oock datse 't ooghe naer boven toe niet benemen souden.

Maer de Cornicen zijn onder alle andere deelen van veel ende verscheyden leden aen forme ende grōotheidt aen malkander ghevoeght. De principale ende grootste zijn de Modiglionen van verscheyden formen, met den Giocciolo, opperste Golen, Dentellen, Vovolen, Golen, of onderste Cavetten, ende die welke kleynder zijn dan al de Cimacien der Giocciolo ende der Modiglionen, om vande Astragalen, Orlen, Gradetten ende Listellen te swijghen.

Alle welke dinghen wy vande nature selfs wel afnemen kunnen, want ghelijck als wy sien, sy heeft het buytenste vande Schouderen, Elbogen, Armen, Knien, Pedestalen, Vingheren, Neusen ende Ooren al rondt of rondtachtigh ghemaect, alsoo wel voor bequaemheyt als voor çieraet, ende de ongevallen te beter te vlieden ende te verdraghen. De Golen hebben hare namen ghekreghen vande Menschen Gola of Keel, de Cavetten ende Scotien hebben hare namen vande Schorfen van verscheyden vruchten, ende soo in ghelijcx kunnen wy in alle andere leden seecker naevolginghe van dingen vinden.

Daer nae zijn sommighe deelen of leden heel vlack als de Fregio, Fascien, Orlen, welke op Griecx Tenie ghenaemt worden (ghelijck *Varro* ende *Verus Flaccus* verhalen) welke van Wol ghemaect waren, ende verçierden de Vrouwen hare hoofden daer mede, ende soo zijn oock de Listelli: daer nae zijn sommighe vierkantigh als de Giocciolo, Dentellen ende Gradetten; andere zijn als Tafelen ende Plinten, ende soo zijn meesten deel de Abaci vande Capitelen. Daer zijn oock sommighe van deelen van cirkels, als de kromme Fregi, ende de Vovolen: sommighe van een half cirkel of meer als de Thori, Astragali of Tondino, sommighe andere zijn eensteels hol als de Scotien, Cimbien van beneden, ende boven aen de Capitelen der Colommen, ende in ghelijcx de Cavetti: ende eyndelijck sommighe zijn eensteels spitfigh, eensteels hol, als daer zijn alle de rechte ende kromme Golen, met de Cartellen ende Cartoccen, inde Serragli der Archen, ende Modiglionen des Corinthische Orders, ende dierghelijcken.

De leden welke men liet inde verhaelde Orders zijn of particulier, of eyghen, ende ghemeender voor 't een als 't ander deel, daer nae zijn sommighe bloot, of teer ende delicaet. De particuliere leden zijn de Scotien der Basen, de Fascien der Architraven, de rechte Golen, de Giocciolo, de Modiglioni, de Dentelli aende Cornicen: de gemeyne leden kunnen zijn de Orli, Thori, kromme Golen, Cavetten, Vovolen, Astragalletten, ende in ghelijcx de Gradetten, ende Listellen, welke ghelijck Kuffens onder aen dese leden komen. De alder Robuuste van al dese leden zijn de Plinten of Tafelen der Basen, de Fascien der Architraven, de Giocciolo, de Modiglioni vande Ionische Order, ende vande Romeynsche de Dentelli, ende dierghelijcken: Gelijck als alle de andere, welke wy een weynigh voor verhaelt hebben delicate deelen zijn, doch sommighe meer, sommighe min.

Om dat onse intentie is alle dinghen van importantie van dit faculteyt voor de lief-hebbers licht te maken: daerom willen wy, behalven 't ghene gheseydt is gheworden, sommighe regulen gheven, welke dienen kunnen om de Sporti der leden vande deelen der Orders te formeren, so dat elck een van middel-matigh verstant, vrucht magh verkrijgen van onse moeyten, ende de Modonaturen of Sacomen wel gheproportioneert ende schoon maecken kunnen, gelijk het de maniere van 't werck vereyfcht. Ende voor 't eerst so zijn de proportien ende schoonheden der leden inde Modonaturen, naer de gelijkenisse der leden, welke de voeten, handen, hoofd ende andere deelen van 't menschen lichaem aen malkander voeghen, want alhoewelfe alleens zijn ten aensien vande natuur, plaetse, ghetal ende materie, nochtans zijnse in schoonte, sterckheyt of swackheydt heel verscheyden, soo datse de aensinders veel beter behaghen.

Daerom segghen wy voor een generalen reghel, dat de leden vande deelen der robuuste Orders moeten oock hare Sporti stercker ende robuster hebben, namelijk met minder Agetti, ghelijck inde Toscanische Order: daer nae inde Dorische ende Ionische Order moeten se subtijlder zijn, ende eynlijck dese vande Romeynsche ende Corinthische Order moeten wat derteler zijn, alle welke dinghen wy inde Sacomen van onse 5 Orders gheobserveert hebben, soo inde Basamenten, Imposten ende Capitelen, als oock in al hare Corniciamenten, ende daer in hebben wy de nature ghevolght, welke de proportien der leden inde ghedierten soo wel ende gratieuselijck onderhoudet, jae oock inde vruchten ende andere gewassen.

De Sporti vande Giocciolo, als zijnde de principale deelen vande Cornicen, zijn grooter dan al de andere, indien men se rondom dubbelt van hare hooghte maect, dese van de Modiglioni zijn de helft meer dan hare Fronten, de rechte Golen, de Gradetten ende andere leden vereyfschen alsoo veel Sporto of een weynigh meer dan hare hooghte is. De Dentelli, Vovoli, gekromde Golen of Cimacien, de Cavetti, ende in ghelijcks de Golazze vande Imposten, ende andere gelijcke leden kunnen ontrent hebben. De Astragali, Tondini ende Thori moeten een weynigh meer Sporto hebben dan hare helft is: ghelijck als de Cimbien, welke ghelijck Lembi zijn onder ende boven aende Co-

lommen, ende de Scotien der Bafen hebben verscheydene Sporti: Maer de Orlo, Tetie, ende Listelli moeten heel weynigh Sporti hebben.

Eyndelijck de Sottobafen der Pedestalen ende Colommen, ende insghelijcks de Fascien der Architraven, ende andere dierghelijcke connen ontrent het thiende deel van hare hooghte voor Sporto hebben, ende alre Agetti van dese leden hebben sommighe volginghe der natuur, welke de menschen het haer gheeft dat voor 't voorhoofd uyt-steeckt, ende de wijnbraen boven de ooghen, de neuse staet boven de mondt, maer de kinne steeckt wijdt voor uyt, maeckende de keel, ende bedeckende den hals ende een deel vande borst, ende soo moeten wy insghelijcks van vele andere segghen, welke wy hier om verdriet te vermijden, achter-laten.

Ende aenghesien dat wy begheeren 't misbruyck van sommighe een-voudighe te weeren, welke ghelooven datmen de Modonaturen ende Sacomen wel maecken kan inde deelen der Orders ghepractiscert ende in 't werck ghestelt zijnde: ende ('t welck quader is) sy seggen valschelijck, dat het goet zy datmen se op die maniere maect, gelijk de Schilders de deelen ende leden der Schilderyen teekenen, soo dat door de onbestandigheyt van 't instrument, of haer onverstandt hare dinghen kreupel ende onghestadigh worden; daerom willen wy de lief-hebbers om beter verstands ende seeckerheydt der dinghen vermaent hebben, dat alle de Modonaturen of Sacomen, sy zijn van deelen of leden, of van de lichamen of corpus der Orders naer gheen ander reghel of wegh ghemaect moeten worden, sy moeten oock niet dencken datse de beste Theorica van dit door de passer of winckel-maet verkrijghen kunnen, welke instrumenten de Bouw-meesters ende Mathematicus heel wel weten te gebruycken.

Want ghelijck als een Geometer, welker voor sijn voornemen alle dingen eerstelijck in 't Abstracto sonder eenighe materie by sich selfs overdenckt, ende eyndelijck ghebruyckt hy dan eerst een van dese instrumenten, of eenigh dierghelijck dingh, om de formen, Figuren ende Mathematiscen Corporen voor den dagh ende inde oogen te brenghen. Soo insghelijcx een bouw-meester, als ende welck hier in met een Mathematicus heel wel over een komt, ende brenghet zijne dinghen realijcker wijse in 't werck, moeten insghelijcks dese twee treffelijcke instrumenten ghebruycken, om datmen wel segghen kan dat soodanighe makinghe der Sacomen, recht ende juyft is, ende ghelijck *Vitruvius* betuyght, vande Oude gepresen worden, ende oock om dat alle de verdeelingen der formen, sy zijn ghelijck, of grooter, of kleynder alse behooren te zijn, blijven altijd onder malkander vereenicht, juyft, ende gheproportioneert; alsoo datse veel gratie van sich geven inde plaetse waerse gestelt zijn.

Lib. 1. cap. 2
6.
Lib. 3. cap. 3.
Lib. 4. cap.
3. 7.
Lib. 5. cap.
10.

Alle vierkantighe of vlacke leden worden naer de maet ghemaect, ende insghelijcks met de Ry ofte Linie; ende de ghene welke wat spitlich, of hol, of verminckt zijn gheworden met een of twee portien vande passer ghemaect, ende op die maniere konnen alle leden vande deelen der Orders, met goede redenen ghemaect worden, ende hebben hare reale ende seeckere termini, ende daerom, ghelijck wy gheseydt hebben, moeten wy de abuyfen der ghenen welke alle Modonaturen op eene simpele practica maecken verwerpen, want dese zijn onseeckere ende bedrieghelijcke wegen.

Men moet wel mercken, dat alle rechte ende vlacke deelen, als daer zijn de Tafelen of Plinten der Bafen, de Abaken der Capitelen, ende dierghelijcken moeten voor een generalen reghel naer 't Listello ghemaect zijn, of moeten een weynigh naer beneden hanghen, dat de waters daer van afloopen, jae de vlacke dinghen, als Fascien ende dierghelijcken, behooren noyt ghemaect te worden dan naer onder toe hangende, of dat het bovenste allencxkens voor uyt steeckt: doch soo datse de reghel van *Vitruvius* ghegheven niet volghen, welke niet prijsens waerdigh is. Want het is een groot abuys datmen dese leden onder ende boven vierkantigh maect; soo datse van buyten naer beneden verkleynen of vergrooten: Want ghelijck als d'een ende de andere van 't ghesicht weghnemen, soo heeft oock de swaerte gheen sekere robuustheydt van onderen, daer in 't teghen-deel de gheene welke naer de hoeckmaet ghemaect zijn, konnen beter ghesien worden, ende staen met redenen d'ene boven de andere.

Lib. 3. cap. 3

Ende om dit propooft te besluyten, soo segghen wy ende houden voor seecker, dat daer geen deel of lidt is, welke de natuur of de kunste in sommighe dingen niet volghet, ende datse al behooren ghemaect te worden met een sekere forme ende Figure, welck dingh, gelijk wy gheseydt hebben, klaer schijnt, als voor exempel 's Menschen handt heeft 5 vingers, welke so onder malkander van lenghte ende grootheydt geproportioneert zijn, datse alle met hare hooghten eene circumferentie aenraken, als men een center in eenigh deel vande vlacke handt maken wil; ende 't welck noch meer is, als men in de Navel van 't Menschen lichaem een center maect, ende de arme wat naer boven verbreedt met de rechte ende slincker voet, soo salmen een perfect cirkel met het uysterste vande vingheren ende toonen aenraken; soo dan konnen wy thoonen, dat alle deelen van 't lichaem een groote over een komste ende proportien onder malkander hebben, 't sy inde ghelijckheydt of simpathia: of inde proportionaliteyt; ende soo veel magh hier genoegh zijn.

Lib. 1. cap.
22.

Nu willen wy verklaren in wat wercken ende in wat deelen der Orders de snijdt-wercken bequaem zijn, ende in wat materien de selfde best te pas komen. Ende aengaende 't eerste soo worden de selfde principelijck inde publijcke wercken vereyscht, maer principelijck in die Heylighen, als Tempelen ende dierghelijcke tot Godts eere gemaeckt: ende dan oock inde gebouwen der Princen, of Republijcken, ende dan oock inde gieraden der steden, ghelijck de Ouden gemaeckt hebben inde

triumphale Bogèn, Tempelen ende andere tot magnificentie gemaect. Aengaende de Orders, soo betamen de snijdt-wercken principalijck de meeste delicaten, als de Corintische ende Romeynsche, want dese beyde hebben hare Capitelen met bladeren verciert, Caulicoli ende Roofen, so datse niet wel sonder zijn konnen: sy zijn oock niet onbequemelijck voor de Ionische Order, ende somtijds oock een weynigh de Dorische, gelijk wy in hare Capittelen bethoont hebben.

Alle snijdt-wercken volghen eenighe dinghen inde natuur of imiteren de kunsten der Menschen doch soo accomodelijck, datse de gratie ende dertelheyt veel verciere: ende om van de robuste dinghen te beginnen, de Triglifen in 't Fregio vande Dorische Order imiteren de hoofden vande balcken der Palchi, welke de Ouden met was of andere dierghelijcke dinghen bedeckt hebben, (als *Vitruvius* betuyght) datse vande reghen onbeschadicht souden blijven, ende om die redenen hebbense oock in hare Fronten de Canalen of halve Canalen gemaect, ende onder aende Architraven teghen over hebbense Giocien of water-droppen ghemaect, sulcke als by nature daer van af vloeyen mochten: inde Spatij die tusschen de Triglifi blijven maecktense de bijlen, de Bacilli, Vafen ende Ossen hoofden met kranfen verciert om te betoonen de kostbaerheyt vande Offeranden, en de instrumenten welke sy daer by ghebruykten.

De Modiglioni imiteeren inghelijcx de hoofden der balcken vande Palchi, of Cantery, in verscheyden manieren bedeckt zijnde, particulierlijck inde Corintische Order komen de ghekromde Peper-huyfkens heel wel, verciert zijnde met Eycke bladeren of Olijf-bladeren, welke onder aende Modiglionen raecten of rondsom gaen: ende om meerder cieraets wille hebbense inde Soffitti, welke daer tusschen of onder zijn Roos-bladeren gestelt in verscheyden manieren. De Dentelli volgen de Asseretti of kleyne balcxkens, welke boven de grootste ghestelt zijn, daer uyt schijnt het (ghelijck *Vitruvius* verhaelt) dat de Dentelli inde Cornicen waer de Modiglioni zijn, niet behooren ingesnedden te worden, onaenghesien dat de Ouden (ghelijckmen siet) in 't grootste deel van hare Cornicen dat selfde ghedaen hebben, soo dat het ghebruyck hier in veel meer plaetse gehad heeft als de reden, 't welck wy geenfins volghen willen, maer wy prijfen in alle maniere de Cornicen vande Ronda ende andere welke dit abuys niet en hebben.

Inde Giocciolatojo der Cornicen, ende inghelijcx inde Collarini, ende Abachi der Capitelen worden water-droppen, lange ende ronde Sleck-huyfkens met graticuse Cannelaturen ingesnedden, ende dan worden onder dese dinghen roofen, bloemen, bloote of gheslagene bladeren verdeelt. De rechte Golen pleghen met Eycke bladeren verciert te worden, of van bladeren op een ander manier gheslaghen, wassende naer boven toe, sommighe waren boven ende beneden gebonden, ende met omgewonden wervels; andere waren ghemaect met delphinkens met bladeren ende andere dinghen daer en tusschen gheset. De kromme Goletten ende Cimacien verciere haer met Archetti of bloemen van Melegrani, andere met Rooskens, ende simpele of dubbelde bladeren, oock dickmalen met Helera of Klim-op-kruyt. Ende om niet denckwaerdighs achter te laten, de Afragaletti, welke men pleeght met snijdt-wercken te maecken inde Tondini, zijn ghelijck de water-droppen van tartar, welke door langhte vantijdt tot steenen verhardet zijn, andere zijn ingesnedden met bloemen van kleyne ende suyvre Melegranetten, als hayr-locken, ende dierghelijcke dinghen schoon ende lieflijck verdeelt.

Ende om tot de Fregi te komen, die van de Romeynsche ende Corintische Order, jae somtijden oock vande Ionische (ghelijck wy selver op *Sant Marcus* plaetse ghemaect hebben naer de Ionische Order,) konnen ingesnedden worden met omwindinghe van Eycke-bladeren, want dese manier van bladeren is schoon, met Caulicoletti ende Wijn-rancken, inde welke Roofen of bloemen wassen, ende dierghelijcke dinghen, somtijds worden Grijsen onder aen gheset, beweeghelijcke Kinderkens ende Dierkens welke spelen gaen, ende andere verscheydene dinghen. In welke Fregio oock Festoni komen, welke staen ghelijck als een hoope vruchten, bladeren ende bloemen van verscheyde soorten, ende welke de schoonste ende lieflijkste zijn inde nature om aen te sien; met malkanderen verbonden ende ingewickelt, dat het een lust aen te sien is, welke heel wel komen, indiens op de eene ende de andere zijde vast gemaect zijn, jae oock indiens elders geset worden, d'een achter de andere hanghende, ghelijckmen inde nieuw verhaelde Fabriicken siet, alle welke dinghen inde wercken der Ouden te sien zijn.

Ende aengaende de deelen der Orders, soo behooren altijd de opperste voor 't eerst met snijdt-wercken ghemaect te worden, als daer zijn de Cornicen, Fregi ende Architraven van de Ornamenten: ende dan de Colommen worden behalven de Canellaturen tamelijck inghesnedden inde Capitelen, de Imposten niet veel, de Archivolti wat meer dan de Serragli der Archi, ende dierghelijcke, de Cimacien, de Basamenten ende de Basen der Colommen worden min ingesnedden, als dinghen welke de vuyligheden, quade tijden, ende ongefallen 't meeste onderworpen zijn. Ende aengaende de leden, soo behooren de delicate voor 't eerst ingesnedden te worden, ende welke minst beschaadicht worden: maer de Orli, Cimbien, Listellen ende Gradetten noyt, want dese bedecken of ondertheyden 't eene lidt van 't ander. De inghesnedene deelen behooren ghemenght ende tusschen effene ende bloote deelen gheset te worden: daerom (ghelijck wy geseydt hebben) worden de Dentelli onder de Vovoli ende Archetti ende dierghelijcke dinghen niet ghepresen; maer daer behoort eene simpele ende bloote Fascie tusschen in ghemaect te worden; want anders maecken soo veel

fniijdt-wercken een confufie, maer gheen gieraet voor 't werck, ende zijn de ooggen der verftandigen niet aenghenaem.

Als daer dubbelde leden zijn, als de Thori inde Bafen, de gekeerde Golen, of Cimacien inde Cornicen, ende diergheelijcke dinghen; alhoewelfe van verfcheyden groote zijn, dan behooren de fniijdt-wercken verfcheyden te zijn, fommighe van een ende fommighe vande andere leden; want de verftroyde fniijdt-wercken zijn ghelijck de Iuweelen daer mede de Vrouwen haer verfieren, want fy ftellen fommighe in 't hayr, fommighe aende ooren, fommighe om den hals, welke dan tot de borft toe naer beneden hanghen, fommighe fettenfe om de handen, ende om armen ende aende zijden, fonder vermiffinghe of fettinge der felve op eenen hoop.

Ghelijckmen geenfins twijffelen moet, dat de Ouden hebben inde vierkantighe wercken veel vlijt aenghewent, foo wort oock ghemerckt datfe inde fniijdt-wercken een extraordinarie neerftigheydt ghebruyckt hebben, ende daerom is het behoorlijk voor ons dat wy om onfe fniijdt-wercken wel te maecken, veel dinghen der Ouden wel confideren ende by ons over-leggen, onder welke oock defe niet moeten achterghelaten worden. Voor 't eerft foo willen de fniijdt-wercken aenghenaem zijn voor 't ooghe, ende behooren daerom gratieufelijck gewonden te zijn; in ghelijcks hare Frappaturen daer door de deelkens van malkander onderfcheyden worden, behooren in bequame plaetfe ghefet te worden; ende dan datfe wat verheven zijn, alfoowel in 't gheheel als in hare deelkens, ende datfe inde gronden fuyver ftaen, datfe in een galiaerde maniere tot perfectie ghebracht zijn, foo datfe geeyndicht zijnde luftigh ende fuyverlijck ftaen. Ende dit wort al gheseydt ten aenfien van 't gheslacht van 't werck, welck veel of weynigh delicaet is, ende dan vande particuliere dinghen, 't fy Capiteelen, of Fregi, of Cornicen; ende 't voorts ten derde oock van de groote of kleyne diftantie van de plaetfe waer de fniijdt-wercken in ftaen moeten, ende laeftelijck vande qualiteyt vande materie, daer in de fniijdinghen gefchieden moeten, alle welke dinghen (ghelijck wy fien) de Ouden vlijtigh gheobferveert hebben. Ende foo veel mach ghenoech zijn.

Hoemen Theoreticalijck de deelen ende leden vande Corintifche Order behoort te formen, als daer zijn de Bafamenten ende Cimacien der Pedestalen, ende de Bafen der Colommen. Cap. 32.

Ndien wy het ghene wy ons elders te handelen voorghenomen hebben volmaken willen, foo fchijnt het heel nootfakelijck te zijn, de proportien welke de leden der Modonaturen vande deelen der Orders onder malkander behooren te hebben, te teeckenende ende in ghelijcks bethoonen, hoe fe wel ende regulierlijck met het quadro of de hoeck-mate ende de paffer, gheformeert konnen worden; ende in ghelijcx de wegh te openen, daer by men de kantighe of diagonale Intagli of infniijdinghen der Sacomen maecken fal (welcke hier Cartaboni ghenoecht zijn,) alle welke dinghen van heel grooter importantie zijn, om defe materie te volmaecken ende te eyndigen. Daerom, om de swaertfte difficulteyten aen een zijde te ftellen of wegh te nemen, willen wy vande deelen vande Corintifche Order fpreken; als zijnde de rijckfte in leden, ende voor 't eerft willen wy van hare hooghten fpreken, ende dan vande Agetti, op datfe gratieufelijck mogen gemaect worden.

Cap. 11.
Cap. 29.

De Corintifche Bafa (ghelijck wy elders gheseyt hebben) is een half Modulo hoogh, ende verdeelt fich in 6 deelen ende een derden-deel: welke in acht leden verdeelt worden, (gelijck gefeyt is als wy van dit Order fpraken) ende van boven te beginnen, de opperfte Thora is een deel, welke al de andere volghende reguleert; Het Afragaletto is een derde-deel, ende wort altijd vande Thoro verftaen: Het bovenfte Liftello, met zijne intaccature is $\frac{1}{2}$, de Scotie $\frac{1}{3}$, de onderfte Liftello $\frac{1}{4}$, de onderfte Afragalo $\frac{1}{5}$, de onderfte Thoro $\frac{1}{6}$, de plintus of Tafel in ghelijcx twee deelen, ende aldus zijn de 6 deelen ende $\frac{1}{3}$ verdeelt.

Al dese leden hebben (ghelijck wy fien) een over een komfte ende Correlatie met de bovenfte Thoro, ende zijn oock onder malkander gheproportioneert, want de Tafel of Plintus is tweemalen foo veel; de onderfte Thoro $\frac{1}{2}$, ende de Scotia $\frac{1}{3}$ vande opperfte Thoro, of de helft van d'onderfte, ende aldus fal het oock zijn met de andere leden, hoe kleyn de felfde oock moghen zijn. De voet vande Colonna heeft de Cimbria of het Tondino, 't welck de helft vande opperfte Thoro hoogh is, ende de Cimbria $\frac{1}{2}$, ende dit is foo veel de hooghten aengaet.

De principale Agetti, naer welke de andere alle gereguleert zijn, zijn dese vijf; de Cimbria ende Scotia hebben $\frac{1}{3}$ buyten aende voet vande Colonna, het opperfte Liftello vande Scotia $\frac{1}{4}$, de onderfte $\frac{1}{5}$, het onderfte Afragalo $\frac{1}{6}$, ende de onderfte Thoro $\frac{1}{7}$, ende raecht het uytterfte vande Tafel aen; ende alle dese Agetti zijn twee deelen, ende $\frac{1}{2}$ vande opperfte Thoro: of $\frac{1}{2}$ van 't Modulo (gelijck wy gheseydt hebben) de Tafel vereenight fich gratieufelijck aen een portie vande cirkel met 't Orlo vande Cimacia.

De andere leden hebben dan hare Sporti tuffchen de verhaelde; want het Tondino vande voet der Colonna heeft een weynigh meer dan $\frac{1}{3}$ buyten de Cimbria, de opperfte Thoro ende zijn onderfte Afraga-

ste Astragalo, hebben hare centri naer 't Loot vande Tondino beneden aen de Cimbria: de onderste Astragalo streckt sich $\frac{1}{2}$ naer buyten, behalven het onderste Listello, ende raecht aen 't center vande onderste Thoro, welke sich $\frac{1}{2}$ uytsteeckt naer buyten toe. De Cimbria met de Scotio worden van binnen uytghehoold, de eene door eene portie vande cirkel, de andere met twee; Het Tondino, de twee Thori, ende twee Astragaletti zijn van buyten gekromt, met een halve cirkel voor elck, al met de passer; maer de Cimbria ende de Listelli worden met een hoeck-maet gheteeckent, 't welck alle by de profilo kan verstaen worden.

De Cimacia van 't Corintische Pedestael is vande Tronck tot boven toe; van 't Modulo hoogh, verdeelt sich in $7\frac{1}{2}$ deelen; aengaende zijne leden (ghelijck wy gheseydt hebben) is het Orlo $\frac{1}{2}$: het Cimacio een deel, met welck al de andere gereguleert worden; het Tondino of Astragalo $\frac{1}{2}$, de Fascia een deel ende $\frac{1}{2}$, het Listello $\frac{1}{2}$, het Vovolo met de beck $1\frac{1}{2}$, het Tondino $\frac{1}{2}$, het Gradetto $\frac{1}{2}$, de onderste Gola $1\frac{1}{2}$, 't welck al juyst $7\frac{1}{2}$ zijn, by welke 't Agetto vande Listello van 't vierkant van 't Pedestael gevoeght wort, welke $\frac{1}{2}$ is, juyst soo veel als zijne hooghte. Ende volghende naer boven toe soo heeft de Gola met zijn Gradetto $1\frac{1}{2}$ deel, het Vovolo een deel alwaer het Tondino mede in begrepen wort, het Cavetto ende 't Soffitto vande Fascia heeft $1\frac{1}{2}$ voor Agetto: de Fascia heeft $\frac{1}{2}$, de Tondino, Cimacio ende opperste Orlo hebben een deel, soo datse alle tot $5\frac{1}{2}$ komen. Cap. 29.

De Garbatura of ghedaente onder aen 't Pedestael, aen 't hoofd vande Tronck van 't Pedestael, Soffitto of beck vande Vovolo, zijn van binnen uytghehoold; het Vovolo selfs ende de Tondino zijn van buyten krom: ghelijck als het Cimacio ende onderste Gola gheformeert worden met twee portien vande cirkel, een van binnen, de andere van buyten, ende dit geschiet met een passer, de andere leden formeren sich met een squadra of hoeck-mate.

Het verzierde deel van 't Basament is (ghelijck wy gheseydt hebben) $\frac{1}{2}$ van 't Modulo hoogh, verdeelt in $4\frac{1}{2}$, welke in 6 leden verdeelt worden; de onderste Thoro boven de Zocco is een deel hoogh, welke alle de andere reguleert; het Listello $\frac{1}{2}$, de Golazza $1\frac{1}{2}$: het Listello $\frac{1}{2}$, de Scotia $\frac{1}{2}$, het opperste Listello $\frac{1}{2}$, ende aldus zijn de $4\frac{1}{2}$ verdeelt. Boven dese leden is het Tondino, ende de Cimbria van de voet aen de Tronck, dese is $\frac{1}{2}$ hoogh, ende d'andere $\frac{1}{2}$. Cap. 38.

Aengaende de Agetti, de Cimbria ende de Scotia steecken $\frac{1}{2}$ voor 't Robuste van 't Pedestael uyt, het Listello onder de Tondino $\frac{1}{2}$, de middelste $\frac{1}{2}$, de groote Gola twee deelen, de onderste Thoro $\frac{1}{2}$, ende raecht aen het buytenste perpendicular vande Zocco, welck $\frac{1}{2}$ Modulo hoogh is. De Cimbria ende de Scotia zijn van binnen hol; het Tondino ende de Thoro zijn naer buyten ghekromt, ende de Golazza met 2 portien eensdeels buyten, eensdeels binnen: ende alle dese leden worden geformeert met de passer ende de hoeck-maet.

Nu volgt de ontwerpinghe vande Basa, Cimacia, ende 't Basament vande Corintische Pedestael met de booghte ende Agetti van hare leden, met portien of deelen gheteeckent.

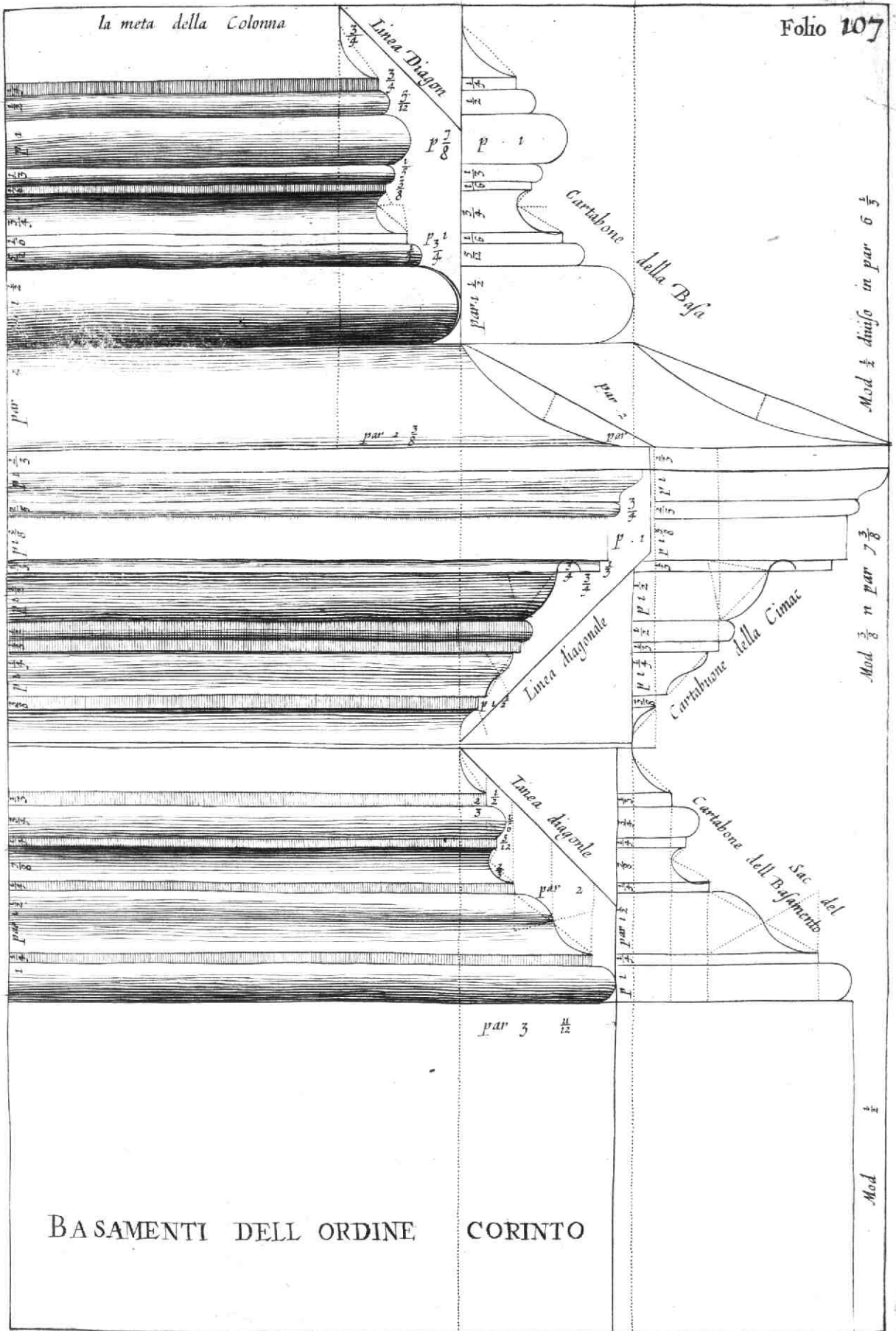
Hoemen theoreticalischer wijze de leden der Architraven, het Fregio ende de Cornice van de Corintische Order formeren sal, insghelijcks vande diagonale of twee-boeckige snydingen, ende over-settinge der Modonaturen: ende eyndelyck vande Materien hier toe bequaemst zijnde. Cap. 33.

NU willen wy de formen der leden vande Architrave, 't Fregio, ende Cornice van 't Corintische Ornament voor de handt nemen; volghende daer in de gheteeckende maten. De Architrave (ghelijck wy alreede gheseydt hebben) is $\frac{1}{2}$ van 't Modulo hoogh; welke in 12 deelen ende $\frac{1}{2}$ in hare 9 leden verdeelt worden. De Orlo is $\frac{1}{2}$ van een deel hoogh; het Cavetto vande Cimacie is een deel, met welck deel alle de andere gereguleert worden: de Goletta van 't Cimacio selve is $\frac{1}{2}$, het Tondino $\frac{1}{2}$. De opperste Fascia is $3\frac{1}{2}$ deelen hoogh, de Goletta $\frac{1}{2}$, de middelste Fascia $2\frac{1}{2}$, het Tondino een half: de kleynste Fascia 2 deelen, ende op die wijze zijn de Fascien in hare hooghten d'een $\frac{1}{2}$ grooter dan de andere: ende soo veel aengaende de hooghten. Cap. 12. 29.

De Cimacien ende de Gola hebben $\frac{1}{2}$ van haer hooghte voor Agetto, ende alle beyde, midtsgaders de Tondino hebben $1\frac{1}{2}$, de Goletta tusschen de Fascien heeft $\frac{1}{2}$, ende het Tondino $\frac{1}{2}$, ende de geheele Architrave heeft $2\frac{1}{2}$ voor Agetto. Het Cavetto vande Cimacie wert van binnen van een deel van een cirkel gheformeert; maer zijne Goletta ende Golettina met twee, soo wel buyten als binnen, ende de twee Tondini mede een half cirkel van buyten. Het Fregio is $\frac{1}{2}$ van 't Modulo hoogh ende vlack; het staet met zijne vastigheydt naer 't perpendicular vande eerste Fascia vande Architrave: ende beneden vereenicht het sich gratieuselijck boven 't Orlo vande Architrave.

De Corintische Cornice is (ghelijck wy gheseydt hebben) $\frac{1}{2}$ van 't Modulo, ende soo veel is oock zijn Agetto: zijne hooghte wort in $7\frac{1}{2}$ deelen verdeelt, door zijne 14 leden: het Orlo is $\frac{1}{2}$, de groote Gola een deel, (naer dese worden alle de andere leden gheproportioneert) het Gradetto $\frac{1}{2}$, het Cimacio vande Giocciolatojo een half deel, het Tondino $\frac{1}{2}$, het Giocciolatojo $1\frac{1}{2}$, het Listello $\frac{1}{2}$, het Cimacio vande Modiglionen $\frac{1}{2}$, dat is $\frac{1}{2}$ van de hooghte; het Modiglion selfs $1\frac{1}{2}$, het Listello $\frac{1}{2}$, het

BASAMENTI DELL ORDINE CORINTO

Mod 1 diviso in par 6 1/2

Mod 2 in par 7 3/8

Mod 3

Vovolo $\frac{1}{2}$, het Tondino $\frac{1}{2}$, het Gradetto $\frac{1}{2}$, ende de onderfte Gola $\frac{1}{2}$, ende aldus zijn de deelen van de hooghte verdeelt; ende de leden hebben proportie onder malkanderen.

De Agetti van dese leden worden naer buyten met acht perpendiculari van 't Fregio gheformeert, de eerfte is voor de onderfte Gola ende bovenfte Gola: namelijk $\frac{2}{3}$ ende een half deel, de andere $\frac{1}{2}$ voor het Tondino, Vovolo ende Listello, de derde twee deelen ende $\frac{1}{2}$ voor de Modiglioni; de vierde voor 't Cimacio met het bovenfte ende onderfte Cimacio $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$ van 't Modulo. De vijfde van een deel, voor 't Cavo of Soffitto vande Giocciolatojo: het fefte voor de twee vlakten van boven $\frac{1}{2}$: het fevende voor het Tondino, Cimacio vande Giocciolatojo, ende Gradetto $\frac{1}{2}$, ende het achtste van een twaelfde-deel voor de bovenfte Gola.

Cap. 10.

De hooghte vande Modiglionen wert in twee gelijcke deelen verdeelt, de eerfte is voor het ghewelf in 't voorhoofd, reghel-recht tegen het grootfte gewelf oyer, ende 't andere blijft voor het blad, 't welck sich al fachtelijck naer beneden buyght, de helft vande grootfte Voluta: het kleynfte gewelf heeft in 't voorhoofd een Tondino, twee Gola met zijn Orli ende Listelli, daer van elders ghesproken fal werden. Dese wellfels werden gheformeert met twee drayinghen, in sich begripende $\frac{1}{2}$ middel-punten, bykans de Ionifche gelijck. Indienmen daer nae de Diagonale of twee-hoekigige treckt vande perpendicularen der middel-punten vande Voluten der Modiglionen, ende met zijne halve twee portien vande cirkel maect, de eene boven en de andere beneden, foo vereenigen sich de welven gratieufelijck met malkanderen, ende werden de Cartellen fo gformeert.

Alle Golen werden met twee circulare portien gheformeert, maer in verfcheyden manieren. Want indienmen een Diagonael vande bovenfte hoecken naer de onderfte vande Sporto der grootfte Gola treckt, ende in 't midde verdeelt, dan makenfe twee Bafen van ghelijck-zijdighe Trianghelen, maer niet van ghelijcke Bafen; want inde sterckfte Orders werdenfe ghemaect met de middelste proportien van de helft van zijne hooghte, ende vande helft vande Diagonael: ende inde delicate Orders wordenfe ghemaect met $\frac{2}{3}$ vande heele Diagonale: ende door de kruyffinghe een middel-punct gemaeckt zijnde, foo werden twee circulare portien vande cirkel ghemaect, d'eene inbuyghende naer boven toe, ende de andere naer onder toe: alfinen de rechte Gola op dese wijfe maect dan komfe heel wel.

Ende aengaende de ghekromde Golen of Cimacien, daer wert een Diagonale vande opperfte hoek naer 't onderfte van hare Sporto ghetrocken, ende door 't midden verdeelt, daer nae wert een Triangel ghemaect, wiens middel-punct op de bovenfte linien ende in fghelijcks op de onderfte linien vande Gola is, met twee cirkel-ronde deelen, eene krommende van buyten ende de andere van binnen, voeghende in 't midde eene Diagonale daer by, op dese wijfe wert de forme of gedaente van allen onfekere Golen ghemaect. Het Vovolo wert met een Triangel gheformeert, welke zijn contraposto op de bovenfte linie van 't Vovolo heeft: welke door twee punten ghevonden wert, namelijk 't bovenfte ende onderfte punct van zijn Sporto, 't welck een Bafe maect voor de Triangel, ende foo trecktmen dan een deel vande cirkel naer buyten. De Tondini hebben voor Agetto een weynigh meer dan een half cirkel, ende aengaende de andere leden, als namelijk de Modiglionen, het Front vande Giocciolatojo, het Orlo vande Gola, de Listelli, Gradetti ende andere, de zelfde worden al naer 't quadro of mate ghemaect; ende aldus is de Corintifche Cornice geheel gformeert.

Indien wy Diagonale fnydinghe willen maecten, of hoeckighe quarta buoni ('t welck een dingh is van importantie, doch noyt in 't werck ghestelt, alhoewel de voornaemfte Meesters daer veel na ghetracht hebben) foo moeten wy eene Diagonale linie naer 't perfect quadraet vande gheheele Sporto der Cornice trecken, ende in dese Diagonale linie moeten alle perpendiculari komen, welke wy alreede ghemaect hebben vande Sporti harer leden, ende dese uytterfte eynden moeten wy dan naer de mate met de gheseyde Diagonael trecken, foo datse in hare kruyffinghen rechte Anglen of hoecken maken met de hooghten der gheteckende leden parallel zijnde naer de Diagonale.

De principale termini aldus gheset zijnde, behooren dan gratieufelijck te formeeren de eyghe leden van dit Quartabuone, diens Sporto de zelfde proportie heeft met de Agetto van sijne Cornice, welke feven ende een weynigh daer en boven teghen vijf hebben; foodanigh is de proportie der zijde van 't quadrato met zijne Diagonale. Want de zijde van 't quadrato in elke Diagonale in sich selfs gemultipliceert zijnde, het product fal wesen het dobbelde vande multiplicatie der zijde des quadraets, welke de Diagonael gemaeckt heeft. Soo volght dan, dat indien de Cornice 5 deelen voor Agetto heeft, zijn quartabuone moeten 7 deelen komen of een weynigh meer; Het geene wy vande Cornice gheseydt hebben, moet in fghelijcks vande Architrave verstaen worden, ende van alle Bafamenten, alsoo wel van dit, als van alle andere Orders, ghelijck wy oock ghethoont hebben inde twee ontwerpingen, met deelen in haer leden geteekent.

Wy fullen behalven 't gene wy alreede gheseydt hebben, sommighe andere manieren voor de Sacomen te maecten hier by voeghen, ende de selve by een seecker ende lichte weghe van eene forme tot de andere brengen, 't zy dat de selve kleynder of grooter zijn. De beste Theoreticalifche wegh om fulckx te volbrenghe is, indienmen de Modulo van foodanighe groote ende qualiteyt maect als 't werck verdraghen magh, ende affigneert of teekent dan de Pedestalen, Colommen, ende Ornamenten daer mede, nae de Order diemen sich selve voorgheomen heeft te willen houden, proportionerende

rioneerende hare deelen ende leden (ghelijck wy inde voorgaende Capittelen ghefeyt hebben) welke dingen heel licht vallen fullen voor de gene, welke sommigher wijfe verstaen, wat proportie de groote ende kleyne Moduli onder malkanderen hebben. Maer om dat oock de gene welke minder ervaringhe hier inne hebben, eene seecker wetenschap moghen krijghen, om de voorgaende Modonaturen van eene Forme d'eene nae d'ander te brenghen, soo fullenfe sich bevlijtighen, behalven die men door Graticolatie, ghelijck Schilders pleghen, doen kan, oock dese navolghende regel te mercken, welke licht ende ghemackelijck is.

Eerftelijck dan indienmen de Sacome, hoedanigh de selve oock zijn mach, nemet, ende de Parallelinen vande hooghte der leden aen de achter-deelen verlanget, ende in ghelijcks de perpendiculi der Agetten naer boven treckt, soo fullen de selve dienen voor groote Sacome te maken; maer almen de Sacome tot eene kleyne forme brenghen wil, dan moetmen de linien soo trecken, datse al in een pyramidael punct t' famen komen. Nu ghenomen, wy begeeren dat de Sacome een vierde-deel of de helft grooter werde dan de eerfte, soo moetmen eene linie van dese proportien heel over trecken, welke wy hier in dese plaetse Scalena noemen willen, welke door de Parallelen der eerftghemelde hooghten paffeert; ende dan moet noch eene andere linie ghemaect werden, even inde selfde plaetse, welke vande Parallelen der Agetti dependeert, ende waer beyde linien de verlengthe linie doorsnijden. Soo neemtmen dan op 't vlijtighft met de passer eene naer de andere, versettende ende brenghende alsoo de Sacome in een grooter forme, ghelijck almen doen moet, indienmen de selve kleyn der woude maecken, ende op dese wijfe volghmen de vormen ende dertelheyt der leden in de eene van de andere, soo dat 't gene wy gefeyt hebben heel wel af-loopen sal; ende over sulcx soo kan oock de verfettinge vande uyt-deelinge der poorten met requadri ende verscheyden recinten gheschieden, ghelijck als nieuwe ende verscheyde dinghen elck een vermaecken, so behoortmen oock aende andere zijde de selve met goede redenen te bevestighen ende vergheselschappen, ende kunstelijck ende aerdigher wijfe in 't werck stellen, indien dan onse ghegheven regulen, ende andere ghelijcke nutte aenmerckingen wel in acht ghenomen ende gheobserveert werden, soo fullen beyde de Bouw-meeftre ende de Patroon, welke de onkosten ghedraghen heeft veel eer ende lof verkrijghen, jae oock het werck selve sal te meer stantvastigh ende nutbaer blijven. Want het is klaer ende openbaer (ghelijck *Vitruvius* betuyght) dat niet alleen de verstandighen maer oock de

Lib. 6. cap. 11.

Vande Soffitten, welven ende trappen, in ghelijcks van hare bequamelijcke Ornamenten: oock vande proportien ende maten der Poorten ende Vensteren, met hare Ornamenten. Cap. 34.

U schijnt het wel met reden over een te komen, naer dat wy van de Orders der Architecture, ende in ghelijcx hare deelen ende Modonaturen gesproken hebben; oock te verklaren de qualiteyt ende forme der Ornamenten inde Soffitti, ende in ghelijcx oock wat spreekende vande Welven ende dierghelijcke deelen, waer van wy inde voorgaende Capittelen gheen mentie ghemaect hebben, dewijle het vervolgh der voorghenomen materien sulcx niet toelaten woude: maer nu fullen wy by dit Order van spreekende een volkomen eynde maken van alle dinghen welke de ghebouwen soo wel publijck als privaet volkomelijck verciert ende schoon maken. Ende om van 't principaelste dingh te beginnen, de Soffitti, gelijkmenfe hier binnen Venetien in 't gemeen noemt, of de Sopalchi (ghelijckmen binnen Roomen spreekt) zijn by den Ouden heel ghebruyckelijck geweest, ghelijck wy uyt *Vitruvius* verstaen, welke soo dickmalen vande Lacunarii mentie maeckt, ende wy oock hier te vooren spreekende vande Poorten. *Pausanius* heeft dese materie in 't breedt onderfocht in zijne discorsen vande Tempelen in Grieken-landt.

Lib. 2. cap. 9
Lib. 4. cap. 8
Cap. 3.
Lib. 7. cap. 2

Wy hebben inde wercken der Ouden die tot onser tijden toe over-ghebleven zijn gheen eenigh exempel van Soffitti of Sopalchi van hout ghemaect; om datse lichtelijck hebben kunnen verbrandt of anderfins te niet ghebracht worden. Wy vinden by *Vitruvius*, *Pausanias*, *Plinius*, *Iosephus* ende andere Autheuren, dat de Soffitti ten selven tijde gemaect zijn gheweest van Cedren, Cypressen, ende diergelijcke wel-riekende, sterck ende schoon hout, om te verswijgen de gene die met Ebben-hout of Olyphant over-trocken, jae oock wel met Metael, Gout, Silver of klock-spijs bedeckt waren, daer van wy in *Pausanias* lesen, 't is oock wel te mercken, 't gene wy vande Soffitto binnen den Tempel in Ierusalem lesen, ende van die binnen de Galerye van 't Pantheon in Griekenlant, 't welck *M. Agrippa* gebout heeft, want wy behooren de Ouden hier inne te volgen, verkiesende duurachtige, ende om so te spreken, eeuwighe-durende materien, maer so datse oock niet te swaer, veranderlijck, of tot buy-

ghen gheneyght zijn, voor 't eene datse het ghebouw niet en beswaren, ende voor 't ander, datse geene veranderinge brengen.

De Soffitti zijn principalijcken bequaem voor de Wooningh-plaetsen, Salen ende andere ghemeene plaetsen binnen 's huys, om dat de Colommen in sulcke wijde plaetsen maer op de kanten staende het welfel alleen niet regeeren mogen, of om datse niet hoogh genoegh zijn om welven daer inne te maken. De Soffitti brengen dese nutten met sich meer dan de welven die licht zijn, ende de balcken dat geen geraes of getier ende gestommel van boven naer beneden komen kan, of gehoort kan worden, want de lucht tusschen de balcken, ende het Soffitto heeft geene door-breeckinge. Men moet oock onder andere principale dingen hier op letten, dat de Soffitti, soo veel moghelijk is, hare behoorlijke ende bequame hooghten verkrijgen, gelijk wy aengefeyt hebben als wy vande publijcke ghebouwen ende private huysen ghesproken hebben. Ende datse behalven dit, hare bequamelijcke sterckte ende riquadri hebben, welke over een komen met de verdeelingen so wel der Facciaten van buyten, als oock de muur van binnen, in die verdeelingen der Colommen of andere dingen bequaem voor ophoudinghe aldaer ghevonden.

Lib. 4. lib.
3.

Sy behooren oock Sfondri te hebben van verscheyden grootnissen ende vormen, als daer zijn quadre, of wat langher, rondt, eyghentlijk van acht Facien, ende dierghelijcken. Soo datmen altijd de groote ende meer vercierte vormen in 't midden brengt; veranderende de eene ende de andere naer dat het best komt, ghestadigh lettende op de openinge ende Venstere, want op dese wijze staen se graviteytigh, ende kosten oock niet soo veel. Alle dese dinghen soo wel generael als particulier konnen meer of min verciert werden, naer dat het de plaetse 't zy publijk of privaet lijden magh, want daer is gheen twijfel, of de Ornamenten vande muur, ende andere wel-gheordineerde dinghen, in ghelijcx oock de vlakke, behoonen de schoonheyte der Soffitti veel beter.

Inde groote ende wijde plaetsen moeten de verdeelinghen der Soffitti van groote vormen zijn, ende met de gheleghentheyte vande plaetsen over een komen, ende soo in ghelijcx inde plaetsen van middel-matighe groote, staen de middel-matighe vormen heel wel; in sulcker voeghen dan zijn de Soffitti gheen lof-waerdigh, der verdeelinghen 't zy datse te kleyn, of dat daer sommighe andere dinghen daer onder staen, of om andere oorsaecken wegghen niet wel konnen in 't midde op 't vlakke vast staen, ende t' eenmael overfien werden: maer indienmense wel besien wil, moetmen omgaen van 't eene deel tot 't andere. Want op dese maniere wert het werck gelijk als verstuelt, soo daer en teghen indienmen het heel met eens overfien kan, schijnt het als een heel lichaem, in alle zijne deelen ende leden als met ketenen tot malkander gebonden.

Wy hebben gheobserveert, dat de Soffitti ende Sopalchi by de oude Grieken ende Romeynen, principalijck inde Galeryen die rondsom de Tempelen zijn, gantsch met requadri, Corniciamenten ende verscheyden snijt-wercken omcingelt waren, al vande beste Marbel, andere daer na hebben de groote quadri met kostelijcke Schilderyen verciert, ghelijck wy in *Pausanias* ende *Plinius* lesen, makende de Lacunari met Lastren of Steenen van Albaster; alhoewel het oock waer is datse somtijden aende kleyne quadri geslaghen Rosoni ghestelt hebben, of omghekromde bladt-wercken, daer van wy noch huuden-daeghs sommighe teeken sien binnen Roomen by den Catecumeni gheuoemt, tot Pantano, ende foodanighe zijn oock gheweest binnen het Settizonio van *Severus*, tusschen den Bergh Palatinus ende *Celius*. Eyndelijck konnen wy oock voor seecker segghen, dat wy hebben requadri van uytghebelde Soffitti ghesien binnen de Speloncke van *Sibilla Cumana* gheuoemt, dicht by de Zee *Averno*, die nae 't leven gedaen waren, met Schulpen vande subtiylste Peerle-moer verfet of overtogten, ende Musijk-instrumenten met treffelijcke schoone verdeelinghen van riquadri van verscheyde grooten, ende in veel andere plaetsen meer, welke wy hier niet verhalen willen.

Wy hebben in verscheyden ghebouwen binnen de Woon-plaetsen, Salen, of private huysen inghebracht datmen de Soffitti ghemaect heeft, verdeelt in quadri van verscheyden grootnissen, omcingelt met recinten ende Cornicen, welke het Sfondro van boven bequaem maecken; daer nae heeftmen het gheheele met witte, schijnende ghelijck couleur van Marbel of andere dierghelijcke steenen ingheleydt; welck dingh niet alleen een sonderbare schoonheyde in sich heeft, maer komt oock met het ghebouw wel over een, behalven datse oock niet veel kosten, durabel ende het licht inde plaetse waerse zijn vermeerden.

Ende aenghesien alle Meesters van dese kunst hebben seeckere regulen ghegheven voor de Corniciamenten ende onder-balcken, daerom willen wy hier alleen soo veel van sprecken als schijnt nootwendigh te zijn voor onser propoost. Eerstelijck moetmen letten dat de Architraven van sulcke vormen ghemaect werden gelijk de Order vereyscht, ende dat hy rondsom de Facien vande muur omgaet; boven welke in ghelijcx de recht uyttrekkinghen gaen, also wel inde breedte als inde lenghte, welke de principale verdeelingen der quadri vande Soffitti maecken. Hare hooghte sal ghelijck zijn den Fregi, gheproportioneert naer de Architrave; ende in 't deel naer onderen toe moetense alsoo breedt zijn als de hooghte is vande grootheyte der Colommen of Zuylen, of Pilastren soo aldaer moghen ghevonden of inghebeelt worden, staende onder den selven. Daer nae behooren de Cornici boven de gheseyde Fregi gheset te werden, welke in 't minst de middelste deelen (als zijnde de principale) requadreren.

Alle dese hooghte van de Architrave, Fregio, ende Cornice moeten zijn naer dat het de Order van 't

van 't werck vereyscht, 't sy Ionisch, Romeynsch of Corintisch, indiensse boven de Colommen komen, welke op de aerde staen, of Sottobasen hebben, of boven hare Pedestalen zijn, welke wel toegelaten worden, insonderlijck als wy hooghte ghenoech hebben, want aldan komen sy met hare Orders heel wel over een; ende 't ghene dat van den Soffitti gheseydt is, kan oock verstaen worden vande verçieringe der muren beneden de Balcken, ghelijck wy in verscheyden Orders gheordineert hebben, ende heel gratieuselijcken staen. Op dese maniere waren oock verçiert de Salen, 't sy datse Economisch, Egyptisch of Griecksch waren (ghelijck wy elders gheseydt hebben.) Daer nae aengaende de quadri der Soffitti van minder groothey, behalven de middelste ende andere principalen: die moeten hare Cornici wat minder verçiert hebben, ende van minder leden zijn als die van de groote Gola ende van 't Giocciolatojo naer beneden toe te sprecken, om dat het schijnt, sy hebben niet soo veel groothey van nooden, oock niet foodanighe volmaeckinghe der Cornicen, als de grootte quadri, inde mitte staende, ende andere dierghelijcken, voor welke men heele Cornicen met Modiglionen maecken kan, want sy volghen, of zijn gelijk de open plaetsen inde hooven. Dese vlackte of Sfondri (welcke *Vitruvius* ende *Pausanias* Lacunari noemen) worden dan verçiert met Historien, klare of duyfter, ende somtijds oock met couleuren, naer dat het best schijnt voor 't werck, ghelijck elders in een bequame plaetse bethoont sal werden. *Plinius* schrijft, *Pausanias* *Cicionius* zy de eerste gheweest, welke de Lacunari of Soffitten der balcken die te vooren al bloot waren, met Schilderyen verçiert heeft.

Lib. 6. cap. 2-3.

Lib. 6. cap. 2-3.

Lib. 2. cap. 9.

Lib. 5. cap. 2.

Lib. 6. cap. 4-5.

Lib. 9.

Lib. 35. cap. 1.

Lib. 7. cap. 5.

Ende alhoewel de Ouden (ghelijck *Vitruvius* bethoont) Grotteschen ghehadt hebben, welke ten tijden van onse voor-ouderen ghevonden ende ontdeckt zijn gheworden, nochtans hebben de selve niet wel ende lofslijck ghestaen in dese ende dierghelijcke wercken, want sy bethoonen gheen dingh welke inde natuur ghevonden of plaetse hebben kan, door dien sy voor 't meest sonder ghestalt ende monstueus waren, hebben gheen rechten posament of voet gehadt, worden van nieuws opgehouden of geregeert, ende konden oock selver veel min yets anders ophouden of regeeren, teghen de opinie van sommighe welke sy hoogh prijfen.

Nu willen wy komen te spreken vande welven, welke de Ouden veel pleghen te verçieren, niet alleen in Kercken of dierghelijcke ghebouwen tot den Godts-dienst ghemaect, maer oock in andere huysen, so wel publijck als privaet, wy sien oock noch huysden-daeghs veel çieraden in de Welve vande Rotunda binnen Roomen, ende in het kleyne Weefen Kerckken, binnen den Tempel des vredes, ende de andere twee kleyne Kerckkens welke met malkander ghebouwt zijn gheworden, ende in de Hoven dicht daer by, binnen den Tempel vande heylighe *Costanza* buyten de Poorte Pia ghe-noemt, jae hier van sien wy oock noch teeckenen inde warme baden van *Titus*, *Anthonyus*, *Diocletianus*, *Alexander* ende *Constantinus*, ende kort daer van te sprecken, in 't meeste-deel vande Volten binnen de kostelijcke groote huysen vindtmen noch Ornamenten, met uyt-hoolingen van groote of kleyne hooghte, oock vierkantigh, van ses, acht, ende meer of minder zijden, welke alle in haren gheslachten wel voor schoon ende lieflijck voor de ooghen moghen ghe-noemt werden, alle welke formen soo daer andere dierghelijcke meer zijn, wy insghelijcx gebruycken kunnen; maer hier moet men wel op letten, dat de selfde wel aen malkander ghebonden ende ghevoeght werden, soo datse eene schoone over een komste onder malkanderen verkrijgen.

Wy prijfen dat de Welven van schoone ende bequamelijcke hooghte zijn, ende insghelijcx datse liever gheformeert zijn naer de proportie van de plaetse daerse in zijn, dan overvloedigh ende met veel beuselighen verçiert, want behalven datse in dese ghestalt in verscheyden ghevallen van droefheydt, als inhoudinghe der begraeftissen ende diergelijcken, veel meer majesteyt ende çierlijckhey van sich bethoonen, ende oock behooren eenighe ghelijckenisse te hebben met de andere Ornamenten, soo is dit oock klaer, datse minder onkosten ende tijdt vereyffchen.

Ende aengaende de Ornamenten of çieraden, soo segghen wy voor 't eerst dat de groote ende wijde Welven oock groote verdeelinghen moeten hebben, ende de middel-matighe Welven, middel-matighe verdeelinghen, ende voor dit propoost sien wy, dat de Ouden ghewoon zijn gheweest hare Volten op 't meest te verçieren met stercke riquadraturen van twee of drie vlackten met Cimacien, Golen ende andere leden, van welke sommighe deelen inghesneden waren naer de maniere vande Architraven, ende aldan wordense de Cornicen ghelijck, doch met minder Agetti, welke dinghen wy oock insghelijcks, sonder yets de Graviteyt of schoonte te benemen maken kunnen.

Ende tot meerder aensien machmensse verçieren met verdeelinghen met Cartellen ghebonden zijnde, ende met Grijsfen, Feltoni, ende somtijds oock met rondsom ghekromde bladeren, Arabesken ende snijdt-wercken, onder aen settende sommighe Historien, Beeldekens ende ghedierten, welke schoon by malkander staen, oock verdeelen 't werck eensdeels met snijdinge, eensdeels oock met Schilderye, om meerder schoonhey ende dertelhey. Maer om dat wy de Welven welke vaste ende stercke verdeelingen hebben ten meesten loven, boven de andere, welke kleyne formen ende snijdingen hebben, soo willen wy insghelijcx het selve verstaen hebben van hare Ornamenten van binnen. Aenghesien dat om hooghe ende naer beneden te sien teghen de natuurlijke beweeginghe van onse ooghen is, daerom moetmen vlijt aen wenden, dat in een eenighe omwindinghe vande ooghen, als wy in 't midden vande plaetse gaen, alle de dinghen van binnen in hare ordeninghe mogen ghesien werden.

Behalven dit foo vereyſchen oock de wel-vergierde Welven dat de vlackte ende muur rondſom inſghelijcx bequamelijcker wiſe vergiert zijn, foo datſe eenige over een komſte met malkander hebben, de cieraſten der Welven ſtaen beter indienſe van witte ende reynen ſtucchi ghemaect zijn, ghelijck Marbel, of datſe voor 't meeft overtoghen zijn met een weynigh gont, ende ſomtjids verſcheydentlijck vergiert met aertz couleur; midden inde quadri of anderen formen, hoedanigh de ſelve oock zijn: daer konnen ſchoone Hiſtorien ghemaect werden, of ander dierghelijcke dinghen: daer van wy elders breeder ſpreken willen inde eyghen plaetſe vande Order ende over een komſte, welke deſe dinghen behooren te hebben.

Lib. 9.

Het komt oock met 't verſtandt heel wel over een dat de Welven, Impoſten ende cieraſten geproportioneert zijn, ende niet onbedachter wiſe aengheſtelt (ghelijck veel te doen pleghen,) welke bequaem zijn om op te houden ende inſghelijcks om op-ghelegh te werden. De Impoſten konnen van verſcheyden manieren, formen ende hooghte zijn, ende oock van verſcheyden deelen ende leden. Maer foo als het de qualiteyt ende grootheyte vande Welven, ende de maniere van 't Order der Colommen, welke rondſom de muur zijn verdraegen magh. 't Sy datſe in der daet daer zijn, of daer zijn konnen, alle geproportioneert naer de hooghte. Wy konnen daer in 't minſt een ſimpel Architrave legghen met zijne Faſcien ende Cimacio, naer de qualiteyt vande Order, 't welck tot $\frac{1}{4}$ komen ſal van onder naer boven toe.

Ende indien daer een bequamelijcke breedte ende hooghte is, dan ſal het ghenoech zijn met een eenigh Cornice, maer foo datſe alle hare leden heeft, of bloot, of met Modiglioni $\frac{1}{4}$ ende een half deel hoogh, ende indien men grooter ende koſtelijcker cieraet maect, dan kan men onder aende Cornice het Fregio by-voeghen, in Faſcien verkeert zijnde, 't welck tot $\frac{1}{2}$ ende een half deel komen ſal, ghelijck wy inde voorgaende Capittelen ghedaen hebben, om te vergheſelſchappen de poorten der Colonnaten ende Archi, ende eyndelijck foo kan men inde koſtelijckſte ende vergierde Welven een geheel Ornament maken, namelijck de Architrave, Fregio, ende Cornice van 't ſelte vande heele hooghten vande aerde. Alle deſe proportien konnen ghenomen worden van onſe ſimpele Colonnaten, ende inſghelijcx oock van de gene welke onder Pedeftalen hebben, ende konnen alſoo wel inde eene als inde andere gheobſerveert ende ghebruyckt werden, ende foo oock de verdeelinghen ende de formen ſelver, welke wy van Order tot Order ontworpen hebben; alle welke dinghen wy hier om korte weggen niet wederhalen willen.

De Ornamenten der trappen moeten gheenſins achter-ghelaten worden, aengheſien dat dit een deel is heel noodigh om 't ghebouw daer by opende af te klimmen; ghelijck als de Aderen in 't lichaem van een menſch, noodigh zijn om het bloet daer door van 't een lid tot 't andere te brenghen, hier van willen wy in deſe plaetſe alſoo veel ſprecken, als de bequamelijckheyte ſchijnt te vereyſchen, behalven dat wy elders hier van geſproken hebben, de principale trappen beſonderlijck inde publijk of Heere ghebouwen behooren evenwel hare eygen cieraſten te hebben inde opganghen, inde effene ende vlacke plaetſen inde muur, Impoſten, Welven ende elders; daerom willen wy wat hier van ſpreken.

De vlackten waer de trappen beginnen of eynden, beſonderlijck inde publijcke oorden, behooren vergiert te zijn met Compartimenten of verdeelinghen van quadri, dat is, vierkanten, of ronden, of 't zy acht Faſcien met recinten van verſcheyden breedtniſſen van Marbel, of andere uytnemende ſteenen, de eene vande andere onderſcheyden zijnde, in ſulcker voeghen dat gheen andere plaetſe in 't geheele ghebouw zy daermen aen gaet of ſtaet, welke meer vergiert of ſchoonder zijn dan deſe, om dat ſulcke plaetſen ghedurigh ghelien ende ghebruyckt werden, ende dan oock om dat deſe plaetſe de dierbaerheyde ende koſtelijckheyte vande plaetſe, als mede de grootheyte vande patroon van 't huys niet weynigh vermeert, ende dus zijn de trappen in 't Collegium ende inde Bybliotheca hier binnen Venetien, ende in ſommighe private Paleyſen, inſgelijcx oock binnen Genna.

De trappen om daer aen op te gaen, behalven datſe behooren breedt ende vermakelijck te zijn om daer by op te ſtijghen, foo moeten de ſelve oock bequamelijcker wiſe in 't Front vergiert zijn, ende daerom behoorenſe voor 't minſt een Tondino te hebben, ende een Liſtello daer onder, 't welck in plaets van een Cimbria is, andere moghen een weynigh waffen, ende aende principaelſte behooren Golen te komen, met Cavetti onder ende dierghelijcken. Alle welke dinghen wy dus gheordineert hebben, foo wel hier binnen Venetien als elders, ende inſonderheyte inde ghebouwen der vermaerde *Signoren Strozzi* binnen Florenze.

De muur vande trappen konnen in 't minſt aen de Cantonaten vergiert werden, ende inde hockken waer de vlackten zijn daermen op ruſtet, ende waer de hoofden vande trappen aenlegghen: ende hier ende daer aen de kanten behooren Poorten, Venſteren of Niſſen te komen, of om in te gaen in ſeekere plaetſen, ghelijckmen ſiet hier binnen Venetien, ende om de ſelve plaetſen klaer ende licht vergiert te maecten. Maer het voornaemſte Ornament met welke men de trappen mede vergieren kan, is in hare beginningen onder waermen op-ſtijghet, ende boven by de vlackte waer de trappen ſich eynden, deſe beyde konnen Booghs-wiſe ghemaect werden met Colommen of Pilafren, of met Pedeftalen onder, ende indien het beurt dat de openinghen vande vierkantighe formen zijn; ghelijck dan oock de trap met een vlack of effen Soffitto ghemaect kan werden, gelijk als offe hinghen, in ſulcken gheval konnenſe ghemaect werden, ghelijck wy geſeydt hebben, ſprekende vande Colonnaten,

naten, ende met de felve proportien ende Sacomen welcke wy inde voorgaende Orders beschreven Cap. 13. hebben.

De Welven of Soffitten der trappen, befonderlijck inde publijcke ghebouwen ende voor Princen, of Republijcken, die moeten ghemaectt zijn, ghelijck wy gheseydt hebben een weynigh te voor, fpreeckende in 't ghemeeen vande Welven: houdende voor de eene ende de andere de verdeelinghen der Sfondri in verfcheyden formen ende Corniciamenten, verçiert met fommighe delicate dingen. Alhoewel die vande trappen refpectt ende op-leydinghe hebben moeten, op de paffer of maet ende lenghte der hooghte vande Welven, ende op hare formen boven ende beneden, ende aldus komen alle de formen die daer in verdeelt werden buyten het Squadro.

De openinghen welcke ghemaectt worden om licht in te brenghen op de vlacke plaetsen van de trappen, alwaer men aen rufter, in fghelijcx oock hare Welvingen moeten veel conformiteyt hebben met de maten der Archi ende hare Poorten; ende daerom willen wy oock de felve Impofften, Modonen, ende andere dinghen ghebruycken, welcke hier toe komen, of pleghen voor te vallen ende gebruyckt te werden, alfoo dat hare effecten gratieus ende vermakelijck werden. Het grootfte deel van defe lichten, ende principelijck waer trappen zijn konnen, moet met Yfere boomen bewaertt zijn, om meerder fekerheyt, 't is waer, dat de felve by redenen van de accidenten, welcke daer konnen van 't vier over komen dickmalen achter-ghelaten werden, befonderlijck inde private huysen, waer mede perijckel te vreefen is, daerom moetmen hier in eene goede opficht hebben; defe Venfters konnen met ronde glafen verçiert worden, of met fteenen, jae fomtijds oock met ghebroken Cristal, in verfcheyden formen gheftelt, ende met fchoone verdeelinghen, naer dat het de plaetse lijden magh, daer van wy elders fpreken willen. De Impofften welcke de welven ophouden of reggeren (welcke men hier binnen Venetien Felce noemt) behooren conformiteyt te hebben met de Lib. 9. trappen, ende meer of min verçiertt zijn, naer dat het de Order van haer ingangh vereyftt, ende alle defe dinghen konnen ghenomen worden vande Sacomen der Impofften der kleynder Archen, welcke wy alreede beschreven hebben.

Aen de trappen, maer insonderlijck inde publijcke plaetsen zijn de leuninghen bequaem, foo wel op de rechte als op de flincker-handt, niet alleen voor çieraet, als tot fteunfel van oude ende swacke luyden, de forme der felve leuninghen kan zijn ghelijck een Cimacia van een Pedestael van bequamelijcker hooghte om de handen aen te legghen, ende daer konnen oock om meerder Ornamenten weghen Balauftren vande rechte ende flincker-zijde der muren ghemaectt worden, ende hare Staffili, welcke recht teghen de trappen ftaen fullen, ende de gefeyde leuninghen ophouden. Onder alle trappen welcke wy gefien hebben in Italien, befonderlijck binnen Genoa, in Vranckrijck, Duytflandt ende elders, houde ick voor de aldertreffelijckfte ende çierlijckfte van Impofften, verdeelingen van Stucchi, Schilderyen ende Beelden, die wy sien binnen Venetien binnen 't Collegio vande Sereniffime Signoria, ende die inde Bybliotheeck, ende inde publijcke Statuario, welcke wy ghemaectt hebben op *Sint Marcx* plaetse, ende over fulcx zijfse alle beyde oock wijt, klaer ende licht daer by naer boven toe te gaen.

Alhoewel wy inde voorgaende Capittelen, alwaer wy van de deelen der Orders ghesproken hebben, oock wat gheseydt hebben vande principale Poorten, welcke voor Colomnati of Portici, dat is, Galleryen dienen konnen, nochtans willen wy oock in die plaetse handelen beyde vande principale poorten, ende in fghelijcx oock vande Venfteren, welcke bequaem zijn om licht daer by in te brenghen, inde binnenfte deelen vande ghebouwen, om dat defe beyde veel conformiteyt met malkanderen hebben, alfoo wel in refpect van 't licht, als oock in refpect vande qualiteyt harer Ornamenten. De hooghten ende breedten van 't licht van de Poorten, moeten gheproportioneertt zijn naer de qualiteyt vande groote ende hooghten der Salen, Saletten ende Wooningen, of diergelijcke plaetsen, ende naer de dinghen welcke daer by moeten ingaen of inghebracht worden. 't Is waer, dat de principaelste ghereguleertt werden met de voorgheseyde maten, namelijck $\frac{1}{2}$ van 't vlacke tot onder de Lacunaren of onder-balcken der Wooningen; maer inde Faciaten die vry zijn, mach fulcke mate ghenomen werden tot onder de Architrave, ende het komt met redenen geensins over een (behalven Cap. 25. dat wy alreede gheseydt hebben) dat de Poorten van boven fullen verkleyntt worden.

De kleynfte Poorten behooren niet minder dan drie voet breedt te zijn, foo dat twee menfchen te ghelijck daer by konnen in ende uytgaen, daer nae konnenfe inde private ghebouwen vermeerdt of verbreedet worden tot vier toe, maer inde publijcken tot vijf ende fes voeten toe, ghelijck wy dickmalen gheordineertt hebben, ende hare hooghten moeten voor 't minft oock inde fterckfte $\frac{1}{2}$ zijn, ende moghen foo veel waffen of toenemen als het Limitare, ghelijck wy inde Corintifche Order gheseydt hebben. 't Is waer, de Venfteren moeten gheproportioneertt zijn naer de Order vande Faciaten van buyten, ende foo datfe licht ghenoegh naer binnen brenghen, foo dat de hooghten van hare lichten moghen in fghelijcx ghesien werden, met het opperfte van de lichten der Poorten felve; maer fy moeten foo breedt zijn, datfe in de hooghten vande Poggio naer boven toe toenemen of waffen tot $\frac{1}{2}$ ende $\frac{1}{2}$ toe, van welcke proportie, de Nichen in fghelijcks zijn. Cap. 14. 28

De Ornamenten der Poorten, ende in fghelijcx der Venfteren, fy mogen ftaen waerfe willen, moeten foodanigh zijn datmen inde maekinghe der felder refpectt hebbe, of lette op de qualiteyt vande Fabrijck, ende op het gheslacht van 't Order, ende defe Ornamenten moeten oock gheproportioneertt

Seylio, Pal-
ladio.Lib. 1. cap.
25.Cap. 14.
Lib. 4. cap. 6

neert zijn naer de hooghte van hare lichten; want sy konnen geenfins met redenen anders ghemaect worden, ende moeten oock niet ghenomen werden vande breedten der lichten, ghelijck de Moderne Bouw-meefters haer felve geimagineert hebben, want gelijk als van de hoochten der Colommen, ende niet vande breedte der Intercolomni, veel min vande breedten der lichten vande Archi de geproportioneerde hooghten hare bovenfte Ornamenten moeten ghenomen worden, namelijk de Architrave, Fregio, Cornicen, ende inſghelijcx de Impoften aen de Archen, ghelijck wy ghethoont hebben, (ende Vitruvius felvs met ons over een ſtemt) ſoo moetmen inſghelijcx juyst obſerveren in deſe Ornamenten der poorten ende Venſteren.

Cap. 14. 16

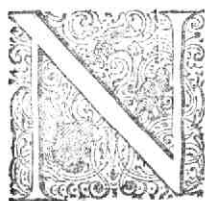
Dacrom moet dit voor een generalen reghel ghemerckt worden, dat indien de Ornamenten bloot ende wat robuſt zijn moeten, ſoo moetenſe, op datſe met de Order van 't vlacke over een komen, het vierde-deel vande hooghten der lichten vande Poorten hoogh zijn, ghelijck wy inde Toſcaniſche Order gheſeydt hebben; maer indien ſulcke Ornamenten moeten van de ſwackte ende vercierde Orders zijn, ghelijck de Jonico, dan konnenſe in hare dertelheyt een weynigh waffen, 't welck tuſſchen vier ende vijf vande hooghten van hare lichten zijn ſal, daer nae als de Ornamenten zijn aen Poorten ende Venſteren vande alder-delicaetſte Orders, dan moeten de ſelve inſghelijcx miuder hoogh zijn, maer ſoo datſe het vijfde-deel vande hooghte vande lichten noyt overſchrijden, ghelijck wy inde Corintiſche Order geaſſigneert hebben.

Cap. 28.

Deſe hooghte wert nae mijn gevoelen altijd verdeelt in 15 deelen, daer van 5 de Architrave of Limitare toekomen, ende ſoo groot zijn inſghelijcx de Erten of Stijlen, 4 de Fregio, ende de 6 bovenſte deelen blijven overigh voor de Cornice, welke de helft meerder is dan het Fregio, ende $\frac{1}{2}$ meer dan de Architrave. De Fronten der Stijlen of Erten, het limitare of Architrave ſullen noyt meer hebben dan twee Faſcien, met hare Goletten, of bovenſte Cimacien, ende Aſtragaletten, of ander ghelijcke dinghen tuſſchen de Faſcien; daer nae inde zijden der ſtocken, ende Soffitto van 't Limitare (beſonderlijk inde publijcke wercken) daer maectmen verdeelinghen met requadri, Eyckens ende diergelijcke vormen, recinten met Cavetti ende andere leden. In deſe requadri konnen verſcheyden dingen geſneden werden, welke ſommighe gratie ende beduydinghe hebben: gelijkmen door onſer ordeningh ghemaect heeft inde derde Order vande Fabrijck der doorluchtigſte Signoren Procuratoren op *Sint Marcus* plaetſe, ende hare Cornicen moeten niet veel vervult werden met leden, want anders ſullenſe beyde te kleyn weſen, ende maecten een confuſie met de Ornamenten der principale Orders. Ende ſoo veel magh hier ghenoegh gheſeydt weſen.

Nu volgt de ontwerpinghe der Ornamenten vande Poorten ende Venſteren vande Corintiſche Order, met hare maten ende particuliere vormen.

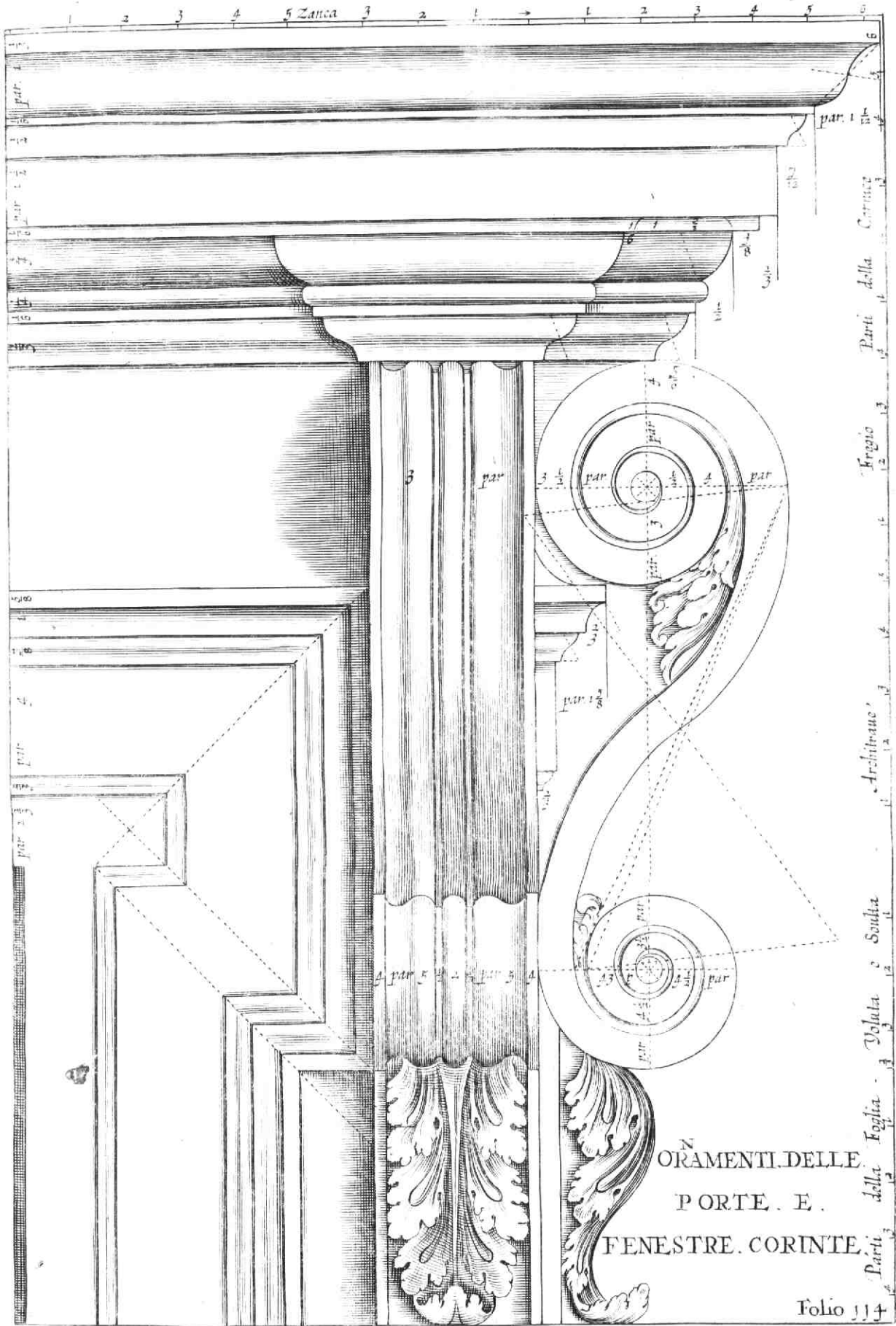
Befluyt - reden van dit Boeck.

NU foudet behoorlijk zijn dat wy tot een beſluyt van dit Boeck verhaelden, ende in ſommiger manieren verthoonden, wat voor oneygene ende ongerijmde dingen ende miſbruycken, nae de afneminghe des Roomſchen Rijcks allencxkens ende Barbariſcher wiſe inde voor-verhaelde Orders ingekroopen zijn, ende tot huyden-daeghs toe van ſommige zijn geoeffent ende ghebruyckt geworden, aengeſien dat de nature der Menſche altijd meer geneyght is tot quaet ende verderf, als tot verbeteringh. Ick en kan my hier niet onthouden te melden, dat daer zijn ghevonden ſoo ſlechte ende eenvoudige luyden die haer ſelven voor de alder-treffelijckſte Werck-meefters ayt gegeven hebben, ende evenwel in 't eynde duyſenderley fouten, miſlagen ende bottigheden bedreven hebben: jae men vindt noch tot onſer tijdt ſekere Menſchen welke haer ſelven veel meer inbeelden danſe inder daet doen konnen. Wy begeeren evenwel niemant hier in 't particulier of by name te berifpen, of hare wercken te verachten, want wy fouden te veel te doen krijghen, maer wy willen alleen (ghelijck wy hier boven ghedaen hebben) de fouten alleen voor den dagh brenghen, welke foodanige Meefters begaen hebben, op dat de ſelve bekend ende vande goede dingen afgheſcheyden ende ghemijdt mogen worden, jae datſe oock inde wercken daerſe alreede inſtaen, gecorrigeert ende wegh-genomen mochten werden.

Cap. 12.

Ende om tot 't particulier te komen, daer hebben ſommige een ſchandelijcke foute begaen, welke inde Pedamenten ende Pedestalen der ghebouwen, in ſtede van ruſtijcke, ende een weynigh vercierde banden, ende welke wel aen een gebonden behooren te zijn, ſommige requadraturen, cys-gewiſe vormen, of met veelderley Faciaten, ghelijck Diamanten inghevoert hebben, van grooter of middel-matige hooghte, naer buyten of binnen aengcleent, ende andere gelijcke dingen meer. Ende in ſtede van Baſamenten, Cimacien met effene Faſcien, of met hare leden ende bequame Agetten, (ghelijck wy gheſeyt hebben dat de Ouden gebruyckt hebben) hebbenſe ſommige Golacien of Cordoni ghemaect, of ketenen met hare ringen, naer verſcheyden manieren in malkander ghewickelt, ende andere diergelijcke dingen meer, daer mede ſy hebben (gelijck het ſchijnt) willen te verſtaen geven, datſe geſint zijn hare wercken, gelijk als met Edel-ſteenen ende ketenen te vercierden. Daer zijn oock andere geweest, welke inde ſtocken der Pedestalen, Cartellen, Camei, ende andere vormen ingeſneden

ORNAMENTI DELLE
PORTE. E.
FENESTRE. CORINTE.

Parti della Cornice
Fregio
Architrave
Voluta e Soluta
Foglia
Parti della

Zanca

ingefneden hebben: welke dinghen geenfins bequaem zijn om eenighe volmaecktheyt of fterckte te behoonen inde dingen welke fy regeeren ende ophouden moeten. Dit is oock veel berifpens waerdigh, dat sommige Colommen of Zuylen krom gemaect zijn, ende gebogen gelijk Wijn-rancken, gelijk wy sien in 't Faciaet van 't huys van *Arczo*, ende andere zijn rondfom gecanneleert over dwers, andere infgelijcx zijn van veelderley groote ende ongeformeerde ftucken aen malkander gevoeght, welke fy daerom ruftijck noemen (gelijk als of het kleedt genoegh waer om een foldaet te maken) ende eyndelijck foo hebbenfe oock sommige omginghelt, ende met Fascien, Kranfen, Vestonen ende gekromde bladeren van Wijn-rancken, Klim-kruyt of andere diergelijcke dingen gebonden, welke by de France voor schoon ghehouden worden, alhoewelfe onformlijck zijn, ende de Colommen of Zuylen daer en boven oock verfwacken.

Daer zijn oock veel geweest, welke in stede van Colommen met Pilaftren, door welck de principale Ornamenten der Faciaten, poorten, Venfteren ende andere gelijcke openinghen geregeert werden, gemaect of gestelt hebben Satyri, Harpien ende andere monstreuse gedierten, ghelijck wy sien inde eerst-gemelde Faciate; jae oock Cartellen ('t welck een nieuwe maniere is van inwickelingh, vol bladeren en Arabesschen of andere dingen, welke met edenen niet over een komen, aengefien datse gebrekelijckheyt verthoonen (ende behooren daerom niet gefet of gemaect te werden, boven H. hiftorien of ontwerpinghe ende afbeeldinghe van voornaeme perfoonen, oock zijne foo teer ende weeck, datse heel onbequaem zijn eenigh dingh te regeeren of op te houden, welck duurachtigh ende swaer is. Ende alhoewel *Vitruvius* in stede van Colommen de beelden der Cariatidi beschrijft, welke de swarigheyden dragen ende ophouden moeten, ende infghelijcx oock de beelden der Persiaer, welke de Gallerye der Lacedaemonianen in stede van Colommen op hielden tot een teecken van hare dienstbaerheyt (gelijk *Pausanias* verhaelt,) jae men vindt oock een groot getal van gevangenen ende Laven inde triumphale Arken ingefneden, oock inde hiftorische Colommen van *Trajanus* ende *Antoninus*, met noch andere meer hier ende daer; even wel nochtans verwerptfe *Vitruvius* in 't gheheel, alle dese Colommen of beelden in stede van Colommen, met andere diergelijcke ongherijnde dingen, welke in geen gebouw behooren plaets te hebben.

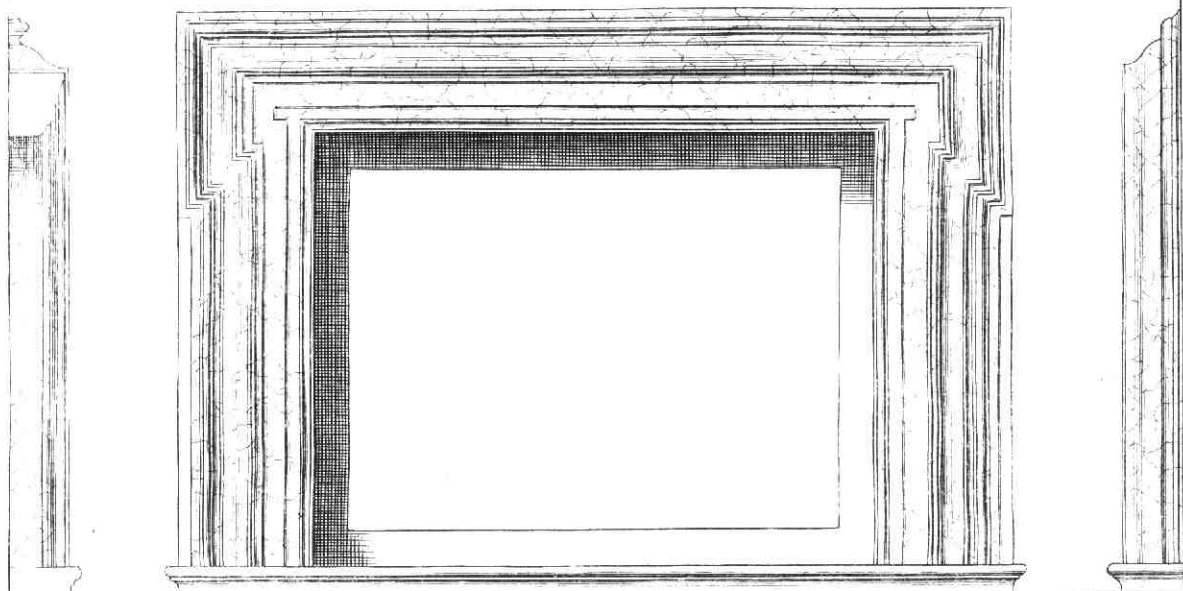
Lib. 7. cap. 5

Lib. 1. cap. 1

Daerom moeten wy ons in alle dese verhaelde dinghen inbeelden, dat daer Pilaftri achter aen zijn gemaect geworden, of andere ftercke dingen, welke de gheheele swaerte of in 't minst een deel der selfde ophielden ende regeeren moeten, foo dat het schijn de ghevanghene ende andere ghedierde zijn, maer voor gieraet daer by gevoeght, ghelijck wy oock dickmalen gheordineert hebben, als te sien is inde twee gevangenen, welke droefheydt behoonen, ende haer buygen ende krommen onder de swaerte vande Nappa binnen het Anticollegio vande doorluchtigste Heeren hier binnen Venetien, ende in veel andere gebouwen van private Edelluyden. Niet min dwalen oock de gene, welke inde Faciaten waer Colommen of Pilastrini zijn, toelaten dat de Basamenten ende Cimacien of de Basen, ende de Capitelen of Imposten, ende de Cornicien, welke voor een gieraet der Archi dienen, de Poorten, Venfteren, Nicchen ende diergelijcke andere dinghen verhinderlijck zijn, ende inde Colommen, Pilaftri of Vleugelkens gestout werden ende voor uyt fteken: foo dat somtijds de Ornamenten van d'een Order by nae schijne de Ornamenten van een ander Order, gelijk hier binnen Venetien gefchiet is, ende buyten onfer consent of gevoelen gemaect is geworden het Capiteel vande Procuratie tegen de Laguna over, niet een Facie van Zecca, ende infghelijcks de tweede Order vande Fabrijcken der doorluchtigste Heeren Procureuren, met die vande Librarie op *Sint Marcx* plaetse, alle welke dinghen recht verftandige meesters niet behaghen, want wy sien, dat de Nature inde lichamen der ghedierten noyt het een lidt het ander hinderlijck maect, ende zijn vande Ouden noyt in hare wercken gebruyck.

Is oock berifpens waerdigh als men fiet dat de principale Ornamenten der Orders, of de Poorten, Vensters, Nappen ende andere welke inde Architraven, Fregien ende hare Cornicen komen, onbehoorlijcke leden hebben, ende van onbequame formen zijn, quaelijck geproportioneert, jae somtijds oock wel in gebroken ftucken, tusschen welke dickmalen ruftijcke banden komen of Cartellen ende Festonen ende veel andere dinghen meer, welke alle buyten propoost zijn. De ghene dwalen oock seer, welke aende rifaliten der Cornicen die fimpelijck op de Colommen of Pilaftren zijn, Frontespicien maken sonder de Ornamenten der selve aen malkander te binden, gelijkmen huuden-daeghs veel Poorten fiet, ende veel Vensters Arcx-wijfe ghemaect, oock vele kostelijcke Altaren. Het is oock onbetamelijck als men Frontespicien maect, openstaende, ende die in 't midde breeckt, niet latende dan een weynigh vande hoofden, jae somtijds fietmenfe oock naer de manier van Cartellen ende diergelijcke, welke dinghen alle onvermakelijck aen te sien zijn.

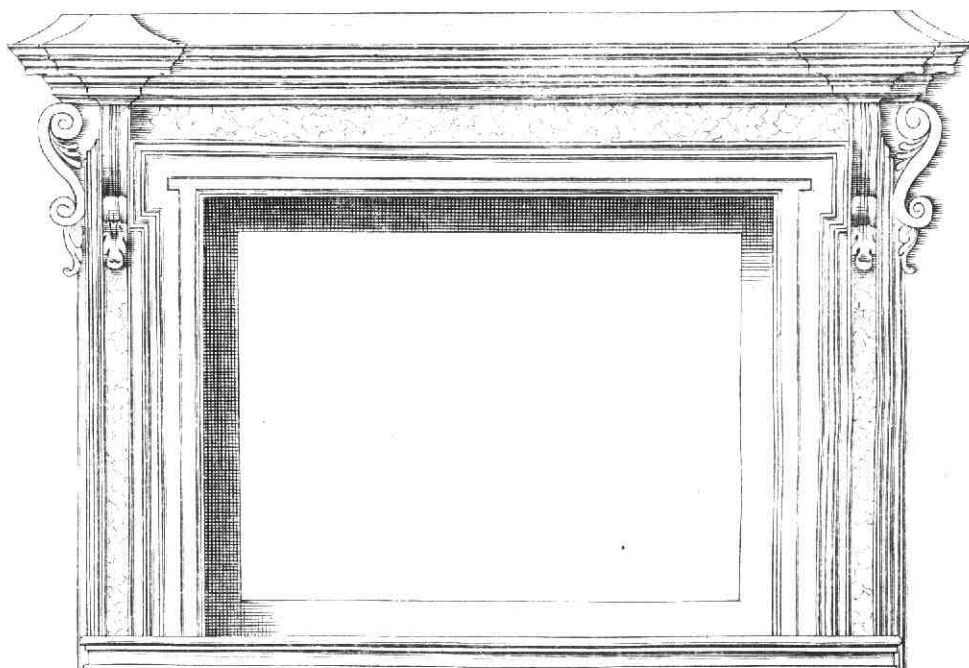
Ende aenghesien de Frontespicien zijn ghemaect naer de maniere vande daecken, deckfelen der gebouwen, met geheele ketenen der balck-wercken, overloopen van d'een muur tot de andere, welke met reden ghemaect zijn om de Mensche ende andere dinghen van 't quaet weer te beschermen; in sulcker voegen dat sulcke Bouw-meesters geenfins segghen konnen dat hare Frontespicien wel ende bequamelijck gemaect zijn sonder eenige Cornicen, of met Cornicen, welke gefwackt ende in vele deelen verbroken zijn, gelijk hoofden, schouderen, armen ende voeten, welke van hare lichamen afgetrocken zijn, alle welke dinghen mismaect ende het werck leelijck maken, maer infonderlijck de wercken tot den Godt-dienst behoorende. Andere daer en tegen niet hier mede verghenoeght

Profilo

NAPPA . ALLA . ROMANO .

Profilo

NAPPA . ALLA . VENETIANA .

zijnde, maecken dickmalen in een Faciate, of boven een Cornice van wat Order de selve oock zijn magh, twee Frontespicien, d'eene boven de andere, ende maken beyde hoeckigh, of de eene met de portie van een cirkel, welck dingh veel berispens weerdigh is, want wy sien dat de nature voor elck affonderlijck gedierte of schepfel niet meer dan een rock of deckfel maect, daerom is het oock be hoorlijck voor een kunstenaer voor eenigh ghebouw hoe groot dat selve oock zijn mach, maer een dack te maken, het welcke behoort gantfch ende geheel te zijn, niet verdeelt in twee, welcke verscheyden, ende 't een boven 't andere gestelt wert gelijk dese bodt-muylen plegen te doen. Ende indien dese haer wilden ontschuldigen ende seggen dat oock de Retuado binnen Romen twee Frontispitien heeft, so antwoorden wy, dat de een Frontespici staet boven de Cornicen van d'een Order, welck Pilastrinen heeft van ghebrande steenen, recht over teghen het Faciaet van 't lichaem vande Tempel 16 van onse voeten hoogh, ende meer dan 40 van malkanderen afghescheyden. Ende wordt nochtans het andere Frontespicie in dit gebou van verstandige niet gepresen. Maer boven al is gantfch niet te lijden of te verdragen, als men sware Poggivoli maect, ende Cartellonen, Harpien of andere monstreusische dinghen daer onder aenset, om de selve te regeeren, jae sommige onverstandige ghebruyckense oock inde deelen welcke men binnen Roomen ende Florencen zine noemt, ende de Gioccirole ende andere swacke dinghen ophouden moeten, de voeten der welen, Avellen of andere sware ende stercke dinghen inde muur.

Cap. 35.

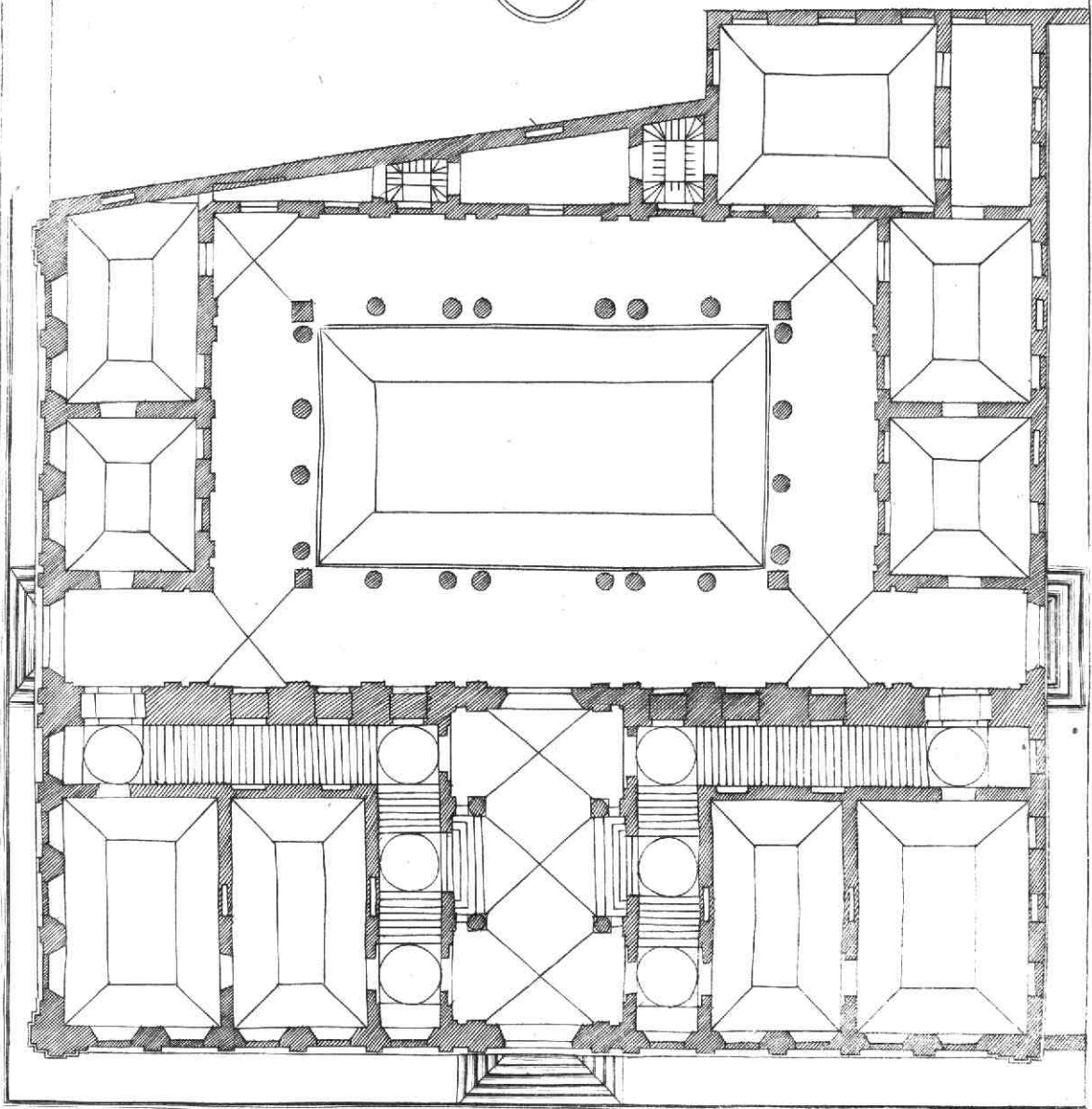
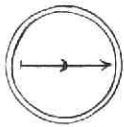
Daer werden insghelijcx sommige gevonden, welcke soo wel in 't generael als in 't particulier met hare inventien veel afdwalen inde makinge der Cartellen ende andere dinghen welcke hier ende daer vande Poorten ende Vensteren (gelijck wy geseyt hebben) af-hangen ende met redenen moet geobferveert worden, insghelijcx oock inde ontwerpinge der Heroysche luyden, tronien ende andere diergelijcke dinghen, welcke boven de Serragli of Cunei der Archivolten gestelt werden, met vliegende victorien, of andere Figuren inde Flancken ingesneden, alle welcke dinghen vol beduydinge zijn, ende van de Ouden met veel gratie ende lieffelijckheit zijn gemaect. Behalven dese vindtmen oock vele (maer besonderlijck onder de uytlantfche Bouw-meesters, welcke de antiquiteyten niet gesien of gevolght hebben, welcke in de Basamenten, Cimacien, Basen ende Capitelen, jae oock inde Corniciamenten sommige leden invoeren, welcke buyten haer bequamelijcke plaetse staen, ende leelijck zijn ende ghene over een komfte onder malkander hebben, welcke sonder alle redenen ghemaect worden. De gene welcke foodanige vryheyt gebruycken ende sulcke ongerijmde wercken plegen te maken, verscheyde ontschuldiginghe voor den dagh te brengen, jae sy derven wel seggen datse gedwongen zijn soo te doen, ende datse wel staen, ende dat hare inventien op dese wijze vermeerde ende verscheyden werden, oock datmen grooter behagen daer inne heeft, jae somtijts seggense, maken wijse foodanigh om de onkosten te sparen, maer alle dese ontschuldiginghe hebben gheen grondt, want het onverstandighe volck heeft alleen behagen daer in.

Andere durven wel stoutelijck seggen, dat het wel geoorloft is sulcke ende diergelijcke ongeordineerde dinghen te maken, aenghesien datse alsoo wel Bouw-meesters zijn als de Ouden, ende dat een man zijn vrye wil volgen magh in al dat hy doet, meynende also dat het geoorloft is wijt ende breedt af te dwalen: maer wie is hy die niet weet dat het veel swaerder is een lichaem te maken met alle zijne leden ende deelen, wel met malkander over een komende ende gheproportioneert, dan een lichaem sonder proportie of gestalte: Andere welcke wat beter te verdragen zijn dan de eerste, segghen dat sulcke dinghen met oorlof konnen ghemaect werden, als mense maer vast genoegh maect ende wel met malkanderen verbindt, soo datse haer niet beweghen of vallen konnen, maer foodanighe meyninge is sonder gront. Daerom sietmen dat yder een ons geern soude wijs maken, als of wy niet wel genoegh wisten dat het niet gheoorloft is, in de Orders der Architecture of in de deelen der selve eenigh dinck te voeghen; welck swack ende quaet is, dat het sich selfs niet regeeren of ophouden kan, al hoe wel het van andere materien afgesondert is, ende dit moet nootfakelijck soo zijn indien het gheele gebouw wel met sich selfs vereenight ende verbonden zijn sal. Daerom bedriegen sich de gene welcke haer verstant in sulcke nieuwe inventien verslijten.

Lib. 1.

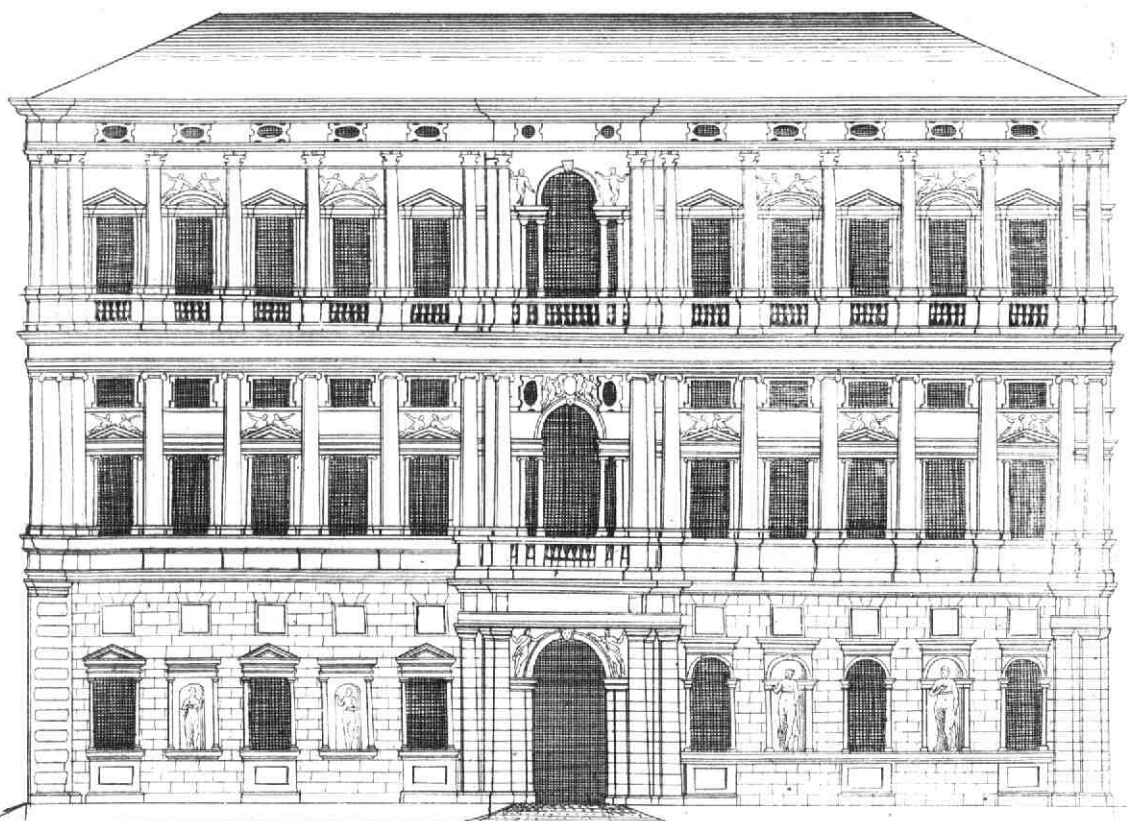
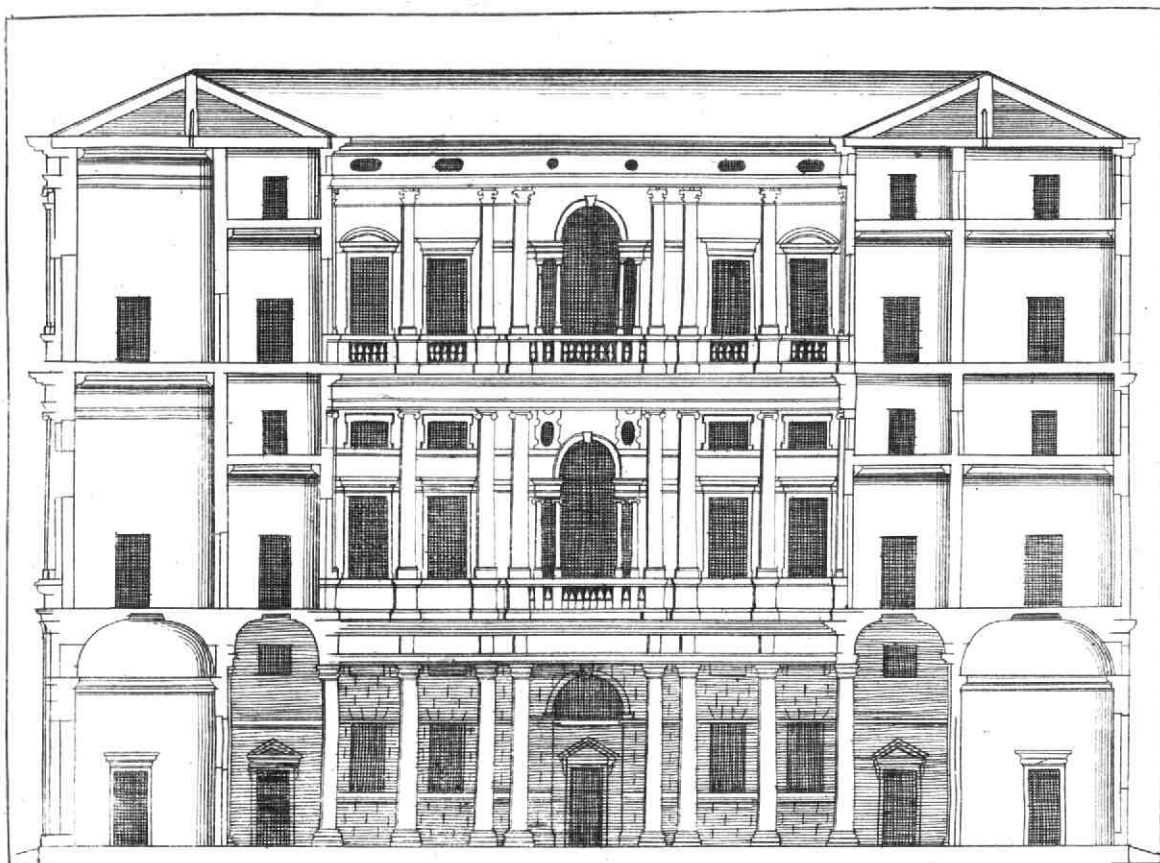
Lib. 7. cap. 5

Ende aengesien 't meeste deel van dat wy verhaelt hebben in 't geheel overtolligh of gebreckelijck is, daer uyt komt het dat sulcke meesters noyt geen sekeren regel gehadt hebben, en om dat de selve buyten alle redenen gaen, daerom verkregense oock in 't eynde den rechten loon, ende straf van haer lichtveerdigheyt, ende werden van elck een bespot. Ende aengesien de Architecture is een navolghster der nature, ende een regel der schoone kunsten, so volgt dan dat de verstandige werck-meesters, ende die een lof van haer wercken soecken te verkrijgen, sulcke ende diergelijcke misbruycken vlieden, aengesien datse in 't gheheel buyten de palen van dese faculteyt loopen, ende oock noyt by den Griecken of Romeynen met lof zijn gebruyckt, gelijck wy uyt *Vitruvius* verstaen konnen: aengesien dat dese dinghen het werck niet verqieren maer veel eerder verwerren, ende mislagen de verstandige grootelijcx, ja nemen oock veel tijt der Bouw-luyden. Daerom zijn die veel prijsens waerdigh, welcke hare wercken ordineren binnen de palen der redenen, ende besteecken der Ouden ende verstandige werck-meesters, welcke wy ingestelt hebben, in een sekere ende schoone wijze die rechtmatigh te verqieren, want soo fullense haer wercken sonder ghebreck ordineren, latende de andere in haer grove dwalingen tot haer eygen verderf, gelijck 't Griecx spreekwoort feyt, ick hebbe *Charibdis* geschuwet, ende ben in *Scylla* versoncken. Ende dit zy eyndelijck ende ten laetsten ghenoegh. Vaert wel.

Piedi 10' 20' 30' 40' 50' 60' 70' 80' 90' 100' Venetis

Vinc. Scam. Arch.
1602.

Vinc. Scamozzi, Veneti.
 Ar. in Firenze an. 1552.

10' 20' 30' 40' 50' 60' 70' 80' 90' 100' 110'

a.